

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HAFIZLIK EĞİTİMİNDE ERGENLİK DÖNEMİNE BAĞLI
YAŞANILAN PROBLEMLER
(ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

Fikret YILDIZ
1530206123

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Fatih ÇINAR

ISPARTA - 2019

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Fikret YILDIZ
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Başlığı	Gelişim Dönemleri Açısından Hafızlık Eğitiminde Karşılaşılan Problemler
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadılan Problemler (Eskişehir İli Örneği)

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 24/06/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Doç. Dr. Fatih ÇINAR	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(B) Tezi hakkında **düzeltilme** kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

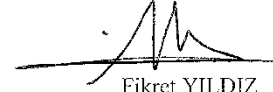
Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Problemler (Eskişehir İli Örneği)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Fikret YILDIZ
04/07/2019

(YILDIZ, Fikret, *Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Problemler (Eskişehir İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, hafızlık yapan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemleri tespit etmektir. Tarama modelindeki araştırmanın örneklemini, Eskişehir ilindeki 6 farklı Kur'an kursunda hafızlık eğitimi alan 168'i kız ve 161'i erkek olmak üzere toplam 329 kişilik örneklem grubu oluşturmaktadır.

Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemleri tespit etmek için "Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamında istatistiksel analiz programı (SPSS) aracılığıyla analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart Sapma) ile T Testi, Varyans Analizi (ANOVA) ve Tukey testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında ve 0,05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır.

Araştırmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre gençlerin hafızlık eğitimi esnasında ergenlik dönemine bağlı bir takım sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Buna göre erkek öğrenciler ergenlik dönemine bağlı olarak hafızlık eğitiminde daha fazla sorun yaşamaktadırlar. Yaş ilerledikçe ergenlik dönemine bağlı sorunların da arttığı görülmektedir. 12-14 yaş döneminde ise sorunlar en üst düzeye ulaşmaktadır. Çocukluğu daha çok kırsal kesimde geçenler ile aile içi iletişim düzeyi düşük olanların problemlerinde artış görülmektedir. Kurstaki sosyal alanları ve faaliyetleri yetersiz bulan, fiziki ve sosyal açıdan gereksinimleri karşılanamayan, öğretici, kurs idaresi ve çalışanlarından yeterli destek almadığını düşünen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunların daha fazla olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemde öğrencilerin zorlandığı ve bunun almış oldukları eğitimden memnuniyet tercihlerine yansıdığı belirlenmiştir. Genel olarak da cinsel gelişim ile ilgili konuları sosyal medyadan ve kurstaki arkadaşlarından öğrenmeyi tercih edenler ile sosyal medyayı (TV, telefon, internet) aktif olarak kullanmak isteyen gençlerin hafızlık eğitiminde karşılaştıkları sorunlarda artış görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık, Kur'an kursu, Öğretici, Gençler, Ergenlik, Ergenlik Dönemi.

(YILDIZ, Fikret, The problems related to adolescence period in Hifz education(Example of Eskisehir province), Master’s thesis, Isparta,2019)

ABSTRACT

The purpose of this research is to identify the problems of adolescents who memorize the holy Quran depending on their puberty. The sampling of research in screening model shows that there are 168 girls and 161 boys who are composing totally 329 students who received Quranic education in six different Quranic courses in Eskisehir.

To determine experienced problems in Quranic courses depending on their maturity period used “The Scale of Problems Encountered in Quranic Courses Depending on Puberty”.

According to the findings of our research, It is seen that they have some problems related to maturity during their Quran memory training. Especially male students, they come across many problems in their education related to the maturity. As the age progresses, it is seen that problems also increase related to the maturity. In the period of 12-14 years, the problems reach the highest level. It is clearly seen that there is an increase in the problems of those who spent childhood in more rural areas and those who are low level of family communication. It is observed that the students who have more problems related to their maturity because social areas and activities and physical and social requirements are not met by the course. In addition to this, another cause of increasing problems of students that those who do not receive enough support by their teachers, course managements and employees. Moreover, The students are not happy with their education where school and memory education are carried out together in a system and this system causes dissatisfaction for students. Generally, The problems are increasingly seen in memory training that the students prefer to learn about sexual development from social media and their friends in the course. Also, they want to use social media (TV, telephone, internet) to get information about sexual development. This situation has influence on their education.

Keywords: Being a hifz, Quranic course, Teacher, Youngsters, Maturity, Adolescence period.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
ÖNSÖZ	xvii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
3. Araştırmanın Hipotezi	4
4. Araştırmanın Alt Hipotezleri	4
5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Yürütülmesi	5
6. İlgili Araştırmalar	6
7. Temel Kavramlar	8

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GELİŞİM VE ERGENLİK	9
1.1. Gelişim ile İlgili Temel Kavramlar ve İlkeler	9
1.2. Gelişim Dönemleri	11
1.2.1. Doğum öncesi Dönem	11
1.2.2. Doğum Sonrası Dönem	11
1.2.2.1. Bebeklik Dönemi	11
1.2.2.2. İlk Çocukluk (Oyun) Dönemi	11

1.2.2.3. İkinci Çocukluk (İlkokul) Dönemi	12
1.2.2.4. Ergenlik Dönemi	12
1.2.2.5. Yetişkinlik Dönemi	13
1.2.2.6. Yaşlılık Dönemi	13
2. ERGENLİK DÖNEMİ	14
2.1. Ergenlik Dönemi Gelişim ve Görevler	14
2.1.1. Fiziksel (Bedensel ve Devinsel) Gelişim	15
2.1.2. Zihinsel (Bilişsel) Gelişim	16
2.1.3. Psiko-Sosyal Gelişim	17
3. ERGENİN DÜNYASI	18
3.1. Ergen ve Kimlik Gelişimi	18
3.2. Ergen ve Benlik	19
3.3. Ergen ve Duygusal Gelişim	20
3.4. Ergen ve Aile	22
3.5. Ergen ve Okul	23
3.6. Ergen ve Akran ilişkileri	25
3.7. Ergen ve Kitle İletişim Araçları	27
3.8. Ergen ve Cinsel Gelişim	29
3.9. Ergen ve Mesleki Gelişim	31
3.10. Ergen ve Ahlak	32
3.11. Ergen, Din, Kültür ve Değerler	33
4. ERGENLİK DÖNEMİ BELİREN SORUNLAR	36
4.1. Aile İçi İletişim	36
4.2. Sosyal kabul	38
4.3. Kimlik Bulma	39
4.4. Kötü Alışkanlıklar	40
4.5. Suça Yönelme	42
4.6. Güvenlik Kaygıları ve Şiddet	44
4.7. Flört Etme ve Cinsel İlişki	45

4.8. Mesleki Endişe ve Ekonomik Kaygılar	47
4.9. Ergenlik Dönemi ve Kuşak Çatışması	48

İKİNCİ BÖLÜM

HAFIZLIK EĞİTİMİ

1. HAFIZ/HAFIZLIK	51
2. HAFIZLIK MÜESSESESİNİN TARİHİ SEYRİ	52
2.1.Hz. Peygamber (sav) Dönemi	52
2.2.Hz. Peygamber (sav) Döneminden Sonra Hafızlık	55
2.3. Cumhuriyet Döneminde ve Günümüzde Hafızlık Eğitimi	58
3. HAFIZLIK EĞİTİMİ	61
3.1. Hafızlık Öncesi (Ön Hazırlık)	61
3.2. Hafızlık Dönemi	62
3.3. Hafızlık Sonrası	64
4. HAFIZLIK EĞİTİMİNİN PAYDAŞLARI	66
4.1. Öğretim Programı	66
4.2. Öğrenci	69
4.3. Öğretici	71
4.4. Veli	72
4.5. Kur'an Kursu	73
4.6. Okul	75
4.7. Hafızlık Eğitiminde Disiplin	77
4.8. Hafızlık Eğitiminde Ergenle Etkili İletişim	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli	83
2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	83
3. Veri Toplama Araçları	85
3.1. Kişisel Bilgiler Formu	85
3.2. Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar Ölçeği (HEEDBYS)	85
4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması	88
5. Verilerin İstatistiksel Analizi	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN OLGUSAL DURUMU	91
2. GENÇLERİN HAFIZLIK EĞİTİMİNDE ERGENLİK DÖNEMİNE BAĞLI YAŞADIKLARI SORUNLAR	99
3. GENÇLERİN HAFIZLIK EĞİTİMİNDE ERGENLİK DÖNEMİNE BAĞLI YAŞADIKLARI SORUNLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	106
3.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	106
3.2. Yaş Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	107
3.3. Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	108
3.4. Hafızlık Eğitimine Başlanmasında Etkili Olan Kişi Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	110
3.5. Kurstaki Sosyal Alan Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	114

3.6. Kursun Fiziki Yeterliliği Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	118
3.7. Mutlu Olma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	121
3.8. Tekrar Hafızlık Yapmayı İstememe Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	124
3.9. Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	126
3.10. Aile İle İletişim Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	130
3.11. Öğreticiden Destek Alma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	133
3.12. Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	138
3.13. Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	141
3.14. Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	143
3.15. Hafızlık Ve Okulun Bir Arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	145
3.16. Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	149
3.17. Telefon Kullanma Değişkenine göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	152
3.18. TV İzleme Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	157
3.19. İnternet Kullanma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar	161

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ	166
ÖNERİLER	180
KAYNAKÇA	182
İNTERNET ALINTILARI	192
EKLER	193
Ek – 1 Anket Örneği	193
Ek - 2 Anket İzin Dilekçesi	197
ÖZGEÇMİŞ	199

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
As.	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
F	: Frekans
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İHL	: İmam Hatip Lisesi
İHO	: İmam Hatip Ortaokulu
HEEDBYS	: Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar
Hız.	: Hazret, Hazreti
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa Sayısı
sav	: Sallallahü Aleyhi Ve Sellem
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ünv.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
%	: Yüzde

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	Hafızlık Öğretim Programlarının	Ders	Saatleri67		
Tablo 2.	Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar Ölçeğinin Faktör		Yapısı86		
Tablo 3:	Örneklemin	Kurslara	Göre	Dağılımı91	
Tablo 4.	Örneklemin	Cinsiyet	Değişkenine	Göre	Dağılımı91
Tablo 5.	Örneklemin	Yaş	Değişkenine	Göre	Dağılımı92
Tablo 6.	Örneklemin	Çocukluğunun Geçtiği Yer	Değişkenine	Göre	Dağılımı93
Tablo 7.	Örneklemin	Hafızlık Eğitimine Başlamasında Etkili Olan Kişiye	Göre	Dağılımı93	
Tablo 8.	Örneklemin	Sosyal Alan	Değişkenine	Göre	Dağılımı94
Tablo 9.	Örneklemin	Fiziki Yeterlilik	Değişkenine	Göre	Dağılımı94
Tablo 10.	Örneklemin	Mutlu Olma	Değişkenine	Göre	Dağılımı94
Tablo 11.	Örneklemin	Tekrar Hafızlık Yapmayı İsteme	Değişkenine	Göre	Dağılımı	...95
Tablo 12.	Örneklemin	Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş	Değişkenine	Göre	Dağılımı95
Tablo 13.	Örneklemin	Aile İle İletişim	Değişkenine	Göre	Dağılımı95
Tablo 14.	Örneklemin	Öğreticilerden Destek Alma	Değişkenine	Göre	Dağılımı96
Tablo 15.	Örneklemin	Kurs İdaresinden Destek Alma	Değişkenine	Göre	Dağılımı96

Tablo 16. Örneklem Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Dağılımı	.96
Tablo 17. Örneklem Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Dağılımı	.97
Tablo 18. Örneklem Hafızlık ve Okulun Bir Arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Dağılımı97
Tablo 19. Örneklem Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Dağılımı97
Tablo 20. Örneklem Telefon Kullanma Değişkenine Göre Dağılımı98
Tablo 21. Örneklem TV İzleme Değişkenine Göre Dağılımı98
Tablo 22. Örneklem İnternet Kullanma Değişkenine Göre Dağılımı98
Tablo 23. Gençlerin Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar ile İlgili Ortalamaları99
Tablo 24. Cinsiyet Değişkeni Açısından Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunların Puanları ve Puanlar Arasındaki Farka İlişkin T Testi Analizi	...106
Tablo 25. Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar107
Tablo 26. Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları108
Tablo 27. Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar109
Tablo 28. Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları109
Tablo 29. Hafızlık Eğitimine Başlamasında Etkili Olan Kişi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar111

Tablo 30. Hafızlık Eğitimine Başlamasında Etkili Olan Kişi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	111
Tablo 31. Kurstaki Sosyal Alan Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	114
Tablo 32. Kurstaki Sosyal Alan Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	115
Tablo 33. Kursun Fiziki Yeterliliği Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	118
Tablo 34. Kursun Fiziki Yeterliliği Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	119
Tablo 35. Mutlu Olma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	122
Tablo 36. Mutlu Olma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	122
Tablo 37. Tekrar Hafızlık Yapmayı İsteme Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	124
Tablo 38. Tekrar Hafızlık Yapmayı İsteme Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	125
Tablo 39. Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	126
Tablo 40. Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	127

Tablo 41. Aile İle İletişim Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	130
Tablo 42. Aile İle İletişim Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	130
Tablo 43. Öğreticiden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	133
Tablo 44. Öğreticiden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	134
Tablo 45. Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	138
Tablo 46. Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	139
Tablo 47. Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	141
Tablo 48. Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	142
Tablo 49. Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	143
Tablo 50. Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	143
Tablo 51. Hafızlık Ve Okulun Bir arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	146

Tablo 52. Hafızlık Ve Okulun Bir arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	146
Tablo 53. Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	149
Tablo 54. Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	150
Tablo 55. Telefon Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	152
Tablo 56. Telefon Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	153
Tablo 57. TV İzleme Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	157
Tablo 58. TV İzleme Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulgular	158
Tablo 59. İnternet Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar	161
Tablo 60. İnternet Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları	161

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Veri Toplama Sürecinden Fotoğraf (Gökmeydan Kız Kur'an Kursu)	
.....	89
Şekil 2: Veri Toplama Sürecinden Fotoğraf (Merkez Bölge Erkek Yatılı Kur'an Kursu)	
.....	89

ÖNSÖZ

İlahi vahiy Cebrail vasıtası ile indirilmeye başladığı andan itibaren başka ilahi kitaplara nasip olmayan bir özellik olarak gelen vahiyler ezberlenmiş ve kalplerde muhafaza edilmiştir. Hz. Peygamberin eğitimci ruhu sayesinde Kur'an'ın ezberlenmesi süreci zamanla kurumsallaşarak İslam dünyasında birçok yerde hafızlık eğitimi için kalıcı müesseseler kurulmasına neden olmuştur. Kültürümüzde hafız olmanın toplum nezdinde manevi önemi, anne babaların hayal ve özlemi, Kur'an'ı ezberlemek isteyen genç gönüllerin şevk ve heyecanı, peygamber efendimizin Kur'an'ın ezberlenmesi hususundaki teşviklerinin de etkisi ile hafızlık önemli bir din eğitimi alanı olmuştur.

Ülkemizde hafızlık eğitimi genel olarak ergenlik döneminde yapılmaktadır. Ergenlik dönemi ise çocukluk dönemine oranla olumlu, olumsuz bir çok duygusal yoğunluğun yaşandığı fiziksel ve zihinsel olarak daha çalkantılı geçirilen dönemdir. Hafızlık eğitimi de Kur'an'ı Kerim'in ezberlenmesinin yanında yaşın gerektirdiği eğlencelerden ve bazı özgürlüklerden vazgeçilmesi, belirli özel günlere ve kişilere daha az zaman ayrılması gibi nedenlerden dolayı zorlu bir süreçtir. Bu nedenle ergenliğin

yoğun olarak yaşandığı 10-16 yaşları arasındaki dönemde verilecek hafızlık eğitiminde, dönemin gelişim özelliklerinin bilinmesi, gençlerin fiziksel, zihinsel ve psiko-sosyal özelliklerine uygun olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi önem kazanmaktadır.

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi alan gençlerin hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı olarak yaşadıkları problemler üzerine yapılan bir alan araştırmasıdır. Çalışmamız, kavramsal boyut ile alan araştırması sonucunda elde edilen bulgularının değerlendirilmesi olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

Kavramsal boyutun ilk ana başlığında, gelişim ve ergenlik döneminin karakteristik özellikleri incelenmektedir. Ergenlik döneminin genel özellikleri, bedensel ve zihinsel gelişim, psiko-sosyal uyum süreci, ortaya çıkan sorunlar, ergenlikte dini gelişim ve ergenle iletişim ilkeleri ele alınmaktadır. İkinci ana başlık altında ise hafızlık eğitiminin tarihsel gelişimi, aşamaları, paydaşları ile ergenlik dönemi hafızlık eğitiminin temel ilkeleri incelenmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise alan araştırmasından elde edilen bulgular ile bu bulgulara yönelik değerlendirmeler yer almaktadır.

Çalışmamın başlangıcından itibaren gerek değerli görüşleri ve gerekse tezin her aşamasında destek olan tez danışmanım Doç. Dr. Fatih ÇINAR'a, yüksek lisans eğitimim boyunca engin deneyim ve bilgilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU'ya ve görüş ve önerileri ile çalışmamıza bir çok katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ'e şükranlarımı sunuyorum.

Çalışma süresince rehberlik ve desteğini esirgemeyen tezin tashih çalışmasında destek olan mesai arkadaşım Dr. Hasan Hayri ÇIRAK'ın çok değerli katkılarını da belirtmem gerekiyor. Ayrıca yüksek lisans eğitimim süresince sürekli destek olan eşime minnettarlığımı sunuyorum.

Fikret YILDIZ

Isparta - 2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Siyasi ve sosyal gerekçeler ile zaman içinde sekteye uğramış olsa da Kur'an'ı öğrenme ve ezberleme çabaları, İslam coğrafyasının hâkim olduğu her yerde (birbirinden farklı veya benzer şekilde) din eğitiminin hareket noktası olmuştur.¹ İslam'ın ilk dönemlerinde Kur'an'ın korunması ve muhafazası amacıyla başlayan bu heyecan ve gayret, nesilden nesile aktarılarak kurumsallaşmış, ilahi vahyin korunması, anlatılması ve yaşanması noktasında katkı sağlayan en önemli unsur olarak kendine yer bulmuştur.²

Gelişen teknolojiye bağlı olarak Kur'an'ı Kerim'in tahrif olma tehlikesi azalmış olmasına rağmen günümüzde Kur'an'ın ezberlenmesine yönelik rağbet azalmamış,³ ailelerin çocuklarını hafız yetiştirme arzusu, din görevlilerinin hafız olması gerektiğine dönük beklenti, toplumda hafız olanlara karşı ilgi ve itibarın yüksek olması gibi sebeplerle de hafızlığa olan ilgi artmış ve hafızlık yaygın din eğitiminin önemli bir alanı olarak kurumsallaşmıştır.⁴

Günümüz Türkiye'sinde hafızlık, Kur'an öğrenimi ve öğretimi bağlamında din eğitiminin oldukça önemli bir halkasını teşkil etmektedir. Çünkü bir mü'min için hafız olmak önemli bir değer ifade ederken, bir din görevlisi veya dinî ilimlerle uğraşan herhangi biri için de mesleki formasyon açısından çok daha fazla önem arz etmekte⁵ ve yetkin bir din hizmetinin ifasında ihtiyaç olarak görülmektedir.⁶

Ülkemizde hafızlık eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından belirli program dâhilinde Kur'an kurslarında yürütülmektedir. Şuan bu kurslardan her yıl binlerce hafız mezun olmaktadır. Etkili ve verimli bir hafızlık eğitimi için DİB

¹ İrfan, Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi Ve Yaz Kur'an Kursları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s.23.

² Yaşar, Kurt, "Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C, 11, S, 22, ss. 230.

³ Mustafa Atila, Akdemir, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, 2010, S. 13, ss.23.

⁴ Suat Cebeci - Bilal Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2006, C.4, S. 11, ss.28.

⁵ M. Şevki Aydın, "Kur'an Kursunda Hafızlık Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergi*, 2008, ss. 23-24.

⁶ Akdemir, 2010, ss.23.

tarafından Hafızlık Öğretim Programı⁷ geliştirilmiş olsa da, birçok kursta hafızlık eğitimi hala geleneksel anlayışla yürütülmekte, Kur'an'ı ezberleme konusunda yeni yöntemler, teknik ve materyaller genellikle kabul görmemektedir. Eğitim ve öğretim yöntemlerinin geçmişe göre alabildiğine değişip geliştiği günümüzde hafızlık eğitiminin geleneksel yöntemlere göre devam etmesi⁸ birçok eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte söz konusu kursların fiziki yapılarının uygunluğu, eğitim gören öğrencilerin gelişim özelliklerinin bilinmesi, günlük ezberlerini verme sıklığı ve takibi, hem okul, hem hafızlık eğitimini bir arada yürütmenin zorlukları, öğrencilerin kurstan ve öğretmenlerden beklentileri, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve denetimi, sosyal medyanın etkisi, öğretim programlarının mahalli ihtiyaçlara uygunluğu gibi hususlar Kur'an kurslarındaki eğitimin yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim konu ile ilgili literatürdeki araştırmaların büyük bir çoğunluğu da öğrenci ve öğretici görüşleri doğrultusunda hafızlık eğitiminin anlamlılığı, gerekliliği, problemlerinin tespit edilmesi ve kalitesinin yükseltilmesi için çözüm önerilerinde bulunulması üzerine şekillenmiştir.

Önceki dönemlerde tartışmalar daha çok siyasi içerikli iken, son zamanlarda sayısal olarak hızla artış gösteren kurslarda yetişen hafızların nitelik yönünden yetersizliği, hafızlık yapılan yaşların düşmesi ile ortaya çıkan yeni problemler üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili kanunlarında yapılan değişikliklerle⁹ birlikte hafızlık eğitimine başlama yaşları ilkökul dönemine kadar inmiştir. 10-12, 12-14 yaşlarını kapsayan bu dönem ergenlik döneminin başladığı ve yoğun olarak yaşandığı döneme rastlamaktadır ve ergenlik dönemi sağlıklı bir şekilde desteklenmediğinde bireyin tüm yaşam alanlarında olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Bu nedenle genel eğitim gibi hafızlık eğitimi de bireyin içinde bulunduğu bu durumdan doğrudan etkilenmektedir. Dolayısıyla zorlu bir süreç olan hafızlık eğitiminde karşılaşılan ergenliğe bağlı problemlerin belirlenmesi eğitimin

⁷ Hafızlık Öğretim Programı, 2010, <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/489>, (12.08.2017)

⁸ Aydın Ş. , 2008, ss. 22-25.

⁹ Resmi Gazete, "MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", S. 28360, 21.07.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018); Resmi Gazete, "MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği", S.29072, 26.07.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

niteliğini etkilemesi ve bireyin bu süreci sağlıklı bir şekilde geçirebilmesi açısından oldukça önemlidir.¹⁰

Çalışmamızın temel amacı, ergenlik döneminde Kur'an'ı Kerim'i ezberleme gayreti içerisinde olan gençlerin hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemleri tespit etmektir. Araştırma ise "*Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı problemler yaşanmakta mıdır?*" sorusu üzerine kurgulanmıştır. Temel olarak aşağıda sıralanan ve hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlere etki ettiğini düşündüğümüz konulara cevap aranmıştır.

1- Cinsiyet,

2- Yaş,

3- Çocukluğunun geçtiği yer,

4- Hafızlık eğitimine başlanmasında etkili olan kişi,

5- Kur'an kursundaki sosyal alan,

6- Kur'an kursunun fiziki yeterlilik,

7- Mutlu olma,

8- Tekrar hafızlık yapmayı isteme,

9- Hafızlık eğitimi için uygun olan yaş,

10- Aile ile iletişim,

11- Öğreticilerden destek alma,

12- Kurs idaresinden destek alma,

13- Kursta çalışanların yaklaşımları,

14- Hafızlık eğitiminin yatılı olması,

15- Hafızlık ve okulun bir arada yürütülmesi,

16- Cinsellik hakkında bilgi alma,

17- Telefon kullanma,

18- TV izleme,

19- İnternet kullanma değişkenleri "*Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlerde farklılık oluşturmakta mıdır?*" şeklinde belirlenmiştir.

¹⁰ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Sorunları*, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 24.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Genelde Kur'an ve dini bilgilerin öğretimi, özelde ise hafızlık eğitiminin verildiği Kur'an kurslarının gerek kendi bünyesinden kaynaklanan, gerekse dış etkenlerle ortaya çıkan eğitim öğretim faaliyetlerini etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden en fazla etkilenen ise şüphesiz eğitim verilen gençlerdir. Bu nedenle gelişim dönemleri açısından ergenlik döneminde bulunan gençlerin gelişim özelliklerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Eğitimin her aşamasında olduğu gibi hafızlık eğitimi öncesi ve esnasında ergenlik döneminin özelliklerinin bilinmesi birçok faydayı beraberinde getirecektir. Özellikle hafızlık eğitiminin yoğun olarak yapıldığı 10-16 yaş arası gençlerin hafızlık eğitimi ile ilgili yaklaşımları ve karşılaştıkları problemlerin tespit edilmesi kültürümüzün önemli bir parçası olan Kur'an'ın ezberlenmesi ve hafızlık eğitiminin gelecek nesillere aktarılmasında önemli katkı sağlayacaktır. Bu çalışma da bu düşünceden hareketle ergenlik dönemindeki 10–16 yaş arası hafızlık eğitimi alan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemleri tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca bu araştırma Türkiye'de hafızlık eğitimi ile ilgili güvenilirlik ve geçerlik testleri yapılan ölçeklerin kullanıldığı ve elde edilen sonuçların parametrik testlerle değerlendirildiği ilk araştırmalar arasındadır. Bu sebeple daha önce yapılan araştırmalarda elde edilen birçok verinin bilimsel olarak ele alınmasına imkân sağlamaktadır.

3. Araştırmanın Hipotezi

1. Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlerin demografik değişkenlere göre farklılık oluşturup oluşturmadığının incelendiği araştırma çerçevesinde şu alt hipotezler ortaya konmuştur:

3.1. Araştırmanın Alt Hipotezleri

1.1- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.2- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.3- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlerde çocukluğunun geçtiği yer değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.4- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler hafızlık eğitimine başlanmasında etkili olan kişi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.5- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler Kur'an kursundaki sosyal alan değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.6- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler Kur'an kursunun fiziki yeterlilik değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.7- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler mutlu olma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.8- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlerde tekrar hafızlık yapmayı istememe değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.9- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler hafızlık eğitimi için uygun olan yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.10- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler aile ile iletişim değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.11- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler öğretmenlerden destek alma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.12- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler kurs idaresinden destek alma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.13- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler kursta çalışanların yaklaşımları değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.14- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlerde hafızlık eğitiminin yatılı olması değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.15- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler hafızlık ve okulun bir arada yürütülmesi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.16- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler cinsellik hakkında bilgi alma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.17- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler telefon kullanma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.18- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler televizyon izleme değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.19- Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler internet kullanma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Yürütülmesi

Bu çalışmada hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler araştırılmaktadır. Araştırma bulguları 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Eskişehir il merkezinde bulunan Ziya Paşa Erkek Kur'an kursu, Merkez Bölge Yatılı Erkek Kur'an kursu, Gökmeşin Kız Kur'an kursu, Hayme Hatun Kız Kur'an kursu, Muttalıp Mahallesi Kız Kur'an kursu ve Çamlıca Sahibul Vefa Kız Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi alan öğrencilerle sınırlıdır.

Çalışmamız hazırlanırken konuyla ilgili literatür taranmıştır. Gelişim dönemleri ve ergenlik dönemi genel özellikleri ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır. Daha sonra hafızlık eğitiminin tarihsel süreci, hafızlık öğretim programı ve din eğitimi ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Araştırma süresince kütüphaneler, internet ve YÖK veri tabanından yararlanılmıştır. Elde edilen makale, tez ve kitaplar incelenmiş, tezde yer alacak bilgi ve belgeler tasnif edilerek metin haline getirilmiştir.

5. İlgili Araştırmalar

1. "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" isimli çalışmada Algur (2018); Hafızlık eğitimi alan bireylerin psiko-sosyal durumlarını ve bu eğitime başlamalarını sağlayan motive edici unsurları tespit ederek çok yönlü değerlendirmeyi amaçlamıştır. Nicel verilerle hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumları ile stres düzeylerinin ifade edilen bağımsız değişkenlerle anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Nitel veriler kısmında ise hafızlık eğitimi öncesi söz konusu eğitime karşı geliştirilen bakış açısı, hafızlık eğitimine başlanılmasında etkili olan etkenler, hafızlık eğitimi esnasında karşılaşılan problemler ve hafızlık eğitimi sonrasında hedeflenen davranışlara dair veriler elde edilmiştir.¹¹

¹¹ Hüseyin Algur, "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve PsikoSosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çorum, 2018.

2. “Kur’an Kurslarında Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri” isimli çalışmada Bayraktar (2009); 2008-2009 öğretim yılında Trabzon ve Rize illerinde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Kur’an kurslarından seçilen 399 ergen öğrenci örneklem alınarak Kur’an kurslarında öğrenim gören ergenlik çağındaki öğrencilerin sorunları ve beklentilerini araştırmıştır.¹²

3. “Günümüz Kur’an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)” isimli çalışmada Ünsal (2006); İstanbul’da hafızlık eğitimi verilen sekiz Kur’an kursunda yaptığı araştırmada; hafızlık eğitiminin amacı, hafızlık yaptıran Kur’an kurslarının program ve yöntemleri ile hafızlık eğitiminin diğer problemlerini tespit etmeye çalışmış, çözüm önerileri sunmuştur.¹³

4. “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)” isimli çalışmada Çaylı (2005); Kur’an kurslarının hafızlık yaptırma amacına ulaşabilme durumu ile program, öğretim süreçleri ve değerlendirme öğelerinde görülen yetersizlikleri ve problemleri öğrencilerin görüşleri doğrultusunda ortaya koymuş, bu yetersizlik ve problemlerin giderilmesi için önerilerde bulunmuştur.¹⁴

5. “Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur’an Kursları” isimli çalışmada Ay (2005); Günümüz Kur’an kurslarında öğrenim gören öğrenciler ile burada görev yapan öğrencilerin problemleri ve beklentileri hakkında önemli ipuçları sunan bu araştırmada, öğrencilerin eğitim-öğretim yeterlikleriyle, meslektaşlarıyla, velilerle ve öğrencilerle diyalog kurma durumu, ders işleme metotları ve öğrencilerin hatalı davranışlarına karşı tutumları gibi konuları ele almıştır.¹⁵

6. “Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik” isimli çalışmada Koç (2005); Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur’an kurslarındaki öğrenci ve öğrencilerin temel sorunları, Kur’an kurslarının fiziki ve sosyal yapılarını, eğitim-öğretim sürecinde uygulanan programlar hakkındaki yaklaşımları gibi pek çok hususu araştırmış ve

¹² Neslihan Bayraktar, “Kur’an Kurslarında Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize, 2010.

¹³ Bilal Ünsal, “Günümüz Kur’an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.

¹⁴ Ahmet Fatih Çaylı, “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretim ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2005.

¹⁵ M. Emin Ay, *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur’an Kursları*, Düşünce Kitabevi, Bursa, 2005.

mevcut eğitim-öğretim sürecini, öğrenci ve öğretmenlerin uygulanan programlar hakkındaki yaklaşımlarını tespit ederek çözüm önerileri sunmuştur.¹⁶

7. “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği) isimli çalışmada Buyrukçu (2001); Kur’an kurslarında yürütülen eğitim-öğretim etkinliklerini nitelik ve verimlilik açısından değerlendirilerek alana olan katkısını incelemiş ve bu doğrultuda rehberlik edecek öneriler getirmiştir.¹⁷

8. “Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada Bayraktar (1992); Kur’an kursu öğretici ve öğrencileri arasındaki ilişkileri gözlemleyerek etkili ve verimli iletişim metotlarının nasıl uygulanması gerektiği, kurslarda devam eden eğitim-öğretim yöntemlerine karşı öğrencilerin bakış açısını incelemiştir.¹⁸

6. Temel Kavramlar

Eğitim: “Eğitim bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir.”¹⁹

Din Eğitimi: “Bireyin fitratında bulunan inanma, duygu ve ihtiyacı çerçevesinde hem bilgi, hem öğrenme, hem de bilginin gereğini yapacak irade gücünü benimseyerek dinin öğrettiği konulara inanma, kabul etme, din olgusunu kavramasına rehberlik etme sürecidir.”²⁰

Hafızlık Eğitimi: Kur’an’ı Kerim’in baştan sona ezberlenmesinin esas alındığı eğitime denir.²¹

Gelişim: “Öğrenme, yaşantı ve olgunlaşma sonucunda bireyde görülen düzenli ve sürekli değişikliklere denir.”²²

¹⁶ Ahmet Koç, *Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2005.

¹⁷ Ramazan Buyrukçu; *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2001.

¹⁸ M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, 1992.

¹⁹ Selahattin Ertürk, “*Eğitimde Program Geliştirme*”, Yelkentepe Yayınları, Ankara 1972, s. 15.

²⁰ Muhittin Okumuşlar - Fatih Genç, “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*, Edit. Recai Doğan, Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, ss. 60-61.

²¹ Abdurrahman Akbaş, “Kalbi Mushaflaştırma”, *Diyanet Aylık Dergisi*, Sayı, 222, Ankara, 2009 s.6.

²² Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, T.D.V. Yayınları, Ankara 2014, s. 24

Ergenlik: 10-12 yaşlarında başlayıp 20'li yaşların başlangıcına kadar sürebilen hızlı bedensel, ruhsal ve sosyal değişiklikleri içeren döneme denir.²³

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GELİŞİM VE ERGENLİK

1.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar ve İlkeler

Gelişim; büyümeyi ve olgunlaşmayı da içeren²⁴ insanın anne karnında embriyo döneminden başlayıp, ölümüne kadar süren süreçte gözlenebilen nitelik ve niceliksel olarak meydana gelen tek yönlü değişimi ifade eder.²⁵ Bir başka ifadeyle gelişim; öğrenme, yaşantı ve olgunlaşma sonucunda bireyde görülen düzenli ve sürekli değişiklikler şeklinde de tanımlanır.²⁶

Büyümeden kastedilen, bedenin şekilsel olarak değişim göstermesidir. Büyüme biyolojik, kalıtsal ve çevresel faktörlere bağlı olarak her bireyde farklı hız ve yoğunlukta gerçekleşir.²⁷ Öğrenme ise, yaşantı ürünü ve nispeten kalıcı davranış değişikliği olarak tanımlanır. Olgunlaşma ise genetik yapı ve çevre etkileşimi sonucu bireyde görülen ve büyük oranda iç şartlara bağlı olarak gerçekleşen biyolojik değişikliklerdir. Hazırbulunuşluk ise, olgunlaşmadan daha geniş bir kavram olup, kişinin olgunlaşma ve öğrenme sonucu belli davranışları yapmaya hazır hale gelmesidir.

²³ Ayşenur, Dinç, "Ergenlerde Anne-Baba Tutumları Ve Dini Yönelim", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, s.122.

²⁴ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2002, s.54; Selçuk, 2014, s. 24.

²⁵ Bacanlı, 2002, s.40-41

²⁶ Selçuk, 2014, s.24.

²⁷ Bacanlı, 2002, s.54.

Yani insanın belli bir gelişim görevini olgunlaşma ve öğrenme yoluyla yapabilecek düzeye ulaşmasıdır. Öyleyse gelişim, bu kavramların tamamını kapsayan ve insan hayatında gerçekleşen bütün değişiklikleri ifade eden genel ve üst bir kavramdır.²⁸

Gelişimi uzmanlar; doğum öncesi ve sonrası olarak iki aşamada ele almışlar, doğum öncesini anne karnında meydana gelen gelişimler, doğum sonrası ise bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık aşamaları altında her türlü bedensel, zihinsel, duygusal, dilsel ve sosyal değişiklikler olarak incelemişlerdir.²⁹

İnsanın doğasından kaynaklanan ve büyük oranda farklı kültürlerde benzerlik gösteren bazı gelişim özelliklerinden söz edilebilir. Bu özellikler, bireysel boyutu da olan gelişim durumlarının tümünde ortaktır. Bu çerçevede gelişimin bazı temel ilkelerini şöylece sıralayabiliriz:³⁰

- ✓ Gelişim, genetik ve çevresel değişkenlerin karşılıklı etkileşiminin ürünüdür. Göz rengi, cinsiyet, boy, zekâ gibi birçok yapısal özelliğin kalıtsal etkenlere bağlı olduğu, bunun yanında kalıtımla getirilen pek çok özelliğin de çevresel şartlarla şekillendirildiği kabul edilen bir gerçektir.
- ✓ Gelişim belirli bir sıra izler ve dinamik bir olgudur. Yaşam boyu süren gelişim, belli aşamalardan oluşan ve her bir aşama bir öncekinden devraldığı birikim üzerine şekillenen bir süreçtir. Dolayısıyla bir evvelki süreci yaşamadan bir sonraki sürece geçme söz konusu değildir.
- ✓ Her dönemin gelişim hızı farklıdır. İnsanın her gelişim döneminde farklı gelişim alanlarının hız kazandığı görülmektedir. Örneğin beden gelişimi hiçbir dönemde ergenlikte olduğu kadar karmaşık ve hızlı değişme göstermez.
- ✓ Gelişimde kritik dönemler söz konusudur. Birtakım psikolojik, fizyolojik ve sosyal olaylar, gelişim üzerinde oldukça etkilidir. Bunlar olması gereken zaman diliminden önce veya sonra ortaya çıktığında ise daha az etkilidir ve gelecekte gelişimi olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durum kritik dönem kavramı ile ifade

²⁸ Haluk Yavuzer, *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, Remzi Yayınevi, Ankara 2007, ss.27-28; Bacanlı, 2002, s.45.

²⁹ Şaban Karaköse, “Çocukluk Dönemi Din Öğretimi”, *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul 2012, ss.21-22.

³⁰ Yavuzer, 2007, ss.27-28; Bacanlı, 2002, ss.40-55; Şaban Karaköse, 2012, ss.21-22; Betül, Aydın, “Gelişimin Doğası”, *Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi*, Edt. Binnur Yeşilyaprak, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, ss.31-39; Selçuk, 2014, s.25.

edilir.Çünkü ilgili davranış, ilgili dönemde kazanılmadığı takdirde sonraki dönemlerde kazanılamaz veya bu davranışın kazanılması oldukça zorlaşır.

- ✓ Gelişimde bireysel farklılıklar vardır. Bu farklılıklarda ebeveynlerden kaynaklı kalıtsal faktörlerin yanı sıra çevresel faktörler de etkili olabilmektedir.
- ✓ Gelişim bir bütündür. Bireyde meydana gelen değişme tüm gelişme alanlarının etkileşiminin ürünüdür.³¹

1.2. Gelişim Dönemleri

İnsanın gelişimi anne karnında başlayarak yaşam boyunca devam eden bir süreçtir. Yaşam dönemleri ve gelişim görevleri araştırmacılara göre bazı farklılıklar olmakla birlikte genel olarak, bebeklik ve ilk çocukluk (0-6 yaş), Orta çocukluk (6-10 yaş), Ergenlik (10-18 yaş), Genç yetişkinlik (18-30 yaş),Yetişkinlik (35-55 yaş) Yaşlılık (55 yaş ve üzeri) olarak dönemlere ayrılmıştır.³² Gelişimi doğum öncesi ve doğum sonrası dönem olarak iki dönem halinde ele almak mümkündür.

1.2.1. Doğum öncesi Dönem

Embriyo döneminden doğuma kadar olan zaman dilimindeki değişiklikleri içermektedir. Döllenmeyle hücre seviyesinden hayata uyum sağlayabilecek bir insan konumuna ulaşıncaya kadar geçen dokuz aylık süreyi kapsamaktadır. Bedensel gelişimin yoğun olarak yaşandığı bu dönem zigot ile başlar, doğum ile sonuçlanır.³³

1.2.2. Doğum Sonrası Dönem

1.2.2.1. Bebeklik Dönemi

0-2 yaş arası kapsayan ve bireyin anneye her yönden en bağımlı olduğu dönemdir. İstek ve ihtiyaçların ağlayarak ifade edildiği bu dönemde bebeğin her türlü ihtiyacının karşılanması temel güven duygusunun gelişmesinde etkilidir. İstek ve

³¹ Aydın B. , 2015 ss.31-39; Selçuk, 2014, s. 24-25; Yavuzer, 2007, ss.27-28; Bacanlı, 2002, ss.40-55; Şaban Karaköse, 2012, ss.21-22.

³² Mustafa Köylü, “Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Edit. Mustafa Köylü, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, s.150.

³³ Aydın B. , 2015, s. 41.

ihtiyaçları zamanında sevgiyle karşılanan bebekte hayata karşı sağlıklı uyum süreci gerçekleşir.³⁴

1.2.2.2. İlk Çocukluk (Oyun) Dönemi

Bu dönem 2-6 yaş arası çocukları kapsar. Okul öncesi yıllarını içine alan ilk çocukluk dönemi; çocuğun aktif olarak çevresine yöneldiği, uyarıcılarla dolu dış dünyayı keşfetmeye çalıştığı ve temel becerilerin kazanıldığı bir dönemdir. Zamanın büyük bölümünü oyun oynayarak geçiren çocuklarda oyun en önemli etkinliktir. Bebeklik döneminde kendisi ile ilgilenen kişilere bağımlı olan çocuk bu yaşların sonunda bağımsız davranışlar sergilemeye başlar. Kurallara uymanın önemsendiği bu dönemde el, yüz yıkama, tuvalete gitme, yemek yeme gibi ihtiyaçlarını kendisi karşılar. Cinsiyet rolüne uygun davranışların sergilenmeye başladığı bu evrede sürekli soru sorarak merakını gidermeye çalışır. Ayrıca inatçılık ve hırçınlık gibi davranışlar gözlelenebilir.³⁵

1.2.2.3. İkinci Çocukluk (İlkokul) Dönemi

Çocuğun aile ortamından çıkıp dış dünya ile iç içe olduğu ilkokula başlama yıllarını kapsayan dönemdir. Bitmeyen bir enerji ve heyecana sahip olan çocuk sürekli hareket halindedir. Yaşlılar önem kazanır, grupla etkileşim ön plana çıkmaktadır. Kurallara uyum sağlamak önemli bir görevdir. Ayrıca ergenlik döneminin başlarına rastlayan, somut düşünceden soyut düşünce evresine geçiş için hazırlıkların yapıldığı mantıklı düşünme ve dil becerilerinin geliştiği bir dönemdir.³⁶

1.2.2.4. Ergenlik Dönemi

10-18 yaşları arasını kapsayan, kızların erkeklere oranla ortalama iki yıl kadar önce olgunlaşmaları nedeniyle ülkemizde kızlarda 10-12 yaşları arasında, erkeklerde ise 12-14 yaşları arasında başlayan dönemdir. Sosyoekonomik koşullar, iklim ve beslenme ergenliğin başlangıcında etkili olmakta, olgunlaşmanın geç ya da erken olmasını belirlemektedir.³⁷

³⁴ Aydın B. , 2015, s. 42; Bacanlı, 2002, s. 46.

³⁵ Bacanlı, 2002, ss. 47-49; Aydın B. 2015, s. 42.

³⁶ Aydın B. , 2015, s. 42; Bacanlı, 2002, ss. 48-49.

³⁷ Yörükoğlu, 1985, s.24.

Ergen, yetişkinlik ve çocukluk arasındadır. Bedensel gelişimin yanı sıra hormon dengesinde de bir takım değişiklikler yaşadığı için farklı duygu ve davranışlar geliştirir. Örneğin; karşı cinsten hoşlanma, kendi kendine yetebilme, çabuk sinirlenme, hırçınlık vb. duygular görülür. Bu dönemde dengeli ve uyumlu ilkokul çocuğu gider, yerine oldukça tedirgin, güç beğenen ve çabuk tepki gösteren bir genç gelir. Anne-babanın uyarılarına ani tepkiler gösterir. Evdeki kuralların sıklığından yakınıdır. Odası dağınıktır, yalnız kalmaktan ve gürültülü müzikten hoşlanır. Akran gruplarına yönelerek zamanın çoğunu arkadaş çevresinde geçirmek ister. Karşı cinse karşı ilgi duymaya başlar. Derslere ilgisi azalır, dikkati dağılır, çalışma düzeni bozulur ve istekleri artar. Kendine tanınan hakları yetersiz bulur.³⁸ Bilişsel gelişimin büyük bir kısmının tamamlandığı bu dönemde ergen; kurallara uyma ama sorgulama ve sıra dışı olma eğilimindedir. Mantık oyunlarından hoşlanır, karmaşık sorunlara mantıksal çözümler getirme becerisi kazanır. Toplumsal konulara karşı ilgi duymaya başlar, mesleki gelişim ve geleceği ile ilgili planlama içerisindedir.³⁹

1.2.2.5. Yetişkinlik Dönemi

18-65 yaşlar arasını kapsayan ergenliğe göre önemli kararların alınıp uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemde kişi geleceğe yönelik planlamalar yapar, evlilik kararı alır, iş kurar, toplumsal görevlerini yerine getirir. Ailesine ve çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirir. İşinde ve çevresinde etkin, üretken ve doyumlu olduğu gibi, iş sorunları, başarısız evlilikler, sağlık sorunları, alkol, uyuşturucu ve sigara bağımlılığı gibi bir çok sorun da bu dönemde görülür. Zihinsel ve fiziksel hayatın en aktif, en verimli yıllarını kapsayan yetişkinlik döneminde herkesin sorun yaşayacağı söylenemez. Önceki dönemlerde edinilen olumlu kişilik özellikleri bu dönemin mutlu geçirilmesinde etkilidir.⁴⁰

1.2.2.6. Yaşlılık Dönemi

Yaşlılık dönemi, yetişkinlik döneminden sonraki hayat sürecini kapsayan fiziksel ve zihinsel yönden yorulan kişilerin aktif olarak çalışmayı bıraktıkları, deneyim

³⁸ Neda, Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980, ss.91-95; Yörükoğlu, 1995, 23-45.

³⁹ Bacanlı, 2002, ss. 50-51; Aydın B. 2015, s. 42.

⁴⁰ Aydın B. 2015 ss. 42-43; Bacanlı, 2002, ss. 51-52.

ve birikimlerin değerlendirildiği, aileye ve hobilere karşı daha çok zaman ayrılabilirdiği bir dönemdir. Genellikle 65 yaş üzerindeki kişiler bu grupta değerlendirilir. Yaşlılık dönemi vücut fonksiyonlarının yavaşladığı, sağlık sorunlarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Aile üyeleri ve dostlarından ilgi bekleyen yaşlılar genellikle hatırlanmak, aranmak ve sayılmak ister. Daha çok kırılgan ve alıngan olurlar. Gençlere hayat tecrübelerini aktarma gayreti içerisindedirler.⁴¹

2. ERGENLİK DÖNEMİ

Ergen sözcüğü batı literatüründeki “adolescent” karşılığı olarak kullanılmıştır.⁴² İngilizcede 13-19 yaşları arasındaki dönem “Teenage” olarak ifade edilirken, İslam literatüründe ise ergenlik “buluğ” olarak isimlendirilmektedir.⁴³

Ergenlik dönemi 10-12 yaşlarında başlayıp 20’li yaşların başlangıcına kadar süren, hızlı bedensel, ruhsal, sosyal değişiklikleri içeren dönemin genel adıdır.⁴⁴ Ergenlik döneminin kesin sınırları konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Genellikle 12-13, 20-21 yaşları arası bir dönem olarak kabul edilmektedir. Yapılan bir araştırmada Türkiye’de ergenliğe başlangıç yaşının kızlarda en erken 10, en geç 18; erkeklerde ise en erken 9, en geç 19 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ülkemizde ortalama ergenlik yaşının kızlarda 13, erkeklerde ise 15 olduğu söylenebilir.⁴⁵ Milli Eğitim Bakanlığı’na göre 12 ile 24, Birleşmiş Milletler Örgütü’nün tanımına göre 12-25, UNESCO’nun tanımına göre ise 15-25 yaşları arasında kalan kesim, genç olarak adlandırılmaktadır. UNESCO’nun tanımına göre genç; “öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan ve evi olmayan insandır.”⁴⁶

Ergenlik dönemi fiziksel gelişmenin yaşandığı bir dönem olmakla birlikte somut düşünceden soyut düşünce biçimine geçilen bir dönem olarak da tanımlanmaktadır. Ayrıca ergenlik; cinsellik duygusunun uyandığı, kimlik arayışının ve benlik oluşumunun yaşandığı, kişinin kendini tanıma ve sorgulamasının yanında bağımsızlık

⁴¹ Bacanlı, 2002, ss. 53-54; Aydın B. 2015, ss. 42-43.

⁴² Yavuzer, 2007, s.262.

⁴³ Yörükoğlu, 1985, s.3; Armaner, 1980, s.92.

⁴⁴ Dinç, a.g.t., s.122.

⁴⁵ Yavuzer, 2007, ss, 262-263.

⁴⁶ Turgay Gündüz, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Edit. Mustafa Köylü, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s.73; Yörükoğlu, 1985, s.3.

duygusunun geliştiği, dini şüpheler ve çatışmaların yaşanabildiği ve akran etkisinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir.⁴⁷

2.1. Ergenlik Dönemi Gelişim ve Görevler

İnsan hayatının en önemli gelişim evrelerinden biri şüphesiz ergenlik dönemidir. Kendine has bazı özellikleri olan, fiziksel ve duygusal gelişmelerin yanında yetişkinler arasına katılma sürecinin başladığı, bir takım görev ve sorumlulukların üstlenildiği, kişinin dini yönden de mükellef ve muhatap alınmaya başlandığı dönemdir.⁴⁸ Bu dönem genel olarak fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişim olarak incelenmektedir.

2.1.1. Fiziksel (Bedensel ve Devinsel) Gelişim

Fiziksel gelişim, insanın kemik ve kas gelişimini, biyolojik büyümenin etkisiyle motor yeteneklerini kullanabilme becerisini ifade etmektedir.⁴⁹ Çocukluk döneminde belirgin bir şekilde yavaşlayan bedensel büyüme ve gelişme, bu dönemde yeniden hızlanarak yetişkinlikteki yapısına ulaşmaktadır.⁵⁰

Ergenlik döneminde erkek ve kızlarda vücutta meydana gelen hormonal ve fizyolojik değişimler şu şekildedir: Cinsiyet hormonlarının arttığı bu dönemde kızlarda;⁵¹ bedensel gelişme ve değişmeler meydana gelir. Boy uzar, kilo artar, kemikler ve kaslar gelişir, yumurtalıklar üretime başlar, göğüslerde ve kalçalarda yağlanma ve büyüme gerçekleşir. Sivilceler görülür, ses değişir, vücutta kıllanma oluşur. Ayrıca adet kanaması (regl) başlar.⁵²

Erkeklerde ise ergenliğe giriş belirtileri kesin olmamakla birlikte en belirgin özellikler olarak büyüme hormonları salgılanır, boy uzar, kilo artar, kemikler ve kaslar gelişir, cinsel organda büyüme olur, sperm üretimi başlar, cinsiyet hormonları gelişir, sivilceler görülür, ses değişir, vücutta kıllanma oluşur.⁵³

⁴⁷ Yörükoğlu, 1985, ss.23-45; Armaner, 1980, ss.91-95. Köylü, 2015, s.97.

⁴⁸ Köylü, 2015, s.97; Armaner, 1980, s.80.

⁴⁹ Sefa Saygılı, *Ergenlik Sorunları*, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul 2004, s.11; Yavuzer, 2007, s. 34.

⁵⁰ Yörükoğlu, 1985, ss.12-13.

⁵¹ Gündüz, 2015, s.100.

⁵² Gündüz, 2015, s.100; Fatma Oluğ, "Erinlik Dönemindeki Öğrencilerde Dini Tutum Ve Davranışlar (Sakarya Örneği)" Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, ss.14-15.

⁵³ Bilgin, 2015, s.69. Gündüz, 2015, s.100; Yörükoğlu, 1985, ss.10-12; Orhan Gürsu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2011, s.16.

Bu dönemde kız ve erkek ergenin bedeninde orantısız gelişmeler meydana gelmektedir. İlk önce eller ve ayaklar büyür, daha sonra kollar ve bacaklar, en son ise beden gelişir. Bu değişim ergenin görüntüsünü ve hareketlerini etkilemektedir. Bunun sonucu olarak önce ayakkabılar küçük gelmeye, sonra pantolonlar, en son da gömlek ve elbiseler küçük gelmeye başlar. Beden ve organların uyumsuz bir şekilde gelişmesi hareketlerin beceriksiz ve kaba görünmesine neden olurken, el, ayak ve kalçaların orantısız büyümesi ise vücudun görünümünde “sanki dengesizlik var” izlenimi vermektedir. Halk dilinde sakarlık diye tabir edilen bu durum sıkça meydana gelir. Bedendeki bu değişimler yetişkinlik dönemine kadar devam eder.⁵⁴

2.1.2. Zihinsel (Bilişsel) Gelişim

“Bilişsel gelişim; bireyde yaşla birlikte meydana gelen akıl yürütme, düşünme, duygulara hâkim olma, bellek ve dildeki zihinsel işlevlerde meydana gelen değişimleri ele almaktadır.”⁵⁵

Kesin hatlarla birbirinden ayrılmamakla birlikte çocuğun bilişsel gelişiminde nesnelere ve olayları birleştirme, onlar hakkında bir sonuca varma yeteneğinin başlaması ile birlikte somut işlemler dönemi yerini soyut işlemler dönemine bırakmaktadır.⁵⁶ Soyut işlemler döneminde meydana gelen bütün zihinsel değişimler ise ergenlik döneminde gerçekleşir. Ergen, bir yetişkin gibi düşünebilme özelliklerini kazanır, geleceğe yönelik varsayımlar ve ideolojik sorunlarla ilgilenir, bir bütünün değişkenlerini birleştirip ayırabilir, akıl yürütür ve ergen benmerkezciliği görülür.⁵⁷ Bu geçiş süreci ile zihinde meydana gelen değişimlerle herkesin ona dikkat ettiği düşünce biçimi olan ergen egosantrizmi kendini belli etmeye başlar ve güzellik çirkinlik kavramları düşünce dünyasını meşgul eder.⁵⁸ Eğer ergen kendini güzel buluyorsa herkesin onun güzelliği ile ilgilendiğini düşünür. Eğer çirkin buluyorsa da çirkinliği ile ilgilendiğini düşünür.⁵⁹ Kendini tanıma süreci geliştikçe olgunlaşır, diğer insanlarla

⁵⁴ Saygılı, 2004, s.56.

⁵⁵ Hadiye Küçükkaragöz, “Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi”, *Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi*, Edt. Binnur Yeşilyaprak, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, s.92.

⁵⁶ Gündüz, 2015, s. 101.

⁵⁷ Küçükkaragöz, 2015, ss.92-93.

⁵⁸ Gündüz, 2015, s.100.

⁵⁹ Yörükoğlu, 1985, ss.13-14.

iletişim kurmaya başlar ve kendisi ile daha az ilgilenir. Bilişsel gelişim; fiziksel olgunlaşma, yaşantı ve sosyal etkileşim içinde biçimlenir.⁶⁰

Yine bu dönemde gençlerde varlıkları tanımlamada ciddi değişimler meydana gelir, olaylara düz mantık ile yaklaşma çabası içerisinde olan birey artık olaylara eleştirel bir bakış açısı ile bakarak tümevarım, tümünden gelim, analiz etme ve karşılaştırma gibi bir takım zihinsel faaliyetleri yapabilir hale gelmektedir. 11 yaşına yeni giren çocuk ile 12 yaşındaki çocuk aynı anlama kapasitesine sahip olmayabilir.⁶¹ Aynı şekilde zekâ seviyesinde de bazı değişimler meydana gelmektedir. Ergenlik dönemine girmiş bir çocuğun, aynı yaştaki girmemiş diğer çocuklara göre zekâ seviyesinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Kızlarda zekâ seviyesi erkeklere göre daha fazla çıkmakta, dil gelişmesini daha önce tamamlayan kızların ise sözel konularda daha başarılı olduğu görülmektedir. Erkekler ise ergenlikten sonra aritmetik işlemlerde öne geçmekte, zekâ seviyeleri ise kızlara göre daha fazla değişkenlik göstermektedir.⁶²

2.1.3. Psiko-Sosyal Gelişim

Psiko-sosyal gelişim, kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilebilir biçimde davranmayı öğrenme sürecidir. Ergenlik dönemi bir anlamda toplumsal uyum ve gelişimin gerçekleştiği yıllardır. Bu nedenle ergen, toplumda statü sahibi olmaya ve saygınlık kazanmaya ihtiyaç duyar.⁶³

Bu dönem, sosyal gelişim açısından aileden duygusal bağımsızlığın kazanılarak kendine özgü değerler sistemi içerisinde cinsiyete uygun olarak sosyal ödevlerin geliştiği, toplumsal rollerin belirlenerek bunlara uygun kararların oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapıldığı yıllardır.⁶⁴ Bu süreçte ergenlerde kendisini güven içinde hissetmek, sevilme, beğenilmek gibi temel ihtiyaçlar artma gösterirken, korku ve endişe halleri azalmıştır. Duygusal yönden dengeli bir tutum izlemektedirler. Arkadaş grubuna kabul edilme duygusu onlara zevk verirken, yetişkinlerden çok akranlarının fikirleri önem taşımaktadır. Hak ve adalet kavramları önemli hale gelirken, rekabet ve

⁶⁰ Küçükkaragöz, 2015, s.101.

⁶¹ Yörükoğlu, 1985, ss.42-44.

⁶² Yörükoğlu, 1985, ss.47-48.

⁶³ Yavuzer, 2007, s.276; Yörükoğlu, 1985, s.71.

⁶⁴ Suat Cebeci, Öğrenme ve Öğretme Görevi Olarak Dini İletişim, *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012,s.219.

işbirliği duyguları gelişir, kişiliklerini bağdaştırdıkları roman ve film kahramanlarına hayranlık duymaya başlarlar.⁶⁵

Sosyal gelişim açısından ergenin bağımsızlık duygusu kazanması da önemli bir konudur. Ergenlik dönemine kadar anne-babasına bağımlı olan ergen artık bu bağımlılıktan çıkmakta ve bağımsız bir birey olmaya doğru yönelmektedir. Bu nedenle ailesi ile sağlıklı ve güvene sayılı bir ilişki içerisinde olan ergen sosyal çevreye daha kolay uyum sağlamakta, akranları ve çevresi ile de benzer ilişkiler geliştirebilmektedir.⁶⁶

Ergenliğe adım atan genci, dönemin gelişim beklentileri olan; sosyal, kişisel, cinsel ve mesleki rol kararları oluşturmak gibi sosyal gelişim süreçleri beklemektedir. Bu dönemde etkileşim içerisinde olunan en önemli objeler aile, okul, sosyal medya ve akranlardır.⁶⁷

3. ERGENİN DÜNYASI

3.1. Ergen ve Kimlik Gelişimi

Kimlik gelişimi yaşam boyu sürmesine karşın en önemli dönüm noktası ergenlik dönemidir. Kişiliğin ana özellikleri yaşamın ilk yıllarında atılır, beş-altı yaşlarında ana hatları belirir, ancak son biçimini alması ergenlik dönemi sonuna doğru olur. Kimlik bir insanın çevresine uyum sağlamak için geliştirdiği davranış biçimini, onu başkalarından ayıran özelliklerin tümünü kapsar.⁶⁸ Kısaca ergenin “Ben kimim?” sorusuna kendi içinde verdiği yanıt kimliğini tanımlar.⁶⁹

Ergenlik ve kimlik konusunu anlamada en kapsamlı teori Erikson’un fikirlerinden doğmuştur. Erikson kişiler arası ilişkilerin ergenin kimlik gelişimine olan etkisinden söz ederek farklı ilişkiler deneyerek gerçekleştirilen kimlik arayışının yetişkinlik döneminde ergene kolaylık sağladığını, özellikle akran ilişkilerinin sosyal

⁶⁵ Selçuk, 2014, ss. 117-118.

⁶⁶ Cebeci, 2012, s.218-220; Yavuzer, 2007, s.276; Yörükoğlu, 1985, s.71.

⁶⁷ Gündüz, 2015, s.120-121.

⁶⁸ Yörükoğlu, 1985, s. 46.

⁶⁹ E. Kılıç Öztürk, “Ergenlik Döneminde Aile ve Arkadaş İlişkileri”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1994, C.5, S.2, ss.113–118.

destek ve deneyim açısından dünya görüşünün şekillenmesinde ergene olan katkısından söz etmiştir.⁷⁰

Bu dönemde toplumun beklentileri ve ergenin yaşadığı fiziksel ve bilişsel değişiklikler de kimlik oluşum sürecini belirgin düzeyde etkiler. Kimlik, ne toplumun bireye sunduğu bir özellik ne de olgunlaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdur. Kimlik, geçmişin, şimdinin ve geleceğin bir araya gelip bütünleştiği, ancak bireyin kendi çabaları sonucu elde edilen bir süreçtir.⁷¹

Ergen bu dönemde kendi kişiliği ile ilgili doğruları sorgulama içerisine girer. Ayrıca başkalarının kendisini nasıl değerlendirdiğiyle de ilgilenir. Kimlik gelişimine yönelik bu büyük ilgi durumu genç erişkinlik çağında kaybolmaya başlar. Ayrıca bu dönemde ergenin belirli aşamaları gerçekleştirmesi (okulu bitirmek, ehliyet almak gibi) gelişmekte olan kimlik gelişimi için önemli ve kritik olaylardır.⁷²

Değişimlerle dolu bir hayata rağmen, ergenlerin sağlıklı ve başarılı bir kimlik geliştirebilmeleri için önceki gelişimsel dönemlerini sağlıklı bir şekilde atlattığı, krizlerden elde edilen tecrübelerle güvenilir, uyumlu, istekli ve girişimci bir kimliğe sahip olmaları beklenir. Çocukluk döneminde yaşanan başarısız kimlik gelişim süreci ergenlikte kimlik çözülmesine neden olmaktadır.⁷³

3.2. Ergen ve Benlik

Ergenlik çağı benlik kavramının en önemli bölümüdür. Çünkü benlik, kişinin kendi kimliğinin farkında olmasıdır. Bu açıdan benlik, bireyin özellikleri, değer yargıları, ideal ve emellerine ilişkin kanılarının dinamik bir örtünüşüdür. Benlik, kişinin kendi kimliğinin farkında olmasıdır. Yetenekleri, değer yargıları, kendi kişiliğine yönelik kanıları ve kendi görüş tarzından oluşur. Bu bakımdan benlik, kişiliğin özel yanı olarak da tanımlanabilir.⁷⁴

Benlik kavramı çocukluktan ergenliğe geçişte daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Benlik algısı, ergene nasıl birisi olduğunu, başkalarının kendisi hakkındaki

⁷⁰ Aydın, B. 2015, s.197.

⁷¹ Öztürk, a.g.m. , ss.113–118.

⁷² Anne, et al. , *Ergenlik Psikolojisi*, çev. Bekir Onur, Maya Matbaacılık Yayınları, Eğitim Dizisi 2, 1980, s.36.

⁷³ Aydın, B. 2015, s.197; Öztürk, a.g.m. , ss.113–118; Yörükoğlu, 1985, ss.89-90; Anne, et al. , 1980, s.36.

⁷⁴ Yörükoğlu, 1985, ss.89-90.

düşüncelerini ve neye benzediği konusunda yardımcı olur. Bu sayede kendisi hakkında olumlu veya olumsuz değerlendirmeler yapabilecek yaklaşım tarzına sahip olmaktadır.⁷⁵

İlk olarak ergen, “ben kimim?” sorusuna yanıt olarak, ergenlik öncesinde “ben iyiyim” ya da “cana yakınım” ifadesini kullanabilir fakat hangi şartlar altında olduğunu belirtmeyebilir. Ergenlik döneminde ise kendisini tanımlaması biraz daha değişir. “Keyfim yerindeyse iyiyim” ya da “arkadaş grubumla olduğum zaman daha cana yakınım” gibi ifadeler kullanabilir.⁷⁶

Ergenlik döneminde meydana gelen sosyal, duygusal, bilişsel ve hızlı fiziksel değişmelerin etkisiyle ortaya çıkan kaygı ve stresin kız ve erkek ergenler üzerinde farklı benlik saygılarına neden olduğu bilinmektedir. Ergenlikte kızlarda kaygıda artma, benlik değerinde azalma, yeme bozuklukları, depresyon gibi daha içselleştirilmiş tepkiler görülürken, erkeklerde riskli davranışlarda ve saldırganlıkta artma gibi dışsallaştırılmış tepkiler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca benlik algısı yaşa bağlı olarak da değişim göstermektedir. Ergenliğe erken girmek benlik saygısını erkeklerde olumlu yönde etkilerken, kızlarda olumsuz yönde etki bırakmaktadır. Bu etki 12-13 yaşlarında daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin benlik saygısındaki azalma ise daha ileri yaşlarda ortaya çıkmakta, liseye başlanması ile küçük sınıf statüsüne düşen erkek ergenlerde strese bağlı olarak benlik saygısı azalmaktadır. Ergenlerin hızlı gelişim gösterdiği bu dönemde ailede ve okulda önceden bilgilendirilmeleri olumlu benlik saygısı kazanmalarına ve ortaya çıkan problemlerle daha kolay başa çıkabilmelerini sağlamaktadır.⁷⁷

Benlik oluşumunu etkileyen unsurların biri de aile içi etkileşimdir.⁷⁸ Anne-babanın ergenle olan iletişimi ergenin benlik gelişiminde etkilidir. Özellikle anne-babanın benlik saygısının artırılması noktasında ergene yeterli ve başarılı olacağı alanlarda yön göstermesi, sosyal onay ve duygusal destek vererek ergenin güven duygularının geliştirilmesi önemlidir.⁷⁹ Kısaca; benlik kavramı ergenin sosyal hayata hazırlanması açısından son derece önemli bir gelişim görevidir. Yaşam boyu etkisi devam eden bu süreçte fiziksel, duygusal, cinsel, ahlaki ve dini yönden bir çok değişim

⁷⁵ Füsün, Çuhadaroğlu, “Adolesanlarda Benlik Saygısı”, Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Bölümü, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara 1986. ss. 69-74.

⁷⁶ Çuhadaroğlu, a.g.t. , ss.69-74.

⁷⁷ Yörükoğlu, 1985, s.92.

⁷⁸ Öztürk, a.g.m. , ss.113-118.

⁷⁹ Kulaksızoğlu, 1995, s.61.

ve gelişim yaşayan ergen bu şekilde yetişkinliğe hazırlanmakta, bağımsızlık duygusu kazanma, sorumluluk alma gibi benlik oluşturma çabaları içerisine girmektedir.⁸⁰

3.3. Ergen ve Duygusal Gelişim

Çocukluk döneminden sonra ergenlik döneminde duygusal gelişimde birçok değişim meydana gelmektedir. 10-11 yaşlarına kadar düzenli ve dengeli bir davranış döneminden sonra daha hızlı ve problemlili bir dönem olan ergenlik dönemine girilir. Ergenlik dönemi her çocukta aynı olmamakla birlikte çeşitli duygusal problemleri içinde barındırmaktadır. Gelişmekte olan çocuk için zor bir süreç olan bu evre “anlatma çabasının yoğun olarak sürdürüldüğü bir dönem” şeklinde de açıklanabilir.⁸¹

Ergenlik döneminde en sık rastlanan duygusal gelişmeler ise şu şekildedir:

Duyguların Yoğunluğunda Artış: Ergenliğin başlaması ile birlikte duyguların yoğunluğunda artış görülür. Artan duygululuk ve coşku hali ergenin sevinç, üzüntü, öfke, korku gibi duygularını dışa yansıtma ihtiyacını doğurur. Duyguların dengesiz seyrettiği bu süreçte olumsuz yüz ifadesi, bağırma, sert el, kol hareketleri gibi davranışlar dışa vurulurken, sevinç, heyecan, karşı cinse karşı duygular ise daha çok içe dönük olarak hatıra defterine şiir, öykü şeklinde yansıtılır.⁸²

Âşık Olma: Karşı cinse ilgi duyma çocukluk döneminde başlar. Ergenlikte ise daha belirgin olarak görülür. Bu özellik ergenliğin başlarında daha çok grupta bir arada olma isteği taşırken, sonraları karşı cinsten bireylere yönelik romantik duyguların ortaya çıkmasıyla devam eder. Bu şekilde ortaya çıkan cinsel gelişim ergene heyecan vermektedir.⁸³

Mahcubiyet ve Çekingenlik: Ergenin vücudunda meydana gelen hızlı ve dengesiz gelişim onu rahatsız etmekte, çevresindekilerin bakışlarından rahatsızlık duymaktadır. Bu nedenle vücudunu gizleme ihtiyacı hissetmektedir.⁸⁴

Aşırı Hayal Kurma: Ergenlikte meydana gelen hızlı bilişsel gelişim ergenlerin aşırı hayal duygularının gelişmesini sağlamaktadır. Ergen dışa vuramadığı duygularını, tasarımlarını hayal dünyasında şekillendirir. Hayal dünyası, gerçekleştirmek istediği bir

⁸⁰ Melike Sayıl- Ayşen Güre- vd. , “Ergenliğe Geçişte Bilgilendirmenin Ergenin Bilgi Düzeyi ve Benlik Algısına Etkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2002, C.17, S.50, s.48

⁸¹ Yavuzer, 2007, s.268.

⁸² Rukiye Karaköse, 2012, s.452.

⁸³ Saygılı, 2004, ss.15-27; Kulaksızoğlu, 1995, s.47.

⁸⁴ Yavuzer, 2007, s.273.

istek olabileceği gibi geleceğe yönelik tasarımlar da olabilir. Ama ergenin hayal dünyası daha çok cinsel konulara yönelik olmaktadır.⁸⁵

Tedirgin ve Huzursuz Olma: Meydana gelen değişimlere karşı uyum sağlama çabası gösteren ergen karşılaştığı problemler nedeniyle huzursuzluk yaşamakta, arkadaş ve sosyal ilişkilerde yaşanan aksamlar tedirginlik yaratmaktadır.⁸⁶

Yalnız Kalma İsteği: Ergenlik döneminde kendisini ifade edemeyen genç başkalarından uzaklaşarak zaman zaman kendisi ile başbaşa kalmak isteyebilir.⁸⁷

Çalışmaya Karşı İsteksizlik: Vücut enerjisini daha çok büyümeye harcayan ergende zaman zaman çalışmaya karşı isteksizlik, hareketlerinde durgunluk görülür.⁸⁸

Çabuk Heyecanlanma: Heyecan dengesi tam oluşmayan ergen yeni bir durumla karşılaştığında heyecanlanıp korkabilir. Hızlı bir değişim yaşanan bu dönemde heyecan veren durumlar karşısında kolayca kızabilir. Zamanla heyecan dengesi olgunlaşan ergenin duygusal tepkilerinde de değişimler görülür.⁸⁹

Korku: Ergenlikte en çok görülen duygusal gelişmelerden biri de korkudur. ergenin ilgilendiği faaliyetlerin sonucunu kestirememesi, geleceğe yönelik planlarının gerçekleşme ihtimali korkuya neden olabilmektedir.⁹⁰

Öfke: Kendisini çevresine kabul ettirme çabası içerisinde olan gencin öfke duyduğu konular daha çok sosyal içeriklidir. Kendisine yalan söylenilmesi, bedeni ve kişiliği ile alay edilmesi ergeni öfkeye iten başlıca sebeplerdir.⁹¹

Endişe: Aşırı hayal gücünün kullanıldığı ergenlikte hayallerin gerçekleşmemesi ergende endişeye neden olmaktadır. Ergenliğin yoğun olarak yaşandığı ortaokul ve lise yıllarında ise dış görünüş, akran ilişkileri özellikle de arkadaşları arasında popüler olmama gibi konularda endişe yaratan duygular daha fazla görülmektedir.⁹²

Duygusal Kırıklıklar: Hedeflerini gerçekleştirme gayreti içerisinde olan ergenin söz konusu amaç ve arzularının önüne çıkan engeller onda duygusal kırıklıklara neden olmaktadır. Duygularını gizleyemeyen ergenin kırıklığı hemen belli olur. Gencin

⁸⁵ Kulaksızoğlu, 1995, s.48.

⁸⁶ Kulaksızoğlu, 1995, s.46.

⁸⁷ Yavuzer, 2007, s.269.

⁸⁸ Yavuzer, 2007,s.269.

⁸⁹ Saygılı, 2004, ss.15-27; Kulaksızoğlu, 1995, s.47.

⁹⁰ Yavuzer, 2007, ss.271-272; Kulaksızoğlu 1995, s.45.

⁹¹ Kulaksızoğlu, 1995, s.48.

⁹² Grant, 1999, s.49; Abalı, 2004, s.189.

karşılaştığı olaylara karşı göstereceği tepki onun deneyimlerine, yetiştiriliş biçimine, yaşına ve olayları algılayış biçimine göre değişir.⁹³

3.4. Ergen ve Aile

Aile; toplum tarafından değer verilen sosyal bilgi, davranış ve tutumların çocuğa kazandırılmasında ilk ve merkezi bir role sahiptir. Çocuğun ergenlik dönemine girmesi ile birlikte ilgi ve ihtiyaçlarında meydana gelen değişimler nedeniyle aile içi dinamiklerde hareketlenmeler ortaya çıkmaktadır.⁹⁴ Duygusal tepkiler, akran ilişkileri, okul başarısı, düşünce yapısındaki değişiklikler ve bağımsızlık duygusunun yoğun olarak yaşandığı bu evre, hem ergen, hem de anne-baba için zor bir dönemdir.⁹⁵

Bu dönemde aile en çok ekonomik olarak etkilenmektedir. Ailenin ekonomik durumu ergenin gereksinimlerine yetişmekte zorlanmaktadır. Çünkü bu dönemde gençte beğenilme arzusu ön plandadır, akran grubuna özentisi de buna eklenince külfet daha da artmaktadır. Ayrıca, ergen bu süreçte artık ailece yapılan etkinliklere daha az zaman ayırıp akran grubuna daha fazla yönelmiştir. Bu nedenle aile dışında geçirilen her etkinlik aile bütçesine ek maliyet yüklemektedir.⁹⁶

Bu dönemde ortaya çıkan diğer bir sorun da disiplindir. Otoriter ailede yetişen gençler daha uyumlu, daha sorumlu ve güvenlidirler. İsteklerin sürekli karşılandığı izin verici evlerde büyüyen ergenlerin ailelerinden çok arkadaşlarının istekleri ön plandadır. Daha az sorumlu ve daha az uyumludurlar. İlgisiz evlerde büyüyen gençlerin bir çoğu ise problemlidir. Madde bağımlılığı, alkol, şiddet ve suça yönelme gibi tepkisel davranışlar daha sık görülür.⁹⁷

Ergenlerin aileleri ile yaşadıkları diğer sorunlar ise arkadaş ilişkileri, okul başarısı, izin, giyim, boş vakitlerin değerlendirilmesi, evdeki işlerin zamanında yapılmaması ve anne-babaların ergene karşı olumsuz yaklaşımları şeklindedir.⁹⁸

Genel anlamda aile ile ergen arasındaki ilişkiler ergenin bilişsel ve sosyal yeterliliği ve aile dışı ilişkilerdeki başarısını doğrudan etkilemektedir.⁹⁹ Ergenin olumlu

⁹³ Yavuzer, 2007, s.274

⁹⁴ Yörükoğlu, 1985, s. 132.

⁹⁵ Yavuzer, 2007, s.290-291.

⁹⁶ Kulaksızoğlu, 1995, s.76; Yavuzer, 2007, s.288-289.

⁹⁷ Abalı, 2004, ss.139-140.

⁹⁸ Fatih Bayraktar, "Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn Akran İlişkilerinin Önemi", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, Ankara 2007.

⁹⁹ Grant, 1999, ss.65- 66.

veya olumsuz davranışlarına uygun olarak geliştirilen ebeveyn tutumları ergenin aile bağlarını daha içselleştirmesine, anne-babasına daha güvenli şekilde bağlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca aile içi iletişimi güçlü olan ergenlerin olumlu kişilik sahibi, yüksek benlik saygısı, okul başarısı, sosyal ilişkiler ve daha az duygusal gerilime sahip oldukları bilinmektedir.¹⁰⁰

3.5. Ergen ve Okul

Okul, aileden sonra ergenin sosyalleşmesinde önemli bir objedir. Okullar gençleri çalışma hayatına ve sosyal hayata hazırlayan kurumlardır. Okulun ve eğitimin en önemli hedeflerinden birisi de ahlaklı ve iyi bireyler yetiştirerek karakter oluşumuna katkı sağlamaktır.¹⁰¹ Bu yönüyle okul, ergenlerin toplumsal statü kazanılması, toplumsal örf ve adetlerin kuşaktan kuşağa aktarılması, zekâ ve kabiliyetlerine uygun mesleklere yönlendirilmesi gibi önemli işlevlere sahiptir.¹⁰²

Günümüzde ders saatlerinin fazla olması nedeniyle ergenler günün çoğunu okulda geçirmektedir. Bu nedenle ergen ile öğretmen ve diğer okul çalışanları arasındaki ilişkiler de önem kazanmaktadır. Öğretmenin öğrenciye karşı tutum ve davranışları ergenin psiko-sosyal gelişimini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle öğretmenin görevi genci anlamak, ona değer vermek, olgunlaşma adına verdiği mücadelede ona yardım etmek olmalıdır.¹⁰³

Hayatında net bir hedef oluşmamış ve duyguların fırtınalı olduğu bu dönemde ergenlerde en çok gözlenen diğer bir sorun da okul başarısızlığıdır.¹⁰⁴ Genel hatlarıyla ergenlik döneminde yaşanan duygusal ve fizyolojik çalkantılar okul başarısızlığının da baş faktörü olmuştur. Bu dönemde yaşanan duygusal problemler, popüler olma merakı, motivasyon eksikliği, hayallere dalmak, aykırı davranma isteği (dikkat çekme) vb. bu başarısızlığın nedenlerindedir.¹⁰⁵ Okul başarısızlığı yaşayan ergenler; genellikle derslere karşı ilgisizdirler, arkadaşlarını rahatsız ederler, sınıf ortamında rahatsız edici

¹⁰⁰ Yörükoğlu, 1985, ss.94-95.

¹⁰¹ Saygılı, 2004, ss.30-33.

¹⁰² Yavuzer, 2007, s.298; Yörükoğlu, 1985, ss.163-164.

¹⁰³ Mevlüt Kaya, "Kişilik Özelliklerinin Ahlakî Yargı Üzerindeki Etkisi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1997, S. 4, ss. 185-20; Yavuzer, 2007, s.298.

¹⁰⁴ Grant, 1999, ss.53-54.

¹⁰⁵ Grant, 1999, s.48.

tutum ve davranış içerisinde bulunurlar. Öğretmenleri otorite olarak görmezler, sıralara yazı yazar, genellikle başka şeylerle ilgilenirler.¹⁰⁶

Okul başarısını etkileyen unsurlardan birisi de motivasyondur. Ergenin geleceğe yönelik kaygıları, anne-babanın ergene yapmış oldukları baskı, motivasyon eksikliğine neden olmaktadır. Okul başarısı yetersiz olan ergenler genellikle okulda devamsızlık yapmakta veya okulu arkadaş çevresi sağlayan, boş vakitlerin değerlendirildiği bir ortam olarak görmektedirler.¹⁰⁷

Bu dönemde ergenlerin en önemli sosyal ve duygusal destek aracı akran grubu yani okul arkadaşlarıdır. Bu dönemde arkadaş çevresi ergen için çok daha önemli olduğundan genellikle arkadaşlarının değerlerini benimserler. Arkadaş çevresi ders çalışmayan, okulda problem çıkaran kişilerden oluşuyorsa bu durumda ergende kendini gruba kabul ettirebilmek için benzer tutumlara yönelmektedir.¹⁰⁸

Araştırmalarda da görüldüğü üzere ergenlik dönemiyle birlikte ergenlerin çoğunda akademik başarıda düşüş, dersleri aksatma, kopya çekme, madde bağımlılığı, kavga ve şiddete karışma gibi problemler yaşanmaktadır. Aileler ve öğretmenler bu noktada ergenlerle olan iletişimlerinde dikkatli olmalı, bu gibi farklı yaşantıları olgunlukla karşılamalı, ergenin kendine olan güvenini rencide edecek tutum ve davranışlarda bulunmamalıdır.¹⁰⁹

Siyez'in¹¹⁰ farklı zamanlarda lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada; aile, öğretmen ve okuldan yeterli destek alamayan öğrencilerin öğretmenlerini sevgiden uzak, anlayışsız ve güvenilmez olarak gördükleri, gelişimleri olumsuz etkilenen ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı yanında anti-sosyal davranış biçimlerinin daha sık görüldüğü sonuçlarına ulaşılmıştır.

¹⁰⁶ Abalı, 2004, s.184; Yörükoğlu, 1985, s.172.

¹⁰⁷ Yörükoğlu, 1985, s.174; Grant, 1999, s.55; Abalı, 2004,ss.185-187.

¹⁰⁸ Grant, 1999, s.49; Abalı, 2004, s.189.

¹⁰⁹ Abalı, 2004, s.184.

¹¹⁰ Diğdem Müge Siyez, Ferda Aysan, (2007). "Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, S. 1, ss.145-171

Arıbaş ve Güven¹¹¹ ise, 1997-1998 öğretim yılında 6 farklı lise türünde 721 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, öğrencilerin konsantrasyon problemi, dersi anlamada güçlük, sınav heyecanı gibi sorunlar yaşadıklarını belirlemişlerdir.

3.6. Ergen ve Akran ilişkileri

İnsan doğduğu andan itibaren gelişmeye başlar. Çocuğun gelişimi için annesi ve babası en önemli kaynak iken, okula başladığında öğretmeni, ergenlik dönemine geldiğinde ise akran ilişkileri önem kazanır. Bu dönemde anne-baba ergenin çatışma yaşadığı kişiler haline geldiğinde, arkadaş grubu sosyal onay ve aidiyetin gerçekleştiği, sorunların ve çeşitli duyguların paylaşıldığı ortamlara dönüşür. Çünkü ailesi ile çatışma yaşayan ergen için duygularını paylaştığı akran grubu ön plana çıkmakta, onu en iyi anlayan kişilerin arkadaşları olduğunu düşünmekte ve sürekli onlarla vakit geçirmek istemektedir. Ergenin arkadaş grubu ile daha çok zaman geçirmesini etkileyen diğer faktörler ise; anne-babanın çalışıyor olması, okulda geçirilen sürenin artması, evde yaşanan ailevi problemlerdir.¹¹²

Ergenlikte genç, arkadaşlarını çoğu zaman yakınlarında yaşayan ve birbirini uzun zamandan beri tanıyan kişilerden seçer.¹¹³ İlk ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri genellikle aynı cinsten kişilerden oluşurken, ileri ergenlikte ilişkiler artık karşı cinsten kişileri içermeye başlar. Bu gruba yaşıtlı grubu da denir. Bu tür arkadaşlık grupları da genellikle iki ya da üç kişiden oluşur. İlişkiler daha samimi ve sıcaktır. Ayrıca, ergenin sosyal-bilişsel becerileri çok yönlü bir gelişme gösterdiği için ilişkilerin niteliği de değişmektedir. Ergenlerde hem kız-erkek arkadaşlığı ve çıkma olayı başlar hem de ilişkilerde daha yakın ve derin bir bağlanma görülür.¹¹⁴

Ergenlikte akran gruplarının hem pozitif hem de negatif etkilerinin olduğu ifade edilir. Ergenlik döneminde gençler akran grupları içinde kendi kültürlerini ve ritüellerini büyük ölçüde geliştirebilir ve yetişkinlerin kurallarından sıkılarak bağımsızlıklarını ilan edebilirler. Akran grupları ve geniş gruplar içindeki yakın arkadaşlıklar ergenlerin, anne babalarından daha çok bağımsızlaştıkça kişisel kimlik duygularını duru biçimde

¹¹¹ Sebahattin Arıbaş, Mehmet Güven, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Psiko Sosyal Sorunları", *Gençlik Dönemi Ve Eğitimi, Tartışmalı İlmî Toplantı, 11-13 Aralık 1998*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss.153-179.

¹¹² Kulaksızoğlu, 1995, s.52-53.

¹¹³ Yörükoğlu, 1985, s. 60.

¹¹⁴ Anne, et al. , 1980, s.80; Büyükgebiz, 2006, s.126.

oluşturmalarına katkıda bulunması açısından önemlidir. Onlara sosyal statü sağladığı gibi, karşı cins ilişkilerinin gelişmesine de en elverişli zemini oluşturur.¹¹⁵ Diğer taraftan akran ilişkilerinde başarısız olan ergenlerin, diğerlerine göre öğrenme güçlüğü çekme, anti-sosyal davranışlar gösterme, akademik performansta düşüş, okulu yarım bırakma gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir.¹¹⁶

Akran ilişkilerinde ergenin diğer bir problemi de popüler olabilme kaygısıdır. Her akran grubunda popüler olan ve olmayan üyeler vardır. Fiziksel görünüm ve kişilik özellikleri popülerliği önemli ölçüde belirlemektedir. Popüler olamamak ergenin sosyal ve bilişsel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Akran grubuna uyum sağlayamayan ergenlerde davranış problemleri, depresyon ve ders notlarında dalgalanma görülmektedir.¹¹⁷

3.7. Ergen ve Kitle İletişim Araçları

Günümüzün en etkili sosyalleşme araçları olan kitle iletişim araçları gençlerin sosyalleşmesine ve dış dünyayı daha hızlı tanımalarına olanak sağlamaktadır. Her türlü bilgi ve yayının dünyaya hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlayan geniş iletişim ağı içerisindeki en önemli kitle iletişim araçları ise her evde bulunan televizyon ve internettir.¹¹⁸ Televizyon ve internetin yayımlarından en fazla etkilenen kesim ise şüphesiz gençlerdir. Çünkü söz konusu yayımlar, gençler üzerinde farklı düzeyde etki oluşturmakta, izlenen program türleri ve girilen siteler, gençlerin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.¹¹⁹

Ergenin gelişiminde televizyon ve internetin olumlu veya olumsuz yönlerinin olduğu kuşkusuzdur. Araştırmalar, internetin özellikle sosyalleşme sürecindeki gençler üzerindeki bazı avantajlarını vurgulamaktadır. İnsanların gerçek hayatta kuramadığı bağı internet üzerinden kurabilmeleri, istedikleri zaman diğer insanlarla iletişime

¹¹⁵ Anne, et al. , 1980, ss. 81-82; Abalı, 2004, s. 157; Kulaksızoğlu, 1995, ss. 53-54.

¹¹⁶ Bihnaz Kıran Esen, “Akran Baskısı Akademik Başarı Ve Yaş Değişkenlerine Göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması” *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2003, S. 24, ss. 79-85.

¹¹⁷ Büyükgebiz, 2006, s. 126.

¹¹⁸ Soydan, M. ve Güllüoğlu, Ö. (2005), “Televizyonun Çocuğun Toplumsallaşmasına Olan Olumlu Etkisi”; Kulaksızoğlu, 1995, s.54; Ferhunde Öktem, vd. , “Çocukların ve Gençlerin Televizyon Programlarındaki Zararlı İçerikten Korunması, Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi”, RTÜK, Ankara 2006, s.13.

¹¹⁹ Müjgân Alikashifoğlu, “İnternet Kullanımı ve Çocuk ve Ergen Sağlığı, Türk Pediatri Kurumu TBMM Sunusu”, 2012, ss. 1-54, <https://www.tbmm.gov.tr> (25.04.2018); Kulaksızoğlu, 1995, s.55.

geçebilmeleri, özgürce düşüncelerini, duygularını ifade edebilmeleri, birçok faydalı bilgiye hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmeleri internetin gençler üzerindeki olumlu etkilerindedir.¹²⁰ Televizyon programları ise gençlerin hayal güçlerini geliştirmekte, 10-12, 12-14 yaşlarındaki gençlerin ilgilerini uyandırmakta, zevklerini geliştirmekte, yaşam alanlarını genişletmektedir. Televizyonda izlenen görsel içeriğin/bilginin niteliği sonucunda toplum ve fert arasında olumlu anlamda bir alışveriş sağlanmakta, bu içerikleri izleyen gençlerin bunları transfer etmesi ve arkadaşlarıyla paylaşması sonucu toplumsallaşma olayı gerçekleştirilmektedir.¹²¹ Ayrıca ergenlerin izlediği programlarda şiddetin bir olgu olarak yer almadığı; cezalandırma ve şiddete maruz kalan mağdurların yerinde olabilme gibi empatik duyguları yansıtması nedeniyle ergende saldırgan davranışların azalmasına katkı sağlamaktadır.¹²²

Yararlarına karşın internet ve televizyon bireylerin yaşamlarını daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyalleşmenin en fazla yaşandığı dönemde ergenlerin internet ve cep telefonunu en fazla kullanan grup olması, kimlik gelişiminin tamamlanamamasına, psikolojik ve sosyolojik olgunluğa erişememelerine bağlı olarak ergenleri en önemli risk gruplarından birisi haline getirmektedir. Yapılan bir araştırmada, ülkemizde internetin bu çekiciliğinin özellikle internet ve bilgisayar kullanımının en yüksek olduğu 14-24 yaş aralığındaki gençleri etkilediği tespit edilmiştir.¹²³ Ayrıca ergenler internet üzerinden kurdukları iletişimlerde kolaylıkla onay ve kabul elde edebilmektedir. Gerçek kimliğin rahatlıkla gizlenebildiği internet ortamında gençler sosyal medyayı gerçek yaşamdaki sorumluluklarından ve yaşadıkları problemlerden kaçmaya yardımcı bir obje olarak kullanmaktadırlar.¹²⁴ Diğer taraftan araştırmalar, televizyonun ergenlerdeki saldırganlık davranışı üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. 16 yaşına kadar bir gencin televizyonda 13 bin şiddet eylemine tanık olduğu tespit edilmiş, izlenen şiddet eylemlerinin ergende ruhsal gerginliğin artmasına, dürtüsel ve duygusal kontrolünün zayıflamasına neden olduğu görülmüştür.¹²⁵ Gelişim özellikleri bağlamında düşünüldüğünde kimlik gelişiminin

¹²⁰ Morsünbül, Ü. , (2014), Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığı: Kimlik Stilleri ve Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması ile İlişkileri, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, S. 15, ss.77-83.

¹²¹ Soydan, M. , - Güllüoğlu, 2005, s.77.

¹²² Abalı, 2004, s.170.

¹²³ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, *Haber Bülteni*, 20 Kasım 2007, Sayı:186.

¹²⁴ Morsünbül, a.g.m. , ss.77-83.

¹²⁵ Abalı, 2004, s.170-171.

yoğun olarak yaşandığı ergenlik döneminde kendisine uygun rol model arayışı içerisinde olan ergen için televizyon programlarında şiddetin göz alıcı biçimde sunulması, gerçek sonuçlarının gösterilmemesi, film ve dizi kahramanlarının sorunlarını şiddete başvurarak çözmeleri ergenin televizyonda gördüğü karakterleri içselleştirmesine ve olumsuz örnek rol modeli kazanmasına neden olmaktadır. Ayrıca cinsel olgunluğa erişmeden daha çocuk denilecek yaşlardan itibaren sosyal medya aracılığıyla cinselliğin aşk adı altında, üzerinde düşünülmeden, tesadüfen, o an gerçekleşmiş güzel bir duygu olarak sunulması, izleyenlerin sempati duyduğu aktör ve aktrislerin cinselliği sorumluluk almadan, toplumun benimsediği örf ve adetlere aykırı olarak sunmaları ergenlerin bu duyguları içselleştirmelerine neden olmaktadır. Cinsel ilişki sonucu ortaya çıkabilecek olumsuzluklar, duygusal kırılmalar ve istenilmeyen gebelik ve hastalıkların ise ekranlarda işlenilmediği görülmektedir.¹²⁶

Sosyal medyanın diğer bir olumsuz etkisi de gençlerin aileleriyle geçirdikleri zamanı azaltmasıdır. Bu durum aile içindeki etkileşimi ve toplumsal yaşantıya ilişkin sosyal gelişimi olumsuz olarak etkilemektedir. Sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü ve işlevsel olmayan aile hayatı, televizyon ve internet karşısında geçirilen zamanı arttırmaktadır. Aile içi çatışmalar da bu süreyi uzatmaktadır. Aile içi ilişkilerin olumlu seyretmemesi sosyal medyanın etkilerinin daha da artmasına sebep olmaktadır.¹²⁷ Ayrıca, dünyada ve ülkemizde televizyon ve internetin birçok ailede adeta çocuk bakıcısı haline getirilmesi ve gençlerin zamanlarının büyük bir bölümünü televizyon ve bilgisayar karşısında geçirmesi, aile ilişkilerinde, arkadaş grubunda ve okulda ergene olumsuz rol örnekleri sunulmasına neden olmaktadır.¹²⁸ Bununla birlikte televizyon, telefon, video oyunları ve internetin aşırı kullanımı gençlerde hem bedensel hem de psiko-sosyal sorunlara yol açmaktadır. Yeme bozukluğu ve obezite gibi bedensel sorunların yanı sıra ergenlerde okul başarısında düşme, öğrenme güçlüğü, asosyal davranışlar, cinsel davranış sorunları, saldırganca davranışlar, şiddete karşı

¹²⁶ Yaktıl Oğuz, a.g.m. , ss.31–37.

¹²⁷ Saygılı, 2004, ss.89-90.

¹²⁸ Yaktıl Oğuz, G. , “Bir Güzellik Miti Olarak İncelik ve Kadınlarla İlgili Beden İmgesinin Televizyonda Sunumu” *Selçuk İletişim Dergisi*, 2005, C. 4, S. 1, ss.31–37; Abalı, 2004, s. 170.

duyarsızlaşma, gece korkuları, depresyon ve uyku bozuklukları gibi psiko-sosyal sorunlar görülmektedir.¹²⁹

3.8. Ergen ve Cinsel Gelişim

Ergenlik dönemi, fiziksel gelişimin yeniden hızlandığı, cinsel gelişimin en hızlı olduğu, bilişsel gelişim ve olgunlaşmanın tamamlanarak çocuğun yetişkin görünümüne girmeye başladığı dönemdir.¹³⁰ Bu dönemde cinsel gelişime bağlı olarak birçok bedensel ve duygusal değişim meydana gelmektedir. Ergenin bu değişim özelliklerini kabul edip, beden imajı ve cinsel duygular ile barışık olması, fiziksel ve cinsel değişimlere karşı olan gelişim görevleri arasındadır.¹³¹

Ergenlik döneminde cinsel gelişimin ilk basamağı erkeklerde ve kızlarda cinsel organlarda bir takım değişimlerin meydana gelmesiyle başlar. Kızlarda ilk regl olunmasıyla, erkeklerde ise sperm yapımıyla doruğa ulaşır. Erkeklerde testis (yumurtalıklar) ve penis büyür. Kıllar kalınlaşarak koyu renk almaya başlar. Bıyıklar terler, sakallar çıkar, apış arasında kıllanma ve gece boşalmaları (ıslak rüyalar) görülür. Kızlarda ise koltuk altında ve ar tepesinde kıllanma belirir. Bedende meydana gelen yağlanma ile kalçalar genişler, göğüsler büyür. Memelerin gelişip büyümesinden bir yıl sonra ilk regl, daha sonra ise yumurtalıklar çalışmaya ve döl yatağına döllenmek üzere yumurta göndermeye başlar. İlk başlarda düzensiz olan regl, 15-16 yaşına kadar devam edebilir. Yaşam koşullarına göre regl düzensizliği daha erken son bulabilir. Beden görünümü son şeklini alan kız bu şekilde cinsel gelişimini tamamlar.¹³²

Ergenlik döneminde meydana gelen bu bedensel değişimler, kızlara “genç kız”, erkek çocuklara ise “erkek” görünümünü kazandırır. Cinsel gelişmelere hazırlıksız yakalanan ergenlerin bu duruma alışması kolay olmaz. Erkeklerin gece boşalmaları, kızların ise ilk regl olmaları onları tedirgin etmekte karşılaştıkları yeni durum karşısında bocalama yaşamaktadırlar.¹³³

¹²⁹ Veysi Ülgen, “12-18 Yaş Arası Ergenlerde İnternet Bağımlılığında Sosyal Karşılıklık ve Yordayıcı Faktörlerin Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul, 2014, ss.85-86; Saygılı, 2004, s.87.

¹³⁰ Yavuzer, 2007, s. 328; Yörükoğlu, 1985, s.45.

¹³¹ Osman Abalı, *Ergenlik Dönemi ve Sorunları*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004, s.18; Bilgin, 2015, s.60-61.

¹³² Yörükoğlu, 1985, s.23-25; Anne, et al. , *Ergenlik Psikolojisi*, çev. Bekir Onur, Maya Matbaacılık Yayınları, Eğitim Dizisi 2, 1980, s.36, Kulaksızoğlu, 1995, ss.27-28; Abalı, 2004, s.18.

¹³³ Yörükoğlu, 1985, s.55.

Bedende meydana gelen bu değişimler cinsel gelişimin ikinci basamağı olan cinsel duyguların da değişmesine neden olmaktadır. Çocuklar buluş yaşına kadar yani 10-12 yaşlarından önce cinsiyetin farklı oluşuyla ilgili değillerdir ve yalnız kendi cinsleri ile ilgilenirler. Kendi cinslerinden olan zamanın ünlü şahsiyetlerinden sporcu, sanatçı, siyasetçi vb. kahramanlar ortaya çıkarılırlar. Bu durum ergenlik çağına varıp bir takım heyecanlar duyulmaya başladığında değişir. Ergenlik dönemi ile birlikte cinsel davranış ve duygular ortaya çıkmaya başlar. Artık ergen, cinsellikle ilgili konuları konuşmaktan zevk alır. Akran gruplarında cinsel konular daha çok konuşulmaya, cinsel fıkralar daha çok anlatılmaya başlanır. Erkeklerin kızlara oranla mastürbasyon denemeleri daha fazla görülmektedir.¹³⁴ Ayrıca, karşı cinse karşı da ilgi duymaya başlanır. Ergenliğin başlangıcında karşı cinse tutumu, onu kınama, alaya alma, sevmeme tarzında olumsuz olurken ergenliğin sonlarına doğru karşı cinsin ilgisini çekmek gencin en büyük ihtiyacı haline gelmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan karşı cinsten arkadaşlıklar gencin toplumsal cinsiyet rollerini tanımasını ve hayata geçirmesini kolaylaştırmaktadır.¹³⁵

Ergenlik evresinin diğer bir özelliği de “romantik” oluşudur. Aşk, romantik anlamıyla gençlere çekici gelmekte, gençler bu dönemde hayali ya da gerçek kişilere şiirler yazmaktadırlar. Bu evrede gencin düşlemlerini artık cinsel konular almaktadır. Karşı cinsten yeterli ilgiyi alamayan genç, yeterli ve nitelikli ilgiyi düşlemlerinde aramaktadır.¹³⁶

Ergenlik döneminde cinsiyet rolünü¹³⁷ benimseyip, analık ve babalık görevini yapmak için hazırlanmaya başlayan ergene verilecek cinsel eğitim gerçeğe uygun olmalıdır. Anne-babalar ve öğretmenler cinsel eğitim konusunda yeterli bilgiye sahip olmalı, gençleri tek eşlilik, doğum kontrolü, evlilik dışı ilişkiler ve kürtaj hakkında bilgilendirmeli, cinselliğin, gelişim ve kişiliğin bir parçası olduğu vurgulanmalıdır.¹³⁸

¹³⁴ Saygılı, 2004, s. 107.

¹³⁵ Yavuzer, 2007, s. 332.

¹³⁶ Abalı, 2004, ss.130-131.

¹³⁷ *Cinsiyet Rolü*: Bir toplumun üyelerinin kadın ya da erkek oluşuna göre davranışlarını ve ayrılıklarını belirleyen kavramdır.

¹³⁸ Kulaksızoğlu, 1995, ss. 40-41; Abalı, 2004, ss. 132-133; Kulaksızoğlu, 1995, ss. 39-40.

3.9. Ergen ve Mesleki Gelişim

Ergenlik dönemi gelişim görevlerinden birisi de gelecek kaygısı yani mesleki gelişimdir. Çocuklar, ergenlik öncesi dönemde ihtiyaç, yetenek ve yönelimler dikkate alınmadan daha çok film kahramanları, ve etkilendikleri üniformalı mesleklere (doktor, avukat, asker vb) yönelmektedirler. Ergenliğe girilmesi ile birlikte meslek seçminde de değişimler görülmektedir. 10 yaşından önce şeklen bildikleri meslekleri artık kendileriyle, ilgi ve değerleriyle karşılaştırarak daha net tavır sergilemeye başlamaktadırlar. Ergenliğin yoğun olarak yaşandığı 14-18 yaşlarında ise öğretmenleri ve ailelerinin yönlendirmeleriyle yeteneklerine ve ilgilerine uygun olan meslekler tercih edilmekte, kendi isteklerinden çok çevrenin ve toplumun istekleri ön plana çıkmaktadır.¹³⁹ Bu bağlamda hangi mesleği seçeceğine karar vermekte ve gideceği üniversitenin ön hazırlıklarını yapmaya başlamaktadır. Bu görevi yerine getirirken ergen, çevrenin kendisine sunduğu imkânlar doğrultusunda istediği mesleğe yönelmektedir. Kendisine uygun bir mesleği seçebilmesi bu dönemdeki karmaşaların çözümlenmesiyle birlikte, sosyal benlik algısının şekillenmesine de bağlı olmaktadır.¹⁴⁰

Ergenlik döneminde mesleki gelişim ile ilgili ihtiyaçlar ve ergende kaygı yaratan durumlar ise şu şekilde gelişmektedir:¹⁴¹

- ✓ Yeteneklerinin hangi alanda olduğunu bilmek ihtiyacıdır.
- ✓ Kendisine en uygun gelen mesleklerin hangileri olduğunu öğrenmek ister.
- ✓ Bulduğu öğretim kademesinden sonra hangi okullara veya mesleklere girebileceği konusunda bilgilendirilmek ister.
- ✓ Yükseköğretime giriş sınavına hazırlanma ve girebileceği bölümler hakkında bilgilendirilmek ister.
- ✓ Meslek ve okul seçimi ile ilgili anne ve babadan, arkadaşlarından ve yakın çevreden gelen baskılardan bunalır.
- ✓ Ortaya çıkan başarısızlık, kaygı ve üzüntülerini artırmaktadır.

Ayrıca, ergenin meslek seçiminde ilgi alanlarını ve yeteneklerini bilmesi, severek yapabileceği mesleğin farkında olması gerekir. Bu noktada ailelerin ve öğretmenlerin ergeni desteklemeleri önemlidir. Öncelikle kendi istediği mesleğe yönlendirilmesi,

¹³⁹ Grant, 1999, ss. 105-107.

¹⁴⁰ Yörükoğlu, 1985, ss.35-44; Saygılı, 2004, s. 35.

¹⁴¹ Kulaksızoğlu1995, s. 75-76.

mesleğe yönlendirilirken para kazanmanın ikinci planda olduğu, insanlara hizmet etmenin kişilik ve ahlaki gelişime katkısı ön plana alınmalı, meslek seçimi konusunda gerekirse uzman desteğinin sağlanması, ergeni baskı altına alacak gereksiz tutum ve yönlendirmelerden kaçınılması önerilmektedir.¹⁴²

3.10. Ergen ve Ahlak

“Ahlak; toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallar bütünüdür. Hangi davranışın iyi olup olmadığı konusunda kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişen yargılar olmakla birlikte ahlak kuralları adalet ve eşitliğe dayalı olan genel kurallardır.”¹⁴³

Bilişsel gelişim, sosyal beklenti ve edinilen tecrübeler, ergenlik döneminde ahlaki değerleri gençlerin hayatında önemli bir noktaya taşımaktadır. Kimlik oluşturma sürecinde olan gencin, ahlaki değerlerin yanında veya karşısında konumlandıracağı bir tercihle karşı karşıya kalması, benlik ve kişiliğinin oturması için bazı değerleri içselleştirmesine ihtiyaç vardır. Bu dönemde ergen, cezanın kuralların ihlal edilmesiyle otomatik olarak uygulanan bir durum olmadığını, davranışın iyi veya kötü olmasının altında yatan niyete bağlı olduğunu, kuralların insanlar tarafından oluşturulduğunu ve istenildiğinde değiştirilebileceği bilincine varır.¹⁴⁴ Bu noktada ergenlik öncesi sürekli dış disiplin eğilimi gösteren ergende iç kontrol disiplini gelişmekte çevrenin kendisinden beklediği doğruyu, iyiyi kendi kendine bulabilme becerisi kazanması hızlanmaktadır. Ergenlik döneminin en önemli ahlaki davranış özelliğinin kendi kendini yönetme becerisi olduğu düşünüldüğünde vicdan gelişimi hızlanan ergen kendi kendini yöneterek gerçek ahlak ve karakter sahibi olmaktadır.¹⁴⁵ Ayrıca ahlâkî gelişim bağlamında kendi kendini yönetebilme özelliği, ahde vefâ, cömertlik ve sadâkat gibi sosyal alanlardaki ahlâkî faziletlerde de önemini hissettirir. Diğer taraftan toplumsallaşma süreci yaşayan ergende “hak ve adalet” fikri ön plana çıkmaktadır. Yapılan her iş ve olayı adalet perspektifinden değerlendiren ergen, gördüğü haksızlık ve eşitsizliğe karşı tepkisini hemen göstermektedir. Ergenliğin ilk yıllarında sıkça görülen bu tepkiler ergenliğin

¹⁴² Grant, 1999, ss. 105-107.

¹⁴³ Anne, et al. , *Ergenlik Psikolojisi*, çev. Bekir Onur, Maya Matbaacılık Yayınları, Eğitim Dizisi 2, 1980, ss. 75-76.

¹⁴⁴ Wendy Grant, *13-19 Yaşları Arasındaki Gençler*, Çev. Şerife Küçükakal, HYB Yayıncılık, Ankara 1999, ss.65-66.

¹⁴⁵ Yavuzer, 2007, s. 278.

sonuna doğru kısmen azalmaktadır. Bu şekilde ahlaki örüntü devam etmekte, ergenin ahlaki gelişimi yetiştiriliş biçimine, karakterine ve yaşadığı çevreye göre şekillenmektedir.¹⁴⁶

Ahlaki değerlerin gelişimi ve etkileri ebeveyn tutumlarıyla da bağlantılıdır. Çocuğa değer veren, sevgide bulunan ailelerin çocukları da kendine güvenli, sorumluluk alabilen bireyler olurlar. Cezaya, eleştiriye dayalı bir yöntem izleyen ailelerin çocukları ise ahlaki olgunluğa ulaşamadıkları gibi kendilerini de değersiz hissederler.¹⁴⁷

Ergenlik döneminde yetişkinliğe hazırlanan gence ahlaki değerlerin direkt baskıcı bir anlayışla anlatılması eğitimin özü itibarıyla uygun değildir. Öncelikle ebeveynlerin ahlaki değerlere uygun olarak hareket etmeleri, ergenin ahlak kurallarını cezadan korktuğu için değil, her bireyin uyması gereken kurallar bütünü olarak görmesinin sağlanması gereklidir. Ayrıca ergenin fikir ve davranışlarındaki tutarsızlıkları görmesine imkan sağlanarak ahlaki değerleri içselleştirmeleri, ahlaka ilişkin temel bilişsel sürecin yeniden yapılanmasına imkan sağlanması da önemlidir.¹⁴⁸

3.11. Ergen, Din, Kültür ve Değerler

Ergenlik döneminde dini gelişim, son çocukluktan yani somut düşünce evresinden soyut kavram ve konuların anlaşılmaya başlandığı soyut düşünme evresine geçilmesi ile yeniden şekillenir.¹⁴⁹ Din psikolojisi açısından bu dönem “dini uyanış ve dine dönüş” hem de “dini şüphe ve kararsızlık” dönemi olarak ifade edilir.¹⁵⁰ Bu dönemde ergen, daha önce öğrenmiş olduğu dini konuları gözden geçirir, bunlar hakkında yeni yorumlamalarda bulunur, yeniden kritiğini yapar ve yeni hükümler elde etmeye çalışır.¹⁵¹ Ergen bu dönemde daha çok dinin pratik yarar ve günlük ilişkileri bağlamında düşünceler geliştirmekte, dini duygularını tatmin edici cevaplar aramaktadır. Daha çok soyut kavramlar üzerine, Allah, ahiret, melek, cin vb. akıl yürütmelerde bulunmakta, bir takım mantıki deliller bulmaya çalışmaktadır.¹⁵²

¹⁴⁶ Yavuzer, 2007, s. 287; Kulaksızoğlu, 1995, s.53.

¹⁴⁷ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Dönemi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1995, s.50; Yavuzer, 2007, ss.279-280; Yavuzer, 2007, ss.278-279.

¹⁴⁸ Mustafa Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, S. 17, ss.231–256.

¹⁴⁹ Gündüz, 2012 s.81.

¹⁵⁰ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008, s.105.

¹⁵¹ Zeynep Kaya, *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, dem Yayınları, İstanbul 2015, s.53.

¹⁵² Peker, 2008, ss.93-94.

Ergenlik dönemi başlamadan önce çocuk Allah'ı sevme ve dua etme hazzını yaşar. Allah'a karşı duymuş olduğu sonsuz güven duygusu ile onu hoşnut etmek için elinden gelen her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdır. Ergenlikte ise dini gelişimin ilk basamağını “dini şuur” diye adlandırılan yeni bir süreç oluşturur. Dini şuur, bireyde kendini Allah'a ve dini değerlere sarılmanın zevkini göstermekle başlar, daha sonra dini gelişimin ikinci tutumu olan şüphecilikle birlikte kendisinde var olan dini değerleri sorgulama ve yeni anlamlar arama içerisine girer. Bu sayede dini inancın yerini şuurlu bir inanç almaya başlamıştır.¹⁵³

Ergenliğin sonlarına doğru bireyin dini duygularında bir durulma ve sakinleşme hali görülür. Sosyal ve psikolojik yönden de sükûnetin yaşandığı bu evrede, birey artık çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi içerisinde kendisine yerleşen dini tutum ve davranışlar arasında bir tercih yapma durumuna gelir, kendisinde biriken dini şuurla bu inançlarını yeniden düzeltme, şekillendirme ya da terk etme seçenekleri arasında tercih yapma zorunluluğu hisseder.¹⁵⁴ Kendini doğru bir şekilde değerlendiren ergen için bireysel koşullara bağlı olarak kişilik değişimi, olaylar karşısında dengeli ve sürekli değerlere sahip olma durumu oluşur.¹⁵⁵

Ergenlik döneminde kızlar ve erkekler arasında dini gelişim noktasında da bazı farklılıklar görülmektedir. Erkekler için Allah'ın ne olduğundan çok, O'nun kendisinden ne istediği önemli iken, kızlar için Allah'ın kendisinden ne istediğinden çok, O'nun kendisi için ne olduğu önemlidir. Onun için Allah hissi, huzur veren aşk, cezp edici bir varlıktır.¹⁵⁶ Bu bağlamda Bayyigit'in¹⁵⁷ üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada erkeklerin rasyonel inanç ve inançsızlık bakımından kızlardan sayı oranı olarak fazla çıktığı görülmüş, cinsiyet farkının dini inanç şeklini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aydın'ın¹⁵⁸ üniversiteyi bitirmiş ya da son sınıfta okuyan 300 öğrenci üzerinde 120 değeri test eden bir anket ile gerçekleştirdiği araştırmada ise kızların dini değerlere bağlılık noktasında, erkeklere göre daha az puana sahip olduğu

¹⁵³ Armaner, 1980, s.93; Kaya, 2015, s.60.

¹⁵⁴ Kaya, 2015, s.54-55.

¹⁵⁵ Armaner, 1980, ss.104-110.

¹⁵⁶ Armaner, 1980, ss.99-100.

¹⁵⁷ Mehmet, Bayyigit, Gençlerin Dini İnanç Ve İbadet Problemlerine Boylamsal Bir Bakış, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003.

¹⁵⁸ Mustafa, Aydın, Gençliğin Dini Ve Ahlaki Değerleri, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003.

belirlenmiştir. Aynı şekilde İmamoğlu ve Yavuz¹⁵⁹ tarafından üniversite öğrencileri üzerine “Dini inanç (Allah, ahiret, kader inancı gibi) umutsuzluk” ilişkisini ölçmek üzere yapılan çalışmada da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek dini inanç puanına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Dini gelişim açısından ergenlik döneminde dikkat çeken başka bir konu ise, ergenin içinde yaşadığı çevrenin kültür ve değerlerinin din ile ilişki tarzını belirlemesidir. Çünkü dini değerlerle bir şekilde ilişkili olan örf, adet, ahlak ve uyum şeklinde ifade edilen törel davranışlar, ergen hayatında önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu noktada dini değerlerin yaşandığı bir çevrede yetişen genç ile dindar olmayan bir çevrede yetişen genç arasında farklılıklar kendisini göstermektedir.¹⁶⁰ Bu bağlamda sosyal ilişki ve rol modellerinin bu faktörlerden etkilendiği göz önüne alındığında söz konusu değerlere uymayan ergenlerde yalancılık, zarar verme, alkol, madde kullanımı, cinsel sapıklık gibi olumsuz davranışlar görülmektedir.¹⁶¹ Ayrıca ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi, dine bağlılık, toplumsal norm ve değerler, ergenlerin toplumsal uyum sürecinde etkilidir. Çünkü ergenler televizyon ve internet aracılığıyla yeni modern değerlerle, aile ve çevresinden almış olduğu dini ve kültürel değerler arasında çatışma yaşayabilmektedirler. Bu şekilde iki yönlü bir dini ve kültürel kavramlarla karşılaşılması ergenin duygu düşünce ve davranışlarında da tutarsızlık yaşamalarına neden olmaktadır.¹⁶²

İnsanın yaşam döngüsü içinde önemli bir yere sahip olan ergenlik dönemi, farklı toplum ve kültürlerde farklı şekillerde yaşanmaktadır. Bu yüzden yaşanan bu süreç bazı ergenlerde daha az soruna neden olurken, bazılarında ise başa çıkılması zor bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede kişilik yapısı, aile ve yaşanan çevre, anne-baba, akraba, öğretmen, arkadaş ilişkileri, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, kitle iletişim araçlarının kullanım sıklığı gibi etkenler ergenler üzerinde psikolojik, sosyolojik ve fizyolojik açılardan çeşitli etkiler bırakmaktadır. Yaşanılan bu etkilerin ergen üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için öncelikle ebeveynlerin ve öğretmenlerin ergenlere karşı tutumlarını gözden geçirmeleri, onlara karşı bilgilendirici

¹⁵⁹ Abdülvahit İmamoğlu, Âdem Yavuz, “Üniversite Gençliğinde Dini İnanç-Umutsuzluk İlişkisi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.13, S.23, ss. 205-244.

¹⁶⁰ Grant, 1999, ss. 132-133.

¹⁶¹ Ayten Durmuş, *Ergenlik Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005, s. 177.

¹⁶² Durmuş, 2005, ss. 180-181.

ve hoşgörülü bir tutum içerisinde olmaları, toplumsal örf, adet ve değerlerin ergenlere pedagojik yöntemlerle aktarılması sağlanmalıdır.¹⁶³

4. ERGENLİK DÖNEMİ BELİREN SORUNLAR

Ergenlik döneminde aile ile ilgili, toplumdaki yeri, kız, erkek arkadaşlığı, okul, meslek seçimi, gelecek kaygısı, ahlaki değerler ve sağlık ile ilgili sorunlar başlıca karşılaşılan kaygılardır.¹⁶⁴ Bu dönemde ortaya çıkan sosyal gelişim görevlerinden bazıları ise şunlardır:

4.1. Aile İçi İletişim

Ergenin sağlıklı bir gelişim geçirebilmesi ve toplumsal görevlerini uygun bir şekilde yerine getirebilmesi konusunda yardıma ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılayacak olan toplumsal kurum ise ergenin yaşamının her anında davranışlarına rehberlik eden ailedir.¹⁶⁵

Ergenlik, ebeveynlerle çocukların ilişkilerinin yeniden değerlendirildiği bir evredir. Anne-babanın evlilikteki başarıları, çocukları ile kurdukları iletişim, aile içi sosyo-ekonomik durum, duygusal sorunlar, aile içinde yaşanan kavga ve şiddete tanık olma, çocuklar arasında ayrımcılık yapma ve aşırı koruma gibi aile içi ilişkiler ergen açısından hem bir gerginlik hem de destek kaynağı olabilmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca çocukların doğuş sırasının, hormonların ve boşanmanın bile ergen gelişiminde etkili olduğu bilinmektedir.¹⁶⁷

Bu dönemde ergenler daha çok akranları ile vakit geçirmek isterler. Buldukları ortamlar hakkında ayrıntılı bilgi vermek istemez ve izin almak istemezler. Dolayısıyla aileler ergenlerin ev dışındaki hallerine çok vakıf olamazlar. Evde oldukları zamanlarda da odalarının kapısını kilitleyerek bireysel mahremiyetlerini belli ederler, daha çok yalnız kalmak isterler. Ergenler kendileri hakkında bilgi almak isteyen

¹⁶³ Grant, 1999, ss. 132-133.

¹⁶⁴ Karaköse R. , 2012, ss.460-461.

¹⁶⁵ Yavuzer, 2007, s. 288.

¹⁶⁶ Yörükoğlu, 1985, ss.130-131.

¹⁶⁷ Grant, 1999, ss.123- 125.

ailelerinin sorgulamalarından hoşlanmazlar, ya kısa kısa cevaplar verirler ya da yalan söyledikleri de olur.¹⁶⁸

Kimlik arayışının şekillendiği bu dönemde ergenlerde meydana gelen değişimlerden biri de otoriteye isyan duygusudur. Çünkü ergen artık kendisine sunulan her türlü veriyi olduğu gibi kabul etmeyip sorgulamaktadır. Ebeveyn otoritesine bir tepki olarak ortaya çıkan olumsuz gibi görünen bu âsilik duygusu, ergenlerin sabit fikirli olmayıp yeni fikirler üretmelerine ve en doğru olanı bulmaya yönelmelerine katkı sağlamaktadır.¹⁶⁹ Bu sayede aile içinde bağımsızlığını kazanan, geleceğini ve kuracağı ailesini düşünmeye başlayan genç, evliliğe ve aile yaşamına hazırlanmakta, karşı cinsle ilgilenmeye ve uygun ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır.¹⁷⁰ Ergenlik hem olumlu hem de olumsuz davranışların yoğun olarak yaşandığı bireyin yetişkinliğe en iyi şekilde hazırlandığı uyum sürecidir. Bu süreçte ergenle geliştirilen iletişim, mesleki endişe, geleceğe yönelik kaygılar, toplumsal kabul ve aile içi iletişim gibi konular ergenin hayatını şekillendirmektedir. Bu süreçte ergenin ailesi ile yaşadığı sorunların genellikle günlük sıradan konular olduğu, ailenin ergene sağlayacağı sosyal desteğin yetişkinliğe geçişte sorunlarla olumlu baş etme stratejisi geliştirmesine, kişisel kontrolü kazanmalarına ve anti-sosyal davranışlardan uzak durmalarına yardımcı olmaktadır. Aile desteği özellikle kız ergenleri duygusal problemlerden korumaktadır. Olumlu aile desteği alan gençler, sosyal dezavantaj, ailesel problemler, düşük ekonomik düzeye bağlı riskleri kolay atlatabilmektedirler.¹⁷¹ Ebeveynlerin ergen bir gençle iletişimde dikkat etmesi gereken bazı ilkeler vardır. Bunlar;

- ✓ Ergen hiçbir zaman arkadaşları ile kıyaslanmamalı, başkalarının önünde eleştirilmemelidir.
- ✓ Yetişkinler ergen karşısında her zaman hakkaniyetli olmalı, ceza ve ödül dengesini iyi kurmalıdır.
- ✓ Ergen fikirlerine ve görüşlerine saygı duyulmasını ister.

¹⁶⁸ Saygılı, 2004, ss.149-150.

¹⁶⁹ Murat Doğan, vd. , “Ergen Asiliği Ölçeği (ERAS)”, *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, Uluslararası E-Dergi, 2014, C. 4, S.1.

¹⁷⁰ Gürhan Can, “Kişilik Gelişimi”, *Eğitim Psikolojisi*, Edit. Binnur Yeşilyaprak, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, s.132; Gündüz, 2015, s.108.

¹⁷¹ Yavuzer, 2007, ss.289-290; Abalı, 2004, ss.148-149.

- ✓ Ergenin toplumsal kabul ve kimlik gelişimini daha çok akran grubunda kazanması nedeniyle anne-baba akran ilişkilerini engellememelidir.¹⁷²

4.2. Sosyal kabul

“Sosyal kabul, bireyin hem kendisi ve hem de çevresi ile iyi ilişkiler kurabilmesi ve bu ilişkileri sürdürme derecesi olarak tanımlanabilir.”¹⁷³ Sosyal kabul çevresel etkilere göre şekillenen dinamik bir süreçtir. Bu süreçte ergen, toplumsal kuralları benimseyerek kültürel değerleri benimsemekte içinde yaşadığı topluma uyum sağlama gayreti içerisine girmektedir.¹⁷⁴

Ergen doğası gereği toplumda saygınlık kazanmaya ve statü sahibi olmaya gereksinim duyar. Sosyal kabul, geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır.¹⁷⁵ Bu dönemde genç; kendi kararlarını alma isteği ile aile içinde duygusal bağımsızlığını kazanır ve bedensel gelişimle birlikte cinsiyete uygun sosyal rollerini geliştirir. Aile, çevre ve okul etkisi ile kendine özgü değerler sistemini oluşturarak kazandığı cinsiyet kimliği ile toplumsal rolünü belirleyerek bunların gerçekleştirilmesine yönelik kararlar verir.¹⁷⁶

Sosyal kabul zamanla kazanılır. Bu kabul ergenlik döneminde bazı deneyimlerle gelişir. İlk sosyal uyumlarını gerçekleştirirken kendilerine deneyim fırsatı tanınan özgür bir aile ortamında yeterince sevgi ve güven ortamı içinde büyüyen çocukların ergenlik döneminde başarılı olmaları için gerekli ortam hazırlanmış demektir.¹⁷⁷ Diğer taraftan ergenin ailesindeki örnek rol modellerinin zayıf ve yetersiz olması toplumsal kabulü güçleştirmektedir. Ergenlikle birlikte psikolojik ve sosyolojik olarak değişimler geçiren ergen gelişimine aile ve çevrenin olumsuz etkileri de eklendiğinde bunlara tepki olarak ergende duygusal bozukluklar ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁸ Ortaya çıkan duygusal bozuklukların başında; sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, yalancılık, söz dinlememe, kaygı ve korku hali gelmektedir. Yaş büyüdükçe bu tür davranışlar çevreye

¹⁷² Abalı,2004, ss.139-140.

¹⁷³ Kulaksızoğlu, 1995, s. 50.

¹⁷⁴ Anne- et. al. , 1980, s. 77.

¹⁷⁵ Hasan Dilek, Ayşe B. Aksoy, “Ergenlerin Benlik Saygısı ile Anne-Babalarının Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 2013, C. 14, S. 3, ss. 96-97; Gündüz, 2015, s.131; Yörükoğlu, 1985, ss.8-9.

¹⁷⁶ Can, 2015, s.139.

¹⁷⁷ Saygılı, 2004, s. 17.

¹⁷⁸ Yavuzer, 2007, s. 241.

ve topluma uyum bozukluğu şeklinde yansıyarak, evden, okuldan kaçma, hırsızlık, yangın çıkarma, sürekli başkaldırma, tüm kuralları çiğneme ve saldırganlık gibi davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁹

Ergen gelişimi açısından sosyal kabul, içinde çatışmayı barındırsa da zaman içerisinde ergenin toplumsal normları özümsemesine, sonrasında da davranış olarak yansıtmasına olanak sağlamaktadır. Bu noktada ergen, toplumun benimsediği dini ve kültürel davranışları zaman içerisinde sergileyerek toplum tarafından kabul görmekte bu şekilde sosyal görevlerini yerine getirdikçe sosyal kabul gerçekleşmektedir. Ergenin bu şekilde sosyal hayatta başarılı olabilmesi başarılı bir çocukluk ve ergenlik dönemi geçirmesine, aile içi sorunların çözümlenmesi ve ergene karşı yaklaşımların hoşgörülü, sevgi ve güven dolu olmasıyla mümkün olabilmektedir.¹⁸⁰

4.3. Kimlik Bulma

Kimlik arayışı ergenlik dönemi gelişim görevleri arasındadır. Ergen bir taraftan çevresel faktörlere bağlı olarak sosyal kabul görmek isterken diğer taraftan da kendine özgü bir birey olarak kendisini topluma kabul ettirme gayreti içerisine girmektedir.¹⁸¹

Ergenlik, çocuk kimliğinden yetişkin kimliğine geçiş sürecinde kimlik krizi olarak da isimlendirilen problemi beraberinde getirmektedir. Bu süreçte ergen, kim olduğunu, nelere inanacağını, ne tür ihtiyaçları olduğunu, ne yapacağını, karşılaştığı türlü konu ve sorunlar karşısında nasıl tavır sergilemesi gerektiğini, içinde bulunduğu aile, grup, çevre ve topluma göre belirlemeye çalışmaktadır. Bu amacını gerçekleştirirken özdeşim kuracağı örnek bireylere ihtiyaç duyduğundan bu ihtiyacını genellikle aile fertlerinden karşılamaktadır. Bu noktada erkek ergen baba ile kız ergen ise anne ile özdeşim kurmaya çalışmaktadır.¹⁸²

Ergenler bu dönemde en plansız ve programsız günlerini yaşarlar. Hayatını bir düzene koyamadığından hiçbir zaman doyuma ulaşamazlar ve hiçbir şeyden mutluluk duymazlar. Aileden bağımsız bireysel kararlar almaya başlayarak kendi doğrularını bulmaya çalışırlar.¹⁸³

¹⁷⁹ Anne- et al. , ss.92-93.

¹⁸⁰ Yavuzer, 2007, s. 49; Anne- et al. , ss.92-93.

¹⁸¹ Yavuzer, 2007, ss.286-287; Yörükoğlu, 1985, s. 92.

¹⁸² Gündüz, 2012, s.86.

¹⁸³ Abalı, 2004, s.14.

Bu dönemde yaşanan kimlik sorunlarından birisi de küfürlü konuşmadır. Ergenin yetiştiği aile ortamı, akran grubu ve çevrenin küfür edip-etmeme sıklığı ergenin konuşmalarına ve kimlik gelişimine etki etmektedir. Küfür öfkeyi dışa vurmada kullanılan bir araç olarak kullanılsa da ergenler, anlamını bile bilmeden birçok küfür ifadesini zihnine yerleştirmekte ve öğrendiklerini tekrarlamaktadırlar. Kızlar erkeklere göre daha az küfür etseler de yetiştiriliş biçimi ve toplumsal yaşantının etkisi ile erkeklerin daha çok küfür ettiği görülür. Bu durum ergenlikte daha da yaygınlaşmaktadır.¹⁸⁴

Ergenlerin olumlu kimlik kazanabilmesi için gelişimsel dönemlerini sağlıklı bir şekilde atlatmış, krizlerden elde edilen tecrübelerle güvenilir, uyumlu, duygusal ve sosyal açıdan desteklenmiş olmaları beklenir. Ayrıca, ailenin ve toplumun ergen için kimlik gelişim sürecinde gerekli koşulları sağlamış olmaları da gerekmektedir.¹⁸⁵

4.4. Kötü Alışkanlıklar

Ergenlik, çocukluktan çıkıp yetişkinliğe ilk adımın atıldığı, insan hayatını doğrudan etkileyen çeşitli alışkanlıkların kazanıldığı bir dönemdir. Ergenlik döneminde sık görülen kötü alışkanlıklar ergenlerin biyolojik, genetik ve kişilik özellikleri ile çevresel etkenlerin etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Bu dönemin gelişimsel problemlerine sosyal problem çözme becerilerinin yetersizlikleri de eklendiğinde kötü alışkanlıkların ortaya çıkma olasılığı artmaktadır.¹⁸⁶

Ergenlik döneminde en fazla karşılaşılan kötü alışkanlıklar sigara, alkol ve uyuşturucudur. Gelişmiş ülkelerde yıllardır sorun olan sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, ülkemizde de son yıllarda özellikle ergenler arasında sorun olmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalarda özellikle ergenlik döneminde bulunan lise öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde bağımlılığının azımsanmayacak oranlarda olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Can, 2015, s.135.

¹⁸⁵ Kulaksızoğlu, 1995, s.63; Abalı, 2004, s. 157.

¹⁸⁶ Şadiye Kaşıkçı, "Ergenlik Döneminde Riskli Sağlık Davranışları", Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014, ss. 79-80; Yörükoğlu, 1985, s.292.

¹⁸⁷ Büyükgebiz, 2006, s.117.

Ergeni kötü alışkanlıklara yönelten birçok sebep olmakla birlikte en önemlileri şunlardır:¹⁸⁸

- ✓ *Bilişsel yapı ve kişilik özellikleri:* Ergenin bilişsel gelişimindeki sorunlar, duygusal ve sosyal açıdan yeterince beslenememiş kişilik yapısı, kaygılı ve güvensiz, kendini değersiz görme ve karamsarlık gibi kişilik özellikleri.
- ✓ *Aile yapısı:* Aile içi ilişkilerin zayıf olması, anne-babanın ayrılması, yanlış disiplin uygulamaları, ailenin ekonomik sorunları, kardeş sayısı, çocuklar arasında ayrımcılık yapma, aile içi şiddet ve öfkeye bağlı sorunlar ile ailede madde kullanan kişilerin varlığı.
- ✓ *Arkadaş çevresi:* Arkadaş çevresine uyum sağlamak amacıyla kullanıma başlama, akran grubu içerisinde popüler olma kaygısıyla kolay alışabilme, akranların özendirici yaklaşımları, kötü niyetli kimseler aracılığıyla yönlendirilme ve arkadaş çevresinde maddeye kolay ulaşabilme.
- ✓ *Toplum:* İçinde yaşanılan toplumun sosyal, ekonomik ve ahlaki gelişmişlik düzeyi, kırsal kesimden göç eden gençlerin toplumsal uyum zorluğu, komşuların suça yönelme durumları, zararlı madde kullanımını engelleyici ortamların bulunmaması.
- ✓ *Psikolojik hastalıklar:* Yaşanan psikolojik rahatsızlıklara bağlı olarak yatıştırıcı olarak kullanılan ve bağımlılık yaratan madde kullanımı.
- ✓ *Kullanılan maddenin özellikleri:* Bazı maddelerin olumsuz etkisini zamanla bağımlılık haline gelince göstermesi, bazılarının ise organizma üzerindeki etkisinin hemen görülmesi.

Ergeni kötü alışkanlıklara yönelten sebepler bir arada düşünüldüğünde; genel olarak ergenliğe bağlı problemlerin oluşmasında çevresel faktörler olarak değerlendirdiğimiz aile, okul çevresi, arkadaş çevresi, akraba gibi yakın ilişkileri olduğu kişilerin etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörler aslında ergenin bütün gelişim görevlerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle olumsuz bir gelişim dönemi geçiren ergenlerde kötü alışkanlıklara bağlı olarak, suça yönelme, şiddet ve güvenlik kaygıları ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte ergene yapılacak en iyi yardım; sağlıklı bir aile yapısı,

¹⁸⁸ Yörükoğlu, 1985, ss.279-282; Grant, 1999, ss.98-102; Abalı, 2004, s.76, 148-159; Büyükgebiz, 2006, s.118.

dini, ahlaki değerlere dayalı etkili bir eğitim ve kendi kendini yönetebilme mekanizması kazandırılmasıdır.¹⁸⁹

4.5. Suça Yönelme

“Suç toplumsal kuralı bozma ya da karşı gelme şeklinde tanımlanmaktadır.”¹⁹⁰ Suç ve şiddet içeren davranışlar genellikle toplumda değişik derecelerde çatışmaların çözümlenmesi, öfke ve kızgınlıkların ifade edilmesi ile içinde bulunulan toplumda sosyal statü kazanmak amacıyla ortaya çıkmaktadır.¹⁹¹

Ergenin suça yönelmesi ya da suçtan etkilenme biçimi öncelikle bilişsel ve biyolojik gelişimine bağlı olmaktadır. Ayrıca ilgisiz ebeveyn tutumları, okulda yaşanan uyum sorunları, zayıf sosyal çevre ve arkadaşlık ilişkileri, okul ve ailenin sürekli cezalandırıcı tutumları ergeni yaşadığı dünyaya yabancılaştırmakta ve zaman zaman suç işlemeye yönelmesine neden olmaktadır.¹⁹² Ülkenin ekonomik açıdan yetersizliği, gençlerin ihtiyaç duyduğu sanat ve spor merkezlerinin azlığı, medyada şiddet içerikli yayınlar yapılması gibi durumlar da gençlerin suça yönelmelerinin yaygınlaşmasının diğer bir boyutu olarak görülmektedir.¹⁹³ Bu bağlamda suça meyilli olan ergenlerde sinirlilik, umutsuzluk, ağır kişilik ve davranış bozuklukları, huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, başkaları ile rahat iletişim kuramama gibi davranış bozuklukları ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁴

Ergenlik döneminde bireyin vücut hormonlarında ve dolayısıyla duygularında bazı önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Bazı hormonların vücutta az yahut normalden fazla salgılanması pozitif veya negatif duyguları ortaya çıkarmakta, suç işlemedeki belirgin artış bu negatif etkiden kaynaklanmaktadır. Ergene sık sık uygulanan güç gösterisi (dayak gibi) yetersiz bir iç denetim oluşmasına yol açmakta, ergenin dış denetime gereksinim duymasına neden olmaktadır.¹⁹⁵ Ayrıca ergenler, kişisel özgürlüklerini kazanmaya başladıkları için bu dönemde özellikle tek başlarına

¹⁸⁹ Kaşıkçı, agt, ss. 79-80.

¹⁹⁰ Yavuzer, 2007, s. 298.

¹⁹¹ Muhammed Yılmaz, Din Öğretiminde Sınıf Yönetimi, *Etkili Din Öğretimi*, Edit: Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012, ss.416-421.

¹⁹² Koç, a.g.m. , ss. 232-238.

¹⁹³ Abalı, 2004, s. 122.

¹⁹⁴ N. F. Kesen vd. “Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S.17, s. 353, Yörükoğlu, 1985, s.294.

¹⁹⁵ Büyükgebiz, 2006, s. 123; Yavuzer, 2007, s. 299.

kararlar almaya başlamaktadırlar. Bugünkü ve gelecekteki sağlıklarını tehlikeye atabilecek davranışlar geliştirip erişkinlere göre daha kolay risk alabilmektedirler. Riskli davranışlardan birisi olarak kabul gören madde kullanımı, ergenlerin şiddet içeren davranışlarda bulunmasına veya kendine karşı şiddet uygulamasına (öz kıyım girişimi) neden olabilmektedir. Bu nedenle bağımlılık yaratan maddelerin etkisindeki gençler suç işlemeye daha açık olabilmektedirler. TÜİK tarafından yapılan araştırmada suça sürüklenip bağımlılık yapan madde kullanan gençlerin %69,2'sinin sigara, %7,4'ünün sigara ve esrar, %5,9'unun esrar, %5,4'ünün de sigara ve alkol kullandığı tespit edilmiştir.¹⁹⁶ Diğer taraftan suça yönelimde etkili olan gencin gelişiminde en önemli etkiye sahip olan aile ise sadece ihtiyaçların karşılandığı bir yer değil, aynı zamanda toplumsal örf, adet ve geleneklerin gelecek kuşaklara aktarıldığı önemli bir kurumdur. Ergen aile içinde özdeşleşme, öğrenme ve pekiştirme yoluyla kişiliğini geliştirerek topluma uyum sağlamaktadır. Ebeveynlerin kişilik özellikleri, ergenlere karşı yaklaşımları, birlikte yaşama veya boşanmış olmaları gibi özellikler ergenlerin suç işleme oranlarında etkili olmaktadır.¹⁹⁷

Okul/kariyer ve ergen ilişkisi de suça yönelimde etkilidir. Çünkü okul ergeni kontrol altında tutabilen etkili bir kurumdur. Okul başarısı düşük olan, eğitim-öğretime uyum sağlayamayan öğrencilerin suça yönelmelerinin kolay olduğu, okulu sevmeyen, mesleki kaygı ve gelecek endişesi taşımayan öğrencilerin diğerlerine göre daha fazla suça yöneldikleri bilinmektedir.¹⁹⁸

Ergenlerin topluma kazandırılması için suça yönelmelerinin önlenmesi çok önemli bir toplumsal görevdir. Gençlerin ve çocukların suça yönelmelerini önlemek için etkili kanuni düzenlemelerin yanında yoksulluk ve işsizliğin azaltılması, ekonomik kalkınmanın geliştirilmesi gerekmektedir. Toplumsal ve sosyal hayat açısından ise gençlerin güçlü bir eğitim görmelerinin sağlanması, etkili ve verimli sosyal gelişim politikalarının uygulanması, aile içi şiddet ve boşanmalara neden olan sebeplerin en aza indirgenmesi, ailelerin çocuk yetiştirme noktasında eğitilmesi ve gençleri madde bağımlılığına iten sorunlara çözüm aranması gereklidir. Bütün bu önlemlerin yanında

¹⁹⁶ Bora Boranlıoğlu, "Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni" 2015, www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=18525, (20.01.2019)

¹⁹⁷ Bora, Boranlıoğlu, "Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni" 2015, www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=18525, (20.01.2019)

¹⁹⁸ Zahir, Kızmaz, "Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, S. 14, ss. 291-319.

suça yönelmiş veya suça karışmış gençlerin tekrar sosyal hayata kazanımlarını sağlamak, erdemli bireyler olarak hayatlarına devam etmelerini sağlayacak psikolojik desteğin yanında sosyal ve sportif faaliyetlerden yararlanmalarına yardımcı olacak çözümlere de ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁹⁹

4.6. Güvenlik Kaygıları ve Şiddet

Ergenlik dönemine giren gençlerin en önemli gelişim görevlerinden birisi de bağımsızlık duygusu kazanarak kimlik gelişimlerini tamamlamaktır.²⁰⁰ Hızla gelişen değer yargıları, sosyo-ekonomik durumlar, bilinçsiz göç ve hızlı kentleşme, yanlış disiplin ve eğitim uygulamaları, sevgi yoksunluğu, çevredeki suçlu birey örnekleri, şiddete yönelik medya programları ve bilgisayar oyunları ergenlerin şiddete başvurma, çete faaliyetlerine katılma ve uyuşturucu madde kullanma gibi problemlere yönelmelerine neden olmaktadır.²⁰¹ Bu bağlamda ergenin öfkeyi ele alış ve saldırgan davranış sergileme biçimini büyük ölçüde içinde yetiştiği çevre, yani aile, okul ve akranlar, belirlemektedir. Çünkü ergen, kendisine örnek aldığı modelleri gözlemleyerek kendi davranışları ile özdeşleştirmektedir. Dolayısıyla ergenin çevresindeki örnek rol modellerinin davranışlarının olumlu veya olumsuz olması ergen davranışlarını da doğrudan etkilemektedir.²⁰²

Ergenlik döneminde gençleri saldırgan davranışlara yönelten en önemli sebeplerden birisi de aile içi şiddettir. En önemli toplumsal sorun olarak da kabul edilen aile içi şiddetten en fazla etkilenen kesim ise şüphesiz çocuklardır. Çünkü aile bireyleri arasında yaşanan şiddet olaylarına birebir tanıklık eden çocukların bilişsel, duyuşsal ve duygusal gelişimleri zarar görmekte ileriki yaşamlarında aynı davranışları tekrarlama ihtimalleri artmaktadır.²⁰³ Bu bağlamda erken çocukluk döneminde şiddet deneyimi yaşamış olan bireyler, ergenlik döneminde de büyük oranda şiddete başvurmaktadır. Ayrıca aile içinde şiddet yaşanması ile televizyonlarda şiddet içerikli programlara tanıklık edilmesi, aile bireylerinin ilerleyen yaşamında karşılaştığı problemlerde şiddete

¹⁹⁹ Selda Bülbül, Sevgi Doğan, “Suça Sürüklenen Çocukların Durumu ve Çözüm Önerileri” *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2016, S. 59, ss. 31-36.

²⁰⁰ Serdar Kenan Gül, İsmail Dinçer Güneş, “Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, C. XI, S. 1, s. 98.

²⁰¹ Doğu Ergil, “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, 2001, S. 399, ss. 40-42.

²⁰² Sezer Ayan, “Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Şiddet Eğilimleri”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2007, S. 8, s. 207; Yavuzer, 2007, s. 299; Gül - Dinçer, a.g.m. , ss.89-92.

²⁰³ Kulaksızoğlu, 1995, s. 50.

başvurma olasılığını güçlendirmektedir.²⁰⁴ Diğer taraftan toplumumuzda ergenlere şiddet uygulanmakta, özellikle de okul çağındaki gençlere disiplin aracı olarak dayak kullanılmaktadır. Bu şekilde davranan yetişkin (öğretmen, hoca, anne, baba) genci eğitmek isterken kendisine düşman haline getirebilmekte, ergenin kin ve nefret duygularının gelişmesine neden olmaktadır.²⁰⁵ Ayrıca, aile içinde ve dışında ergenin yaşamını oluşturan sosyal çevrenin ergene karşı yaklaşımları kimlik gelişimini doğrudan etkilemektedir. Çevresinde şiddete tanıklık eden ergenlerde ağır kişilik ve davranış bozuklukları, hırçınlık, tedirginlik, iletişim bozukluğu gibi anti-sosyal davranışlar görülmektedir.²⁰⁶

4.7. Flört ve Cinsellik

Flört; romantik ilgiyi göstermek amacıyla, karşıdaki kişiyle beraberce yapılan etkinliklerin tümünü kapsamaktadır. Flört aynı zamanda karşıdaki kişiyle göz teması kurma, dokunma, öpme ya da onunla ilgilendiğini gösteren benzer fiziksel davranışları da içeren bir kavramdır.²⁰⁷

Ergenlik döneminde flört, ergenin karşı cinse ilgi duymasıyla başlar. İlk zamanlar utangaçlıktan bu duygular içine atılsa da zamanla durdurulamaz bir heyecan dalgası haline dönüşür ve ergen bu duygularını dışarı aktarmaya başlar.²⁰⁸ Bu ilginin etkisi ile bedenin dış görünümünde de değişimler meydana gelir. Kızlar makyaj yapmaya, erkekler ise saç stil ve bakımına büyük özen göstermeye başlar. Bir kızın erkeklere, bir erkeğin de kızlara karşı olan bu ilgisi zamanla yalnız bir kişiye odaklanmasına neden olur. Bütün ilgisi bir tek kız üzerinde toplanan erkek, artık o kızdan başka kimseyi düşünemez hale gelir, bütün hayallerini o süslemiştir. İki ergen çift arasındaki bu romantik ilişki, “sıkı arkadaşlık” tan “tipik rastlantısal çıkma” ya, ya da “özel çıkma” ilişkisine kadar değişik biçimlerde gelişir. Bazen ergenlerin kendileri de bir “karşı cinsiyet arkadaşlığı” mı, yoksa “romantik ilişki” içinde mi olduklarından emin olamazlar.²⁰⁹ İlk zamanlar heyecan ve güzel duygular veren bu durum zamanla

²⁰⁴ Gül - Dinçer, a.g.m. , s. 89; Yörükoğlu, 1985, s. 292.

²⁰⁵ Muhammed Yılmaz, 2012, ss.416-421.

²⁰⁶ Yörükoğlu, 1985, s.297.

²⁰⁷ Sevgi Birsal Nemlioğlu, “Ergenlikte Romantik İlişkiler”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara2011, ss.73-74.

²⁰⁸ Yavuzer, 2007, s. 332.

²⁰⁹ Yörükoğlu, 1985, ss.49-50.

saplantı haline dönüşür. İlgi duyduğu kişinin başkaları ile görüşmesine hatta kendi babası ile onu bir arada görmeye bile tahammül edemez hale gelir. Ailesi ile ilişkileri bozulur, derslerdeki başarısı düşer, bazen okulu asmaya başlar. Gelip geçici olan bu duygular sevginin tek bir hedefte toplanmasına kadar birkaç kez ortaya çıkabilir.²¹⁰

Ergenlik döneminde gençler, cinsel bilgilerin çoğunu yaşlılarından öğrenirler. Pornografik program ve sitelerin isimleri dilden dile dolaşır. Yalan yanlış yorumlar yapılarak birbirlerine duydukları cinsel fıkraları ve öyküleri anlatırlar. Daha sonra ise sosyal medya aracılığıyla cinsel bilgilendirme gerçekleşmektedir. Medya okuryazarlığının gelişmediği toplumumuzda gençler, bu sayede ulaştıkları bilgi ve görüntülerin tamamen gerçek olduğu anlayışı ile yanlış bilgilere sahip olmakta ve sapık cinsel duygulara yönelebilmektedirler.²¹¹ Çeşitli toplumsal nedenlerden dolayı ailelerinden gerekli cinsel bilgiyi alamayan gençler cinsel bilgileri bu şekilde akranlarından ve sosyal medyadan öğrenerek gereğinden fazla bilgiye sahip olabilmektedirler. Bir bütünden yoksun olan bu çarpıtılmış bilgiler çelişkilidir. Yanıtını bulamadığı soruları, sorunları, kaygıları ve kuruntuları bulunmaktadır.²¹²

Günümüzde gençler cinsel gelişim ve cinsel bilgilere ulaşma noktasında önceki dönemlere göre daha rahat bir ortama sahip olsalar da aşırı bilgi kirliliği ve çevre baskısının etkisiyle ergenlik döneminde yanlış cinsel deneyimlere yönelebilmektedirler. Her ne kadar ergenlik döneminde cinsel ilişkinin erken olduğu düşünülse de ergenin zihnini mastürbasyon, gece boşalmaları, adet kanamaları ve cinsel hayaller meşgul etmektedir.²¹³ Erken yaşlardan itibaren cinsel bilgileri yanlış kaynaklardan öğrenen çocuğuna yardımcı olma çabası ile yaklaşan anne-baba onu cinsel konularda aydınlatmaya karar verdiğinde geç kalmış olabilir veya ergenin çevresindeki yetişkinler de bazen birbiriyle çelişen tavsiyelerde bulunarak, ergenin zihninin daha da karışmasına neden olabilmektedir.²¹⁴

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle ülkemizde ergenlerin ilk cinsel deneyim yaşı giderek düşmekte cinsel yollarla bulaşan hastalıklar ve istenmeyen gebelik gibi

²¹⁰ Saygılı, 2004, s.95-100.

²¹¹ Gündüz, 2012, s.76.

²¹² Yörükoğlu, 1985, s.48.

²¹³ Yavuzer, 2007, ss.334-337.

²¹⁴ Diğdem Müge Siyez, "15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2006, s. 18.

toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum suçluluk, kaygı gibi karmaşık sorunlara neden olarak ergen üzerinde psikolojik olarak hırpalayıcı etki bırakmaktadır. Ortaya çıkan bu problemlerin en aza indirgenebilmesi için gençlerin cinsel konuları güvenilir kaynaklardan önyargısız olarak elde edebilmeleri noktasında çalışmalar yapılması gerekmektedir.²¹⁵

4.8. Mesleki Endişe ve Ekonomik Kaygılar

Ergenlik dönemi bireyin gelişimi açısından mesleki hayatın temellerinin atıldığı yıllardır. Bu nedenle mesleki endişe yani gelecek korkusu, ergen gelişiminin önemli konu alanlarından birini oluşturur. Kuşkusuz bu dönemde bireyde ufkunun genişlemesine bağlı olarak geleceği algılama, kendisinin ve dünya ile ilişkilerinin değiştiğini görmesiyle aynı zamanda gelişir. Bu, geleceğin şimdiki zaman içinde bir hazırlık olarak kurulduğu andır; bu anda mesleki endişenin giderilmesi, ergenin yetenek ve isteklerine uygun meslek seçmesi, hem ferdin mutluluğunu sağlaması, hem de ülke ekonomisine katkıda bulunması açısından önemlidir.²¹⁶

Ergenlikte mesleki kaygılar genellikle 12-18 yaşları arasında artış göstermektedir. Lise yıllarında daha çok üniversiteyi kazanıp kazanamama kaygısı yaşanırken, üniversite yıllarında ise mesleki endişe ve evlilik gibi konular ergeni meşgul etmektedir. Gelecek kaygısı, özellikle ergenliğin sonuna doğru yaşam alanında başarısız olmak ve işe yaramamak gibi korku biçimlerinde kendini göstermektedir.²¹⁷ Gençler bu korku ve kuşkularını genel bir biçimde dile getirirken çoğu zaman korkuların konusu kesinleşmemektedir. Örneğin; mesleki ve toplumsal gelecek konularında ya da duygusal gelecek, evlilik ve eş olma, çocuk sahibi olup olmama konusunda da aynı durum geçerlidir.²¹⁸

Ergenlerin mesleki gelişiminde ebeveynlerinin ve aile ilişkilerinin önemli rolleri vardır. Gençler, benlik kavramları ve kariyer gelişimiyle ilgili diğer davranışları, özellikle ebeveynlerinin ve yaşamlarındaki diğer önemli kişilerin davranışlarını gözlemek, model almak gibi çeşitli yollarla öğrenirler. Ayrıca anne-babanın istekleri gencin meslek seçiminde etkilidir. Anne babanın meslek ve okul seçimi ile ilgili olarak

²¹⁵ Siyez, a.g.t. , s. 18-19.

²¹⁶ Saygılı, 2004, s. 35.

²¹⁷ Yavuzer, 2007, s. 273.

²¹⁸ Yörükoğlu, 1985, s. 35.

yaptıkları baskılar genç için önemli bir üzüntü kaynağı oluşturmaktadır. Anne-baba ise gence bu konuda yardımcı olmalı, baskıcı olmamalıdır. En iyi kararı gencin kendisinin vermesi sağlanmalıdır. Kısacası, mesleki gelişim ve ekonomik kaygılar, başta aile, akranlar, okul ve toplum gibi çeşitli sosyal kurumların oluşturduğu örüntüler içinde gerçekleşir. Kariyer gelişimiyle ilgili önemli kavramların (örneğin, benlik kavramı, rol modelleri, ilgiler ve benzerleri) ve tutumların ilk biçimlendiği dönemin çocukluk ve ergenlik yılları olduğu unutulmamalıdır.²¹⁹

4.9. Ergenlik Dönemi ve Kuşak Çatışması

Kuşaklar arası çatışma; giyim, kuşam, konuşma biçimi, beğeniler gibi davranış şekillerinde ortaya çıkarak yaşam felsefesi, siyasi görüş, dini tutum ve dünya görüşü gibi her türlü sosyolojik alanlarda görülmektedir. Özellikle teknolojik alanda meydana gelen hızlı değişim ve gelişmeler eski değer yargılarının değişmesini zorunlu kılmakta yeni yaşam anlayışına uyum sağlanamaması nedeniyle de kuşaklar arasında çatışmaya neden olmaktadır.²²⁰

Dünyada yaşam şekillerinin olabildiğince hızlı geliştiği ve değiştiği düşünüldüğünde; psikolojik ve sosyolojik açıdan gelişim yaşayan, kimlik gelişimi noktasında arayış içerisinde olan ergenlerin söz konusu duruma kolayca alıştığı, gelişimi yavaşlayan, hayattan beklentileri olabildiğince azalmış olan yetişkinlerin ise sahip olduğu değer ve yargıları terk edememesi nedeniyle genç kuşak ile aralarında çatışma durumu ortaya çıkmaktadır.²²¹

Her iki kuşağın değişim noktasında birbirlerine karşı ortaya çıkan bu önyargılı yaklaşımları uzlaşmayı engelleyerek çatışma yaratmaktadır. Yetişkinler, gençler hakkında; “Gençler sorumsuzdur, hiçbir idealleri yoktur. Büyüklere saygı göstermezler, onların deneyimlerinden yararlanmaya çalışmazlar. Her şeye karşı çıkarlar, dik kafalı ve inatçıdırlar”, şeklinde yerleşik önyargılar beslerlerken, gençler ise tarih boyunca yaşlı kuşakları hep “tutucu, geri kafalı, uyuşuk, bencil, korkak, çıkarlarına ve rahatlarına düşkün, ikiyüzlü buyurganlar” olarak görmektedirler.²²² Görüldüğü gibi gençlerle, yaşlıların ana problemi önyargılı tutumlarıdır. Bu tutum, iki kuşağın farklı dönemlerde

²¹⁹ Kulaksızoğlu, 1995, ss.74-75.

²²⁰ Yavuzer, 2007, ss. 292-293.

²²¹ İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara 2001,s.268.

²²² Yörükoğlu, 1985, s. 197.

büyümesi, farklı toplumsal olgu ve olaylara tanıklık etmeleri, yetişkinlerin bilgi ve deneyimlerini gençlere aktarma gayreti içerisinde olmaları, ergenlerin ise kendi kimliklerini kabul ettirme gayreti içerisinde olmaları nedeniyle yaşlı kuşağın görüşlerini önemsememeleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır.²²³

Kuşak çatışmasının en önemli sebeplerden birisi de ergenlik döneminin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde dengeli ve uyumlu ilkokul çocuğu gider, yerine oldukça tedirgin, güç beğenen ve çabuk tepki gösteren bir genç gelir. Anne-baba ve evdeki diğer büyüklerin uyarılarına ani tepkiler gösterir. Evdeki kuralların sıklığından yakınıdır. Odası dağınıktır; yalnız kalmaktan ve gürültülü müzikten hoşlanır. Akran gruplarına yönelerek zamanın çoğunu arkadaş çevresinde geçirmek ister. Karşı cinse karşı ilgi duymaya başlar. Bilişsel gelişimin büyük bir kısmının tamamlandığı bu dönemde ergen; kurallara uyma ama sorgulama ve sıra dışı olma eğilimindedir. Kendini kabul ettirme ve kendi kendini yönetme gayreti içerisinde olan ergen büyüklerin duygu ve düşüncelerine karşı çıkar. Ergen tavırlarında ortaya çıkan bu değişimleri anlayamayan anne-babanın ergene karşı çıkması ise çatışmanın en önemli sebeplerinden birini oluşturur.²²⁴

Kuşaklar arası çatışmanın azaltılabilmesi, yetişkinlerin var olan şartlar içerisinde genç kuşakları anlama noktasında biraz daha gayret göstermeleri, toplumsal gelişim ve değişimin sosyal hayata etkisinin yanında gençlerin tavırlarında ortaya çıkan değişimlerin ergenliğin doğal sonucu olduğunu kabul etmeleri ile mümkün görünmektedir.²²⁵ Yetişkinler karşılaştıkları problemleri aşmaları noktasında ergenlere yol göstermelidirler. Her ne kadar gençler bu yardımı kabul etmek istemeseler de bu dönemde yetişkin desteğine ihtiyaç duyarlar. Ayrıca ergenlik dönemini birebir yaşamış olan yetişkinlerin ergenleri anlamaları daha kolay olabilmektedir. Bu doğrultuda yapılacak en iyi yardım karşılıklı uzlaşma ve hoşgörü ortamı oluşturarak gencin kendi kimliğini kazanmasına ve özerkliğini denemesine yardımcı olmaktır.²²⁶

²²³ Yavuzer, 2007, ss. 293-294.

²²⁴ Yavuzer, 2007, s. 297.

²²⁵ Yörükoğlu, 1985, ss.211-212; Yavuzer, 2007, s. 297.

²²⁶ Özcan, Köknel, *Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı*, Hür Yayın A.Ş. , İstanbul, 1981, ss. 122-125.

İKİNCİ BÖLÜM HAFIZLIK EĞİTİMİ

1. HAFIZ/HAFIZLIK

Arapça da “Korumak, ezberlemek” anlamlarına gelen hıfz kökünden türemiş bir sıfat olan hafızlık kelimesi²²⁷ sözlükte “koruyan, ezberleyen” anlamlarına gelmektedir.²²⁸ Kur’an’ın tamamını ezberleyen kimselere de hafız denilmektedir.²²⁹ Hafız kelimesi Kur’an’ı Kerimde üç ayette Allah’ın sıfatı olarak geçmektedir.²³⁰ Hafız karşılığında “hâmil” de kullanılmış, hadis-i şeriflerde bu kelime “Hamelet-ül Kur’an”

²²⁷ *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, “Hâfız”, İstanbul, 1997, XV, 74.

²²⁸ Hatice Şahin Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, DİB Yayınları, Ankara 2015, s.24-25; Enes Uner, *Hafızlık Risalesi*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011, s.19.

²²⁹ Acurri, *Kur’an Öğrencisine Öğütler*, Çev. Ahmet Ürkmez, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011, s.10; Abdurrahman Akbaş, “Kalbi Mushaflaştırma”, *Diyanet Aylık Dergisi*, Sayı, 222, Ankara, 2009 s.6.

²³⁰ Yusuf 12/64, El –Hicr 15/9, Enbiya 21/82.

şeklinde ifade edilmiştir. Diğer taraftan Kur'an'la meşgul olanlara “Sâhibü'l-Kur'an”, “Ehlü'l Kur'an” denilmiştir. Ayrıca “hafız” tarihi süreç içerisinde Kur'an'ı ezberleyip camilerde ve mescitlerde imamlık ve müezzinlik yapan, mukabele okuyanlar için bir sıfat olarak da kullanılmıştır.²³¹ Aynı şekilde hadis ilminde çok sayıda hadis-i şerif ezberleyen, hadis ilmine vakıf olan kimselere de hafız denilmiştir. Kaynaklarda Buhari'nin üç yüz bin, Ahmed b. Hanbel'in yedi yüz bin hadis ezberlediği ve yüz bin hadis ezberleyenlere de hafız denildiği belirtilmektedir.²³²

Buhari'nin kitabında yer alan Kur'an'ı Kerim ile ilgili olan Fezâilü'l Kur'an isimli 8. bab'taki rivayetlerden anlaşıldığına göre Kur'an'ı kısmen veya tamamen ezberleme anlamında “Kıraat” kelimesinin kullanıldığı, bazı rivayetlerde ise Kur'an'ın tamamını ezberlememiş olsa bile ahkâmı konusunda geniş bilgi sahibi olanlara da Kurra denildiği anlaşılmaktadır. Hz Peygamber zamanında Ashab-ı Suffe'de yetişmiş olan ve çeşitli kabilelere Kur'an'ı Kerim öğretmek üzere gönderilen sahabelere de “Kurra” ismi verilmiştir. Bir'i Maune'de şehit edilen sahabelerin çoğunluğunun hafız olduğu ve bunlara da Kurra denildiği bilinmektedir.²³³

Bununla birlikte sahabe döneminden sonra tabiin döneminde İslam'ın hızla yayılması ile Müslümanların sayısı her geçen gün artmış, her konuda olduğu gibi Kur'an'ı ezberleyen, ameli ile hükmeden kimselere “Kurra” denilirken, sadece Kur'an'ı Kerim'in kıraati ile veya ameli hükümlerin bir kısmı ile ilgilenen kimselere de Kurra denilmeye başlanmıştır.²³⁴ Ayrıca; Fukaha, Ulema, Hâmil, Hameletü'l Kur'an, Ehlullah ve Allah'ın Has Kulları gibi isimler de Kur'an ile meşgul olanlar için kullanılan isimler arasındadır.²³⁵

2. HAFIZLIK MÜESSESESİNİN TARİHİ SEYRİ

2.1.Hz. Peygamber (sav) Dönemi

Kur'an'ın muhafazasının zorunluluğu doğal olarak hafızlık kurumunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. İndiği toplumun ümmi olması, sözlü kültüre hâkim

²³¹ Şahin Aynur, 2015, ss.25-26.

²³² Bayraktar, a.g.m. , 2008, s.117.

²³³ Enes Uner, *Hafızlık Risalesi*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011, s.19.

²³⁴ Uner, 2011, s.20.

²³⁵ Şahin Aynur, 2015, s.25.

olması,²³⁶ yazılı malzemenin kısıtlılığı gibi etkenler bunda etkili olmuştur. Kur'an'ı öğrenmeye ve ezberlemeye teşvik edici hadis-i şerif ve ayetlerin yanında yeni dine karşı duyulan heyecan, namazlarda Kur'an okumanın gerekliliği, Kur'an'ın kolay ezberlenebilir olması ve Arapların güçlü bir hafızaya sahip olmaları da Kur'an'ın sözlü kültür içerisinde gelişmesinde etkili olmuştur.²³⁷

İlk dönemlerden itibaren hafızlık konusu müstakil bir ilim olarak var olamamıştır. Günümüzdeki gibi Kur'an'ı ezberleyenlere özel bir belge verilmemiş, ayrı bir ilim dalı oluşmamıştır. Sözlü gelenek içerisinde yer alması, hafızlığın detaylarıyla eserlere yansımamasının temel etkenleri arasındadır. Bunun yanında tecvit eğitimi, kaideleri, ezber yapma usulleri ve Kur'an eğitiminin nerelerde nasıl devam ettiği konusundaki bilgiler bize tarihin aktardığı kadardır.²³⁸

Kur'an'ı Kerim'in ilk hafızı Kıyame suresinde²³⁹ belirtildiği üzere Peygamber efendimizdir. Kendisi vahyi aldıça ezberlemiş, kalbine yerleştirdikten sonra ise hayatında tatbik etmiştir.²⁴⁰ Hz Peygamber Kur'an'ın nasıl okunacağını Cebrail'den sözlü olarak öğrenmiş ve sahabelere de kendisi okuyarak öğretmiştir. Ezberlenen ayetler önce yüksek sesle okunmuş, böylece eksik, yanlış, ya da fazla olan ezber ve yorumlara peygamberimiz anında müdahalede bulunmuştur. Bu şekilde sahabeler ondan Kur'an okumanın önemini, zevkini ve kolaylığını öğrenmişlerdir.²⁴¹

Hz peygamber her yıl ramazan ayında gündüzleri o güne kadar nazil olan ayetleri yüksek sesle okumuş, sahabeler ise yanlarında bulunan yazılı nüshaları kontrol edip varsa eksik, fazla ve yanlış, onları düzeltmişlerdir. Bu okuyuşlarda Cebrail'de hazır bulunmuştur. Sahabeler yanlışlarını Hz peygamberden düzeltirken, Hz peygamber de Cebrail'den yanlış, eksik ve fazlalıklarını düzeltmiştir. Hatta bir keresinde Cebrail vahyi okurken, Hz. Peygamber ezberleme telaşı ile dilini kıpırdatarak tekrar etmeye çalışmış,

²³⁶ Mustafa, Demirci, *Kur'an Tarihi*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1997, s. 107.

²³⁷ İlhan Yıldız, "Hz. Peygamber'in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998/2, s. 322.

²³⁸ Şahin Aynur, 2015, ss.23-24.

²³⁹ Kıyame, 75/16-17.

²⁴⁰ Ali Bardakoğlu, "Kur'an'ı Kalplere Yazmak", *Diyanet Aylık Dergisi*, S. 222, Ankara 2009, s.2.

²⁴¹ Cebeci - Ünsal, a.g.m. , s.28; Buyrukçu, *Kurumsal Gelişim ve Değişim Boyutları ile Türkiye'de Mesleki Din Eğitim Öğretimi*, Fakülte Kitabevi, 2007, s.9; Ömer Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem, Örnekleri", *Bilim Name Dergisi*, 2015, S. XXIX, s.184; Bahattin Dartma, "Günümüzdeki Hafızlık ile Asrı Saadetteki Hafızlığın Karşılaştırılması", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, S. 29, s.180.

bu olay nedeni ile ilahi uyarıya maruz kalmıştır.²⁴² Bi'setin beşinci yılından itibaren başladığı rivayet edilen bu olaya Arza²⁴³ denir. Peygamberliğin son yılında Cebrail ile gerçekleşen Kur'an'ın tekrar edilmesi olayı iki kez gerçekleşmiş, buna da "Arza-i ahire" denilmiştir.²⁴⁴

Hicretten sonra Hz Peygamberin ilk işi bir mescit inşa etmek olmuştur. Birçok fonksiyonu olan bu mescidin bir özelliği de her türlü İslami eğitim ve öğretimin burada yapılmasıdır. Mescit, Kur'an öğretimi açısından bir nevi "Dâr-ul-Kurra" gibi kullanılmış, Burada yetişen birçok insan İslam'ın ilk öğretmenleri olmuşlardır. Bu mescidin avlusunda, mescide bitişik olarak bulunan bir bölümde kimi kimsesi olmayan Müslümanlar kalmış, iş bulduklarında çalışmış, çoğu zaman da ilimle meşgul olmuşlardır. Burada kalanların ihtiyaçları zengin Müslümanlar tarafından karşılanmıştır. Bu kimseler İslam tarihinde Ashabı Suffe olarak bilinen ve anılan kimselerdir. Ashab-ı Suffe talebeleri burada ilk olarak Kur'an tahsil etmişlerdir. Sonraki süreçte mescidin yetersiz olması nedeni ile Medine'nin çeşitli yerlerinde Kur'an mektepleri açılmış, diğer şehirlerde de Kur'an Mekteplerinin yaygınlaşması için bazı sahabeler görevlendirilmiştir. Medine'de Mescidi Nebevi dışında dokuz mescitte daha Kur'an öğretimi yapılmaya devam etmiştir. Bunlardan birisi hicri 2. yılda Medine'de, Mehremetü'bnü Nevfel'in evinde "Darü'l-Kurra" adı ile açılan Kur'an mektebi²⁴⁵ ile Ebu İshak et-Taberi'nin Kur'an ve hadis ehli için toplanma ve eğitim yeri olan evleridir.

246

Hz Peygamber Kur'an okumada etkin ve yetkin olan sahabelere Kur'an öğretimi ve eğitimi konularında yetki vermiş, Kur'an öğretiminin bu şekilde bir muallim huzurunda öğretilmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Bu sebeple Peygamberimiz tarafından Kur'an'ın öğretilmesi maksadı ile Medine'nin çeşitli yerlerinde Kur'an mektepleri açılmış, diğer şehirlerde de Kur'an Mekteplerinin yaygınlaşması için bazı

²⁴² "Vahyi tam alma telaşı yüzünden dilini kımıldatma, Onu zihninde toplayıp okumanı sağlama işi bize aittir. O halde onu okuduğumuz zaman sen onun okuyuşunu takip et, sonra onu anlatmak elbette bize aittir." Bir başka ayette ise "Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'an'ı acele ile okumaya kalkma; "Rabbim ilmimi artır de." buyurulmuştur. Kıyamet 75/16-19.

²⁴³ **Arza**; Her yıl ramazan ayında Hz peygamber (SAV)'in Cebrail (AS)'a, Onun da Peygamber (SAV)'e Kur'an'ı nazil olduğu kadarıyla okunmasına arza, en son ramazan ayında ise tümüyle iki kez okunmasına da arza-i ahire denir.

²⁴⁴ Ömer Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem, Örnekleri", *Bilim Name Dergisi*, 2015, S. XXIX, s.6.

²⁴⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi II*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.77; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa 2010, s.38.

²⁴⁶ Uner, 2011, s.24.

sahabeler görevlendirilmiştir. Ayrıca Hz Osman devrinde Medine’de Zeyd b. Sabit, Mekke’de Abdullah b. Saib, Şam’da Muğire b. Ebu Şihab, Kufe’de Ebu Abdurrahman es-Sülemi ve Basra’da Amir b. Abdülkays Kur’an öğretmeni olarak görevlendirilmiştir.²⁴⁷ Diğer taraftan sahabelerin Kur’an ayetlerini hıfz etme olayı, Kur’an’ın verdiği mesajları hayatlarında tatbik etme ile paralel ilerlemiştir. Bu manada Abdullah b. Mes’ud’un “Bize Kur’an’ın lafzını ezberlemek zor, onunla amel etmek ise kolay gelirdi; bizden sonrakilere ise Kur’an’ı ezberlemek kolay, onunla amel etmek zor gelmektedir.” sözü ile sahabeden Hz Enes’in “Bizden birisi Bakara ve Al-i İmran surelerini ezberlediklerinde gözümüzde çok büyür ve aramızdaki değeri oldukça artardı.”²⁴⁸ ifadeleri bu durumu özetlemektedir. Görüldüğü üzere sahabenin Kur’an ayetlerini ezberleme istek ve arzusu bugünkü hafızlık anlayışından amaç ve yöntem yönlerinden farklı olsa da Kur’an’ı ezberleme noktasında hafızlığın başlangıcı sayılmaktadır. Bu dönemde Kur’an’ı ezberleyen, anlayan ve hayatında uygulayan kimselere hafız denilirken, günümüzde ise sadece lafzını ezberleyenlere hafız denilmektedir.²⁴⁹

2.2.Hz. Peygamber (sav) Döneminden Sonra Hafızlık

Hiz. Peygamberin vefatından sonra İslam’ın yayılması ile birlikte Kur’an hıfzına olan ilgi de giderek artmıştır. Dini tebliğ etme şuur ve cihat anlayışı ile yeni milletlerle karşılaşılması, yapılan savaşlar neticesinde birçok hafız sahabe şehit olmuş ve Kur’an’ın kaybolma endişesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kur’an’ı cem etme çabaları Hz Ömer’in teklifi ile başlamış Hz Ebubekir’in de bu teklifi kabul etmesi üzerine yapılan istişareler neticesinde Hz Peygamber zamanında vahiy kâtipliği yapmış, Kur’an’ı iyi bilen ve okuyan sahabelerden olan Zeyd b. Sabit başkanlığında bir komisyon kurulmuştur.²⁵⁰ Kur’an’ı bir araya getirmekle görevli komisyonun titiz çalışmaları neticesinde Kur’an ayetleri cem edilmiş, ilk kez toplu halde Mushaf haline getirilmiştir. Daha sonraları ise yeni fetihlerle birlikte yeni ihtiyaçlar meydana gelmiş ve Hz Osman zamanında da

²⁴⁷ Çetin, 2010, ss.67-68.

²⁴⁸ Hatice Şahin, “Başlangıçtan Günümüze Kadar Hafızlık Tedrisatı”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 11, S. 2, 2011 ss. 199 -220.

²⁴⁹ Bahattin Dartma, “Günümüzdeki Hafızlık ile Asrı Saadetteki Hafızlığın Karşılaştırılması”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, S. 29, , s.186.

²⁵⁰ Buhari, Faziletü’l Kur’an, 3.

Mushaf çoğaltılmış, Mekke, Kufe, Basra, Şam, Yemen, Bahreyn gibi büyük şehirlere birer kâri ile birlikte gönderilmiştir.²⁵¹

Hız Ömer'in halifeliği zamanında ise İslam'ın yayılmasına paralel olarak Kur'an eğitimi ve hıfzında ilerlemeler olmuştur. Her şehre vali gönderilirken yanında da sahabenin önde gelenlerinden, hafız olanlarından insanlara Kur'an öğretmesi için muallim gönderilmiştir. Muaz b. Cebel Filistin'e, Ebu Musa el-Eş'ari Basra'ya, Ebu'd Derda Şam'a, Ubade b. Samit Humus'a maaşlı Kur'an öğretmeni olarak tayin edilmişlerdir.²⁵² Abdullah İbn-i Abbas Mekke'de, İbn-i Mes'ud ise Kufe'de sayısız öğrenciye Kur'an eğitimi vermişler, bu sayede Kur'an ilimlerinin temellerini atmışlardır.²⁵³ Aynı şekilde Hız Ömer zamanında Basra Valisi Ebu Musa El Eş 'ari, Halife Hız Ömer'e bir mektup yazarak Basra'da pek çok kimsenin Kur'an'ı ezberlediğini bildirmiş, halife de onlara maaş bağlanılmasını emretmiştir. Daha sonraki yıllarda Kur'an'ı hıfz edenlerin sayısında büyük bir artış olması üzerine Hız. Ömer hafızlara maaş bağlamanın sakıncalı olacağı kanaati ile "Onları kendi hallerine bırak. İnsanların Kur'an'ı ezberlemekle meşgul olurken onun hükümlerini öğrenmemelerinden kaygı duyuyorum" diyerek maaş bağlanması uygulamasını terk ederek önceki uygulamasını nesh etmiştir.²⁵⁴

Tabii döneminde de Kur'an'ı Kerim öğretiminin önemi devam etmiştir. Kıraat ilminin temellerinin atıldığı bu dönemde Müslümanlar yeni fethedilen yerlere Kur'an-ı bölge halkına öğretmeleri için hafızları görevlendirmişler, fethedilen yerlerdeki şehirlere atanan valilerin en önemli vazifelerinden birisini de Kur'an eğitimi konusunda gerekli tedbirleri almak olarak belirlemişlerdir.²⁵⁵ Aynı dönemde Kur'an eğitimi o kadar ileri seviyelere ulaşmıştır ki, hadis veya fıkıh gibi ilimleri tahsil etmek isteyenlerin öncelikle Kur'an'ı Kerim'i bilip bilmediklerine bakılmıştır.²⁵⁶

Kur'an'ın eğitim ve öğretimi bu şekilde Peygamber (sav) den sahabeye, onlardan da tabiine kadar ezberlenmesi şekli ile nesilden nesle aktarılmıştır. Bununla birlikte İslam topraklarının çoğalması ile yeni milletlerle karşılaşmış ve Kur'an'ın okuyuşunda da farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Başlangıç da olumsuz gibi

²⁵¹ Şahin Aynur, 2015, s.42.

²⁵² Hamidullah, 1993, ss.37-38.

²⁵³ Şahin Aynur, 2015, s.43.

²⁵⁴ Uner, 2011, s.25.

²⁵⁵ Çetin, 2010, ss.38-40.

²⁵⁶ Mücteba Uğur, "Tabiilerin bazı hadis Öğretim Prensipleri", *Diyanet Dergisi*, C. 24, S. 2, s.21.

görünen bu olay Kur'an'ın harekelenmesine, kıraat ilminin doğmasına ve gelişmesine zemin hazırlamış, kıraat farklılıklarından bahseden eserler yazılmaya başlanmıştır. Bu sayede öğretilen eser aynı olmakla birlikte (Kur'an) öğretilen yerler "Kurra Halkaları", "Darü'l-Kur'an", "Darü'l-Huffaz", "Darü'l-Kurra" gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. Sahabeden itibaren pek çok merkezde Kur'an dersleri veren tabiin ve tebe'üt- tabiin âlimleri değişik lehçelere göre Kur'an okuyuş tarzlarını geliştirirken, Emeviler döneminde yetişen kıraat âlimleri de kendi hocalarından aldıkları kıraat vecihlerini sistemli hale getirmeye çalışmışlardır.²⁵⁷

İlk dört asırda Kur'an eğitimleri camilerde verilmekte iken daha sonraları eğitimin yaygınlaşması ve camilerde küçük çocukların ibadetlerin huzur ve huşusuna engel olabileceği endişesi ile "kütüplarda"²⁵⁸ yapılmaya başlanmıştır. Kütüpların yaygınlaşması ile birlikte kıraat ilminde de ilerlemeler olmuştur. Emeviler döneminde birkaç kıraat âlimi (İbn-i Kesir, Asım b. Behdele, Amr el Yahsubi) dışında diğer bütün kıraat âlimleri Abbasiler döneminde yetişmiştir. Kıraat ilmi ile ilgili birçok eser de bu dönemde yazılmıştır.²⁵⁹

Emeviler ve Abbasiler döneminde Kur'an eğitiminin verildiği yerler Küttap ismi ile anılırken, Karahanlılar ve Selçuklular döneminde "Sıbyan Mektebi" ismi ile anılmaya başlamıştır. Osmanlılar da yaygın olarak bu ismi kullanmışlardır. Camiler dışında sistemli bir şekilde Kur'an öğretimi yapılan ilk müstakil eğitim kurumları "Dar-ul-Kurra ve Dar-ul-Huffaz'lardır." Kurucularına veya hocalarına atfen Rişaiyye Dar-ül-Kurrası adıyla ilk Daru'l-Kurra inşa edilirken, daha sonraları hicri 8 ve 9. Yüzyıllarda Cezeriyye, Haydariyye, Dellamiye, Sencariye, Sabuniye ve Vecihiye adıyla Daru'l-Kurrular kurulmuştur. Dar'ul-Kurra ve Daru'l-Huffazların başındaki hocalara Reis'ül-Huffaz ve Reisü'l-Kurra denilmiştir.²⁶⁰

Selçuklular Kur'an eğitimine önem verdikleri gibi hafızlık eğitimine de ayrı bir önem vermişlerdir. Daru'l-Huffaz adı verilen medreselerde yetişen hafızlara Kur'an öğretmenliği yanında, Sultanın yakınları için Kur'an okumakla görevli türbe hafızlığı gibi çeşitli görevler de vermişlerdir. Hafızlık eğitimi verilen Daru'l-Huffazlar daha çok

²⁵⁷ Şahin Aynur, 2015, s.44.

²⁵⁸ Kur'an okulları

²⁵⁹ Şahin Aynur, 2015, ss.45-46.

²⁶⁰ Cahit Baltacı, "Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'an Kursları", *Kur'an Kursunda Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, Envar Neşriyat, İstanbul 2000.

şahıslar tarafından inşa edilmiştir. Bunlardan birçoğu Selçuklulardan Osmanlılara intikal edip varlığını sürdürmüştür. Sonraki asırlarda ise hafızlık eğitim kurumları cami ve Daru'l-Kurralara ilaveten medrese, Daru'l-Huffaz, Daru'l-Hadis, türbe ve ribatlarda varlığını devam ettirmiştir.²⁶¹

Osmanlılar zamanında ise Kur'an öğretiminin yapıldığı yerler genellikle cami veya çevresinde olup, daha çok Sıbyan Mektebi ve Darü'l Kurra ismi ile anılmıştır. Osmanlıda hafızlık ihtisas manasında Dar-ul Kurralarda sürdürülmekle birlikte farklı eğitim kurumları adı altında da aynı eğitimin verildiğini söylemek mümkündür. Osmanlılarda ilk Darü'l-Kurra'nın Bursa Ulu Camii'nde Sultan tarafından özel olarak davet edilen Kur'an Âlimi İbnü'l Cezeri'nin (833/1429) hocalığını yaptığı Yıldırım Bayezid Daru'l-Kurrası olduğu bilinmektedir.²⁶² Kıraat Âlimi İbni Cezeri'nin Bursa'ya gelmesinden sonra kıraat ilminde büyük gelişme olmuş ve binlerce hafız yetişmiştir.²⁶³

Evliya Çelebi, Seyahatname isimli eserinde, bu dönemde devlet büyükleri tarafından yaptırılan ne kadar cami varsa, her birinin yanında bir Daru'l-Kurranın bulunduğu bahsetmektedir.²⁶⁴ Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Amasya'da dokuz Daru'l-Kurra olduğu, bunlar arasında sadece Sultan Beyazıd Daru'l-Kurrasında 300'den fazla hafızın bulunduğu, yine İstanbul'da 3000 kadarı kadın hafize olmakla birlikte hafız sayısının 9000 olduğu bilinmektedir. Yine aynı eserde hafızlık merasimleri "Hafız ve Hafizeleri, alel umum küheylan atlar üzerinde fethi şerif (Fetih suresi) tilavet ederek alay köşkü dibinden geçerlerdi" şeklinde ifade edilmiştir.²⁶⁵

Osmanlı devletinde gerek padişahların hafız olmaları gerekse toplumda hafızlığın gördüğü bu ilgi ve alaka ile sayısız Daru'l-Kurralar kurulmuştur. Osmanlı devlet anlayışının etkisi ile de Kur'an ve kıraat ilmi toplumun yaşantısının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.²⁶⁶

2.3. Cumhuriyet Sonrası Hafızlık Eğitimi

On altıncı asırda Osmanlı eğitim-öğretim sisteminde başlayan aksaklık ve bozulmalar bütün eğitim kurumlarında olduğu gibi medreselerde de kendini göstermiş,

²⁶¹ Uner, 2011, ss.25-26.

²⁶² Cahit Baltacı, "Osmanlı Medreseleri", *Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları*, İstanbul 2005, s.14.

²⁶³ Uner, 2011, s.28.

²⁶⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, II, 21.

²⁶⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, s.524.

²⁶⁶ Uner, 2011, s. 29.

medreseler toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte eğitim-öğretim alanında da çeşitli yenilikler yapılmış, modern mekteplerin açılması ile birlikte dini alanda eğitim veren mektepler de bu durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir.²⁶⁷ Eğitimde meydana gelen bu ikili (düalist) yapılanmayı gidermek, toplumsal ve kültürel bütünlüğü oluşturmak amacı ile Tevhidi Tedrisat Kanunu yürürlüğe girmiş, resmi ve özel bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına (Maarif Vekaleti) bağlanmıştır. Bütün medreselerin yanında hafızlık eğitiminin yapıldığı Dar-ul Huffaz'lar da kapatılmıştır.²⁶⁸ Ayrıca Şeriyeye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmış, yerine Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Dar-ul Huffazlar, yaygın din eğitimi içerisinde yapılan değişikliklerle Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde Kur'an kursları olarak varlığını devam ettirmiştir. İlgili kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte Kur'an kurslarının birçoğu gerek devlet politikaları gerekse halkın ilgisizliği gibi nedenlerle kapanmış, bu durum hafızlık müessesesi adına fetret dönemi olarak da adlandırılan 1947 yılına kadar devam etmiştir.²⁶⁹

1930-1947 yılları arasında Türkiye'de Kur'an kursları haricinde resmi olarak mesleki din eğitim ve öğretimi veren kurum olmaması da dikkat çekicidir. Dönemin Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin gayretleri ile Kur'an kursları söz konusu kanun dışında bırakılmış,²⁷⁰ 2 Nisan 1925'de Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde Kur'an Hafızı yetiştirmek üzere 10 kişilik "huffaz muallimi" kadrosu ihdas edilmiş, aynı yıl 9 Kur'an kursu açılarak eğitim-öğretime başlanmıştır.²⁷¹ Söz konusu kurslar 1950'li yıllara kadar fazla ilgi görmemekle birlikte tek açık kalan dini eğitim-öğretim kurumları olarak varlığını sürdürmüştür. Daha sonraki yıllarda yapılan çeşitli kanuni düzenlemelerle birlikte Kur'an kursu sayısı her geçen gün artış göstermiştir.²⁷²

²⁶⁷ Ramazan Buyrukçu, *Kurumsal Değişim ve Gelişim Boyutlarıyla Türkiye'de Mesleki Din Eğitim-Öğretimi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2007, ss.160.-161.

²⁶⁸ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, dem Yayınları, İstanbul 2014, ss.47-48.

²⁶⁹ Halis Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", *AÜİF Dergisi*, Özel Sayı, Ankara, 1999, s.250.

²⁷⁰ Uner, 2011, s.28.

²⁷¹ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, Edit. Recai Doğan - Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s.289.

²⁷² Buyrukçu, 2007, s.138.

1933-1934'te 9 adet resmi kursta 231 öğrenci eğitim görürken, 1947-1948'de kursların sayısı 99'a öğrenci sayısı da 5 bin 751'e yükselmiştir. Çok partili döneme kadar hafızlık müessesesi daha çok şahsi imkânlarla devam ettirilmeye çalışılmıştır.²⁷³

1950'den sonra bütün dini eğitim-öğretim verilen kurumların sayısının artması ile birlikte Kur'an kurslarının sayısında da ciddi artış meydana gelmiş ve Kur'an kursu sayısı 127'ye öğrenci sayısı da 8 bin 706'ya yükselmiştir. 1975 yılında 657 sayılı devlet memurları kanununun 36. Maddesinde yapılan değişiklik ile Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşunda görevli olan hafızlara bir derece (üç yıllık kıdem) verilerek hafızlık teşvik edilmiştir. 1978-1979 öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kursu sayısı 1464 olmuştur.²⁷⁴ 1980'de 2 bin 730 Kur'an kursu, 80 bin 911 öğrenci sayısına ulaşılırken, 1994-1995 yıllarında 5 bin 483 Kur'an kursunda 193 bin 528 öğrenci eğitim görmüştür. Bu yıllarda 3 bin 208 erkek, 827 kız öğrenci hafızlık belgesi almaya hak kazanmıştır.²⁷⁵

Hafızlık eğitiminde dönüm noktası denilebilecek gelişmeler 1997 yılında 222 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle başlamıştır. Sekiz yıllık zorunlu eğitimin yani "kesintisiz" eğitim uygulaması modelinin yürürlüğe girmesi ile Kur'an kursu ve öğrenci sayılarında ciddi azalma meydana gelmiştir.²⁷⁶ Adı geçen değişikliğin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla Kur'an kursları yönetmeliğinde değişikliğe gidilerek ilköğretim 5. sınıfını tamamlayan öğrenciler için hafta sonu ve yaz kursları açılması ön görülmüştür. Ancak söz konusu yönetmelikte yapılan değişiklikler hakkındaki hükümlerin iptali için Danıştay'a iptal başvurusunda bulunulmuş ve 2.2.1998 tarihinde söz konusu yönetmelik iptal edilmiştir.²⁷⁷

1996-1997 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesiyle birlikte Kur'an kursu ve öğrenci sayılarında duraklama ve gerileme meydana gelmiştir. Birçok hafızlık eğitimi verilen Kur'an kursu öğrenci yetersizliğinden kapanmıştır. 2012-2013 öğretim yılında uygulamaya geçirilen 222 sayılı ve 1739 sayılı kanunlarda yapılan değişikliklerle sekiz yıllık zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkarılmış ve zorunlu eğitim süreci, 4+4+4 şeklinde formüle edilen üç kademededen oluşacak şekilde dizayn edilmiştir. Söz konusu değişikliklerle birlikte kurs

²⁷³ Şahin Aynur, 2015, s.61.

²⁷⁴ Ayhan, 2014, s.457.

²⁷⁵ Şahin Aynur, 2015 s.62.

²⁷⁶ Buyrukçu, 2007, s.151.

²⁷⁷ Ayhan, 2014, s.482.

ve öğrenci sayılarında ciddi artış meydana gelmiştir.²⁷⁸ Son olarak 26.07.2014 tarih ve 29072 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde değişikliğe gidilmiş hafızlık yapmak isteyen öğrencilere kolaylık sağlayıcı düzenlemeler getirilmiştir. İlgili yönetmelikte; *“Ortaokul/İmam- hatip ortaokulu 5 inci, 6 ncı ve 7 nci sınıf öğrencilerine velisinin yazılı başvurusu üzerine bir eğitim ve öğretim yılı Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu hafızlık eğitimine devam etmelerine izin verilir. Hafızlık eğitimine devam ettiğini belgelendirenlerden o eğitim ve öğretim yılı için devam zorunluluğu aranmaz. Bu sürenin bitiminde öğrencilerin okula devamları sağlanır. Bu öğrenciler okula döndüklerinde, devam edemedikleri eğitim ve öğretim yılına ait derslerden okul müdürünün sorumluluğu ve koordinesinde, alan öğretmenlerinden oluşturulacak komisyonca sınava alınır. Başarılı olanlar bir üst sınıfa devam ettirilir.”* ibaresi ile öğrencilerin kayıt dondurabilmesi öngörülmüştür. Ayrıca; 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Türkiye Diyanet Vakfı arasında mesleki bilgilerini görevinde etkin bir şekilde uygulayabilen, ahlakı ve davranışı ile herkese örnek olabilen, sosyal hayatta etkin ve üretken donanımlı hafızları yetiştirerek, bu hafızları, sadece hafız öğrencilerin eğitim görmesine tahsis edilen İmam-Hatip Liselerinde (İHL) okutmak ve İHL tamamlayanları ilahiyat fakültelerine yönlendirerek, Diyanet İşleri Başkanlığının merkez ve taşra teşkilatları ile bağlı kuruluşlarındaki hafız personel sayısını artırmak amacıyla hazırlanan *“100 Yatılı Kur'an Kursu Hafızlık Projesi”* İşbirliği Protokolü imzalanmış ve 16 ilde uygulamaya geçilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷⁹

Bununla birlikte Kur'an kurslarında veya farklı imkânlarla hafız olanlar için Diyanet İşleri Başkanlığınca tespit edilen bölgelerde imtihanlar açılmış, başarılı olanlara hafızlık belgesi verilmiştir. 1970-2004 yılları arasında Kur'an Kurslarında eğitim gören ve hafızlık diploması alan öğrenci sayısı 71 bin civarında iken²⁸⁰ (18.689 kız, 51.385 Erkek) 2017 yılında 1300'ü yatılı olmak üzere 15 bin Kur'an kursunda 75 bin 568 öğrenci yatılı kalmaktadır. Bu öğrencilerden 13 bini erkek, 6 bin 500'ü kız olmak üzere genel olarak 20 bine yakın öğrenci ortaokula devam ederek hafızlık yapmaktadır. 2017-

²⁷⁸ Mustafa Öcal, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”, *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, C.13, S. 2, ss. 101-102.

²⁷⁹ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.10-12, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>, (25.06.2018)

²⁸⁰ Öcal, 2004, s.100.

2018 eğitim öğretim döneminde ise hafızlık eğitimi verilen Kur'an kurslarında 76.511 öğrenci eğitim almaktadır. DİB verilerine göre ülkemizde hafızlık icazet belgesi alanların sayısı 2018 yılı ocak-haziran ayları itibarı ile 136 bin 687'dir.²⁸¹ Ayrıca; Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından "Geldi Gençlik Çağımız Hafızlık En Güzel Tacımız" projesi başlatılarak hafızlık müessesesinin canlandırılması hedeflenmektedir.²⁸²

3. HAFIZLIK EĞİTİMİ

Bu bölümde hafızlık eğitimi; hafızlık öncesi ön hazırlık dönemi, hafızlık dönemi ve hafızlık sonrası olmak üzere 3 aşamada incelenecektir.

3.1. Hafızlık Öncesi (Ön Hazırlık)

Günümüzde insanları hafız olmaya götüren süreç çeşitli şekillerde olmaktadır; hafızlık önce anne babanın çocuklarının hafız olmasını isteyip camiye ve Kur'an kursuna göndermesi ile başlar. Çünkü toplum nezdinde hafız anne babası olmak ayrı bir özelliktir. Kur'an kursuna hafızlık yaptırmak için çocuğunu göndermek fedakârlıktır. Ailelerin çocuklarının hafız olmalarını istemelerindeki en etkili sebep dünya ve ahirette büyük imkânların kapısını açacak, özellikle de Allah'ın rızasını kazanıp cennette herkesi imrendirecek ziynetlerle süslenmiş taşlarla ödüllendirilmeleri düşüncesidir. Daha sonraki süreçte ise çocuk, ailesine ve çevresine ahirette şefaahat edebilecek mertebeye ulaşmak için hafız olmayı ister.²⁸³

Çocuk hafız olmaya karar verdikten sonra Kur'an eğitim ve öğretiminde başarının donanımlı eğitim kurumu ve Kur'an eğitmeninin bilgi, birikim ve kapasitesinde olduğu gerçeğinden²⁸⁴ yola çıkılarak hafızlık için önce ideal bir Kur'an kursu ve hocası aranır. Çeşitli başarılarla ismini duyurmuş, öğrenciler için gerekli fiziki imkânlarla donatılmış Kur'an kursları tercih sebebi olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin

²⁸¹ <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/470/hafizlik-tespit-snavlari>. (25.06.2018)

²⁸² Bünyamin Albayrak, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanı, Kur'an'ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması Türkiye Finali Konuşması, Malatya, 2016. www.DiniHaberler.com (15.05.2017)

²⁸³ Fatih Çınar - Fikret Yıldız, "11-15 Yaşları Arasındaki Gençlerin Hafızlık Eğitimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Bakış Açıları", *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri, VII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri Sakarya 2016*, İstanbul 2016, ss.191-208.

²⁸⁴ Fatih Çollak, "Kur'an'ı Kerim Öğretim Teknikleri", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012, s.515.

okuyuşlarında daha sonra düzeltilmesi güç tahribatlara sebep olunmaması için Kur'an eğitimi verecek hocanın "okutuculuğu" yanında iyi bir "okuyucu" niteliği taşıması, kendisini Kur'an hizmetine adanmış, Fem-i Muhsin,²⁸⁵ ihlaslı, samimi, disiplinli, ilmi yüksek gönül insanları da Kur'an kursunun seçilmesinde önemli bir etkidir.²⁸⁶

3.2. Hafızlık Dönemi

Eğitim/Öğretim için uygun bir Kur'an kursu ve ideal bir hoca bulunduktan sonra hafızlık eğitimine başlanır. Buna göre öğrenciler önce hafızlık öncesi hazırlık sınıflarına alınır, burada bir yıl Kur'an'ı Kerim'i yüzüne okuma yöntem ve tekniklerini öğrenirler.²⁸⁷ Daha sonra belirli düzeye geldiklerinde (günde bir sayfa ezberleyebilecek düzey) belirli aralıklarla önce Kur'an kursu tarafından oluşturulan komisyon tarafından, daha sonra da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın belirlemiş olduğu İl Müftülüğü tarafından oluşturulan komisyonlarca sınava tabi tutulurlar. Sınavda, hafızlık yapmak isteyen öğrencilerin yüzünden doğru ve işlek okuyabilmeleri ve ezber yapmaya kabiliyetli olma şartları aranmaktadır.²⁸⁸ Yeterli görülenler hafızlık (ezber) sınıfına alınır. Burada müfredatta belirtilen sure, hizip ve sayfalar ezberlenmeye başlanır. Günde bir sayfa ezberlemeye başlayan öğrenci hafızlık eğitimine devam eder. Genellikle öğrenci her cüzün ilk veya son sayfasından başlayarak ezber yapmaya başlar. Bu şekilde 30 cüz tamamlandığında tekrar başa dönülür her cüzden bir sayfa ezberlenir ve bu sefer her cüzün son iki sayfası, biri ezberlenmek (çiğ, ham) diğeri önceden ezberlenmiş olan (Pişmiş) sayfanın tekrar edilmesi ile ezberleme işlemi devam eder. Böylece öğrenci bir taraftan hıfzını ilerletirken diğeri taraftan her 30 günde bir ezberlediği eski sayfaları da tekrar etme imkânı bulur.

Hafızlık eğitimi esnasında sayfaların ezberlenmesi çeşitli şekillerde olabilmektedir.

1- Sayfayı baştan sona okuyarak ezberleme.

²⁸⁵ "Fem-i Muhsin: "Fem" ağız, "Muhsin" iyi, güzel, mükemmel yapan kimse demektir. Kur'an'ı Kerim'in usulüne uygun olarak öğretilmesi için, Kur'an okumayı iyi bilen, ağız düzgün (Kiraat ilminde harflerin mahreçlerine uygun olarak okuyan kimseye verilen isim) yaptığı işi en mükemmel şekilde yapan öğreticiye ihtiyaç vardır. Kur'an'ı Kerim'in öğretilmesi işi ile ilgilenen kimselere, hoca, üstat, öğretmen, muallim, öğretici ve mukri denildiği gibi bu işte belirli mertebeye ulaşmış, Kur'an'ı emredilene uygun olarak en güzel şekilde icra eden kimselere de "fem-i Muhsin" denilmektedir." bkz. Sarı, 2011, s.31.

²⁸⁶ Çollak, 2012, s.515.

²⁸⁷ Ulvi Ata, "Hafızlık ve Eğitimi", *Diyanet Aylık Dergisi*, Ankara, 2009, S. 222, s.11.

²⁸⁸ H.Ö.P. 2010, s. 29, <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/489>, (12.08.2017)

- 2- Ayet, ayet okuyarak ezberleme.
- 3- Kelime, kelime ezberleyerek birbirine ekleme.
- 4- Bir sayfayı iki üç veya dörde bölerek ezberleme.

Bütün bu metotlar öğrencinin zekâ seviyesine göre farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Burada esas olan hocanın, öğrencisinin zekâ seviyesini yüzüne okuma aşamasında doğru bir şekilde analiz edip bu doğrultuda öğrenciye uygun olan metodu uygulamaya koymasındır. Şunu belirtelim ki, öğrenci ne kadar zeki olursa olsun ezberin sağlam olması için sayfanın ara vermeden çok kere okunması gerekmektedir.²⁸⁹

Kur'an ezberlendikten sonra en az bir yıl tekrar yapılır. Bu eğitim, imkânlar ölçüsünde Kur'an kursları bünyesinde bulunan pansiyonlarda yatılı olabildiği gibi, (az sayıda da olsa) sadece gündüzlü de olabilmektedir. 30 saat üzerinden 4 ay hazırlık, 16 ay (dörder aylık 4 dönem) ezberleme ve 4 ay pekiştirme olmak üzere azami 24 ayda hafızlığın tamamlanması hedeflenir.²⁹⁰ Bu zaman dilimi şartlara, imkânlarla ve zekâ (zihinsel gelişim) fiziksel, biyolojik farklılıklara göre değişebilir. Kur'an kursunda okuyan bir öğrenci için hafızlık süresi iki yıldır. Öğrenci hafızlığını tamamlayamamışsa bu süre en fazla bir yıl daha uzatılabilir. Bu süreç ortalama 2-3 yıl zaman dilimini kapsamaktadır. Daha sonra ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın belirlediği tarihlerde ilgili komisyonlarca yapılan imtihanda başarılı olanlara "Hafızlık Belgesi" verilir.²⁹¹

Kur'an'ın tamamı ezberlenmiş olsa da öğrenci sınavlara hazır olana kadar tekrar eğitimine tabi tutulur. Bu aşamada usulüne uygun olarak ehil hocalar eşliğinde kıraat dersleri ve İslami ilimler de okutulur. Daha sonra ise Ramazan aylarında mukabele okuyarak, bazı özel gün ve toplantılara katılarak Aşrı Şerifler okunarak cemaat karşısında Kur'an okuma becerisi geliştirilir. Diğer taraftan ülkemizde hafızlık eğitimi verilen Kur'an kursları incelendiğinde geleneksel hafızlık eğitim ve öğretim yöntemleri yanında, her Kur'an kursunun kendi bünyesinde deneme yanılma yoluyla bir takım metotlar geliştirdiği görülmektedir. Bütün Kur'an kurslarını tek tek inceleme imkânı olmadığından örnek olması açısından görüşme yapılan Manisa Akhisar Hilâlîye Kur'an

²⁸⁹ Osman Egin - Hüseyin Öresin, *Hafızlık Risalesi*, DİB Yayınları, Ankara 2014, ss.41-46; Uner, 2011, s.35; Çollak, 2012, ss.516-518; Davut Kaya, "Kur'an'ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012, ss.524-525; Osman Egin, "Kur'an Öğretiminde Yöntemler ve Çözüm Önerileri", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012, ss.601-605.

²⁹⁰ H.Ö.P. 2010, s. 22, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/489>, (12.08.2017)

²⁹¹ Buyrukçu, 2001, s.74.

kursunun bazı uygulamalarından bahsetmek gerekirse; adı geçen Kur'an kursunda ilkokul 4.sınıftan sonra eğitime 1 yıl ara verilmeden hem okul hem de hafızlık eğitimi bir arada verilmekte, dolayısı ile öğrenci eğitiminden geri kalmamakta, hem de hıfz eğitiminden verim alınmaktadır. Sabahtan öğleye kadar kursta hafızlık eğitimi verilmekte, öğleden sonra da vakfa ait özel okulda eğitime devam edilmektedir. Kurs ve okul arası mesafeli olduğu için ulaşım özel servislerle sağlanmaktadır. Aradaki bu zaman kaybını önlemek için okul ve kurs aynı binada olacak şekilde düzenleme yapılmış ve öğrencilerde verim düşüklüğüne neden olduğu görülmüştür. Netice olarak hafızlık ve okul eğitiminin farklı binalarda olmasının daha faydalı olduğu kanaatine varılmıştır. Aynı şekilde hem okul, hem de hafızlık eğitimini bir arada yürüten öğrencilerin bir ritim yakaladığı, yaz tatillerinde okulların tatil olması ile daha çok hafızlığa vakit ayrılması ile verimin artacağı düşünülürken aksine verim düşüklüğüne neden olduğu görülmüştür. Çözüm olarak yaz tatillerinde okul derslerine yönelik etüt programları uygulanmaya başlanmıştır.²⁹²

3.3. Hafızlık Sonrası

Osmanlılar döneminde hafızlık eğitim kurumları olan Dar-ul Kurra'larda yetişen hafızlar için yapılan icazet merasimleri bu kurumlara toplumun ilgisinin daha fazla artmasına sebep olmuştur. Söz konusu merasimler beldeden beldeye bazı farklılıklar olmakla birlikte genellikle şu şekilde gerçekleşmiştir; Hafızlık yapacak öğrenci önce ezberleyeceği sayfayı yazar, hocasına sunar, hocasının onayından geçtikten sonra yazdığı bölümü ezberlerdi. Bu şekilde Kur'an'ın tamamını öğrenci yazarken diğer taraftan da ezberlemekteydi. Bu işlem bittikten sonra yapılan görkemli icazet merasimi ile çocuk hafızlık eğitimini tamamlar, kendisine sunulan iki yoldan; medreseye devam edip İslami ilimleri tahsil etme veya başka bir mesleğe yönelme seçeneklerinden birisini tercih ederek hayatına devam ederdi.²⁹³ Günümüzde ise bazı farklılıklar olmakla birlikte aynı şekilde hafızlık eğitimi sonunda hafızlık cemiyeti, hafızlık töreni, taç giyme merasimi, hafızlık pilavı gibi isimlerle programlar düzenlenerek hafız olan öğrenciler ve aileleri taltif edilmektedir.²⁹⁴

²⁹² Bu Bilgiler Manisa Akhisar Hilaliye Eğitim Vakfı Psikolojik Danışmanı Mehmet Külahcıoğlu Tarafından Verilen Bilgiler Işığında Hazırlanmıştır. (Nisan 2016)

²⁹³ Şahin Aynur, 2015, s.49-57.

²⁹⁴ Akbaş, a.g.m. , s.7.

Hafızlık eğitimi bittikten sonra öğrenci, hocalarının rehberliği ve ailelerinin teşvikleri ile eğitim öğretim hayatına kaldığı yerden devam etmektedir. Bazı öğrenciler İmam Hatip Lisesine devam ederken, bazıları ise “100 Yatılı Kur'an Kursu Hafızlık Projesi” kapsamında ortaokul ve lise çağında hafızlığını tamamlayarak “Hafızlık Belgesi” alan öğrencilerden talep edilmesi halinde hafızlıklarını muhafaza etmelerine, din hizmetleri ile ilgili temel becerileri kazanmalarına, akademik başarılarını artırmalarına, Temel İslami Bilimler alanında daha donanımlı yetişmelerine ve Yüksek Öğrenime hazırlanmalarına katkı sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı arasında imzalanan protokol çerçevesinde yürütülen ortak proje kapsamında eğitimlerine devam etmektedirler. Türkiye Diyanet Vakfının burs desteği verdiği proje 2018-2019 eğitim öğretim yılı öğrenci kontenjanı ise 660 olarak belirlenmiştir.²⁹⁵

Hafızlık eğitim sistemi genel olarak değerlendirildiğinde; hali hazırdaki sistemde öğrencilerin hafızlık ve okul eğitimlerini bir arada yürüttükleri, okul ve Kur'an kursu arasındaki eğitim-öğretim, öğretici faktörü ve disiplin uygulamaları gibi farklar nedeniyle öğrencilerin her iki eğitim kurumundan birisine uyum sağlamakta güçlük çektikleri, dolayısıyla ilgi, istek, yetenek ve kapasite noktasında eksiklik yaşayan öğrencilerin aşırı yıprandıkları görülmektedir. Bu nedenle mevcut hafızlık eğitim sisteminin siyasi kaygılar güdülerek öğrencilerin gelişim özellikleri de dikkate alınmadan yürütülmesi ergen psikolojisi açısından zor görünmektedir. Hafız olan gençlerin nicel olarak artış göstermesi nitelik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle hafızlık eğitimi için yetenekli ve kapasiteli öğrenciler seçildikten sonra sadece hafızlık eğitimi ile bu yetenekleri sınırlandırılmamalı dini araştırmalarda ve din hizmetlerinde etkili ve verimli olabilmeleri için özel eğitim programlarına tabi tutulmaları sağlanmalı, Hitabet, Musiki gibi çeşitli alanlarda ihtisas yapmalarının önü açılmalıdır. Hafızlık eğitiminden sonra birçok öğrencinin başıboş bırakılması nedeni ile hafızlıklarını unuttukları veya Kur'an Hafızına yakışmayacak işlerde çalıştıkları göz önüne alındığında hafızlık beyin göçü ve ölümüne neden olunmaması adına günümüzde pilot uygulamaların yapıldığı sadece hafızların alındığı Hafızlık Okulları yaygınlaştırılmalı ve ideal nesil yetiştirme yoluna gidilmelidir.

²⁹⁵ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.10-12, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>, (25.06.2018)

4. HAFIZLIK EĞİTİMİNİN PAYDAŞLARI

4.1. Öğretim Programı

Hafızlık eğitimi verilen Kur'an kurslarında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan Hafızlık Öğretim Programı uygulanmaktadır. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı Kur'an kursları uygulama esaslarında ise haftalık ders programı 30 saat üzerinden hafızlık hazırlık, hafızlık temel ve hafızlık olmak üzere 3 ayrı program olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, hafızlık belgesi olan sekiz öğrencinin kayıt olması durumunda ise Hafızlık Tekrar ve Talim Programı açılması esas alınmıştır. "Hafızlık Öğretim Programı; **hazırlık, ezberleme ve pekiştirme** olmak üzere üç dönemden oluşturulmuştur.

Hazırlık Dönemi;

- a) Öğrenciye Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına göre usulüne uygun olarak okuma becerisi kazandırmak,
- b) Öğrencinin ezber yapma kabiliyetini ve hafızlık sürecine adaptasyonunu tespit etmek,
- c) Öğrenciye ezber yapma usul ve tekniği kazandırarak ezberleme kabiliyetini geliştirmek,
- d) Öğrencinin hafızlık sürecine motivasyon olarak ve zihnen hazır hale gelmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Azami 4 aylık bir süredir.

Ezberleme Dönemi:

Bu dönemde Kur'an'ı Kerim'i ezberleme iki farklı yolla gerçekleştirilmektedir. Biri, oldukça kısa bir sürede hafız olmayı öngörürken, diğeri daha uzun süreyi gerektirmektedir. Bireysel farklılıklara göre her ikisinin de süresi değişebilmektedir.

Pekiştirme Dönemi;

Ezberleme döneminde tamamlanan sayfaların yapılacak tekrarlarla sağlamlaştırıldığı dönemdir.

Her üç dönem;

- ✓ Kur'an-ı Kerim,
- ✓ Dini Bilgiler,
- ✓ Sosyal Etkinlik ve Rehberlik olmak üzere üç temel alandan oluşur. Programda haftada 30 saat ders planlanmıştır.”²⁹⁶

Hafızlık Öğretim Programı ders saati dağılımı aşağıdaki şekildedir;

Tablo 1: HAFIZLIK ÖĞRETİM PROGRAMLARININ DERS SAATLERİ

EĞİTİM TÜRÜ	DERS ADI	DERS SAAT SAYISI	TOPLAM
HAFIZLIK	Kur'an-ı Kerim Ezber	23	30
	Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri ve Tatbikatı	2	
	Dini Bilgiler	2	
	Sosyal Etkinlik	2	
	Rehberlik	1	
HAFIZLIK TEMEL	Kur'an-ı Kerim	24	30
	Dini Bilgiler	6	
HAFIZLIK HAZIRLIK	Kur'an-ı Kerim Yüzünden Okuma	10	30
	Kur'an-ı Kerim Ezber	10	
	Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri ve Tatbikat	4	
	Dini Bilgiler	3	
	Sosyal Etkinlik	2	
	Rehberlik	1	
HAFIZLIK TEKRAR ve TALİM	Ezbere Okuma	12	18
	Kur'an Okuma Usulleri ve Talimi	1	
	Konularına Göre Aşrı Şerifler	1	
	İlmihal Bilgisi	2	
	Hitabet	2	

²⁹⁶ H.Ö.P. 2010, s.9. <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/489>, (12.08.2017)

Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Öğretim Programında “Kur’an kurslarına devam eden gündüzlü, yatılı, yüzüne okuyan veya hafızlığa çalışan erkek ve kadın öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri dikkate alınacağı bir program esas alınmıştır. Buna göre;

a) Kur’an kurslarında sınıf ve diğer mekânların; ilkokul, ortaokul, lise çağı ve yetişkinlere yönelik olarak ayrı ayrı düzenlenmesi,

b) Ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin sınıf ve yatakhanelerinin mutlaka ayrılması ve imkânlar ölçüsünde ayrı binalarda veya farklı katlarda kalmalarının sağlanması,

c) Yatakhanelerde aynı odada kalacak öğrencilerin aralarındaki yaş farkının 2’yi geçmemesine dikkat edilmesi,

d) Yatakhanelerdeki yatak sayıları ile diğer mefruşatın mevzuatta belirtilen şartlara göre düzenlenmesi,

e) Öğrencilerin dinlenme, beslenme ve ders çalışma süreçlerine rehberlik ve örneklik etmek amacıyla, nöbetlerin özellikle kadrolu öğretmenler tarafından kursta kalmak suretiyle tutulması”²⁹⁷ gibi kriterler getirilmiştir. Ayrıca, hafız ya da Kur’an kursunda eğitim almış Kur’an kursu öğrencilerine rol model olabilecek farklı mesleki alanlarda görev yapan kişilerin katılımıyla “Kariyer Günleri”, “Geleceğimle Buluşuyorum” ismi altında konferanslar ya da söyleşiler yapılması öngörülmüş, söz konusu konferans veya söyleşilere konuşmacı olarak hafız olup, ilahiyat mezunu, din hizmetleri personeli ve İHL öğretmeni başta olmak üzere diğer alanlarda hizmet verenler ile işadamı, yönetici, bürokrat ve teknokratların davet edilebileceği belirtilmiştir.²⁹⁸

Hafızlık öğretim programı bir bütün olarak değerlendirildiğinde; genel amacın Kur’an’ı Kerim öğretimi, dini bilgiler ve geleneksel yöntemler haricinde yeni programların uygulanabilirliği üzerine kurgulandığı görülmektedir. Hâlbuki Kur’an kurslarındaki öğrenci profilinin her geçen gün değişmesi, nitelik ve hedeflerin önemli oranda artması nedeni ile bu kurslardaki programların da çeşitlenmesini zorunlu hale

²⁹⁷ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>, (25.06.2018)

²⁹⁸ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.7-8, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>, (25.06.2018)

getirmektedir.²⁹⁹ Örneğin, Kur'an kurslarında eğitim gören gençler hem okul hem de hafızlık eğitimini bir arada yürütmektedirler. Öğretim programında okul derslerine yönelik herhangi bir program veya tavsiye olmadığı görülmektedir. Ayrıca ergenlik döneminin yoğun olarak yaşandığı hafızlık eğitiminde öğrencilerin gelişim özelliklerinin de dikkate alınması önem arz etmektedir.

4.2. Öğrenci

Öğrenciler, Kur'an kurslarına Kur'an'ı ve İslami bilgileri yeterince ve doğru kaynaktan öğrenmek amacıyla gelmektedirler. Kurslarda eğitim gören öğrenciler açısından ergenlik döneminin olumsuzlukları, kurs ortamının yetersizliği, öğretim programının amaca uygun olmaması gibi etkenler çok önemli olsa da hafızlığın sağlıklı bir şekilde yapılıp tamamlanabilmesi için en önemli etken öğrencinin samimi bir şekilde istemesi ve çalışmasıdır.³⁰⁰

Hafızlık eğitimi verilen Kur'an kurslarında eğitim gören öğrencilerin yaş aralığı genel olarak 10-16 yaşları arasındadır. Son yıllarda yapılan düzenlemeler neticesinde hafızlık öğrenim yaşı ilkökul sonrasına yani 10-11 yaşlarına kadar düşmüştür. Her eğitim kademesinde olduğu gibi hafızlık eğitimi alan öğrencilerin cinsiyet, yaş, fiziksel özellikler ve yetenekleri yanında ailelerinin eğitim düzeyi, köy ya da kent kökenli olması, ekonomik düzeyleri, inanç ve değerleri, ailenin Kur'an kursuna ve eğitime verdiği değer gibi psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan bir çok farklılıklar bulunmaktadır. Ortaya çıkan bu farklılıklar da doğal olarak öğrenciler arasındaki problemlerin çeşitliliğine yol açmaktadır.³⁰¹ Ergenlik döneminin etkisi de göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin hafızlık eğitimi esnasında karşılaşılabilecekleri sorunlardan bazıları şunlardır:

- ✓ Ergenlik döneminin getirmiş olduğu sorunlar,
- ✓ Öğrenci, öğretici ve diğer çalışanlar arasındaki iletişim eksikliği,
- ✓ Fiziksel gelişime bağlı aşırı hareketlilik,
- ✓ Özgüven eksikliği, dikkat eksikliği ve kaygı,
- ✓ Derse çalışmamak, devamsızlık, okuldan ve kurstan kaçma,

²⁹⁹ Koç, 2012, 511-512.

³⁰⁰ Özlem Öztürk, "Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, ss. 59.

³⁰¹ Ayhan Aydın, age. s. 26-28.

- ✓ Motivasyon eksikliği, etkili ders çalışma yöntemlerini bilmemek,
- ✓ Okul, kurs, öğretmen, öğretici ve derse ilişkin önyargılar.³⁰²
Aile, okul, kurs, öğretmen, öğretici ve çevreden kaynaklanan sorunlar ise şunlardır:
- ✓ Ailenin gelir düzeyi ve sosyo ekonomik sorunlar,
- ✓ Aile içinde yaşanan problemlere bağlı düzenli yaşantının olmaması,
- ✓ Parçalanmış aile,
- ✓ Ailede çocuk sayısı,
- ✓ Okulun kursa uzaklığı,
- ✓ Okul ve kurs yönetiminin ilgisizliği ve katı tutumu,
- ✓ Kur'an kursu ders araç gereçlerinin yetersizliği,
- ✓ Öğretmen ve öğreticilerin yetersizliği ve ilgisizliği,
- ✓ Hafızlık öğretim program ve yöntemlerinin sıkıcılığı,
- ✓ Veli, kurs, okul, öğrenci ve öğretici işbirliğinin zayıf olması.³⁰³

Kur'an Kurslarındaki bu sorunların aşılmasındaki en büyük engel belki de değişime açık olamamaktır. Aile, öğretici ve yönetici bağlamında olaya bakıldığında; öğreticilerin ve yöneticilerin açık bir düşünceye sahip olamaması, gerektiğinde kendi fikirlerini değiştirememeleri, değişim gerektiren olay ve zamanlarda daha savunmacı bir tutuma girmelerine neden olmaktadır. Din eğitimcisi öğrencilere karşı olumlu tutum ve davranışlarla yaklaşmak durumundadır. Karşısındaki hedef kitleyi etkileyebilmesi için kendi konumu (bilgi, sosyo-ekonomik seviye itibarı ile) ne olursa olsun muhatabının psikolojik durumuna göre eşitlik ilkesi çerçevesinde duygularına hitap etmesi gerekmektedir. Çünkü insanlar kendi değerlerine sahip olan insanlara karşı kendilerini daha yakın hissederler. Bu sayede hafızlık eğitiminin temel problemleri tespit edilerek daha etkili ve verimli programlar geliştirilmelidir.³⁰⁴

4.3. Öğretici

Din eğitimi nitelik ve nicelik yönünden diğer alanlardan ayrılmaktadır. Hafızlık eğitim-öğretimi de din eğitiminin alt dalları arasında olmasına rağmen Kur'an eğitimi

³⁰² Burhanettin Dönmez, "Sosyal Bir Sistem Olarak Sınıf", *Sınıf Yönetimi*, Edit. Mehmet Şişman, Selahattin Turan, Öğreti Yayınları, Ankara, 2008, s. 19.

³⁰³ Ayhan Aydın, 2013 ss.22-26.

³⁰⁴ Köylü, 2015, s. 173-180.

noktasında bazı farklılıklar göstermektedir. Eğitimde uygulanan modern yöntemlerde öğrenciyi merkeze alan, öğretmenin rehber olduğu uygulamalar tavsiye edilirken, Kur'an öğretiminde öğreticinin ön planda olduğu yöntemler tavsiye edilmektedir. Bu yöntemde Kur'an öğreticisi "taklit edilen", öğrenciler de "taklit eden" konumundadır. Öğrencilerin okuyuşlarında daha sonra düzeltilmesi güç tahribatlara sebep olunmaması için Kur'an eğitimi verecek hocanın "okutuculuğu" yanında iyi bir "okuyucu" niteliği de taşıması gerekmektedir. Bu nedenle Kur'an kurslarında hafızlık eğitiminde görevli olan öğretmenler, genellikle dini eğitimlerde yetkin, Kur'an eğitim ve öğretiminde tecrübeli hafız kişilerden seçilmektedir.³⁰⁵

Gençlik döneminde dini gelişimin başarısı öncelikle çocuğun ailede küçük yaşlarda aldığı eğitime daha sonra ise zamanının çoğunluğunu geçirdiği eğitim aldığı kurumdaki dini eğitimin niteliğine bağlıdır. Özellikle Kur'an kurslarında verilen dini eğitimde hoca faktörünün eğitimin niteliği üzerindeki etkisi göz önüne alındığında hafızlık hocasının niteliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Kur'an kursu hocası duygu eğitiminde model olma özelliği nedeni ile öncelikle kendi duygularını yönlendirebilir ve yönetebilir konumunda olmalıdır. Bu sayede öğrencilerin olumlu benlik algısı oluşturmalarını ve birbirleri ile inanç esasları noktasında duygudaşlık kurmalarını sağlamalıdır.³⁰⁶ Ayrıca Kur'an öğretimi, manevi motivasyonu çok iyi, olumlu kişiliğe sahip, öğrencilerle iletişim sorunu yaşamayan, zamana ve mekâna uygun öğretim yöntemlerini kullanabilen başarılı öğretmenler vasıtası ile olabilir.³⁰⁷ Din eğitiminde uygulanan metotlar içinde en ideal olanın gençle birlikte ibadet etmek, ardından sohbet yoluyla anlatmak olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Kuran kursu öğreticisi dini prensipleri bizzat yaşayarak öğrenciye örnek olmalıdır. Özellikle ergenlik döneminde genç, kendine özdeş tutacağı model olarak hocasını alır; onun özelliklerini, değer yargılarını örnek olarak benimser, hareketlerini, konuşma ve davranışlarını taklit eder.³⁰⁸ Ayrıca hocanın öğrencinin ruhsal ve bedensel değişimlerini dikkatle izlemesi gerekir. Öğrencinin ders yapamadığı günlerde bu değişimleri göz önünde bulundurarak öğrenciye yaklaşım göstermelidir. Kısaca; vasıflı bir öğretici Kur'an'ı Kerim'i önce

³⁰⁵ Çollak, 2012, s.515.

³⁰⁶ Akyürek, 2012, s.565.

³⁰⁷ Nazif Yılmaz, 2012, s.531.

³⁰⁸ Şaban Karaköse, 2012, s.70.

öğrenmeli, usulüne uygun okumalı, anlamını kavramalı, hayatında uygulamalı ve başkalarına da öğreten olmalıdır.³⁰⁹

Yapılan araştırmalarda³¹⁰ Kur'an kurslarındaki öğrencilerin öğretici bağlamında kaygıları ortak özellik göstermektedir: Öğrencilerin öğretmenleri eleştirdikleri noktalar genellikle; öğrenciler arasında ayrım yapılması, arkadaşları arasında aşağılayıcı tutumlarda bulunulması, ders işleme şeklinin monotonluğu ve sıkıcılığı, öğrencilerin istek ve ihtiyaçlarının önemsenmemesi şeklindedir. Öğrenciler öğretmenlerinin bilgili olmasını, öğrenciye değer vermelerini, işini severek ve içtenlikle yapmasını, hoş görülü ve alçak gönüllü olmasını, örnek bir kişilik ve karaktere sahip olmasını istemektedir.³¹¹

4.4. Veli

Çocuklarını Kur'an kurslarına gönderen ailelerin temel beklentileri, çocuğunu İslam'la tanıştırmak, kendileri vermekte yetersiz kaldıkları ya da başarısız oldukları temel dini bilgiler hususunda çocuğun bilgilendirilmesi ve Kur'an'ı öğrenmesidir.³¹²

Gençlerin gelişim ve eğitiminde en önemli faktörün aile olduğu bilinen bir gerçektir. Çocukların anne-babadan almış oldukları genetik özelliklerin nasıl ve ne kadar gelişeceği öncelikle ailede daha sonra ise çocukların ergenlik döneminde aldıkları eğitim kurumunda şekillenmektedir. Bu nedenle ailenin çocukların eğitim aldıkları kurum ile iletişimlerinin çok iyi olması gerekmektedir.³¹³ Hafızlık eğitimi verilen Kur'an kursu ile ailenin işbirliği yapmasının bir çok avantajı vardır. Hafızlık eğitiminin genel olarak yatılı olarak yapılması nedeniyle öğrenciler zamanlarının çoğunu kursta geçirmektedir. Yatılı olmanın yanında ergenlik dönemi problemleri de öğrenciyi meşgul etmektedir. Bu açıdan ailenin öğretici ile işbirliği içerisinde olması öğrencinin problemlerini daha iyi anlamalarına ve çözüm noktasında yardımcı olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca zor bir eğitim olan hafızlıkta öğrencilerin sürekli moral ve motivasyona ihtiyaçları vardır. Bu süreçte ailelerini yanlarında görmeleri moral motivasyonlarına olumlu katkı sunmaktadır. Dolayısıyla kapsamlı bir eğitim sürecini

³⁰⁹ Ali Erkan Kavaklı, "İlham Veren Öğretmen Olmak Önemli", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012, ss.383-385.

³¹⁰ Koç, 2012, ss.499-514; Ünsal, a.g.t. , s. 40-44.

³¹¹ Çınar, Yıldız, 2016, ss.203-204.

³¹² Öztürk, a.g.t. , s. 59.

³¹³ Ayhan Aydın, 2013, s. 26.

kapsayan hafızlık eğitiminde aile ve Kur'an kursu, öğrencilerin başarılarını artırmak için sürekli iletişim ve iş birliği içerisinde olmalıdır.³¹⁴

Bu noktada Kur'an kursu ile aileler arasında iletişim kurulması şu yollarla sağlanabilir:³¹⁵

1. Veli-öğretici ve Veli-öğretici-öğrenci görüşmeleri.

2. Karne ve kutlama kartları ile velileri bilgilendirme: Öğreticilerin öğrencilerin günlük ve haftalık ders verme ve kurstaki kurallara uyum sağlama durumlarını velilere karneler aracılığıyla bilgilendirmesi, velilerin de öğrencilerin evde ödev yapma, televizyon izleme ve internet kullanma, evdeki genel durumu noktasında öğreticiyi bilgilendirmesi, olumlu gelişim gösteren öğrencilerin ödüllendirilmesi. Bununla birlikte aile, Kur'an kursunu sadece Kur'an ve dini eğitimin gerçekleştirildiği yer olmanın dışında kendi çocuklarının dini, ahlaki ve sosyal açıdan gelişimlerine aileden sonra ikinci derecede etkisinin olduğu kurum olarak görmeli, çocuklarının eğitim ve gelişimine katkı sunmak amacıyla sürekli Kur'an kursu ile iletişim içerisinde olmalıdır.³¹⁶

4.5. Kur'an Kursu

Ülkemizde hafızlık eğitimi Kur'an kursları bünyesinde verilmektedir. Yürürlükte olan yönetmelik³¹⁷ incelendiğinde Kur'an kurslarında verilen eğitimin bir amacının da hafızlık yaptırmak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim hafızlık yapmak isteyenler için programlar düzenlemek ilgili kanun dahilinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temel görevleri arasında yer almıştır. "Diyanet İşleri Başkanlığı, gerek yaygın din eğitimi hizmetlerinden biri olması, gerekse başkanlığın insan kaynaklarına katkı sağlaması açısından hafızlık eğitiminin anlam ve önemine uygun bir biçimde (canlı tutulması, kalıcı ve sürekli hale getirilmesi) niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmalara büyük önem vermektedir. Bu çalışmalar kapsamında; hazırlık, ezber ve pekiştirme dönemlerinden oluşan ve içerik olarak; Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler ve Sosyal Etkinlik ve Rehberlik derslerinin yer aldığı hafızlık öğretim programları ve

³¹⁴ Mustafa Sarıtaş, "Öğretmen ve Veli Görüşmelerinin Yönetimi", *Sınıf Yönetimi*, Edit. Mehmet Şişman, Selahattin Turan, Öğreti Yayınları, Ankara 2008, s. 150.

³¹⁵ Sarıtaş, 2008, s.154-159.

³¹⁶ Ayhan Aydın, 2013, s. 263.

³¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Madde 13/ç. <https://hukukmusavirligi.diyinet.gov.tr/kategoriler/birimler-mevzuati/egitim-hizmetleri-mevzuati>, (12.08.2017)

programda öngörülen hedef ve kazanımlara uygun materyaller geliştirilmiştir.”³¹⁸ Söz konusu çalışmalar ise Kur’an kurslarında uygulanmaktadır. Kur’an kurslarının ise istenilen düzeyde olduğunu söylemek güçtür. Örneğin; Kur’an kurslarının en önemli sorunlarından birisi de potansiyel imkânlar ve eğitim-öğretimin kalitesi ve verimliliği açısından bir standarttan yakalanamamış olmasıdır. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte en önemli etkenin bu eğitim kurumlarının gönüllülük esasını güdülenek çeşitli hayırsever vatandaşların yardımları ile birçok fiziki imkândan feragat edilerek yapılmış olmalarıdır.³¹⁹ Bu nedenle öğrenciler tarafından en çok eleştirilen konular, eğitim görülen kurumların oyun, eğlence ve boş vakitlerin geçirilmesi noktasında yetersiz olmasıdır.³²⁰ Hâlbuki Kur’an kursları uygulama esaslarında “sosyal etkinlik saatlerinde, öğrencilerin bedensel ve ruhsal gelişimlerini desteklemek amacıyla ilgi ve yeteneklerine uygun olarak sportif aktiviteler; hat, ebru, ney üfleme, kamp, gezi, piknik, eğitici film ve belgesel gibi sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin öğrencileri ders ortamından uzaklaştırılacak şekilde düzenlenmesi, bir sınıfın sosyal etkinlik dersine, o sınıfın Kur’an-ı Kerim dersine giren öğretici dışında aynı kursta görev yapan diğer öğreticilerden biri girmesi, ihtiyaç olması halinde ise farklı kurslardan ya da dışardan görevlendirme” yapılabilmesi esas alınmıştır.³²¹

Hafızlık eğitimi yapılan kurslarda eğitim gören öğrencilerin birçoğu kırsal kesimlerde yaşayan, ekonomik ve sosyal-kültürel bakımdan genellikle orta ve daha alt düzeyde olan aile çevresinden gelmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin çoğunun şahsi masrafları aileleri tarafından, kursların genel giderleri ise müftülükler aracılığı ile cuma günleri toplanan teberru yardımlarından ve özel dernek, vakıf ya da şahıslar tarafından özel olarak yapılan yardımlarla karşılanmaktadır.³²² Ayrıca son yapılan değişikliklerle Kur’an kurslarının eğitim-öğretim, iâşe, ibate, inşa, tadilat vb. giderlerinin büyük kısmı devlet bütçesinden karşılanmaktadır.³²³ Diğer taraftan Kur’an kurslarında kaliteli hizmet verilebilmesi için; aşçı, temizlikçi vb. personel ihtiyacının karşılanması önem arz

³¹⁸ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

³¹⁹ Koç, 2012, s. 501.

³²⁰ Koç, 2012, ss.504-505; Cebeci - Ünsal, 2012, ss.39-40; Çınar - Yıldız, 2016, s. 203.

³²¹ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.7, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

³²² Cebeci - Ünsal, ss.32-34.

³²³ DİB Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, Madde, 79. <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/kategoriler/birimler-mevzuati/egitim-hizmetleri-mevzuati>, (12.08.2017)

etmektedir. Bu doğrultuda İŞ-KUR Genel Müdürlüğü'nün Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP) adı altında sunduğu hizmetlerden Kur'an kurslarının da faydalanması için gerekli çalışmalar yapıldığı görülmektedir.³²⁴

Gençlerin beden ve ruh sağlıklarına, manevi gelişimlerine katkıda bulunmak, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerle, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı kurumlarda, yurtlarda, spor tesislerinde, kamplarda ve gençlik merkezlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında görevli personelin, moral, motivasyon ve manevi rehberlik sağlaması, din ve değerler eğitimi verilmesi, din hizmeti sunması amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında 26.02.2015 tarihinde imzalanan protokol kapsamında; özellikle yatılı eğitim verilen kurslarda kalan öğrencilerin sosyal etkinlik ve rehberlik derslerinde il ve ilçedeki spor tesislerinden istifade etmeleri için gerekli çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir.³²⁵

4.6. Okul

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili mevzuatında yapılan değişiklikler hafızlık eğitimini de doğrudan etkilemiş, ilkokuldan sonra hafızlık yapmak isteyenler için velilerinin izniyle okula bir yıl ara verilerek hafızlık yapmalarına imkan sağlanmıştır. Yapılan uygulamalar neticesinde verilen bu bir yıl aranın öğrencilerin okula ve eğitim-öğretime intibaklarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Çünkü öğrenci okula bir yıl ara verdiğinde söz konusu müfredattan yoksun kalmış olmakta sonraki yıllarda okula ve derslere motive olmakta zorluk yaşamaktadır. Ayrıca aileler çocuklarının okul ortamından uzaklaşmamları, bir an önce geleceğe ve mesleğe hazırlanmaları açısından çocuklarının eğitimine ara verilmesine sıcak bakmamaktadırlar.³²⁶ Doğrudan eğitim alanında, dolaylı olarak da hafızlık eğitimi alanında yapılan bu düzenlemelerin etkisi ile Kur'an kurslarına bakış açısındaki farklılaşmanın eğitim durumuna da yansıdığı, önceki yıllarda hafızlık eğitimi alan gençlerin çoğunluğunu ilköğretim ve lise mezunları

³²⁴ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s. 10, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

³²⁵ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.9, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

³²⁶ Muhammed Karaosman, "İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım: Konu Ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi", *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2017, C.1, S.1, ss.39-48.

oluştururken MEB'deki ifade edilen gelişmeler³²⁷ doğrultusunda ilkokul mezunlarının sayısının arttığı görülmektedir.³²⁸

Kurslarda öğretici ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde de hafızlık eğitiminde sürenin yeterli olmadığı, MEB İlköğretim Yönetmeliğindeki 1 yıl dondurma süresinin arttırılmasının gerektiği ifade edilmiştir. Hafız yetiştirici, alanında uzman hocalar eğitimin en az 2 yıl olmasını, 1 yılda ezberi bitirenlerin bile 1 yıl daha devam edip pekiştirmesini, aksi takdirde çocukların ezberlediğini unutup bir yıllarının boşa gidebileceğini belirtmişlerdir. Eskiden 2-3 yıl olan hafızlık eğitiminin şu an 1 yılda verilmeye çalışıldığını, okul idaresinin okula devamı sağlamak, müftülük ve kurs yönetiminin hafızlığı tamamlamak istediğini, öğrencilerin ise iki kurum arasında sıkışıp kaldığını ama iki kurumunda haklı olduğunu ifade ederek yönetmelikte yapılacak küçük bir değişikliğin sorunu çözülebileceğini ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmalarda; kurslarda genellikle hafızlık eğitimi ile birlikte bir eğitime devam edildiği, gençlerin genellikle ilahiyat alanında yer alan bir eğitimi tercih ettikleri, ilkokulu bitirdikten sonra hafızlık eğitimine başlayanların İmam Hatip Ortaokula devam ettikleri, bununla birlikte ilköğretim mezunlarının açık öğretim lisesi İHL programını veya açık öğretim lise programını tercih ettiği, liseyi bitirenlerin ise yükseköğretim seçeneğini özellikle de İlahiyat Ön Lisans programını tercih ettikleri görülmektedir.³²⁹

4.7. Hafızlık Eğitiminde Disiplin

Hafızlık eğitiminde disiplin adı altında olumsuz pekiştireç olarak kullanılan unsurlardan biri de maalesef dayak unsurudur. Genelde din eğitim-öğretiminde özelde

³²⁷ Resmi Gazete, “MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, S. 28360, 21.07.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018); Resmi Gazete, “MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”, S.29072, 26.07.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

³²⁸ Hafızlık eğitimi örgün eğitimin uygulanma usullerine bağlı olarak şekillenmektedir. Sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitim öncesinde ilkokul beşinci sınıfı bitiren öğrenciler hafızlık eğitimi yapabilirken, sekiz yıllık eğitimin zorunlu olmasından sonra en erken ilköğretim sekizinci sınıfı bitiren öğrenciler hafızlık eğitimi alabilmişlerdir. 2012 yılında İHO'ya, 2014 yılında da diğer ortaokullara tanınan örgün eğitim ara verme hakkı sayesinde ilkokul mezunlarının hafızlık eğitimi almalarına tekrar zemin hazırlanmıştır. Ayrıca hafızlık eğitimi için harcanan vaktin, bireyin eğitim hayatını olumsuz etkilememesi adına Kur'an kurslarında öğrenciler açık öğretime yönlendirilmektedir. Ünsal, a.g.t. , s. 24; Algul, a.g.t. , s. 161; Bayraktar, a.g.m. , ss.7-9; Ay, a.g.m. , ss.20-21; Koç, 2012, s. 43; Ünsal, a.g.t. , s. 24; Oruç, a.g.m. , ss. 46-47; Akdemir, a.g.m. , s. 33.

³²⁹ Algul, a.g.t. , ss.125-126.

ise hafızlık eğitiminde şöyle yanlış bir algı vardır: “Dayak olmadan hafızlık olmaz”.³³⁰ Baskı ve dayakla din benimsetilemez. İslam âlimlerinin de bu konuda birçok açıklamaları olmuştur.³³¹ Doğru ve ölçülü kullanıldığı takdirde dayak unsuru insanları belli bir noktaya kadar etkiler anlayışı ile öğrenci ne kadar çok dayak ile korkutulursa o kadar çok verim alınır yaklaşımı yanlıştır. Dayak yöntemi ile bir noktaya kadar korkutma ve ders çalışma eylemi olumlu bir şekilde artarken, bir noktadan sonra birdenbire sonucun düştüğü, dayak şiddetlendikçe istenilen eylemi gerçekleştirme olayının da bozulduğu, yerini ders çalışmamaya, istenilen hareketi yapmamaya bıraktığı görülmektedir.³³²

İslam dininin Allah’a imandan sonra en çok önem verdiği namaz ibadetinde bile çocuğa bu ibadetin sevdirilerek öğretilmesi emredilirken,³³³ Farz-ı kifaye olan hafızlık eğitiminde çocuklara dayak yöntemi ile yaklaşılması doğru görünmemektedir. Çocuk her yerde çocuktur anlayışı ile çocuklara verilecek her türlü dini eğitimin sevgi, saygı içerisinde verilmesi yöntemi benimsenmelidir. Çocuk fiziki cezalara maruz kalmamalıdır. Ağır baskı ve dayak çocuğun kişiliğini rencide ederek onun kendine güvenini yok eder, çocukta anormal durumların ortaya çıkmasına sebep olur. Din eğitimi ve öğretiminde eğer mutlaka da başvurulması gerekiyorsa, uygulanması gereken en uygun ceza türleri, “sevgi ve ilgi göstermemek” şeklinde manevi bir ceza türü olmalı,

³³⁰ Şevki Aydın, 2008, s. 179.

³³¹ “İbrahim Canan eserinde eğitimde dayanın lehinde ve aleyhinde olan delilleri inceledikten sonra şu kanaate varmıştır: “Hülasa, görüldüğü üzere, dayak te’dip maksadıyla tecviz edilmiş olmasına rağmen, çeşitli kayıtlarla (yaralayıcı olmamak, üç vuruşu geçmemek, yüze ve başa vurmamak vd.) sınırlandırılmıştır. Bu kayıtlara riayet her zaman mümkün olamayacağından, İmam Şafii, Zeynüddin el-İraki gibi birçokları, “Dayak caiz olmakla beraber, terk edilmesi daha iyidir.” Sonucuna varmışlardır.” Şaban Karaköse, 2012, s. 59; Koç’un Kur’an kurslarında eğitim ve verimlilik üzerine yapmış olduğu araştırmada da öğrencilerin en çok şikâyetçi oldukları noktalar arasında yatılı olarak eğitim verilen kurslarda yasakçı ve katı kurallara dayalı aşırı disiplin olmasıdır. Koç, 2012, s. 505.

³³² Reha Oğuz Türkan, “*İkna ve Uzlaşma Sanatı*”, 2. Baskı, Hayat yayıncılık, İstanbul 1998, ss.113-114.

³³³ “Peygamber efendimiz çocuğa verilecek namaz eğitiminde dikkat edilmesi gereken kuralları şu şekilde açıklamıştır: “Yedi yaşına geldiği zaman çocuğa namaz kılmayı emredin. (Siz üzerinize düşenleri yaptığımız halde, çocuğunuz) on yaşına geldiğinde namaz kılmadığı takdirde cezalandırın/dövün; yataklarını da ayırın.” (Ebu Davud, Salat 26, Tirmizi, Salat 299) Bu hadis-i şerifi inceleyen hadis âlimlerinin çocuğu cezalandırma-dövme hükmünün “Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Bunlar; uyanıncaya kadar uykuda olan, ergenlik çağına ulaşıncaya kadar çocuk ve akli başına gelinceye kadar deli kimselerdir” hadisi ile kaldırılmış olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı şekilde Beyhâkî başta olmak üzere pek çok hadis âlimi namazın çocuk üzerinde vacip olmadığını, namazın terki halinde önceden konulan “dövün” ifadesinin sonraki hadis ile yürürlükten kaldırıldığı, dolayısı ile ergenlik çağına kadar çocuğun (namazı terk ettiği için) dövülmemesi gerektiğini savunmuşlardır.” Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde mükâfat/Ceza*, İzmir 1994, ss.74-75; Mustafa Ertürk, “Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili, (...Çocuğunuz On Yaşına Geldiğinde Namaz Kılmazsa Dövünüz...)”, *Marife*, S. 2, ss.53-79.

gerektiğinde “tenkit ve uyarı” cezası denenmeli ve “azarlama” cezası ile yetinilmelidir.³³⁴

İnsanları motive etmede olumsuz hareketlerden ziyade olumlu pekiştirmelerin daha etkili olduğu göz önüne alındığında hafızlık eğitim ve öğretiminde psikologların geliştirdiği motivasyonel teorilerden ilham alınarak, Kur’an ve hadislerdeki yöntemlerin kullanılması daha faydalı görünmektedir. Ayrıca hocaların istedikleri davranışlara yönelmeleri için çocukları azarlamaları, hırpalamaları, onların istenmeyen davranışlarda ısrar etmelerine yol açar. Çok kuvvetli uyarıcıların öğrenciler tarafından daha az transfer edildiği düşünüldüğünde azarlama ve tehdit etme yolu ile daha başarılı olunabileceği anlayışının yanlış olduğu görülecektir. Canlı ve sıcak bir iletişimin kurulması gencin her iletisini doğru olarak yansıtan geri bildirimler vererek dinlenilmesi ile gerçekleşir. Bu şekilde esnek ve değişime açık olunması gençlerin daha kolay iletişim kurmalarını ve daha barışık tutum sergilemelerini sağlar.³³⁵

Kendisine şiddet uygulanan çocuk zamanla şiddete ve dayığa karşı umursamaz bir kişiliğe dönüşecektir. İşlediği hataların bedelini dayak ile ödeme hali ruhuna işleyecek, suça karşı duyarsızlaşacak veya çekingen, güvensiz, ezik bir kişiliğe kavuşacaktır. Şiddet uygulayan her bireyin geçmişte şiddete uğradığı gerçeği unutulmamalıdır. Yine unutulmamalıdır ki, çocuklar ulaşabileceği kişilerle iletişime geçerler bu yüzden onları anlamak gereklidir.³³⁶

4.8. Hafızlık Eğitiminde Ergenle Etkili İletişim

Eğitimde ve rehberlikte muhatabın özelliklerini dikkate almak çok önemlidir. Gencin bir durum karşısında neler düşündüğünü, ne tür davranışlar sergileyebileceğini, o durumdan nasıl etkilenebileceğini doğru bir şekilde anlamak için gencin içinde bulunduğu gelişim çağı özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Din eğitimi gibi hassas davranılması gereken bir alanda gencin gelişim özelliklerinin çok iyi bilinip ona göre hareket edilmesi ise daha da önem kazanmaktadır. Çünkü gencin dini gelişiminin fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimine paralel olarak biçimlenip anlam kazandığı göz önüne alındığında başarılı bir din eğitimi için gencin bütün yönleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu durum öğrenen-öğreten ve din eğitimi açısından hayati öneme

³³⁴ Şaban Karaköse, 2012,s.71.

³³⁵ Cebeci, 2012, ss.216-219; Gündüz, 2015, ss.130-131.

³³⁶ Gündüz, 2012, ss.100-101.

sahiptir. Çünkü bedensel ve ruhsal olarak belirli gelişim aşamasına gelmemiş bir gence ihtiyaç uyandırmak adına onda erken uyarılarda bulunmak ruh sağlığını bozabilir. İnsan vücudu bile her türlü ihtiyacında ne kadar gerekli ve arzular olsa da ihtiyacından fazla gereksinimin sağlanması durumunda zevk alacağı durumdan nasıl ki rahatsız olmaya başlar. Aynen öyle de hazır olmayan gence seviyesinin üzerinde konu ve muhtevalar yüklemeye çalışmak faydasız olmakta, hatta din eğitimi açısından gencin gelişimine olumsuz etki yapmaktadır. Daha sonraki hayatında da din ve dini olgulara olumsuz yaklaşmasına neden olmaktadır.³³⁷ Nitekim Kur'an'ı Kerim'in üslubu ve Hz peygamberin uygulamaları da incelendiğinde insanlara verilecek eğitimin gelişim dönemlerine uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. “Allah kişiye vüs’undan başka (kapasitesinin üstünde olanı) teklif buyurmaz”³³⁸, “İnsanlara menzillerine (konularına, durumlarına) göre davranın.”³³⁹, “İnsanlarla akıllarının derecesine göre konuşun. Yoksa Allah ve Rasülünün yalanlanmasını mı istersiniz?”³⁴⁰ Şeklindeki ayet ve hadisler bu konuya örnek gösterilebilir.

Din eğitimi insanların mutluluğunu hedeflediği için insanların hayatında işe yarar olduğunu kendilerine hissettirmek zorundadır. Öğrenenin din eğitimi ile içtenlikle ilgilenebilmesi, öğreneceği şeylerin ihtiyaçlarına cevap verebilme özelliğine, mutluluğuna katkısına, hayatında işine yarayıp yaramayacağına bağlıdır.³⁴¹ Bu nedenle din eğitiminin alt kollarından olan hafızlık eğitiminin çekici hale gelebilmesi için gencin öğrenmenin faili olarak algılanması, hazır bilgi kalıplarını aktarmak yerine “öğrenmeyi” öğrenmesi gerekir. Gencin hayatını, sorunlarını merkeze alan, öğretme sürecine aktif katılımını öngören, dini bilgileri bizzat elde etmesini, onları kullanarak hayatındaki sorunlara çözüm üretmesini sağlayan, dini değer ve öğretilerin anlamlandırılması, kavratılmasına rehberlik eden eğitim-öğretim metotları geliştirilmesi gerekmektedir.³⁴²

Din eğitiminde etkili olan bir diğer faktör ise motivasyondur. Motivasyonlu öğrenci güdülenmiş demektir. Güdülenmiş öğrenci ise öğreticinin işini kolaylaştırır,

³³⁷ Cebeci, 2012, ss.325-326.

³³⁸ Bakara, 2/286.

³³⁹ Nevevi, *Riyazü's-salihin*, hadis nu:357; Ebu Davud, 4842

³⁴⁰ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte tercümesi ve şerhi*, XI, 507, hadis nu: 4124.

³⁴¹ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, TDV Yayınları, Ankara 1991, s. 149; M. Şevki Aydın, 2008, s. 137.

³⁴² Şevki Aydın, *Diyanet Aylık Dergi*, 2010 s.22-25.

disiplin sorunları azalır. Öğretici sınıfta başarıyı yakalayabilmek için öğrencilerini sürekli derse ve konulara motive etmelidir.³⁴³

Ergenlik dönemine giren gencin, özgür düşünme ve kendi kendine karar alabilme yeteneğini geliştirilebilmesi bilinçli bir iletişim becerisini gerektirmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için yapılacak iş, öncelikle genci her türlü söylenen söz ve istenilen davranışı gerçekleştirmekle mükellef birey olarak görmeyip, kendi kararları ile doğruya, doğru olana yönlendirilmesini sağlamak olmalıdır.³⁴⁴ Çünkü ergenlik dönemine giren gençler bol bol konuşmak isterler. Erkekler daha çok spor, müzik, karşı cins ile konuşmaktan hoşlanırken, kızlar giyim, sinema, saç bakımı gibi konularda konuşmayı tercih etmektedirler.³⁴⁵

Ergenle iletişim karşılıklı bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecidir. Çünkü bu dönemde ergen ile ilişkilerde iletişimi koparmamak ön koşuldur. Ergenle iyi bir iletişim için ergen dikkatli ve etkin bir şekilde dinlenilmelidir. Bu şekilde kendisini önemli hissedip kabul edildiği duygusunu yaşamalıdır. Ayrıca ergenle iletişimde empati kurulmalı, açık ve net cümlelerle sorunlar dile getirilmeli, ergenin ne yapması gerektiği söylenmemelidir. Uzun nutuklar yerine kısa konuşmalar tercih edilmelidir. Dinlerken başka şeylerle ilgilenmemeli, göz teması kurulmalıdır. Ergen ile bu şekilde iletişimde bulunulması ergenin olumsuz duygularının kabulünün sağlanmasına, duygularını ifade etmesine, yetişkin ile arasında sıcak bir ilişki kurulmasına ve sorunların çözümlenmesine yardımcı olur.³⁴⁶ Diğer taraftan bu dönemde gençlerle kurulacak iletişimde takdir ve eleştiri boyutlarının iyi ayarlanması gerekmektedir. Genç ile doğru iletişim kurulduğu veya istenilen davranışları gerçekleştirdiği görüldüğünde anında takdir edilerek davranışı onaylanmalıdır. Bu şekilde davranılması onun yeni iletişimlere daha hızlı geçmesine ve kendini güçlü hissetmesine neden olur.³⁴⁷

Ergenlerle iletişim kurarken ortamın rahat olması, konuşmanın samimi olarak gerçekleşmesi önemlidir. Ergenler kendilerine her konuda dürüst ve samimi bir şekilde davranılmasını isterler. Çünkü asıl olan duyduğumuz sözcüklerin altında yatan duygu ve

³⁴³ Muhammed Yılmaz, 2012, s.427.

³⁴⁴ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015, ss.76-77.

³⁴⁴ Abalı, 2004, s. 85.

³⁴⁵ Oluğ, a.g.t. , s.20.

³⁴⁶ Abalı, 2004, ss.87-88.

³⁴⁷ Suat Cebeci, "Öğrenme ve Öğretme Görevi Olarak Dini İletişim", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tıdef Yayınları, İstanbul, 2012, s.219; M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, DİB Yayınları, Ankara 2008, ss.182-184.

düşünceleri anlayabilmektir. Gençlerle kurulacak iletişimde önemli olan diğer bir konu ise muhatabın durumunun gözetilmesidir. Karakteri, mizacı, ilim ve kültür seviyesi, içinde yaşadığı ortam, beklentileri, yaş ve algılama seviyesi, içinde yaşadığı ortamın iletişimci tarafından bilinmesi empati kurulabilmesi açısından büyük önem arz eder.³⁴⁸

Ergenlik döneminde gençlerle kurulacak iletişimde Hz Peygamberin gençlere karşı göstermiş olduğu yaklaşım tarzlarının bilinmesi de önemlidir. Çünkü insanlığın örneği, rehberi ve öğretmeni olan Hz Peygamberin eğitim ve öğretim ilkeleri ilahi kaynaklı olması nedeni ile insanları en iyi tanıyan tarafından fitratlara uygun ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde oluşturulmuştur.³⁴⁹ Bu noktada Hz Peygamber öncelikle işe iman eğitimi ile başlamıştır. İnsanlar hemen ibadete yönlendirilmemiş, öncelikle kalplere Allah sevgisinin yerleştirilmesi sağlanmıştır.³⁵⁰ Sahabeden Cüde b. Abdullah peygamberimizin uygulamasını şu şekilde aktarmıştır. “*Ergenlik çağına yeni geldiğimiz yaşlarda Peygamberimizden önce iman, sonra da Kur’an’ı öğrendik. Sonra da Kur’an’la imanımızı artırdık.*”³⁵¹ Aynı şekilde Hz peygamber, gençlerde gördüğü hataları, onları kırıp incitmeden düzeltmiş, onların onurlarını kırmadan konuşmuş, başkaları tarafından kırılan onurlarını da tamir etmiştir. Gençleri eğitirken onların duygularına hitap ederek konuşmuş, gençleri usandırmaktan sakınarak, sorular sorarak ilgilerini çekmiştir. Bir gün sahabeleri ile mescitte sohbet ederken bir gencin zina yapmak istediğini söylemesi üzerine orada bulunan bütün Müslümanlar hiddetlenirken Hz Peygamber gence; kendi ailesinden herhangi bir yakını olan kadın ile zina yapılması hoşuna gider mi? şeklinde örnek vermiş, gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak onu kırmadan ikna etmiştir.³⁵²

Kur’an kurslarında eğitim gören gençlerin, özellikle de zorlu bir süreç olan hafızlık eğitimi ile meşgul olanların en önemli sorunlarından birisi de öz güven sorunudur. Dışa kapalı bir eğitim ortamında sürekli birileri tarafından uyarılarak yetişen gençler kimlik bulma sorunu yaşamakta ve utangaç olarak yetişmektedirler. Kişilik gelişiminin en hızlı yaşandığı ergenlik döneminde en önemli kişilik özelliği olan özgüvenin kaybedilmesi, hayatın her alanına etki edecek olumsuz bir kişilik oluşmasına

³⁴⁸ Karaköse R. 2012, s.261.

³⁴⁹ Nazif Yılmaz, Kur’an’ı Kerim Öğretiminde Yöntem ve Teknikler, *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul, 2012, s.343.

³⁵⁰ Yunus, 10/31-36, İbrahim, 14/10, Enbiya, 21/30-33, Mü’minûn, 23/48-49.

³⁵¹ Mace, Mukaddime, 9.

³⁵² Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 256-257.

neden olmaktadır. Ayrıca hafızlık öğretim programının genel amaçları arasında özgüven, iletişim ve sosyal katılım becerisine özellikle yer verilmesine rağmen Kur'an kursu öğrencilerinin içe kapanık, güvensiz ve kendini ifade edememe sorunlarını aştıklarını söylemek zor görünmektedir. Tamamen başarı üzerine kurulu sistemlerde, başarısızlık korkusu yaşanmaktadır.³⁵³

Öğrencilerin disiplin adına özgürlük ve öz güvenlerinin yok edilmesi, olumlu davranışlarının pekiştirilmemesi ve kendilerini ifade edebilecekleri, aktif olarak sorumluluk alabilecekleri ortamların oluşturulmaması öz güvenlerini kaybetmelerine neden olan sebepler arasındadır. Özüne güvenmeyen kişilik oluşmasında etkili olan bir diğer faktör ise, meşru talep ve görüşlerin bile dikkate alınmadığı eğitim faaliyetleridir.³⁵⁴ Bu dönemde ergene yapılabilecek en etkili yardım: Onun sevildiğini, anlaşıldığını, kabul edildiğini, fark edildiğini, gerekli olduğunu, önemli olduğunu, ona bağımsızlık ve sorumluluk verildiğini fark ettirebilmektir.³⁵⁵

Ülkemizde uygulanan hafızlık eğitiminde irdelenmesi gereken en önemli konulardan birisi de dili Arapça olan Kur'an'ın farklı bir dil ve kültüre sahip insanlar tarafından ezberlenmeye çalışılmasıdır. Bu durum nitelik yönünden hafızlık eğitiminin uygulama alanı ile de örtüşmemektedir. Çünkü hafızlık eğitimi esnasında Kur'an'ın hem kıraati hem de mana ve mesajının öğretildiği bir sistemin olmaması, kişinin kendisine ve diğer insanlara Kur'an-i manada beklenen düzeyde yarar sağlamadığını göstermektedir.³⁵⁶

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin analizinde kullanılacak istatistiksel teknikler ele alınmıştır.

³⁵³ Hafızlık Öğretim Programı, (HÖP), 2010, s.13-64, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/489>, (12.08.2017)

³⁵⁴ Osman Egin - Hüseyin Öresin, *Hafızlık Risalesi*, DİB Yayınları, Ankara, 2014, ss.29-30.

³⁵⁵ Abalı, 2004, ss.90-91.

³⁵⁶ Mustafa Kemal Önder, "Hafızlık Eğitiminde Nitelik Sorunu", *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara 2009, S. 222, s.19.

1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada genel tarama modelleri içerisinde değişkenlerin tek tek tür ya da miktar olarak oluşumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan tekil arama modeli ve iki ve daha çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkilerin birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan betimsel tarama modeli kullanılmıştır.³⁵⁷ Verilerin toplanmasında ise nicel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Tarama modelinde yapılan araştırmalarda verilerin toplanıp aktarılmasının yanı sıra, verilerin açıklanması ve analizi yoluyla yorumlama, değerlendirme ve yeni durumlara uygulanacak biçimde genelleme gibi işlemlere de yer verilmektedir.³⁵⁸ Bu nedenle araştırmanın modeli seçilirken araştırmalar için en doğru çözümlenmeyi sunacak model seçilmeye çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ilindeki DİB'e bağlı Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise Eskişehir il merkezinde DİB'e bağlı Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi alan 10-12, 12-14 ve 14-16 yaşları arasındaki 329 öğrenci oluşturmaktadır.

İnsan gelişimini daha iyi takip etmek ve anlamak, belirli yaşlarda ve belirli becerilerin yoğunlaşması ile gerçekleştiği bilinmektedir. Daha önce ergenliğin sınırları başlığı altında izah edildiği gibi konu ile ilgili çalışan sosyal bilimciler ergenlik dönemini genel olarak üç ayrı aşama halinde incelemektedirler. Buna göre;

1- İlk (erken ergenlik, puberty) ergenlik:10- 13 yaşlar arası

2- Orta ergenlik: 14- 17 yaşlar arası

3- Son ergenlik: 18- 22 yaşlar arası şeklinde değerlendirilmektedir.

Yapılan bu araştırmada yaş aralıklarının 10-12, 12-14 ve 14-16 olarak belirlenmesinde ilgili araştırmalar dikkate alınmıştır. Bu kaynaklarda özellikle Havinghurst'un yukarıda verilen zaman dilimleri sınıflaması kabul görmektedir.³⁵⁹

³⁵⁷ Ahmet Tekbıyık, "İlişkisel Araştırma Yöntemi", *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Edit. Mustafa Metin, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, s. 101.

³⁵⁸ Ertuğrul Özdemir, "Tarama Yöntemi", *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Edit. Mustafa Metin, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, ss. 79-80.

³⁵⁹ Betül Aydın, "Gelişimin Doğası", *Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi*, Edt. Binnur Yeşilyaprak, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2015, s. 31-54.

Başka bir deyişle ergenliğin tanımı, gruplandırılması, yaş dilimleri, içindeki yerinin saptanması gibi faktörler farklı toplumlarda farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiş ve hatta sosyo-ekonomik koşullar, beslenme ve sağlık durumu ile iklim faktörlerinin de ergenlik seyrini değiştirdiği³⁶⁰ ifade edilmiştir.³⁶¹ Ayrıca yaş aralıklarının bu şekilde ayrıştırılmasında genç bireylerin devam ettikleri hafızlık programları da göz önünde bulundurulmuştur.³⁶² Buna göre araştırma örnekleminde yer alan hafızlık eğitimi alan gençlerin yaşlarını üç kategori halinde ele alabiliriz. Bunlardan ilki MEB tarafından 2012 yılında İHO’da okuyanlar için³⁶³, 2014 yılında da diğer ortaokullarda okuyanlar için³⁶⁴ tanınan haklar sayesinde hafızlık eğitimine başlayan ilkökul mezunları, ortaokula ara veren veya eğitimini donduran gençlerdir. İkinci grup ise eğitimini dondurma hakkını kullanmış, okul ve hafızlık eğitimini bir arada yürüten gençler, üçüncü grup ise açık öğretim lise okuyan veya liseden sonra İlahiyat Ön Lisans eğitimine devam eden hafızlık eğitimi alan gençlerdir.

Örnekleme seçiminde amaçlı örnekleme yapılmış, kurs türleri, cinsiyet, yaş, öğrenim görülen okul gibi kriterler temel alınmıştır. Buna göre; seçilen kursların her biri evrenimizi oluşturan kurs türlerinden birine karşılık gelmektedir: Merkez Bölge Yatılı Erkek Kur’an kursu ile Hayme Hatun Kız Kur’an kursu; hem okul hem hafızlık ağırlıklı 10-12 yaşları arası, Ziya Paşa Erkek Yatılı Kur’an kursu ile Gökmeydan Kız Kur’an kursu; Ortaokul ve üstü öğrenci, 12-14, 14-16 yaşları arası, Sahibul Vefa Kız Kur’an kursu ile Muttalip Mahallesi Kız Kur’an kurslarında ise 14-16 yaşları arası öğrenciler eğitim almaktadır.

3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada 2 veri toplama aracı kullanılmıştır. Öğrencilere yönelik “Kişisel Bilgi Formu” ve “Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar” ölçeği kullanılmıştır.

³⁶⁰ Örneğin; sıcak iklimlerde ergenliğe daha erken yaşlarda girildiği belirtilmektedir.

³⁶¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi İstanbul, 1992, s. 277.

³⁶² Dikkat edilirse bu sınıflandırmalar ergenlerin devam ettikleri eğitim kurumlarının yaş aralıklarına da uygun düşmektedir. Yani bu sınıflandırmalar Türkiye için ilköğretimin ikinci kademesi, ortaokul, lise ve üniversite eğitimi dönemlerine karşılık gelmektedir.

³⁶³ Resmi Gazete, “MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, S.28360, 21.07.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018); <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

³⁶⁴ Resmi Gazete, “MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”, S.29072, 26.07.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

3.1. Kişisel Bilgiler formu

Demografik bilgileri içeren tanımlayıcı özellikler ile ilgili toplam 19 sorudan oluşmaktadır.

3.2. Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar Ölçeği (HEEDBYS)

“Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar” ölçeği (HEEDBYS) araştırmacı tarafından ergenlik döneminde hafızlık yapan gençlerin karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. Araştırmada öncelikle konuyla ilgili literatür taranmış, ilgili akademisyen ve eğitimcilerle görüşülmüş, danışmanın görüşleri doğrultusunda da veri toplamak amacıyla taslak anket formu³⁶⁵ geliştirilmiştir.

Geliştirilen anket formu örneklemin yaş grubu da dikkate alınarak 5’li likert, “Hiç Katılmıyorum” , “Katılmıyorum” , “Kararsızım” , “Katılıyorum” , “Tamamen Katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiştir. Daha sonra hazırlanan taslak form, alanında uzman 2 öğretim üyesine sunulmuş, uzmanlardan maddelerin uygunluk ifade şekli açısından değerlendirme yapmaları istenmiştir. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda formda bazı sorular anlaşılabilirlik ve uygunluk açısından düzeltilmiş ve son hali verilen bu form Merkez Bölge Erkek Yatılı Kur’an kursu ile Gökmeydan Yatılı Kız Kur’an kursunda 72 erkek + 73 kız = 145 kişilik bir grup üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama ile toplanan veriler üzerinde ölçme aracının (anket) geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmış formun genel güvenilirliği $\alpha=0,908$ olarak bulunmuştur. Formun faktör analizi için uygunluğunu tespit edebilmek için KMO ve Barlett analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda KMO değerinin 0,900 olarak, Barlett değerinin ise 0,05 den küçük olduğu ve faktör analizinin yapılabilir olduğu görülmüştür. Faktör analizi sonucunda toplam varyansı %53,51 olan tek faktörlü yapıdan oluştuğu görülmüştür. Ayrıca ölçekteki bazı maddeler çıkarılmış bazılarında da gerekli düzeltmeler yapılarak ölçek uygulama için hazır hale getirilmiştir.

³⁶⁵ “Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar Ölçeği” (HEEDBYS)

Tablo 2: Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar Ölçeğinin Faktör Yapısı

Maddeler	Fak. Yüğü	Madde Toplam Korelasyonu	Varyans Oranı	Cronbach's Alpha
Sözel şiddetten dolayı duygusal travmalar (moral bozukluğu) yaşıyorum	,654	,640	%53,51	0,900
Kursa geldikten sonra argo ve küfürlü konuşmalarım arttı	,624	,640		
Kursta sürekli ne yapmam gerektiğinin söylenmesi kendi hayatıma yön vermeme engel oluyor	,609	,596		
Yaşça büyük arkadaşlar olduğu için bazen kursa uyum sağlamada zorlanıyorum	,590	,578		
Bazen zincirleri kırıp kurstan ve herkesten kaçıp gidesim geliyor	,576	,552		
İnsanların beni eleştireceğı düşüncesinden dolayı davranışlarımı kontrol etmekte kararsızlık yaşıyorum	,576	,540		
Öğrenciler arasında ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum	,565	,522		
Hafızlık eğitimi (iletişim, girişkenlik, sosyal ortamlara katılım yönünden) içine kapanık birisi olmama neden oldu	,552	,519		
Kursta düşüncelerimi rahat bir şekilde ifade edemiyorum	,542	,513		
Kursta dersler çok sıkıcı geçiyor	,534	,500		
İçimden geçenleri (kendimi) ifade edemiyor, duygularımı sürekli bastırıyorum	,529	,491		
Bazen kursta çok içime kapandığım durumlar oluyor	,512	,475		
Kursta boş zamanlarda öğrenciler arasında cinsellik ile ilgili konular çok fazla konuşuluyor	,509	,487		
Kurstaki arkadaşlık ortamı iyi değil	,503	,461		
Cinsel konuları çok merak ediyorum	,501	,455		
Kursta öğrendiklerimiz ile dışarıda	,491	,467		

yaşanılan hayat arasında kalıyorum				
Sürekli aynı işlerle (ezber, namaz vb.) uğraşmaktan bıktım	,490	,464		
Kursta olması gerektiğinden fazla kural olduğunu düşünüyorum	,487	,442		
Kursta kendimi sürekli kontrol altındaymış gibi hissediyorum	,481	,431		
Herkes gibi benim de karşı cinsten bir arkadaşım olsun istiyorum	,477	,438		
Kurstaki arkadaş çevrem başarıımı olumsuz etkiliyor	,461	,433		
Kursun ahlaki gelişimime olumsuz katkısı vardır	,460	,440		
Herhangi bir sorunla karşılaştığımda öfkemi kontrol edemiyorum	,458	,413		
Karşı cinsle ilgili çok fazla hayaller kuruyorum	,442	,411		
Her davranışımın günah veya sevap olacağı düşüncesi, rahat hareket etmemi engelliyor	,441	,416		
Ergenlik dönemine bağlı yaşadığım cinsel gelişim ve değişimleri kimse ile paylaşamıyorum	,427	,396		
Kursta istediğim zaman gusül abdesti alamıyorum	,416	,407		
Toplam Varyans: %53,511				

Son şekli verilen ölçek, araştırmaya katılan öğrencilere araştırmacı tarafından bizzat uygulanmış ve cevapların hiçbir etki altında kalmadan verilebilmesi için gerekli ortamın sağlanmasına titizlik gösterilmiştir.

4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Bu çalışma Eskişehir Valiliği'nden alınan izin³⁶⁶ kapsamında amaçlı örnekleme yöntemine göre hafızlık eğitimi verilen Kur'an kursları belirlenmiştir. Belirlenen kurslara gidilerek araştırmacı tarafından ilk olarak kurs yönetimleriyle görüşülerek

³⁶⁶ Ek: 2,3.

yöneticilere anket hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma için uygun olan kursların yönetimlerinden mescit, kütüphane, çalışma odası, rehberlik salonu, toplantı salonu, boş bir sınıf vb. gibi uygun bir yer talep edilmiştir. Son hali verilen 27 maddelik ölçek araştırmaya katılan 341 öğrenciye uygulanmıştır.

Öğrenciler kurstaki görevli öğretmenler tarafından tahsis edilen yere çağrılmış ve araştırmacı tarafından birbirlerinden etkilenmeyecekleri şekilde yerleştirilmiştir. Çalışmaya başlamadan önce araştırmacı tarafından anket hakkında bilgilendirme çalışması yapılmış, öğrencilerden gelen sorular cevaplandırılmış ve çalışmanın gönüllülük esasına dayandığı belirtilerek katılmak istemeyen öğrencilerin çalışmadan çıkabileceği belirtilmiştir. Öğrencilerin anketi eksiksiz ve samimi bir şekilde cevaplandırmalarını sağlamak için çalışma süresi boyunca araştırmacı tarafından gerekli destek sunulmuştur. Anket uygulaması yapılan kurslarda uygulama sırasında yöneticilerden izin alınarak fotoğraflar çekilmiş ve araştırmamızda paylaşılmıştır.

Veri toplama sürecinden fotoğraflar

Şekil 1. Gökmeydan Kız Kur'an Kursu **Şekil 2:** Merkez Bölge Erkek Yatılı Kur'an Kursu

Elde edilen formlar incelendikten sonra 12 formun eksik veya yanlış doldurulduğu görülmüş, analizler 329 anket formunun verileri dikkate alınarak

gerçekleştirilmiştir. Eskişehir ilindeki anket çalışması 2017 yılı Kasım-Aralık tarihleri arasında tamamlanmıştır.

5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Verilerin analizi aşamasında toplam 329 öğrenciden elde edilen veriler sayısal değerlere dönüştürülerek bilgisayar ortamına aktarılmış, verilerin faktör analizi ve güvenilirlik çalışması yürütülmüştür. Elde edilen veriler üzerinde geçerlik ve güvenilirliğe kanıt sağlamak amacıyla aşağıdaki analizler yapılmıştır.

- ✓ Verilerin faktör (temel bileşenler) analizine uygunluğunu saptamak amacıyla, “Kaiser-MeyerOlkin” (KMO) katsayısı ve “Barlett’sSphericity” testi
- ✓ Yapı geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi
- ✓ Güvenilirliğe kanıt sağlamak amacıyla “Cronbach’s Alpha”
- ✓ Tanımlayıcı istatistiksel metotlar (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma)
- ✓ İki gruplu bağımsız değişkenlerin alt gruplarının bağımlı değişkenlerden aldıkları puanlar açısından farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için T Testi
- ✓ İki den fazla grubu olan bağımsız değişkenlerin aldıkları puanlar arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için Varyans Analizi (ANOVA)
- ✓ Tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında gerçekleştiğini tespit için Tukey Testi
- ✓ Elde edilen bulgular %95 güven Aralığında, 0,05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeğin ortalamalarının değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler esas alınmıştır.

Seçenekler	Puanlar	Puan Aralığı	Ölçek Değerlendirme
Hiç Katılmıyorum	1	1,00 - 1,79	Çok düşük
Katılmıyorum	2	1,80 - 2,59	Düşük
Kararsızım	3	2,60 - 3,39	Orta
Katılıyorum	4	3,40 - 4,19	Yüksek

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan öğrencilerin olgusal durumu, yaşadıkları sorunlar ve bu sorunları etkileyen faktörlere yönelik bulgulara yer verilmiştir.

1. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN OLGUSAL DURUMU

Tablo 3: Örneklemin Kurslara Göre Dağılımı

Kur'an Kursu	Erkek öğrenci	Kız öğrenci
Merkez Böl. Yatılı Erkek Kur'an k.	96	-
Ziya Paşa Erkek Yatılı Kur'an kursu	65	-
Gökmeydan Kız Kur'an kursu	-	85
Hayme Hatun Kız Kur'an kursu	-	27
Çamlıca Sahibül Vefa Kız Kur'an k.	-	36
Muttalip Mah. Kız Kur'an kursu	-	20
Toplam	161	168

Araştırma yapılan kurslarda hafızlık eğitimi alan gençlerin sayısı tabloda ele alınmıştır. Buna göre; 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Eskişehir il merkezindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren kurslarda araştırmamıza 329 öğrenci katılmıştır. Ziya Paşa Erkek Kur'an kursunda hafızlık yapan gençlerin oranı (%19,8), Merkez Bölge Yatılı Erkek Kur'an kursu (%29,2), Gökmeydan Kız Kur'an kursu (%25,8), Hayme Hatun Kız Kur'an kursu (%8,2), Muttalip Mahallesi Kız Kur'an kursu (%6,1), Çamlıca Sahibül Vefa Kız Kur'an kursunda (%10,9) şeklinde oluşmuştur.

Tablo 4. Örneklemin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz nedir	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	161	48,9
Kız	168	51,1
Toplam	329	100,0

Araştırmaya katılan gençlerin cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan gençlerin 161'i (%48,9) erkek, 168'i (%51,1) kızdır. Araştırmamızı gerçekleştirirken kız ve erkek öğrencilerin mümkün olduğu kadar birbirine yakın olmasına özen gösterilmiştir. Yukarıdaki veriler ışığında kız ve erkek öğrenci oranlarının yaklaşık yarı yarıya olduğu ifade edilebilir. Türkiye geneli hafızlık eğitimi alan bireylerin cinsiyet dağılımı kadın-erkek sayısı bağlamında yaklaşık yarı yarıya olduğu için araştırma kapsamında kadın-erkek sayılarının eşit şekilde dağılımı sağlanmıştır.³⁶⁷

³⁶⁷ www.egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr (25.06.2018)

Tablo 5. Örneklemin Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaşınız	Frekans	Yüzde (%)
10-12	125	38,0
12-14	62	18,8
14-16	142	43,2
Toplam	329	100,0

Araştırmada örneklem alınan gençlerin %38'i 10-12, %18,8'i 12-14, %43,2'si ise 14-16 yaş grubundandır. Tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğunluğu 14-16 yaş Aralığında (%43,2) yoğunlaşmaktadır. İkinci sırada %38 ile 10-12 yaş grubu, üçüncü sırada ise %18,8 ile 12-14 yaş grubu gelmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun 14-16 yaş aralığında yoğunlaşmasında, Türkiye’de eğitim uygulama şartlarına bağlı olarak sekiz yıllık kesintisiz eğitim ve lise sonrasında hafızlık eğitimi alanlar ile bir liseye ya da üniversiteye yerleşme imkânı bulamayan bazı gençlerin hafızlık eğitimine yönelmesi etkili olmuştur. Geriye kalan yaş gruplarının 10-12 (%38) ve 12-14 (%18,8) oluşmasında ise 2012³⁶⁸ ve 2014³⁶⁹ yıllarında örgün eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerle hafızlık eğitiminin büyük oranda ilköğretim sonrasında yapılmaya başlanması etkili olmuştur. Son yapılan yasal düzenlemelerle birlikte hafızlığa başlama ortalama yaşı; 10-11 olarak gözlenmektedir. Genel yoğunluk ise 10-12, 14-16 yaşları arasında toplanmaktadır. Bu öngörüye literatürde yer alan bilgiler ve araştırma sonucunda ulaşılan istatistiksel veriler zemin hazırlamıştır.

Tablo 6. Örneklemin Çocukluğunun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Dağılımı

Çocukluğunuzun geçtiği yer	Frekans	Yüzde (%)
Şehir Merkezi	174	52,9
İlçe Merkezi	53	16,1
Köy	96	29,2
Kasaba	6	1,8
Toplam	329	100,0

³⁶⁸ Resmi Gazete, “MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, S. 28360, 21.07.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

³⁶⁹ Resmi Gazete, “MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”, S.29072, 26.07.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

Araştırmamıza katılan öğrencilere, çocukluklarını aşağıda verilen yerleşim birimlerinden hangisinde geçirdikleri sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, hayatının büyük bir kısmını il merkezinde (% 52,9, s=174) geçirenler oluştururken, ikinci sırada köyde yaşayanlar (% 29,2, s=96), üçüncü sırada ilçe merkezinde yaşayanlar (% 16,1, s=53) ve son sırada çocukluğunu kasabada geçirenler (%1,8, s=6) oluşturmaktadır. Bu sonuçlara göre örneklemin çoğunluğu hayatının büyük bir kısmını il merkezinde geçirenlerden oluşurken, en az ise kasabada geçirenlerden oluşmaktadır.

Tablo

	Hafızlık eğitimine başlamanızda kim etkili oldu?	Frekans	Yüzde (%)
Etkili	Kendi isteğim	226	68,7
	Ailem	80	24,3
	Öğretmenlerim	4	1,2
	Diğerleri	19	5,8
	Toplam	329	100,0

7. Örneklemin

Hafızlık Eğitimine Başlamasında Olan Kişi Değişkenine Göre Dağılımı

Araştırmamıza katılan gençlerin hafızlık eğitimine başlamalarında etkili olan kişi durumları şu şekilde oluşmaktadır; Kendi isteğim %68,7 (s=226), Ailem %24,3 (s=80), Öğretmenlerim %1,2 (s=4) ve diğerleri %5,8 (s=19) şeklindedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunu kendi isteği ile hafızlık eğitimine başlayanlar oluştururken, ikinci çoğunluk ailesinin etkisi ile en az grubu ise öğretmenlerin etkisi ile başlayanlar oluşturmaktadır.

Tablo 8. Örneklemin Sosyal Alan Değişkenine Göre Dağılımı

Kursta Fiziki Mekân Olarak Yeterince Eğlence ve Oyun Alanı Vardır	Frekans	Yüzde (%)
Evet	110	33,4
Hayır	170	51,7
Kararsızım	49	14,9
Toplam	329	100,0

Tabloda görüldüğü üzere kurstaki sosyal alan değişkenine araştırmaya katılan öğrencilerin %51,7'si (s=170) hayır, %33,4'ü (s=110) evet, %14,9'u (s=49) ise kararsızım cevabını vermiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin yarısından fazlasının (%51,7) kurstaki sosyal alanları yetersiz bulduğu görülmüştür.

Tablo 9. Örneklemin Fiziki Yeterlilik Değişkenine Göre Dağılımı

Kursumuz fiziki açıdan (ısınma, eğitim araç gereç eksikliği, boş zamanları değerlendirme ortamları vb.) eğitim için elverişsizdir	Frekans	Yüzde (%)
Evet	113	34,3
Hayır	154	46,8
Kararsızım	62	18,8
Toplam	329	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin kursun fiziki açıdan eğitim için elverişlilik durumuna göre verdikleri cevaplar şu şekildedir; %46,8'i (s=154) hayır, %34,3'ü (s=113) evet, %18,8'i (s=62) ise kararsızım cevabını vermiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin %34,3'ü (s=113) kursu fiziki açıdan yetersiz bulmaktadır.

Tablo 10. Örneklemin Mutlu Olma Değişkenine Göre Dağılımı

Kur'an kursunda okuduğum için mutluyum	Frekans	Yüzde (%)
Evet	296	90,0
Hayır	10	3,0
Kararsızım	23	7,0
Toplam	329	100,0

Elde edilen veriler incelendiğinde öğrencilerin %90'ı (s=296) Kur'an kursunda okuduğu için mutlu olduğunu, %3'ü (s=10) mutsuz olduğunu, %7'si (s=23) ise bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 11. Örneklemin Tekrar Hafızlık Yapmayı İstememe Değişkenine Göre Dağılımı

İmkânım olsa tekrar hafızlık yapmak istemezdim	Frekans	Yüzde (%)
Evet	33	10,0
Hayır	255	77,5
Kararsızım	41	12,5

Toplam	329	100,0
--------	-----	-------

Araştırmaya katılan öğrenciler, imkânım olsa tekrar hafızlık yapmak istemezdim görüşüne %77,5'i hayır (s=255), %10'u evet (s=33), %12,5'i (s=41) ise kararsızım şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 12. Örneklemin Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

İçinde bulunduğunuz bu yaşların hafızlık eğitimi için uygun olduğunu düşünüyor musunuz?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	250	76,0
Hayır	37	11,2
Kararsızım	42	12,8
Toplam	329	100,0

Katılımcıların hafızlık eğitimi için uygun olan yaş değişkenine %76,0'sı (s=250) evet, %11,2'si (s=37) hayır, %12,8'i (s=42) ise kararsızım şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 13. Örneklemin Aile İle İletişim Değişkenine Göre Dağılımı

Aileniz ile olan iletişiminiz nasıldır?	Frekans	Yüzde (%)
Çok İyi	226	68,7
İyi	73	22,2
Orta	19	5,8
Kötü	11	3,3
Toplam	329	100,0

Tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin aileniz ile olan iletişiminiz nasıldır? Sorusuna verdikleri yanıtlar %68,7 (s=226) Çok iyi , %22,2 (s=73) İyi, %5,8 (s=19) Orta ve %3,3 (s=11) Kötü şeklindedir.

Tablo 14. Örneklemin Öğreticilerden Destek Alma Değişkenine Göre Dağılımı

Kursta ergenlik döneminde karşılaşılabilecek problemler hakkında hocalarınız tarafından yeterli	Frekans	Yüzde (%)
---	---------	-----------

bilgi veriliyor mu?		
Evet	185	56,2
Hayır	85	25,8
Kararsızım	59	17,9
Toplam	329	100,0

Veriler incelendiğinde; öğrencilerin ergenlik döneminde karşılaştıkları problemler hakkında hocalarının bilgi verme düzeylerini %56,2'si (s=185) evet, %25,8'i (s=85) hayır, %17,9'u (s=59) ise kararsızım şeklinde yanıtlamışlardır.

Tablo 15. Örneklemin Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Dağılımı

Kurs idaresi problemlerinize ilgileniyor mu?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	214	65,0
Hayır	52	15,8
Kararsızım	63	19,1
Toplam	329	100,0

Kurs idaresinin öğrencilerin problemleri ile ilgilenme düzeyi incelendiğinde, öğrenciler %65 (s=214) evet, %15,8 (s=52) hayır, %19,1 (s=63) kararsızım şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 16. Örneklemin Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Dağılımı

Kursta çalışanlar (Aşçı, bekçi, temizlikçi vb.) öğrencilere kötü davranıyor mu?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	70	21,3
Hayır	227	69,0
Kararsızım	32	9,7
Toplam	329	100,0

Veriler incelendiğinde, kursta çalışanların öğrencilere karşı yaklaşımları değişkenine öğrencilerin %69'u (s=227) hayır , %21,3'ü (s=70) evet, %9,7'si ise (s=32) kararsızım şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 17. Örneklemin Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Dağılımı

Bence hafızlık eğitimi <u>yatılı olmamalıdır</u>	Frekans	Yüzde (%)
Evet	45	13,7

Hayır	225	68,4
Kararsızım	59	17,9
Toplam	329	100,0

Araştırmamıza katılan gençlere, “Hafızlık eğitimi yatılı olmamalıdır” şeklinde soru sorulmuştur. Alınan cevaplara göre öğrencilerin %68,4’ü (s=225) yatılı olması gerektiğini, %13,7’si (s=45) yatılı olmaması gerektiğini, %17,9’u ise (s=59) kararsız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 18. Örneklemde Hafızlık ve Okulun Bir Arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Dağılımı

Hem hafızlık yapmak hem de okula gitmek ikisi bir arada çok zor oluyor.	Frekans	Yüzde (%)
Evet	218	66,3
Hayır	60	18,2
Kararsızım	51	15,5
Toplam	329	100,0

Tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin hafızlık ve okulun bir arada yürütülmesi değişkenine verdikleri cevaplar %66,3 (s=218) evet, %18,2 (s=60) hayır, %15,5 (51) kararsızım şeklinde oluşmuştur.

Tablo 19. Örneklemde Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsel gelişim ile ilgili konuları kimlerden öğrenmeyi tercih edersiniz?	Frekans	Yüzde (%)
Kurstaki arkadaşlarımdan	24	7,3
Ailemden	190	57,8
Kurstaki hocalarımdan	102	31,0
Sosyal Medyadan (İnternet, TV, vb.)	13	4,0
Toplam	329	100,0

Tabloya göre gençlerin cinsel gelişim ile ilgili konuları öğrenmek istediği kişiler %57,8 (s=190) ailemden, %31,0 (s=102) kurstaki hocalarımdan, %7,3 (s=24) kurstaki arkadaşlarımdan, %4,0 (s=13) sosyal medyadan (internet, TV, vb.) şeklinde oluşmuştur.

Tablo 20. Örneklemin Telefon Kullanma Değişkenine Göre Dağılımı

Eğer imkânım olsa kursta istediğim zaman telefon kullanmak isterdim.	Frekans	Yüzde (%)
Evet	206	62,6
Hayır	91	27,7
Kararsızım	32	9,7
Toplam	329	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Kur'an kursunda istediği zaman telefon kullanmayı isteme düzeyleri %62,6 (s=206) evet, %27,7 (s=91) hayır, %9,7 (s=32) kararsızım şeklinde oluşmuştur.

Tablo 21. Örneklemin TV İzleme Değişkenine Göre Dağılımı

Eğer imkânım olsa kursta istediğim zaman TV izlemek isterdim.	Frekans	Yüzde (%)
Evet	145	44,1
Hayır	152	46,2
Kararsızım	32	9,7
Toplam	329	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Kur'an kursunda istediği zaman TV izlemeyi isteme düzeyleri %44,1 (s=145) evet, %46,2 (s=152) hayır, %9,7 (s=32) kararsızım şeklinde oluşmuştur.

Tablo 22. Örneklemin İnternet Kullanma Değişkenine Göre Dağılımı

Eğer imkânım olsa kursta istediğim zaman internet kullanmak isterdim.	Frekans	Yüzde (%)
Evet	183	55,6
Hayır	98	29,8
Kararsızım	48	14,6
Toplam	329	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Kur'an kursunda istediği zaman internete girmeyi isteme düzeyleri %55,6 (s=183) evet, %29,8 (s=98) hayır, %14,6 (s=48) kararsızım şeklinde oluşmuştur. Elde edilen verilere göre öğrencilerin cep telefonu kullanmayı isteme (%62,6) oranları ile internete girmeyi isteme (%55,6) oranları birbirine yakın düzeydedir. Bu duruma göre cep telefonu kullanmak isteyen gençler internete de girmek istemektedirler. Ergenlik döneminde hafızlık yapan gençlerin TV

izlemeyi isteme oranı ise (%44,1) telefon ve internet kullanmayı isteme oranlarına göre düşük düzeyde kalmıştır.

2. GENÇLERİN HAFIZLIK EĞİTİMİNDE ERGENLİK DÖNEMİNE BAĞLI YAŞADIKLARI SORUNLAR

Tablo 23. Gençlerin Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar ile İlgili Ortalamaları

	N	Ort.	S.s.	Değer
Bazen kursta çok içime kapandığım durumlar oluyor	329	3,617	1,301	Yüksek
Sürekli aynı işlerle (ezber, namaz vb.) uğraşmaktan bıktım	329	3,228	1,424	Orta
Öğrenciler arasında ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum	329	3,209	1,45	Orta
İnsanların beni eleştireceği düşüncesinden dolayı davranışlarımı kontrol etmekte kararsızlık yaşıyorum	329	3,085	1,588	Orta
Kursta kendimi sürekli kontrol altındaymış gibi hissediyorum	329	3,082	1,472	Orta
Kursta sürekli ne yapmam gerektiğinin söylenmesi kendi hayatıma yön vermeme engel oluyor	329	3,054	1,41	Orta
Sözel şiddetten dolayı duygusal travmalar (moral bozukluğu) yaşıyorum	329	3,048	1,539	Orta
Kursun ahlaki gelişimime olumsuz katkısı vardır	329	3,024	1,411	Orta
Kursta düşüncelerimi rahat bir şekilde ifade edemiyorum	329	3,006	1,329	Orta
Karşı cinsle ilgili çok fazla hayaller kuruyorum	329	2,987	1,311	Orta
Kursta dersler çok sıkıcı geçiyor	329	2,899	1,363	Orta
Kursta öğrendiklerimiz ile dışarıda yaşanan hayat arasında kalıyorum	329	2,899	1,277	Orta
Bazen zincirleri kırıp kurstan ve herkesten kaçıp gidesim geliyor	329	2,817	1,317	Orta
Ergenlik dönemine bağlı yaşadığım cinsel gelişim ve değişimleri kimse ile paylaşamıyorum	329	2,796	1,284	Orta
Kursta istediğim zaman gusül abdesti alamıyorum	329	2,708	1,479	Orta

Kursta yaptığım hatalardan dolayı sözel şiddete (azarlama, kınama, hakaret etme) maruz kalıyorum	329	2,656	1,504	Orta
İçimden geçenleri (kendimi) ifade edemiyor, duygularımı sürekli bastırıyorum	329	2,65	1,425	Orta
Herkes gibi benim de karşı cinsten bir arkadaşım olsun istiyorum	329	2,565	1,54	Düşük
Kurstaki arkadaşlık ortamı iyi değil	329	2,544	1,428	Düşük
Kurstaki arkadaş çevrem başarıyı olumsuz etkiliyor	329	2,525	1,302	Düşük
Cinsel konuları çok merak ediyorum	329	2,513	1,487	Düşük
Koca koca insanlar olduk hala laf işitiyor, dayak yiyoruz	329	2,504	1,548	Düşük
Yaşça büyük arkadaşlar olduğu için bazen kursa uyum sağlamada zorlanıyorum	329	2,486	1,381	Düşük
Her davranışımın günah veya sevap olacağı düşüncesi, rahat hareket etmemi engelliyor	329	2,474	1,465	Düşük
Kursta boş zamanlarda öğrenciler arasında cinsellik ile ilgili konular çok fazla konuşuluyor	329	2,465	1,379	Düşük
Hafızlık eğitimi (iletişim, girişkenlik, sosyal ortamlara katılım yönünden) içine kapanık birisi olmama neden oldu	329	2,416	1,318	Düşük
Kursta olması gerektiğinden fazla kural olduğunu düşünüyorum	329	2,322	1,435	Düşük
Kursa geldikten sonra argo ve küfürü konuşmalarım arttı	329	2,319	1,499	Düşük
Herhangi bir sorunla karşılaştığımda öfkemi kontrol edemiyorum	329	2,063	1,313	Düşük
Genel Toplam	329	2,75		Orta

Araştırmaya katılan gençlerin HEEDBYS'a bağlı yaklaşımlarının ortalamaları incelendiğinde; ortalamalarının 2,06 ile 3,61 arasında değiştiği, genel ortalamanın ise 2,75 olduğu görülmüştür. Veriler incelendiğinde genel olarak hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemlerin literatür ile uyumlu olduğu, öğrencilerin gelişimlerine uygun olarak ergenlik problemleri yaşadıkları görülmektedir. Buna göre elde edilen verilerde en yüksek değer "Bazen kursta çok içime kapandığım durumlar oluyor" maddesinde ortaya çıkmıştır. Şüphesiz bu düşüncenin oluşmasında zorlu bir süreç olan hafızlık eğitiminde gençlerin duygusal açıdan yoğunluk

yaşamalarının etkili olduğu söylenebilir. Bu süreçte ergen, kim olduğunu, nelere inanacağını, ne tür ihtiyaçları olduğunu, ne yapacağını, karşılaştığı türlü konu ve sorunlar karşısında nasıl tavır sergilemesi gerektiğini, içinde bulunduğu aile, grup, çevre ve topluma göre belirlemeye çalışmaktadır. Bulduğaki bir kız veya erkek zaman zaman başkalarından uzaklaşmak, kendisi ile baş başa kalmak isteyebilir.³⁷⁰ Kimlik arayışının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ergen, bir yandan toplumsal değerlerle bütünleşip toplum tarafından kabul görmek isterken, diğer yandan da kendini diğerlerinden ayrı bir varlık, bir birey olarak topluma kabul ettirmek istemektedir.³⁷¹

Araştırmaya katılan gençlerin HEEDBYS'a bağlı yaklaşımlarının genel olarak orta düzeyde olduğu görülmektedir. Tablodaki maddeler göz önüne alındığında (“Sürekli aynı işlerle (ezber, namaz vb.) uğraşmaktan bıktım”, “Öğrenciler arasında ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum”, “İnsanların beni eleştireceği düşüncesinden dolayı davranışlarımı kontrol etmekte kararsızlık yaşıyorum”, “Kursta kendimi sürekli kontrol altındaymış gibi hissediyorum”, “Kursta sürekli ne yapmam gerektiğinin söylenmesi kendi hayatıma yön vermeme engel oluyor”, “Sözel şiddetten dolayı duygusal travmalar (moral bozukluğu) yaşıyorum”, “Kursta düşüncelerimi rahat bir şekilde ifade edemiyorum” vb.) gençlerin benlik gelişimi kazanmaya başladığı, kendi kişiliği ile ilgili doğruları sorgulama içerisine girdiği ergenlik döneminde çoğunlukla duygusal gelişime bağlı problemler yaşadıkları görülmektedir. Veriler, bireyin duygularındaki ve kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilebilir biçimde davranmayı öğrenme sürecini de yansıtmaktadır. Çünkü ergenlik döneminde duygusal, cinsel, sosyal, ahlaki ve dini yönden birçok değişimler yaşayan ergen yetişkinliğe hazırlanmakta, bu dönemde, duygusal ve ekonomik bağımsızlık kazanma, sorumluluk alma, kişiliğini/benliğini oluşturma çabası içerisine girmektedir. Bu dönemde daha çok duyguların yoğunluğunda artış ve istikrarsızlık oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu duygusal dalgalanmalar; karşı cinse âşık olma, mahcûbiyet ve çekingenlik, aşırı hayâl kurma, tedirginlik ve huzursuzluk, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik ve çabuk heyecanlanma gibi duygulanım durumlarıdır.³⁷² Bu anlamda ergenlik çağındaki gençlerin duygusal problemlerini buldukları yaş gruplarına, okula devam edip etmemelerine, ailenin geliştirdiği tutumlarına, ergenlerin

³⁷⁰ Yavuzer, 2007, s.269.

³⁷¹ Yavuzer, 2007, ss.286-287.

³⁷² Gündüz, 2015, s.108.

sahip oldukları bireysel zekâlarına ve çevreleri tarafından kabul edilme derecelerine göre değişiklik göstermektedir. Öte yandan ergenlerin, en çok gelecekle ilgili kaygılar taşıdıkları, eğitim gören ergenlerdeki bu kaygıların muhtevasının istedikleri okula gidip gidemeyecekleri ve istedikleri mesleği yapip-yapamayacakları gibi içeriğe sahip olduğu görülmektedir.³⁷³ Ayrıca bir arzu ya da amacın önüne çıkan dış veya iç engeller, ergende kırıklıkların oluşumuna yol açar. Bu durumların çok azında öfke, ama hepsinde sıkıntı hali görülür. Ergen, kırıklığını, sosyal çevrenin kabul edebileceği bir davranış biçiminde belli eder. Bireyin kırıklık anında göstereceği tepki, onun yaşına, toplumsal geçmişine, deneyimlerine ve kendisine kırıklık yaratan nedeni algılayış biçimine de bağlıdır.³⁷⁴ Araştırmamızda elde ettiğimiz veriler de bu görüşleri desteklemektedir.³⁷⁵ Kur'an kursunda okuduğu için mutsuzluk yaşayan öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı olarak yaşadığı problemlerin daha yüksek olduğu, kursun ergenliğe bağlı yaşanan sorunların tetikleyicisi olduğu belirlenmiştir. Buna göre okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemin yaygınlaşması nedeni ile okulda yoğun ödevlerin verilmesi, kursta günlük ezber dersinin istenilmesi, günlük dersini verememekten kaynaklanan gerilimin çok fazla olması, hafta sonu izine çıkamama gibi cezalar verilmesi, doğrudan deneyimin yaşanmasını engelleyen eğitim tarzı ve yoğun ezber kaygıları sadece kurs başarısını değil aynı zamanda gencin, duygusal, kişisel ve sosyal gelişimini de olumsuz etkilemektedir.

“Herkes gibi benim de karşı cinsten bir arkadaşım olsun istiyorum”, “Ergenlik dönemine bağlı yaşadığım cinsel gelişim ve değişimleri kimse ile paylaşamıyorum” , “Cinsel konuları çok merak ediyorum” ile “Kursta boş zamanlarda öğrenciler arasında cinsellik ile ilgili konular çok fazla konuşuluyor” maddelerinin değerleri göz önüne alındığında ise hafızlık yapan gençlerde buluşa girme ile birlikte tipik cinsel davranış ve duyguların ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Hafızlık eğitimi ile meşgul olan ergen ile diğer ergenler arasındaki cinsel gelişim farklılık göstermemektedir. İçinde bulunulan yaşlar doğal olarak gelişim özelliklerini yansıtmaktadır.

Ergenlik dönemi ile birlikte cinsler arasındaki yakınlaşma isteği bir grupta bir arada olma isteği taşırken, zamanla karşı cinse karşı romantik duygular taşıma eğilimi göstermektedir. Artık ergen cinsellikle ilgili konuları konuşmaktan zevk almakta, karşı

³⁷³ Selçuk, 2014, ss.117-118.

³⁷⁴ Yavuzer, 2007, s.274

³⁷⁵ Tablo 35, 36.

cinse karşı ilgi duymaya başlamaktadır.³⁷⁶ Ergenliğin başlangıcında karşı cinse karşı tutumlar, onu kınama, alaya alma, sevmeme tarzında olumsuz olurken ergenliğin sonlarına doğru gencin karşı cinse ilgisi başlamakta, karşı cinsin ilgisini çekmek en büyük ihtiyacı haline gelmektedir. Ergenin bu duygularla baş edebilmesi gerekir. Diğer taraftan gençlerin kendi cinsleri ile kurdukları yakınlıklar, bu duygu ve düşüncelerin arkadaşlar arasında paylaşılması, karşılaştırılması, gençlere bu açıdan yardımcı olur. Karşı cinsten arkadaşlıklar ise gencin toplumsal cinsiyet rollerini tanınmasını ve hayata geçirmesini kolaylaştırır. Bireyin cinsel eşine ve topluma karşı sorumluluk kazanması, cinselliğin kendi yaşamındaki yerini fark etmesi ergenlik döneminde olur.³⁷⁷

Ergenlik evresinin diğer bir özelliği de “romantik” oluşudur. Aşk, romantik anlamıyla gençlere çekici gelmekte, gençler bu dönemde hayali ya da gerçek kişilere şiirler yazmaktadır. Ayrıca bu evrede gencin düşlemlerini cinsel konular alır. Karşı cinsten yeterli ilgiyi alamayan genç, yeterli ve nitelikli ilgiyi düşlemlerinde arar.³⁷⁸ Cinsellikle ilgili bilgi edinme gereksinimlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde, çocukların anne-baba ve hocaları tarafından bu gereksinimlerinin uygun bir biçimde doyurulması gerekmektedir. Aksi halde çocuklar bu bilgi edinme gereksinimlerini birbirlerinden elde etmeye çalışacaklar ve kendi başlarına uygun olmayan cinsel deneme ve oyunlara yönelebileceklerdir.³⁷⁹ Araştırmamızda elde ettiğimiz veriler, ergenlik döneminde yaşanan problemlerin düzeyinde aday hafızların cinsel gelişim ile ilgili bilgileri hangi kaynaktan elde ettiklerinin de etkileyici bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı daha çok problem yaşayan gençlerin cinsel gelişim ile ilgili konuları genellikle sosyal medyadan daha sonra ise kurstaki arkadaşlarından öğrenmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir.³⁸⁰

“Kursa geldikten sonra argo ve küfürlü konuşmalarım arttı”, “Kursun ahlaki gelişimime olumsuz katkısı vardır”, maddeleri incelendiğinde ise kurslarda verilen eğitimin niteliğinin öğrencilerin ahlaki gelişimini doğrudan etkilediği görülmektedir. Bilişsel gelişim, sosyal beklenti ve edinilen tecrübeler, ergenlik döneminde ahlaki değerleri gençlerin hayatında önemli bir noktaya taşımaktadır. Kimlik oluşturma sürecinde olan gencin, ahlaki değerlerin yanında veya karşısında konumlandıracağı bir

³⁷⁶ Yörükoğlu, 1985, s.20.

³⁷⁷ Gündüz, 2012, s.77.

³⁷⁸ Abalı, 2004, ss.130-131.

³⁷⁹ Yavuzer, 2007, ss.334-337.

³⁸⁰ Tablo 54.

tercihle karşı karşıya kalması, benlik ve kişiliğinin oturması için bazı değerleri içselleştirmesine ihtiyaç vardır. Çocuğa değer veren, sevgide bulunan ailelerin çocukları da kendine güvenen, sorumluluk alabilen ve karar verebilen bireyler olurlar. Cezaya, eleştiriye dayalı bir yöntem izleyen ailelerin çocukları da ahlaki olgunluğa ulaşamadıkları gibi kendilerini değersiz hissederler.³⁸¹ Aynı şekilde bireylerin, ahlâk konularında en hassas oldukları dönem ergenliğin ilk yıllarıdır denebilir. Hafızlık eğitimi de genel olarak ergenliğin ilk yıllarında yapıldığı için bu dönemde ergene verilecek ahlaki eğitim önem arz etmektedir. Öğreticilerin, kurs çalışanlarının ve akranların ahlaki özellikleri aday hafızlık öğrencilerinin kişilik gelişimi ve küfür edip etmeme sıklığı üzerinde etkili olmaktadır.

Ergenlik döneminde yetişkinliğe hazırlanan gence ahlaki değerlerin direkt baskıcı bir anlayışla anlatılması eğitimin özü itibarıyla uygun değildir. Öncelikle ebeveynlerin ahlaki değerlere uygun olarak hareket etmeleri, ergenin ahlak kurallarını cezadan korktuğu için değil, her bireyin uyması gereken kurallar bütünü olarak görmesinin sağlanması gereklidir. Ayrıca ergenin fikir ve davranışlarındaki tutarsızlıkları görmesine imkan sağlanarak ahlaki değerleri içselleştirmeleri, ahlaka ilişkin temel bilişsel sürecin yeniden yapılanmasına imkan sağlanması da önemlidir.³⁸² Ayrıca ergenin yetiştiği aile ortamı, akran grubu ve çevrenin küfür edip-etmeme sıklığı ergenin konuşmalarına ve kimlik gelişimine etki etmektedir. Küfür, öfkeyi dışa vurmada kullanılan bir araç olarak kullanılsa da çocuk anlamını bile bilmeden birçok küfür ifadesini zihnine yerleştirmekte ve öğrendiklerini tekrarlamaktadır. Kızlar erkeklere göre daha az küfür etseler de yetiştiriliş biçimi ve toplumsal yaşantının etkisi ile erkeklerin daha çok küfür ettiği görülür. Bu durum ergenlik ile daha da yaygınlaşır. Ergene bu dönemde yapılabilecek yardım, başarılı rol modelleri gösterip olası toplumsal kimlik gelişimini araştırmasına fırsat vermek olmalıdır.³⁸³

“Her davranışımın günah veya sevap olacağı düşüncesi, rahat hareket etmemi engelliyor”, maddesi ergenin içinde yaşadığı sosyal çevrenin aynı zamanda onun din ile ilişki tarzını da belirlediğini göstermektedir. İmanın niteliğinde ve devamlılığında bireyin içinde yetiştiği sosyo-kültürel çevrenin eğitsel olarak belirleyici etkisi

³⁸¹ Yavuzer, 2007, ss.278-279.

³⁸² Mustafa Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, S. 17, ss.231–256.

³⁸³ Can, 2015, s.135.

olmaktadır. Dindar bir çevrede yetişen birey ile dindar olmayan bir çevrede yetişen birey arasında farklılıklar kendisini gösterir.³⁸⁴ Dolayısıyla eğitim görülen Kur'an kursunda gençlere verilen din eğitiminin niteliği önem arz etmektedir. Bu bağlamda Kur'an kurslarında sürekli din eğitimi ile meşgul olunması, öğrencilerin yanlış ve doğru hareketlerinin günah/sevap ekseninde değerlendirilmesi zihinsel ve duygusal gelişimlerini doğrudan etkilemektedir. Hayal dünyasının yoğun olarak kullanıldığı bu dönemde bilinçli bir din anlayışına sahip olmayan ergen, düşündüğü ve yaptığı her hareketi günah/sevap olarak değerlendirmektedir. Bu düşünce tarzı da ergenin dini anlayışına ve hafızlık eğitimine yüklediği anlama olumsuz yansımaktadır.

Sonuçlar, gençlerin hafızlık eğitimi esnasında ergenlik dönemine bağlı olarak cinsel gelişim, akran ilişkileri, dini gelişim, öğretici ile ilişkiler ve içinde bulunulan yaşların etkisine bağlı olarak bir takım sorunlar yaşadıklarını göstermektedir. Bütün bu sorunlara ilave olarak zorlu bir süreç olan Kur'an'ı Kerim'i ezberleme, okul dersleri ve yatılı eğitim görme durumları da eklendiğinde hafızlık eğitimine karşı olumsuz bir tavır takınılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle hafızlık eğitimi çok yönlü bir eğitim sürecini kapsadığı için Kur'an kurslarının fiziki imkânları, müftülük ve Diyanet İşleri Başkanlığının hafızlık eğitimine karşı yaklaşımlarının yanında hafızlık eğitimi alan gençlerin moral, motivasyon, karakter gelişimi, dini ve ahlaki gelişim ile toplumsal beklentilere cevap verme noktasında çalışmaların yapılması kurstan duyulan memnuniyet oranının artmasını sağlayacaktır. Bu gerçeklikten hareketle araştırmanın bu kısmında ergenlik döneminde hafızlık yapan gençlerin karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla oluşturulan ölçekten elde edilen puanlar üzerinde bilimsel istatistikler yapılarak veriler yorumlanmaya çalışılacaktır.

3. GENÇLERİN HAFIZLIK EĞİTİMİNDE ERGENLİK DÖNEMİNE BAĞLI YAŞADIKLARI SORUNLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

³⁸⁴ Grant, 1999, ss. 132-133.

3.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

“Cinsiyet” değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için bağımsız T-testi yapılmış ve gruplar arasındaki farklılaşma düzeyi Tablo 24’ te verilmiştir.

Tablo 24. Cinsiyet Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunların Puanları ve Puanlar Arasındaki Farka İlişkin T Testi Analizi

Grup	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	P	Anlamlı Fark
Erkek	161	2,9205	,85541	3,954	327	,000	Erkek ile Kız
Kız	168	2,6016	,58855				
Toplam	329	328					

* P<0,05 Anlamlı düzeyde birbirinden farklı bulunmuştur.

Hafızlık yapan kız ve erkek öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı sorunlara ilişkin yapılan t testi sonrasında cinsiyetin HEEDBYS’da anlamlı farklılığa yol açtığı bulunmuştur. (T=0,05;327=3,954, P=,000, p<,05). Buna göre erkek öğrencilerin, hafızlık eğitimleri süresince ergenlik dönemine bağlı olarak daha fazla sorun yaşadıkları belirlenmiştir. (Ort.= 2,92).

Alanda yapılan benzer araştırmalardan elde edilen veriler ise şu şekildedir: Algul³⁸⁵ tarafından yapılan “Hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psikososyal durumlarının din eğitimi açısından değerlendirilmesi” isimli araştırmada hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon durumlarının cinsiyet faktörüne göre farklılaştığı, erkeklerin kadınlara göre daha yüksek düzeyde motivasyon durum puanı aldıkları, kadınların erkeklere göre hafızlık eğitiminin daha fazla farkında oldukları ve kursta hocaları ile daha iyi iletişim kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada cinsiyet değişkenine göre hafızlık eğitimi alan bireylerin stres düzeyleri karşılaştırıldığında kadınların ortalama stres düzeyleri erkeklerin ortalama stres düzeylerine göre daha yüksek bulunmuştur.³⁸⁶

³⁸⁵ Algul, a.g.t. , ss. 151-152.

³⁸⁶ Algul, a.g.t. , ss.152-153.

Öztürk'ün³⁸⁷ Kur'an kursu öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada ise kız öğrencilerin depresyon düzeyinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespiti yapılmıştır.

3.2. Yaş Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Yaş değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25. Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Yaşınız	10-12	125	2,57	,77
	12-14	62	3,11	,82
	14-16	142	2,77	,64
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların yaş değişkenine göre 12-14 yaş aralığındaki öğrencilerin ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. (Ort.=3,11). Bu grubu 14-16 yaş grubu (Ort.=2,77) ile 10-12 yaş grubu (Ort.=2,57) takip etmektedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 26'da yer verilmiştir.

Tablo 26. Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	12,197	2	6,010	1,621	,000	10-12 ile 12-14 10-12 ile 14-16
Gruplar içi	171,088	326	,525			

³⁸⁷ Özlem Öztürk, a.g.t. , s. 77.

Elde edilen verilere göre HEEDBYS'in yaş faktörüne göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. ($F=1,621$, $P=,000$, $p<,05$) Buna göre anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan "Tukey" testi sonucuna göre farklılığın; 10-12 yaş dilimi ile diğer yaş dilimleri arasında olduğu görülmüştür.

Veriler incelendiğinde; yaş ilerledikçe ergenlik dönemine bağlı sorunların da arttığı görülmektedir. 12-14 yaş döneminde ise sorunlar en üst düzeye ulaşmaktadır. Çünkü çocukluktan yetişkinliğe geçişin en belirgin olarak yaşandığı bu yaş diliminde ergenlik ile ilgili problemler daha açık ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde kimlik arayışı, toplumsal kabul, başarıya karşı başarısızlık duygusu, hemcins ve karşı cinsle ilgili ilişkiler ergeni en çok meşgul eden konular olmaktadır.

3.3. Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27. Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkenler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Çocukluğunuzun geçtiği yer?	Şehir merkezi	174	2,76	,74
	İlçe merkezi	53	2,69	,73
	Kasaba	6	2,83	,86

	Köy	96	2,79	,78
	Toplam	329	2,76	,75

Elde edilen verilere göre yaşanan sorunlara yönelik puanların çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre çocukluğu kasabada geçen öğrencilerin ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. (Ort. =2,83). Bu grubu köyde yaşayanlar (Ort.=2,79) şehir merkezinde yaşayanlar (Ort.=2,76) ile ilçe merkezinde yaşayanlar (Ort.= 2,69) takip etmektedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 28’de yer verilmiştir.

Tablo 28. Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,339	3	,113	,201	,896	Anlamlı fark bulunamamıştır
Gruplar içi	182,946	325	,563			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonuçlarına göre çocukluğun geçtiği yer değişkeni ile HEEDBYS istatistiksel açıdan anlamlı bulunamamıştır. (F=,201, p>0,896) Ölçeğin genel ortalamasında ise çocukluğu daha çok kırsal kesimde, kasaba ve köyde geçenlerin ortalaması daha yüksek bulunmuştur. Buna göre il ve ilçe merkezinden gelen öğrencilerin daha az sorun yaşadığı görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında il ve ilçe merkezinde yaşayan insanların hayat standartlarının daha iyi olmasının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü gelişim çağındaki öğrencilerin sağlıklı bir gelişim süreci geçirebilmesi için aile ilgisi ve beklentisi, sosyoekonomik düzey, çevresel şartlar, sağlıklı gelişim ve okulda alınan eğitimin niteliği önemlidir. Bu bağlamda şehirde yaşayan ailelerin çocukları yaşam standartları noktasında şanslı görülebilir ve sağlıklı bir gelişim gösterebilirler.³⁸⁸

³⁸⁸ Fatih Uygun, Faruk Yamaner, Şehir ve Kırsalda Öğrenim Gören Çocukların Bazı Motorik Özelliklerinin Karşılaştırılması, *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi Journal of Sports and Performance Researches* 2017;8(2), ss. 99-100.

Hafızlık eğitimini etkileyen bağımsız değişkenlerden biri de söz konusu eğitimi alan gencin çocukluğunun geçtiği yerdir. Hafızlık eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında önceki yıllarda genellikle gelir düzeyi düşük ve köyde ikamet eden ailelerin çocuklarının hafızlık eğitimi aldıkları yönünde tespitler yer alırken,³⁸⁹ son dönemde ise öğrencilerin ağırlıklı olarak şehir merkezinde yaşadıkları görülmektedir.³⁹⁰ Yapılan araştırmalar ve elde ettiğimiz veriler değerlendirildiğinde ise, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin daha çok kırsal kesimden geldiği düşüncesiyle ilgili bulguların değiştiği söylenebilir.

3.4. Hafızlık Eğitimine Başlanmasında Etkili Olan Kişi Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Hafızlık eğitimine başlanmasında etkili olan kişi değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29. Hafızlık Eğitimine Başlanmasında Etkili Olan Kişi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Hafızlık eğitimine	Kendi isteğim	226	2,73	,75
	Ailem	80	2,79	,72

³⁸⁹ Ünsal, a.g.t. , s. 105; Ahmet Fatih Çaylı, “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretim ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)”, SDÜSBE, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2005, s. 119; Ahmet Koç, “Kur’an Kurslarının Mevcut Sorunları ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri”, *IV. Din Şûrası, Tebliği ve Müzakereleri*, C. 2, Ankara, 2009, s. 720; Cemil Oruç, “Hafızlık Eğitimi: Elazığ-Harput Hamdi Başaran Kur’an Kursu Örneği”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. 45, S. 3. , s. 47. Mehmet Emin Ay, *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur’an Kursları*, Düşünce Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 22. Koç, 2012, ss. 500-514.

³⁹⁰ Algul, a.g.t. , s. 118; Aköz, a.g.t. , s. 184.

başlamanızda kim etkili oldu?	Öğretmenlerim	4	2,53	,84
	Diğerleri	19	2,98	,87
	Toplam	329	2,76	,75

Elde edilen verilere göre yaşanan sorunlara yönelik puanların hafızlık eğitimine başlanmasında etkili olan kişi değişkenine göre “diğerleri” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort. =2,98). Bu grubu ailem (Ort.=2,79) kendi isteğim (Ort.=2,73) ile öğretmenlerim (Ort.= 2,53) takip etmektedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 30’da yer verilmiştir.

Tablo 30. Hafızlık Eğitimine Başlanmasında Etkili Olan Kişi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	1,333	3	,444	,794	,498	
Gruplar içi	181,952	325	,560			Anlamlı fark bulunamamıştır
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonucunda, hafızlık eğitimine başlanılmasında etkili olan kişi değişkenine göre ergenlerin hafızlık eğitimi esnasında karşılaştıkları sorunların düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (F=,794), P=,498), $p>,05$). Bulgulara göre öğretmenlerinin teşviki ile hafızlık eğitimine başlayanların ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha düşük olduğu görülmüştür. Kendi isteği ve ailesinin yönlendirmesiyle kursa gelenlerin sorunları ise orta düzeydedir. Tercihle etkili olan kişinin bağı uzaklaştıkça sorunların arttığı görülmektedir.

Eğitimin faydalı ve başarılı olabilmesinde en önemli etkilerden biri kişinin kendi isteğiyle eğitime devam ediyor olmasıdır. Çünkü hafızlığa başlama yaşları ağırlıklı olarak ergenlik döneminin başlarına rastladığı düşünüldüğünde bu yaşlardaki çocukların kimlik gelişim görevlerinden olan kendi kendine karar alabilme

yeteneklerinin geliştiği görülmektedir. Tablo 29 incelendiğinde de hafızlık eğitimine kendi isteği ile başlayanların ergenliğe bağlı problemlerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Kur'an kursları üzerine yapılmış olan araştırmalarda da öğrencilerin tercihlerinde öncelikli olarak kendi isteklerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Örneğin; Ünsal³⁹¹ tarafından yapılan araştırmada hafızlık eğitimi alan bireylerin %77,9'unun kendi isteğiyle, %15,9'unun ailesinin isteğiyle, %2,4'ünün mesleğe katkısı olacağı düşünceyle ve %1,2'sinin de hocasının etkisiyle hafızlık eğitimi almaya başladığı ifade edilmiştir.

Algul³⁹² tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmada nitel sorular kısmında gençlere hafızlık eğitimine karar verirken kendilerini hangi unsurların etkilediği sorulmuş, bu kapsamda alınan cevaplara bakıldığında kendi isteği ile hafızlık eğitimi alanların çoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu cevabı çevresinde hafız olan kimselerin olması, hocaları, anne-babaları ve akrabaların etkisi takip etmektedir.

Hafızlık eğitimine başlamada etkili olan unsurları öğreticilerin gözünden tespit etmeye çalışan Çaylı'nın³⁹³ araştırmasında ise hafızlık eğitimi alan bireylerin %31'i yüzünden okurken öğreticinin teşvik etmesiyle, %26,2'si aile tesiriyle; %23,8'i kendi isteğiyle, %4,8'i çevre etkisiyle, %2,4'ü arkadaş etkisiyle hafızlık eğitimine başlamıştır.

Kur'an kursuna başlamada etkili olan unsurlar, farklı çalışmalarda da gündeme gelmiştir. Öztürk'ün araştırmasında öğrencilerin %66,2'si kendi isteğiyle %27,7'si de ailesinin isteğiyle kursa geldiğini ifade etmiştir. Aynı çalışmada kız öğrencilerin kendi isteğiyle kursa gelme oranı erkek öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur.³⁹⁴ Bayraktar'ın³⁹⁵ araştırmasında da öğrencilerin %72,4 ü başka bir imkân olsaydı bile Kur'an kursuna gelme konusunda kararlı bir tutum sergilemiştir. Öğrencilerin %19' u kararsız bir tutum içerisinde iken sadece %7,5 i bu konuda olumsuz görüş belirtmişlerdir.

³⁹¹ Ünsal, a.g.t. , s. 32

³⁹² Algul a.g.t. , s. 186.

³⁹³ Çaylı, a.g.t. , s. 81

³⁹⁴ Fatma Zehra Öztürk, "Kur'an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları (Konya Örneği)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017, ss.42-43.

³⁹⁵ Bayraktar, a.g.t. , s. 86.

Buyrukçu'nun³⁹⁶ çalışmasında Kur'an kursu öğretmenlerinin tespitiyle öğrencilerin kursa devam etmesinde büyük oranda aile etkisinden söz edilebileceği belirtilmiştir. Aynı şekilde Çimen'in³⁹⁷ araştırmasında da imamların %44'ü kendi isteği, %47,6'sı ebeveyn ya da bir akrabasının etkisi, %8,3'ü de öğretmen ya da arkadaş etkisiyle hafızlık eğitimine başladığını ifade etmiştir. Diğer yapılan araştırmalarda³⁹⁸ ise genellikle öğrencilerin kendi isteği ile Kur'an kursuna geldikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bütün araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde; hafızlık eğitimine başlanılmasında etkili olan birinci faktörün "kendi isteği" ile olduğu, daha sonra ise ailenin ve diğer faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Verilere göre dikkat çeken diğer bir husus da hafızlığa başlanılmasında başkası etkili olduğunda yaşanan problemlerin artış göstermesidir. (Tablo 29: Ort:2,98,) Bu değişkenlerin gençlerin hafızlık eğitimine karşı yaklaşımlarında da etkili olduğu görülmektedir. Örneğin; Kur'an kursuna kendi isteğiyle gelen öğrencilerin, diğer değişkenlere göre kursa devam konusunda daha sebatlı, öğrenimde daha başarılı oldukları düşünüldüğünde, hafızlık eğitimine karşı bakış açılarının da doğal olarak değiştiği görülmektedir. Öğrencilerin kendi istekleriyle kursta bulunmaları alacakları eğitimden de o kadar istifade etmelerini ve severek başarmalarını sağlamaktadır. Çünkü kendi isteğiyle gelen öğrencilerin kurstan ve öğretmenlerden memnuniyet düzeyleri de daha iyi olacaktır. Bu da öğretmenlerle öğrencilerin daha iyi bir iletişim süreci yaşamalarını sağlayacaktır. Ancak sadece ailesi veya başkası istediği için kursta olan öğrencilerin derslere devam etmeme, ilgisizlik ve başarısızlık gibi bazı problemleri olabileceğinden, kurs ve ders içerisinde daha tepkisel davranışlar göstermeleri ve öğretmenlerle aralarındaki iletişim sürecinde de tepkili davranışlarda bulunmaları muhtemel olacaktır. Ayrıca her işte kişinin kendi isteğinin olması, onun mutluluk ve memnuniyet düzeyini yükseltecektir. Bu bağlamda kursta kendisi isteyerek ve severek bulunan bir öğrencinin öğretmenlerle diyalog kurma, dinî değerleri benimseme, kurs eğitim-öğretimine uyum sağlama ve paylaşım gibi konularda

³⁹⁶ Buyrukçu, 2001, s. 93.

³⁹⁷ Abdullah Emin Çimen, "Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmaları İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18, ss.145

³⁹⁸ Ay, 2005, s. 39; Koç, 2005, s. 62; Fatma Aköz, "Kur'an Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğretmenlerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, (DİB Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur'an Kursları Örneği)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011, s. 187; Özlem Öztürk, a.g.t. , s. 67

da istekli ve açık olması, daha özgür ve samimi düşünmesi mümkün olacaktır. İstatistikî veriler bu bilgiyi doğrulamaktadır.

3.5. Kurstaki Sosyal Alan Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Kurstaki sosyal alan değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 31. Kurstaki Sosyal Alan Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Kursta fiziki mekân olarak yeterince eğlence ve oyun alanı vardır	Evet	110	2,57	,76
	Hayır	170	2,85	,74
	Kararsızım	49	2,86	,67
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların Kur’an kursunun sosyal alan açısından yeterliliği noktasında “Kararsızım” diyenlerin ortalaması daha yüksektir (Ort.=2,86). Bu grubu “Hayır” (Ort.=2,85) ile “Evet” (Ort.= 2,57) grubu takip etmektedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 32’de yer verilmiştir.

Tablo 32. Kurstaki Sosyal Alan Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
-------------------	-----------------	----	--------------------	---	---	--------------

Gruplar arası	5,831	2	2,916	5,356	,005	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	177,454	326	,544			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonucunda, ölçeğin genel ortalamasında kurstaki sosyal alan değişkenine göre HEEDBYS arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiştir. ($F=5,356$, $P=,005$ $p<,05$). Buna göre anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan “Tukey” testi sonuçlarına bakıldığında, farklılığın “Evet” ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür.

Kur’an kursunda yeterince eğlence ve oyun alanının varlığı noktasında olumsuz düşünenler “Hayır” (Ort.=2,85) ile kararsız (Ort.=2,86) olduğunu düşünenlerin ortalamaları, olumlu (Ort.=2,57) olduğunu düşünenlere göre daha yüksektir. Verilere göre kurstaki sosyal alanları yetersiz bulan, fiziki ve sosyal açıdan gereksinimleri sağlanamayan öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemler daha fazladır. Kur’an kurslarındaki sosyal alan yeterliliği ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde de benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir.³⁹⁹ Yapılan araştırmalarda öğrenciler tarafından en çok eleştirilen konular, eğitim görülen kurumların oyun, eğlence ve boş vakitlerin geçirilmesi noktasında yetersiz olması olmuştur.⁴⁰⁰ Kur’an kursları uygulama esaslarında ise “sosyal etkinlik saatlerinde, öğrencilerin bedensel ve ruhsal gelişimlerini desteklemek amacıyla ilgi ve yeteneklerine uygun olarak sportif aktiviteler; hat, ebru, ney üfleme, kamp, gezi, piknik, eğitici film ve belgesel gibi sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin öğrencileri ders ortamından uzaklaştıracak şekilde düzenlenmesi, bir sınıfın sosyal etkinlik dersine, o sınıfın Kur’an-ı Kerim dersine giren öğretici dışında aynı kursta görev yapan diğer öğreticilerden biri girmesi, ihtiyaç olması halinde ise farklı kurslardan ya da dışardan görevlendirme” yapılabilmesi esas alınmıştır.⁴⁰¹

Yapılan farklı araştırmada⁴⁰² da Kur’an kursu öğrencilerinin %35’i oyun oynamak istediklerini, ancak kursta oyun alanı olmadığı için oyun oynayamadıklarını

³⁹⁹ Ay, 2005, ss. 143-144, Koç, 2005, s. 96; Çaylı, a.g.t. , s. 115; Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , s. 46; Bayraktar, a.g.t. ss.90-92; Koç, 2009, s. 721; Cebeci - Ünsal a.g.m. , s. 41. Koç, 2010, s. 504.

⁴⁰⁰ Koç, 2010, s.504-505; Cebeci - Ünsal, a.g.m. , ss.39-40; Algul, a.g.t. , s.298.

⁴⁰¹ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.7, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

⁴⁰² Bayraktar, a.g.m. , s.60

belirtmişlerdir. Bizim araştırmamızda da kursta sosyal alanların yetersiz olduğu tespit edilmiştir. (%51,7) Veriler, Kur'an kurslarının oyun ve sportif faaliyetler için önemli ölçüde eksikliklerinin olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu noktada şöyle bir soru akla gelebilir: “Hafızlık ciddi disiplin isteyen bir iştir, başka uğraşlara yer verilmemelidir. Dolayısıyla bu tür faaliyetlerin ne gibi etkisi olabilir?” Hafızlık yapan gençlerin geneli 10-16 yaş arasındadır, bu dönem ise öğrencilerin ergenlik çağıdır. Bu dönemde ergenin duygularının yoğunluğunda artma olur. Artan duygululuk ve coşku hali ergende duygularını dışa vurma ve ifade etme ihtiyacını doğurur. İşte oyun ve sportif faaliyetler, artan enerjinin boşaltılması için bir fırsattır. Özellikle hafızlık yapan öğrencilerin yoğun ders çalışma temposundan kaynaklanan zihni yorgunluğu atmak için futbol, voleybol, basketbol, hentbol, masa tenisi vb. sportif faaliyetleri yapmaları, hem enerjilerini atmalarını hem de dinlenmelerini sağlayan etkinliklerdir. Aksi halde “Hafızlık yapan bir öğrenciye top oynamak, koşuşturmak yakışmaz” şeklindeki yaklaşımlar son derece yanlıştır. Çünkü bu durum öğrenciyi ya pasif bir hale getirir ya da isyankâr, kural tanımaz davranışlar sergilemesine neden olur. Ayrıca bireyin gelişiminde eğlence ve oyunun olumlu etkileri vardır. Sosyal hayata katılımı kolaylaştırması, karşılıklı iş birliği, yardımlaşma ve dayanışma deneyimlerine katkı sağlamasının yanında derslerde moral ve motivasyonun artırılmasında da etkilidir.⁴⁰³

İslam tarihine baktığımız zaman Hz. Peygamber (sav)’in çocuklarla oyun oynadığını, onların oyunlarına önem verdiğini, oyunlarını sürdürmelerini istediğini ve onları oyun oynamaya teşvik ettiğini görmekteyiz.⁴⁰⁴ Ayrıca Gazzâlî ve İbn-i Miskeveyh gibi İslam âlimleri, eğitimin sağlıklı olmasının ön şartlarından birisinin de vücut sağlığı olduğunu belirtmişlerdir. Çocukların fitratından gelen özellikleri itibariyle oyun oynamaya yatkın oldukları, bu sebeple çocuklara oyun oynama fırsatının verilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.⁴⁰⁵

Ortaöğretim ergenlik dönemini kapsamaktadır. Hafızlık eğitimi de genellikle ortaöğretim döneminde yapıldığı için çocuklarda meydana gelen bedensel ve devinsel gelişimlere uygun eğitim-öğretim ortamları oluşturulması önem arz etmektedir. Bu nedenle öncelikle öğrencilerin gelişim özelliklerinin tanınması ve izlenmesi daha sonra

⁴⁰³ Algul, a.g.t. , s.82.

⁴⁰⁴ Buhari, Edep, 81; İsti’zan, 15; Müslim, Fedail-üs Sahabe, 13; Selam, 5; Ebu Davut, Edep, 62, 147; İbn-i Mace, Nikah, 50.

⁴⁰⁵ Bayraktar, a.g.t. , s. 62.

ise gelişimi kolaylaştıracak öğrenme ortamı ve uygun etkinlikler belirlenmesi gerekir. Bunların gerçekleştirilebilmesi için öğrencilerin takvim yaşları aynı olsa bile bireysel farklılıklar göz önünde bndurulmalı, dinlenme ve spor saatleri oluşturulmalı ve kaza ve travmalarla karşılaşmalarını önleyici tedbirler alınmalıdır. Çocuğun hafızlık eğitimine başladığı 11-12 yaşlarında bedensel becerileri yapabilmesi için sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenmeye dayalı bir büyüme ve gelişme içerisinde olması gerekir. Ayrıca çocukluk döneminin en önemli gelişim görevinin ve doyum kaynağının oyun becerisi olduğu da unutulmamalıdır. Bununla birlikte, hafızlık eğitiminde sürekli disiplin altında tutulan gençlerin psiko-sosyal durumlarının da olumsuz yönde etkilendiği düşünüldüğünde stres atmak ve zihinlerini dinlendirmek için farklı sosyal ve sportif etkinliklerin olması gerektiği de göz ardı edilmemelidir.⁴⁰⁶ Ders dışı etkinliklerin yapılabilmesi için hafızlık eğitimi verilen Kur'an kurslarının fiziki imkânlarının gelişim dönemleri de göz önünde bulundurularak 10-16 yaşlar arası gençlerin fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişim ihtiyaçlarına göre dizayn edilmesi gerekmektedir.⁴⁰⁷ Kalıplaşmış geleneksel eğitim ortamlarıyla, yıllardan beri herhangi bir değişikliğe uğramadan kullanılmaya devam edilen öğretim yöntemleriyle ve eğitim araçlarıyla çocukları ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yetiştirmek imkânsızdır. Kur'an kursları yeterli fiziki şartlara sahip olsa da öğretici ve idarenin bakış açısı önemlidir. Bu nedenle gelecek nesillerin eğitim dünyasındaki gelişmelere uyum gösterebilecek şekilde yetişmesi ve öğrenmenin istenilen düzeyde gerçekleşmesi için; özelde hafızlık, genelde ise din öğretimi verilen ortamlarda, onlara ezber bilgiler aktarmak yerine, öğrenmeyi öğretecek, temel kavramları anlama, yorumlama ve uygulayabilme olanağı verecek, problem çözme yetenek ve davranışlarını kazandıracak, onları yaratıcılığa ve estetik bir bakış açısı kazandırmaya yönlendirecek süreçlerin oluşturulması gerekmektedir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Araştırmamızda "Sürekli aynı işlerle (ezber, namaz vb.) uğraşmaktan bıktım" ifadesinin ortalamasının yüksek bulunması (Ort:3,228) bu düşünceyi desteklemektedir. Tablo 23. Gençlerin Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar ile İlgili Ortalamaları.

⁴⁰⁷ Ziyaret edilen Kur'an kurslarının içerisinde oldukça yeterli fiziki imkânlarla sahip olan kurslar olmakla birlikte, fiziki imkanlardan yoksun, yetersiz kurs binalarına da rastlanmıştır.

⁴⁰⁸ Tülay Üstündağ, "Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Türk Eğitim Derneği, 1998, C. 22, S.107, ss.30-37.

3.6. Kursun Fiziki Yeterliliği Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Kursun fiziki yeterliliği değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 33'te verilmiştir.

Tablo 33. Kursun Fiziki Yeterliliği Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Kursumuz fiziki açıdan eğitim için elverişsizdir	Evet	113	2,92	,80
	Hayır	154	2,56	,70
	Kararsızım	62	2,95	,64
	Toplam	329	2,76	,75

Tablo 33'te görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların Kur'an kursunun fiziki açıdan yeterliliği değişkenine göre "Kararsızım" (Ort.= 2,95) grubunun ortalaması ile "Evet" (Ort.=2,92) grubunun ortalaması daha yüksektir. "Hayır" grubunun ortalaması ise düşüktür. (Ort.= 2,56) Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 34'te yer verilmiştir.

Tablo 34. Kursun Fiziki Yeterliliği Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	11,041	2	5,520	10,448	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	172,245	326	,528			

Kursun fiziki yeterliliği değişkeni ile HEEDBYS'ın düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma olduğu belirlenmiştir. ($F=10,448$, $P=,000$ $p<,05$). Söz konusu anlamlı farklılaşmaların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere uygulanan “Tukey” testi sonuçlarına bakıldığında, “Evet” ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür.

İstatistiki bilgiler, Kur'an kurslarını fiziki açıdan yetersiz gören öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca veriler, Kur'an kurslarının fiziki imkânlar açısından istenilen düzeyde olmadığı gerçeğini de yansıtmaktadır. Buna göre; ergenlik döneminde fiziki açıdan birçok gereksinimi olan öğrencilerin bu ihtiyaçlarını karşılamaları önemlidir. Kendilerine ait özel dolap, giyinme odası, duş alma imkânlarının sağlanması ergen için ön plana çıkmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında ziyaret edilen kurslarda yeni yapılmış kurs binalarının derslikleri, eğitim araç gereçleri, bahçesi, oyun ve dinlenme alanları, çalışma odaları, yemekhane, yatakhane, kütüphane, kantin, bilgisayar destekli eğitim imkânları ile her bakımdan eğitim-öğretime elverişli, mesleki nitelikler bakımından oldukça iyi öğretici ve yöneticilere sahip olduğu görülmüş, diğer taraftan yıllardan beri eğitimin devam ettiği şehrin içinde binaların ortasında sıkışmış, güneş görmeyen, masa ve sıra dışında eğitim araç gereci bulunmayan, tuvalet, abdest vb. yerler bakımından düzensiz olan Kur'an kurslarının da olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰⁹

Eğitim verilen ortamın fiziki imkânlarının yeterliliği, eğitimin niteliğini de etkilemektedir. Bu bağlamda kurs, ergen için sadece Kur'an ezberinin yapıldığı yer olmanın ötesinde, dini ve kültürel değerler ile sosyal ilişkiler ve davranış özelliklerinin kazanıldığı yerdir. Bu anlamda kursta başarı sağlanması sadece bilişsel yeteneklere bağlı olmayıp, fiziki yeterlilik, eğitim öğretim yöntemleri ve psiko-sosyal gelişim gibi bir çok faktöre bağlı olarak gelişmektedir.⁴¹⁰ Bu nedenle diğer eğitimlerden bazı noktalarda farklılık arz eden hafızlık eğitiminin verildiği kursların fiziki niteliklerinin

⁴⁰⁹ Araştırma kapsamında kurslarda yapılan gözlemlerde; 2017 yılında faaliyete giren Merkez Bölge Yatılı Kur'an kursunun fiziki açıdan gençlerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dizayn edildiği, uzun yıllardan beri faaliyet gösteren Ziya Paşa Erkek Kur'an kursu ile Gökmeşan Kız Kur'an kurslarının ise fiziki imkanlarının yetersiz olduğu görülmüştür.

⁴¹⁰ Özlem Güler, “Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı Duygusal ve Günahkarlık Duygusu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, ss.20-22.

günümüz şartlarına göre düzenlenmesi önemlidir. Her kursun imkânları farklı olsa da öğrencilerin hafızlık eğitimine odaklanmaları için yaş düzeyleri de dikkate alınarak⁴¹¹ öğrenci sayısı, yerleşim düzeni, ısı, ışık, renk, gürültü ve temizlik durumunun ihtiyaçlara göre düzenlenmesi gerekir. Ayrıca kursların fiziki şartlarının olumlu/olumsuz olması gibi hususlar hafızlık eğitimi veren öğreticinin ve öğrencinin problemi olmamalıdır.⁴¹²

Algul'un⁴¹³ hafızlık eğitimi alan bireylerin psiko-sosyal durumları, motivasyon ve stres düzeylerine ilişkin yapmış olduğu araştırmada da hafızlık eğitimi aldığı kursun fiziki imkânlarını yeterli bulan öğrencilerin psiko-sosyal durumları, motivasyon durum puanları, yeterli bulmayanlara oranla daha yüksek, stres düzeyleri ise daha düşük bulunmuştur. Eğitim aldığı kursun fiziki imkânlarını yeterli gören bireylerin kurs hocalarıyla olan iletişimlerinin yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Nitekim konu ile ilgili yapılan diğer birçok araştırmada⁴¹⁴ da benzer sonuçlar ortaya çıkmış, öğrenciler kurs binalarının fizikî veya teknik eksikliğini en önemli sorun olarak görmektedir. Bunları ise eleman eksikliği takip etmektedir.

Hafızlık yapılan Kur'an kurslarının her geçen gün yaygınlaşması Diyanet İşleri Başkanlığının da bu konuda ciddi çalışmalar yapmasını sağlamıştır. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında hafızlık eğitimi verilen Kur'an kurslarında fiziksel imkânların iyileştirilmesi ile ilgili öneriler yer almaktadır. Bu kapsamda Kur'an kurslarına devam eden gündüzlü, yatılı, yüzüne okuyan veya hafızlığa çalışan erkek ve kız öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerinin dikkate alınarak:⁴¹⁵ *"Kur'an kurslarında sınıf ve diğer mekânların; ilkokul, ortaokul, lise çağı ve yetişkinlere yönelik olarak ayrı ayrı düzenlenmesi, ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin sınıf ve yatakhanelerinin mutlaka ayrılması ve imkânlar ölçüsünde ayrı binalarda veya farklı katlarda kalmalarının sağlanması, yatakhanelerde aynı odada kalacak öğrencilerin aralarındaki yaş farkının ikiyi geçmemesine dikkat edilmesi,*

⁴¹¹ Nihat Temel, "Kur'an Talimi ve Hafızlık Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18. , ss. 47; Özbek, a.g.m. , s. 195.

⁴¹² Özbek, a.g.m. , ss.194-195.

⁴¹³ Algul, a.g.t. , ss.176-178.

⁴¹⁴ Bayraktar, a.g.t. ss. 90-91; Ay, 2005, s. 46; Süleyman Karacelil, "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, C. 2, S. 3, ss.274-295; Çaylı, a.g.t. , ss.109-113; Buyrukçu, 2001, s. 123; Algul, a.g.t. , s.237.

⁴¹⁵ Bu madde 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında yer almaktadır.

yatakhanelerdeki yatak sayıları, kişi başına düşecek metre kare miktarı ile diğer mefruşatın mevzuatta belirtilen şartlara göre düzenlenmesi, öğrencilerin dinlenme, beslenme ve ders çalışma süreçlerine rehberlik ve örneklik etmek amacıyla, nöbetlerin özellikle kadrolu öğretmenler tarafından kursta kalmak suretiyle tutulması, hafızlık takip komisyonlarınca hafızlık eğitimine uygun olmayan kursların tespit edilerek raporlanması” yönünde çalışmalar yapılması gerektiğine yer verilmiştir.⁴¹⁶ Fakat sahadan elde edilen veriler, kurslardaki fiziki şartların yeterli düzeyde olmadığını, sorunun devam ettiğini göstermektedir.

3.7. Mutlu Olma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Mutlu olma değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 35’te verilmiştir.

Tablo 35. Mutlu Olma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Kur’an kursunda okuduğum için mutluyum	Evet	296	2,71	,72
	Hayır	10	3,28	1,05
	Kararsızım	23	3,15	,80
	Toplam	329	2,76	,75

⁴¹⁶ DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018. <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>, (25.06.2018)

Tabloda görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların Kur'an kursunda okuduğu için mutlu olma değişkenine göre "Hayır" grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=3,28). Bu grubu "Kararsızım" grubu (Ort.=3,15) ile "Evet" grubu (Ort.=2,71) takip etmektedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 36'da yer verilmiştir.

Tablo 36. Mutlu Olma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	6,884	2	3,442	6,361	,002	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	176,401	326	,541			
Toplam	183,285	328				

Varyans analizi sonuçlarına göre HEEDBYS Kur'an kursunda okuduğu için mutlu olma değişkenine göre ölçeğin genelinde anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. (F=6,361, P=,002, p<,05) Gruplar arası farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan "Tukey" testi sonucuna göre "Evet" ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaşma olduğu görülmüştür.

Veriler incelendiğinde; "Hayır" ile "Kararsızım" diyen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemlerin daha yüksek olduğu, kursun ergenliğe bağlı yaşanan sorunların tetikleyicisi olduğu belirlenmiştir. Buna göre okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemin yaygınlaşması nedeni ile okulda yoğun ödevlerin verilmesi, kursta günlük ezber dersinin istenilmesi, günlük dersini verememekten kaynaklanan gerilimin çok fazla olması, hafta sonu izine çıkamama gibi cezalar verilmesi ve yoğun ezber kaygıları, sadece kurs başarısını değil aynı zamanda gencin, ruhsal, kişisel ve sosyal gelişimi de olumsuz etkilemektedir.

Görüşme yapılan kursların bazılarında ise haftalık dersini veremeyen öğrencilerin izinlerinin iptal edilmesi nedeni ile sorunlar yaşadıkları, sürekli kurs ortamında kalmaları neticesinde hafızlık eğitiminin çekilmez bir hale geldiğini ifade etmişlerdir. Bütün bu olumsuzluklar bir arada düşünüldüğünde; ergenlik döneminde

birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalan öğrencilerin bunalım yaşadığı, doğal olarak da Kur'an kursu ortamının hayatlarına mutsuzluk olarak yansıdığı görülmektedir.⁴¹⁷ Algul'un⁴¹⁸ araştırmasında da benzer problemler dile getirilmiştir. Araştırmanın nitel bölümünde görüşme yapılan 43 katılımcının büyük bir çoğunluğu hafızlık eğitim sürecinin zor ve stresli olduğunu dile getirirken (n=22) stresin sebepleri arasında günün dersini verememe, kurs ve sosyal çevreden beklentilere karşılık verememe olarak ifade etmişlerdir. Kendilerini mutlu eden unsurların ise "günün dersini vermek" (n=33). İzne çıkmak suretiyle "aile ile geçirilen zaman" (n=9) ve "arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmenin" (n=4) kendilerini mutlu ettiğini ifade etmişlerdir.

Alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde⁴¹⁹ araştırmamız ile benzer sonuçların elde edildiği, katılımcıların genel olarak Kur'an kursunda okumaktan memnun oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Kanaatimizce bu verilerin elde edilmesinde öğrencilerin hafızlık eğitimine yükledikleri anlamın etkili olduğu söylenebilir. Örneğin; Ünsal⁴²⁰ tarafından 2006 yılında hafızlık eğitimi alan gençler üzerinde yapılan bir araştırmada katılımcıların %97,1'inin hafızlık eğitimi almaktan memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Algul⁴²¹ tarafından yapılan benzer araştırmada da hafızlık eğitimi alan gençlerin söz konusu eğitimi isteyen herkese tavsiye edip etmeyecekleri sorulmuş, katılımcıların %82,8'i aldıkları eğitimi isteyen herkese tavsiye edebileceğini, %5,8'i hafızlık eğitimini isteyen herkese tavsiye etmeyeceğini, %11'i ise "fikrim yok" seçeneğini işaretleyerek kararsızlıklarını ortaya koymuştur.

3.8. Tekrar Hafızlık Yapmayı İstememe Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Tekrar hafızlık yapmayı istememe değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar

⁴¹⁷ İlgili nedenleri araştırma süresince örneklemeler dile getirmişlerdir.

⁴¹⁸ Algul, a.g.t. , ss.210-212.

⁴¹⁹ Öztürk, a.g.t. , s. 45; Oruç, a.g.m. , s. 52; Aköz, a.g.t. , s. 190; Çaylı, a.g.t. s. 70; Bayraktar, a.g.t. , s. 89.

⁴²⁰ Ünsal, a.g.t. , ss.39-40.

⁴²¹ Algul, a.g.t. , s. 140.

arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 37. Tekrar Hafızlık Yapmayı İstememe Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
İmkânım Olsa Tekrar Hafızlık Yapmak İstemezdim	Evet	33	2,98	,80
	Hayır	255	2,72	,75
	Kararsızım	41	2,80	,64
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü gibi yaşanan sorunlara yönelik puanların tekrar hafızlık yapmayı istememe değişkenine göre “Evet” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=2,98). Bu grubu “Kararsızım” grubu (Ort.=2,80) ile “Hayır” grubu (Ort.=2,72) takip etmektedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 38’de yer verilmiştir.

Tablo 38. Tekrar Hafızlık Yapmayı İstememe Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	2,106	2	1,053	1,895	,152	Anlamlı fark bulunamamıştır
Gruplar içi	181,179	326	,556			
Toplam	183,285	328				

Tablo 38’de görüldüğü üzere, HEEDBYS’in tekrar hafızlık yapmayı istememe değişkenine göre ölçeğin genelinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmadığı,

($F=1,895$, $P=,152$, $p>,05$) tekrar hafızlık yapmayı istemeyen öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ortalamasının diğerlerine göre daha yüksek bulunduğu görülmüştür. Bulgular, gençlerin hafızlık eğitimi esnasında bir takım sorunlar yaşadıklarını ve bunun almış oldukları eğitimden memnuniyet tercihlerine yansıdığını ortaya koymaktadır.

Gençlerin hafızlık eğitimi esnasında ergenlik dönemine bağlı olarak bir takım sorunlar yaşadıkları bilinen bir gerçekliktir. Bütün bu sorunlara ilave olarak zorlu bir süreç olan Kur'an'ı Kerim'i ezberleme, okul dersleri ve yatılı eğitim görme durumları da eklendiğinde, içinde buldukları durum hafızlık eğitimine karşı olumsuz bir tavır takınmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle çok yönlü bir eğitim sürecini kapsayan hafızlıkta Kur'an kurslarının fiziki imkânları, müftülük ve DİB'in hafızlık eğitimine karşı yaklaşımlarının yanında hafızlık eğitimi alan gençlerin moral, motivasyon, karakter gelişimi, dini ve ahlaki gelişim ile toplumsal beklentilere cevap verme noktasında çalışmaların yapılması, kurstan duyulan memnuniyet oranının artmasını sağlayacaktır. Veriler, hafızlık yapmayı istenilmesini engelleyen faktörlerin ergenlik dönemine bağlı sorunları artırdığı, Kur'an'ı ezberlemenin mutluluk veren bir durum olmaktan çıktığını göstermektedir.

Algul'un⁴²² araştırmasında ise hafızlık yapmayı isteme ile stres, motivasyon ilişkisi ele alınmış, hafızlık eğitimi tavsiye eden bireylerin psikososyal durum puanları ile motivasyon durum puanları, tavsiye etmeyenlere oranla daha yüksek, stres düzeyleri, tavsiye etmeyenlere oranla daha düşük düzeyde bulunmuştur.

Ünsal⁴²³ tarafından 2006 yılında hafızlık eğitimi alan gençler üzerinde yapılan bir araştırmada katılımcılara hafızlığa başladıkları zamana dönme imkânları olsaydı, yine hafızlık eğitimine başlar mıydınız? Sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %75,7'si "evet", %7,5'i "hayır" seçeneğini tercih ederek tavırlarını net bir şekilde ortaya koyarken %14,4'ü kararsız olduğunu, %2,4'ü de istemese de gönderileceğini ifade etmiştir. Kur'an kursları üzerine yapılan diğer araştırmalarda⁴²⁴ da genel olarak öğrencilerin hafızlık eğitimi almaktan memnun oldukları, herkese bu eğitimi tavsiye edebilecekleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

⁴²² Algul, a.g.t. , ss.173-175.

⁴²³ Ünsal, a.g.t. , ss.39-40.

⁴²⁴ Çaylı, a.g.t. s. 70; Ünsal, a.g.t. , ss.39-40; Algul, a.g.t. , s. 140; Öztürk, a.g.t. , s. 45; Oruç, a.g.m. , s. 52; Aköz, a.g.t. , s. 190; Çaylı, a.g.t. s. 70; Bayraktar, a.g.t. , s. 89.

3.9. Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Hafızlık eğitimi için uygun olan yaş değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 39. Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkenler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
İçinde bulunduğunuz yaşların hafızlık eğitimi için uygun olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	250	2,66	,75
	Hayır	37	3,07	,78
	Kararsızım	42	3,09	,54
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların hafızlık eğitimi için uygun olan yaş değişkenine göre “Kararsızım” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=3,09). “Hayır” grubunun ortalaması Ort.=3,07, “Evet” grubunun Ortalaması ise Ort.=2,66 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 40’da yer verilmiştir.

Tablo 40. Hafızlık Eğitimi İçin Uygun Olan Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	10,950	2	5,475	10,357	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	172,335	326	,529			
Toplam	183,285	328				

Elde edilen verilere göre HEEDBYS’ın hafızlık eğitimi için uygun olan yaş değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür.

($F=10,357$, $P=,000$, $p<,05$) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan “Tukey” testi sonucuna göre; “Evet” ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin içinde buldukları yaşların hafızlık eğitimi için uygun olup olmaması değişkenine göre “Kararsızım” ve “Hayır” diyenlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğu görülmektedir. İçinde bulunduğu yaşların hafızlık eğitimi için uygun olup olmaması noktasında kararsızlık yaşayan öğrencilerin daha fazla sorun yaşamaları ise hafızlık eğitimi alıp almama noktasında da kararsız olduklarını göstermektedir. İçinde bulunulan yaşın hafızlık eğitimi için uygun olduğunu düşünenlerin daha az sorun yaşamaları ise hafızlığı isteyerek yaptıklarını göstermektedir. Tablo 37’de hafızlık yapmayı isteyenlerin daha az problem yaşamaları bu görüşü desteklemektedir. (Ort.=2,72) Kurstaki diğer değişkenlerin (öğretici, fiziki yeterlilik, kolay ezber yapabilme vb.) öğrenim görülen yaşların uygunluğu noktasında da etkili olmaktadır. Kurstan duyulan memnuniyet derecesi arttıkça eğitim görülen yaşların uygunluğu söz konusu olurken, memnuniyet derecesinin düşmesi eğitim görülen yaşların uygun olmadığı sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca araştırmamıza katılan gençlerin yaş aralıkları incelendiğinde yoğunluğun 12 ile 16 yaşları arasında olduğu görülmektedir. Ergenliğin yoğun olarak yaşandığı bu yaşlarda gençler daha fazla problem yaşamaktadırlar. Yaşadıkları problemlerle mücadele eden gençlerin ayrıca hafızlık eğitimi ile meşgul olmaları içinde buldukları yaşların hafızlık eğitimi için uygun olmadığı görüşünü etkilemektedir. Diğer taraftan hafızlık yapılan yaşların her geçen gün düştüğü düşünüldüğünde küçük yaşlarda hafızlık yapanların söz konusu eğitime daha fazla motive oldukları ve daha az sorun yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Hafızlık eğitimi tarihi süreci incelendiğinde Kur’an’ı ezberleme yaşlarının zamana ve mekâna göre değiştiği görülmektedir. Alanda yapılan araştırmalar da hafızlık eğitimine erken yaşta başlamanın eğitimi kolaylaştırması açısından önemli olduğu kanaatini desteklemektedir.⁴²⁵

Ülkemizde de eğitim alanında yapılan düzenlemeler doğal olarak hafızlığa başlama yaşlarını etkilemiştir. Sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmesinden sonra gençler lise çağında hafızlık yapmaya başlamış ve hafızlık eğitimine başlama yaşı 15

⁴²⁵ Cebeci ve Ünsal, agm. , s.44; Çimen, agm. , s. 108; Akdemir, agm. , s. 27; Bayraktar, age. , ss. 120-121; Kurt, agm. , s. 247.

yaşın üzerine çıkmıştır. Son yıllarda yapılan düzenlemelerle⁴²⁶ birlikte öğrenciler, örgün eğitime ara vererek ya da örgün eğitim ile hafızlık eğitimini bir arada yürütmek suretiyle hafızlık eğitimine daha erken yaşlarda başlayabilmektedir. MEB'in öğrencilere tanıdığı olduğu bu haklar çerçevesinde hafızlık eğitimine başlama yaşı tekrar aşağı çekilmiştir. Söz konusu değişiklikler DİB'in ilgili mevzuatlarında da değişiklik yapılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda "2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında" Kur'an kurslarına devam eden gündüzlü, yatılı, yüzüne okuyan veya hafızlığa çalışan erkek ve kadın öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri dikkate alınarak yapılması gereken hususlar belirtilmiştir.⁴²⁷

Algul⁴²⁸ araştırmasında hafızlık eğitimi alan gençlerin hafızlık eğitimine erken yaşta başlayan gençler ile ileri yaşlarda başlayan gençler arasında motivasyon açısından anlamlı bir fark olduğu, gencin yaş büyüdükçe hafızlık eğitimine motive olmasının zorlaştığı, ayrıca "ilkokul" mezunlarının hafızlık eğitimine daha yüksek düzeyde motive olurken lise mezunlarının en düşük seviyede motive oldukları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada yaş düzeyi azaldıkça stres düzeyinin de azaldığı; yaş düzeyi arttıkça stres düzeyinin de arttığı görülmektedir. Stres düzeyinin küçük yaşlarda daha düşük olması, söz konusu eğitimin bu yaşlarda daha etkili bir şekilde yapılabileceğini göstermektedir. Aynı çalışmada hafızlık eğitimi alan bireyin farkındalık düzeyinin yaş ile birlikte arttığı da tespit edilmiştir.

⁴²⁶ Resmi Gazete, "MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" , S. 28360, 21.07.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr>; Resmi Gazete, "MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği",S.29072, 26.07.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

⁴²⁷ a) Kur'an kurslarında sınıf ve diğer mekânların; ilkokul, ortaokul, lise çağı ve yetişkinlere yönelik olarak ayrı ayrı düzenlenmesi,

b) Ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin sınıf ve yatakhanelerinin mutlaka ayrılması ve imkânlar ölçüsünde ayrı binalarda veya farklı katlarda kalmalarının sağlanması,

c) Yatakhanelerde aynı odada kalacak öğrencilerin aralarındaki yaş farkının 2'yi geçmemesine dikkat edilmesi,

d) Yatakhanelerdeki yatak sayıları ile diğer mefruşatın mevzuatta belirtilen şartlara göre düzenlenmesi,

e) Öğrencilerin dinlenme, beslenme ve ders çalışma süreçlerine rehberlik ve örneklik etmek amacıyla, nöbetlerin özellikle kadrolu öğreticiler tarafından kursta kalmak suretiyle tutulması,

f) Hafızlık Takip Komisyonlarınca hafızlık eğitimine uygun olmayan kursların tespit edilerek raporlanması yönünde çalışmalar yapılması istenmektedir. DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları, Ankara 2018, s. 6-7.

⁴²⁸ Algul, a.g.t. , ss.146-149.

Ünsal⁴²⁹ tarafından yapılan araştırmada hafızlık eğitimi veren öğretmenlerin %81,7'si 11-13 yaş arasında, %14,1'i 10 yaş ve altında, sadece %4,2'si 14 yaş ve üzerinde hafızlık eğitiminin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kurt'un⁴³⁰ araştırmasında ise hafızlık eğitimine erken yaşta başlamanın, söz konusu eğitimin daha kolay yapılmasına katkı sunacağı sonucuna varılmıştır.

Bütün veriler birlikte değerlendirildiğinde; hafızlık eğitiminde genel olarak psiko-sosyal durum ve başarı açısından ilkökul sonrasında ortaokul çağı ön plana çıkarken, hafızlık eğitiminin anlamını kavramak suretiyle farkındalık düzeyinin artması kapsamında daha ileriki yaşlar gündeme gelmektedir.⁴³¹ Ayrıca yaş ilerledikçe ergenlik dönemine bağlı sorunların da arttığı görülmektedir. 12-14 yaş döneminde ise sorunlar en üst düzeye ulaşmaktadır.⁴³² Çünkü çocukluktan yetişkinliğe geçişin en belirgin olarak yaşandığı bu yaş diliminde ergenlik ile ilgili problemler daha açık ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden ergenlik döneminde genel olarak sorun yaşayan öğrenciler içinde buldukları yaşların hafızlık eğitimi için uygun olmadığını düşünmektedirler. Bununla birlikte kolay ezber yapabilme açısından erken yaşlarda yapılmasının daha yararlı olduğu söylene de hafızlık eğitiminde yaş yükseldikçe farkındalık düzeyinin arttığı, bilinçli hafızlık eğitimi için ileriki yaşların daha uygun olduğu da göz ardı edilmemelidir.

3.10. Aile İle İletişim Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Aile ile iletişim değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 41'de verilmiştir.

⁴²⁹ Ünsal, a.g.t. , s.85

⁴³⁰ Yaşar Kurt, "Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi", *HÜİFD*, 2012, C. 11, S. 22, ss. 247

⁴³¹ Algul, a.g.t. , ss.257-260.

⁴³² Tablo 25, Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar.

Tablo 41. Aile İle İletişim Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Aileniz ile olan iletişiminiz nasıldır?	Çok iyi	226	2,66	,73
	İyi	73	2,90	,70
	Orta	19	3,05	,84
	Kötü	11	3,42	,82
	Toplam	329	2,76	,75

Tablo da görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların aile ile iletişim değişkenine göre “Kötü” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=3,42). “Orta” grubunun ortalaması (Ort.=3,05), “İyi” grubunun Ortalaması (Ort.=2,90) ve “Çok İyi” grubunun ortalaması da (Ort.=2,66) şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 42’de yer verilmiştir.

Tablo 42. Aile İle İletişim Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	10,256	3	3,419	6,421	,000	Ç.İ., İ-O-K
Gruplar içi	173,029	325	,532			İ, Ç.İ.-O-K
Toplam	183,285	328				O, Ç.İ.-İ-K K, Ç.İ.-O-K

Varyans analizi sonuçlarına göre HEEDBYS’ın aile ile iletişim değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. (F=6,421, P=,000, p<,05). Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan “Tukey” testi sonucuna göre farklılığın ailesi ile iletişimi “Çok İyi” olanlar ile diğer gruplar arasında; “İyi” olanlar ile diğer gruplar arasında, “Orta” olanlar diğer gruplar arasında ve “Kötü” olanlar ile diğer tüm gruplar arasında olduğu tespit edilmiştir. Bulgular, öğrencilerin ailesi ile iletişimin niteliği ile kursta yaşanan problemler arasında pozitif yönde bir

ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü aile öğrencinin akademik ve sosyal gelişim alanlarının temel belirleyicisidir.

Ailenin çocuğun hafız olmasını arzulaması ve bu konuda bilinçli olması çok önemlidir. Çünkü hafızlık eğitimi genel olarak yatılı olarak yapılmaktadır. Gençler ailelerinden uzakta yatılı olarak eğitim aldıkları için ailelerine özlem duyarlar. Zorlu ve meşakkatli bir süreç olduğu kadar sabırlı ve gayretli olmayı da gerektiren hafızlık eğitim sürecinde öğrencilerin ailelerini yanlarında görmeleri, onlardan destek almaları, hafızlık eğitimini tamamlayabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Aynı şekilde çocuğun içinde doğduğu ailenin huzuru ve uyumu da çocuğun sağlıklı bir din eğitimi almasına katkı sağlamaktadır.⁴³³ Bununla birlikte ev ile kurs arasında sıkı ilişkiler kurulmasının hoca, öğrenci ve veli açısından ne kadar büyük faydalar sağlayacağı inkâr edilemez. Hele de bu ilişki, öğrencinin yaşı küçük ise daha da büyük bir önem kazanmaktadır. Çünkü onun takibe ve gözetilmeye daha çok ihtiyacı vardır. Belirli aralıklarla ailenin hoca ile işbirliği halinde çocuğu ödüllendirmesi motivasyon açısından önemlidir. Hocanın ve kurs idaresinin başarılı öğrencilerin velilerini bu amaçla bilgilendirmeleri gerektiği gibi ailenin de bu durumun takipçisi olmaları esastır. Çocuğun yaşı, varsa hobileri, spor düşkünlüğü gibi hususlar hassas bir yaklaşımla göz önünde bulundurulmalı, engelleyici ve yasaklayıcı bir rol üstlenilmemelidir. Bilakis onun müspet alışkanlıklarını, esas görevi olan dersini aksatmadan sürdürebilmesi ve planlayabilmesi konusunda yardımcı olunmalıdır.⁴³⁴

Gençlik döneminde dini gelişimin başarısı öncelikle çocuğun ailede küçük yaşlarda aldığı eğitime daha sonra ise zamanının çoğunluğunu geçirdiği eğitim aldığı kurumdaki dini eğitimin niteliğine bağlıdır. Nitelikli bir eğitim için aile ve kurs işbirliğinin önemi gerek geçmişte gerekse günümüzde açıkça ortaya konulmuştur. Aile içi iletişim, ailenin sosyoekonomik durumu, çocuğun kardeş sayısı, ailenin çocuk yetiştirme şekilleri gibi birçok değişken, eğitimi etkileyen unsurlardandır. Bazı aileler çocuklarına karşı aşırı hoşgörülü davranış rolünü benimserken bazıları da aşırı katı tutumlu olabilmektedir. Gençlere bu şekilde davranılması bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Eğitim faaliyetlerine olumlu yönde katkı sağlayacak davranış biçimi çocuğun ailede önemli bir insan olarak kabul edildiği, gereksinimlerinin karşılık

⁴³³ Hatice Kübra Tongar, *Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metotları*, Hayy Kitap, İstanbul 2017, s.17.

⁴³⁴ Akdemir, a.g.m. , s.37.

bulduğu, karşılıklı sevgi saygının olduğu aile ortamlarıdır. Çünkü hangi kültür ortamında yetişirse yetişsin bireylerin dinsel tavırlarının şekillenmesinde ailenin etkisi yadsınamaz.⁴³⁵

Kur'an kurslarında yapılan araştırmalarda aile ile iletişim düzeyi açısından farklı sonuçlar elde edilmiştir. Din eğitimi alanında ailenin dini eğitimde ergen üzerindeki etkileri üzerine yapılmış çalışmalarda da ailenin önemine vurgu yapılmıştır. Bayraktar⁴³⁶ ve Ay⁴³⁷ tarafından yapılan araştırmalarda hafızlık eğitimi alan gençlerin yarısından fazlasının evlerini özledikleri, gerek öğretmenler gerekse öğrenciler gözünde ilk başarısızlık sebebi olarak aile iletişimindeki problem yer almıştır.

Algul⁴³⁸, Çaylı⁴³⁹, Öztürk⁴⁴⁰ ve Bayraktar⁴⁴¹ tarafından yapılan araştırmalarda ise hafızlık eğitimi alan gençlerin aileleri ile olan iletişimlerinin genellikle iyi olduğu, ailelerin bir yandan çocuklarına destek olurken, diğer yandan da onlara değer verdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ailelerin bu şekilde davranmaları hafızlık eğitimi alan gençlerin kendilerine olan güvenlerine de olumlu yansımıştır. Hafızlık eğitiminin başarıya ulaşması için ailenin bireyin görüşlerine değer vermesi, stres ve sıkıntılı olduğu bir süreçte yanında olmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Alanda yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler birlikte değerlendirildiğinde; aile ve aile içi iletişimin, eğitimin bütün kademe ve türlerinde olduğu gibi gencin hafızlık eğitimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileme gücüne sahip olduğu görülmektedir. Çünkü ailedeki huzursuz bir durum öğrencinin motivasyonu, psikolojik yapısı, dikkati, kararlılığı ve başarısı üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle hafızlık eğitiminde kurs yönetimi, öğretici ve aile arasındaki işbirliğinin düzeyi bireyin ailesiyle sağlıklı bir iletişim kurması noktasında etkili olmaktadır. Bu noktada Kur'an kurslarında önceki yıllarda yapılan farklı araştırmalarda; velilerin, Kur'an kurslarına giderek öğrencileriyle ve kurs hocasıyla yeterli düzeyde iletişim kurmadıkları, bu nedenle kurs-

⁴³⁵ Şuayip Özdemir, "Nisâ Süresinde Aileyle İlgili Olarak Yer Alan Ayetlerin İstikrarlı Bir Aile Kurumunun Teşekkülü ve Çocuğun Eğitimi Açısından Tahlili", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* II, s. 3, 2002, ss. 1-17.

⁴³⁶ Bayraktar, a.g.t. , s. 64

⁴³⁷ Ay, 2005, ss. 131-132

⁴³⁸ Algul a.g.t. , s.223.

⁴³⁹ Çaylı, a.g.t. , s. 77.

⁴⁴⁰ Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , s. 64.

⁴⁴¹ Bayraktar, a.g.t. , s. 114.

aile işbirliği açısından problemleri bir durumun ortaya çıktığı nitelendirilirken,⁴⁴² son yıllarda yapılan araştırmalarda⁴⁴³ ise Kur'an kurslarında eğitim gören gençlerin aileleri ile iletişimlerinin iyi düzeyde olması kurs-aile-öğretici işbirliğinin arttığını göstermektedir. Ayrıca söz konusu iletişimin daha da iyi seviyelere çıkarılması için çocukları hafızlık eğitimine başlayan ailelerin Kur'an kurslarında görevlendirilecek rehberlik uzmanları tarafından, ya da gerek kurs yönetimi, gerekse müftülükler bünyesinde düzenlenecek etkinliklerle bilgilendirilmeleri faydalı olacaktır.

3.11. Öğreticiden Destek Alma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Öğreticiden destek alma değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43. Öğreticiden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Kursta erg. dön. Karşılaşılabilecek problemler hakkında hocalar tarafından yeterli bilgi veriliyor mu?	Evet	185	2,61	,65
	Hayır	85	3,02	,84
	Kararsızım	59	2,83	,80
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere yaşanan sorunlara yönelik puanların öğreticiden destek alma değişkenine göre ortalamalarında "Hayır" grubunun ortalaması diğerlerine göre daha yüksektir (Ort.=3,02). "Kararsızım" grubunun ortalaması Ort.=2,83 "Evet" grubunun Ortalaması ise Ort.=2,61 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit

⁴⁴² Bayraktar, a.g.e. , ss.62-63; Koç, 2005, s. 725; Ay, 2005, s. 44.

⁴⁴³ Algul a.g.t. s.223; Çaylı, a.g.t. , s.77, Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , s. 64.

edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 44’te yer verilmiştir.

Tablo 44. Öğreticiden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	10,028	2	5,014	9,435	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	173,257	326	,531			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonuçlarına göre HEEDBYS’ın öğretmenlerin yaklaşımı değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. (F=9,435, P=,000, p<,05) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan “Tukey” testi sonucuna göre öğretmenlerden destek aldığını belirtenler ile kararsız ve hayır seçeneğini işaretleyen gruplar arasında olduğu belirlenmiştir. Bulgular, öğretmenlerin öğrenciye sunduğu sağlıklı bir desteğin hafızlık eğitiminin getirdiği zorluklar ve içinde buldukları gelişim problemlerini aşmada katkı sağladığını ortaya koymuştur. Nitekim veriler öğreticiden destek alma değişkenine “Hayır” cevabını veren öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğunu göstermektedir. Kararsız olanların durumu da göz önüne alındığında öğrencilerin öğretmenlerden yeterince destek almadıkları görülmektedir.

Hafızlık eğitimi özel bir eğitim alanı olduğu için özel beceriler gerektirmektedir. Bu nedenle Kur’an kursu öğreticisinin hafızlık eğitimi ve Kur’an kıraati ile ilgili özel alan bilgisinin yanında mesleki pedagojik formasyon ve genel kültür bilgisinin olması gerekmektedir.⁴⁴⁴ Yapılan araştırmalarda kurs öğretmenlerinin, en fazla eksiklik duydukları konunun özel alan ve formasyon bilgisi olduğunu ifade etmelerine rağmen bu durumu düzeltmek için herhangi bir çaba içerisine girmedikleri görülmektedir.⁴⁴⁵ Çaylı tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerin %66,7’si

⁴⁴⁴ Oruç, a.g.m. , s.48

⁴⁴⁵ Çimen, a.g.m. , s.130; Bayraktar, a.g.e. , s. 47; Ay, 2005, s. 87; Koç, 2005, ss.137-138, Koç, 2009, s. 722.

öğreticilerin mesleki formasyon yönünden yeterince eğitim almadıklarını belirtmişlerdir.⁴⁴⁶

Kurs hayatı ile birlikte çocuğun hayatına etki eden en önemli faktör şüphesiz öğreticidir. Öğreticinin otorite kabul edilmesi ile birlikte onun söyleyeceği her türlü bilgi öğrenci tarafından sorgusuz kabul edilmektedir. Bu nedenle din eğitimi açısından çocuğa dini bilgiler aktaran öğretici kilit konumda bulunmaktadır. Bu süreçte öğrencilerin; bilgili, sevecen, güler yüzlü olmaları, dersi sevdirmeleri ve öğrencilere empatik bir tavırla yaklaşmaları ve olumlu iletişim kurmaları öğrencilerin hafızlık sürecindeki motivasyonunu artıracaktır.⁴⁴⁷ Bununla birlikte öğretmenler; öğrencilerinin ilerlemelerini sağlamak için öğrencinin seviyesini dikkate almalı, öğrenme hedeflerinin açıkça belirtildiğinden ve kısa vadede ulaşılabilir olduğundan emin olmalı, öğrencilerini başkalarıyla kıyaslamamalı, öğrencilere problemlerle başa çıkma konusunda model olmalıdırlar.⁴⁴⁸ Din öğretimi ile ilgilenen kişinin öğrenciye kılavuzluk ederken dikkat etmesi gereken en önemli noktalardan biri de öğretilen bilgilerin öğrenen açısından kullanılabilirlik, uygulanabilirlik, faydalılık niteliklerinin ön plana çıkarılmasıdır. Bu sayede kişi hayatında faydalı olan, sorunlarına çözüm sağlayan, varoluş düzeyini yükseltmesine neden olan bilgiyi isteyerek alacak ve öğrenme arzusunun artmasına neden olacaktır. Günümüzde yürütülen hafızlık sisteminde öğrencilerin hem hafızlık yaptıkları hem de okullarına devam ettikleri düşünüldüğünde iki yönlü bir öğretmen etkisi ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu nedenle Kur'an kursunda kendilerine öğretilen bilgiler ile okulda öğretilen bilgiler arasında çelişki yaşanmamalıdır.⁴⁴⁹

Gençlerle sürekli iletişim halinde olan Kur'an kursu öğretmenleri, hafızlık eğitimi verdikleri öğrencilere mesleki, eğitsel ve kişisel rehberlik yapabilirler. Bu süreçte bilinçli olmaları, pedagojik formasyon almış, etkili iletişim bilgi ve becerilerine sahip olmaları ve bu konuda uzmanlardan destek almaları önemlidir.⁴⁵⁰ Nitekim DİB söz konusu ihtiyacı görmüş 2011 yılı itibariyle kadrosuna 50 Psikolojik

⁴⁴⁶ Çaylı, a.g.t. , s. 89

⁴⁴⁷ Çınar - Yıldız, 2016, ss.191-208.

⁴⁴⁸ Algul, a.g.t. , ss.88-89.

⁴⁴⁹ Şaban Karaköse, 2012, s. 57-58.

⁴⁵⁰ Şevki Aydın, "Kur'an'ı Öğrenme Bağlamında Hafızlık", *Diyanet Aylık Dergi*, Ocak 2010 ss.22-25

Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) kadrosu almıştır.⁴⁵¹ 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an kursları Uygulama Esasları kitapçığında da Kur'an kurslarında görevlendirilen PDR öğretmenlerinin Kurslarda öğrencilere hangi rehberlik faaliyetlerinde bulunabilecekleri belirtilmiştir. Buna göre; “Kadın PDR öğretmenlerinin kız Kur'an kurslarında, erkek PDR öğretmenlerinin ise erkek Kur'an kurslarında görevlendirilmesinin esas alındığı görev alanı öncelikle yatılı hafızlık Kur'an kursları olan PDR öğretmenleri öğrencilerin ihtiyacına göre gerekli bireysel, eğitsel ve meslekî rehberlik etkinliklerini planlamak ve kurslarda uygulamak veya uygulanmasını sağlamak, bireysel psikolojik danışma yapmak, öğrencilere, velilere, öğreticilere ve gerektiğinde kurstaki diğer personele yönelik hizmet alanına uygun toplantı, konferans ve panel gibi etkinlikler düzenlenmesi hususunda çalışmalar yapmak, gerektiğinde Sosyal Etkinlik ve Rehberlik derslerine girmek, sorumlu olduğu kursta öğretici, öğrenci ve velilere yönelik rehberlik panosu/panoları hazırlamak, Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde kullanılacak ölçme araçlarını, doküman ve kaynaklarını hazırlama ve geliştirme çalışmaları yapmak” olarak belirlenmiştir.⁴⁵² Yapılan çalışmalarda⁴⁵³ hafızlık eğitimi alan gençlere göre ideal bir hocanın sahip olması gereken özellikler genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Hafızlık eğitimi verecek öğreticinin kendisi de hafız olmalı, mesleki yeterliliği üst düzeyde olmalı, Arapça bilmeli ve materyal kullanımında yeterli olmalı, Kur'an kıraatine yönelik bilgisi yeterli düzeyde olmalıdır. Öğrencileri hafızlık eğitiminde karşılaşmaları muhtemel problemler hakkında bilgilendirmeli ve derslere motive etmelidir.

2. Öğrencileriyle olan iletişimde karşılıklı sevgi ve saygı esas alınmalıdır.

3. Öğrencinin gelişim özelliklerini göz önünde bulunduran ergenlik döneminde karşılaşılacak problemleri bilen ve sorunlara çözüm üretebilen olmalıdır.

⁴⁵¹ Şahin Aynur, a.g.e. , s. 140.

⁴⁵² DİB, 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları, s. 16-17, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

⁴⁵³ Akyürek, a.g.m. , s. 186; Algul, a.g.t. , s.294; Oruç, a.g.m. , s.55; Akdemir, a.g.m. , s.29; Koç, 2009, s. 720; Bayraktar, a.g.t. , ss.76-77; Buyrukçu, s. 106; Ünsal, a.g.t. , s.42; Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , s. 48; Aköz, a.g.t. , s. 157; Çimen, a.g.m. , s. 130; Ay, 2005, s. 87; Fırat, a.g.m. , s. 564; Temel, a.g.m. , s. 42.

4. Öğrencinin her gün ders vermesini sağlayarak başarılı olan öğrencilerin ödüllendirildiği, öğrenciyi rencide edici cezaların kullanılmadığı, özellikle fiziksel ceza uygulamalarının olmadığı bir sınıf yönetimi anlayışı benimsenmelidir.

5. Öğretici, öğrencilerin gözünde güven kazanmalı ve onlara kendini kabul ettirmelidir.

6. Öğrencilerin her türlü sorununu dinlemeli, sorunlarını çözmek için onları anlamaya çalışmalıdır.

7. Öğrenciler arasında ayırım yapmamalı, adaletli ve fedakâr olmalıdır.

8. Öğrencilerin kapasitesini göz önünde bulundurmalıdır.

9. Sabırlı, hoşgörülü ve anlayışlı olmalıdır.

10. Öğrencilerin çekinmeden sorunlarını kendisine anlatabileceği bir yakınlık oluşturabilmeli ve öğrencilerine güvenmelidir.

11. Öğrencileriyle dengeli ve mesafeli bir ilişki kurmalı, ne çok boş bırakmalı ne de çok fazla sıkmalıdır.

12. Başarısız olan öğrencilerle birebir ilgilenerek onlara rehberlik etmelidir.

Kur'an kurslarında yapılan araştırmalarda öğretmenlerden destek alma açısından farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bayraktar⁴⁵⁴ tarafından "Kur'an kurslarında ergenlik döneminde eğitim gören öğrencilerin problemlerini belirlemeye yönelik" yapılan çalışmada, "Kursta bir sıkıntınız ve sorunuz olduğunda bunu hocalarınıza açabiliyor musunuz?" şeklinde soru sorulmuş, öğrencilerin %39,6'sı biraz zorlanıyorum , %27,1'i açabiliyorum , %17,3 ü kesinlikle açamıyorum, %16'sı ise rahatlıkla açabiliyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Aköz'ün⁴⁵⁵ araştırmasında ise öğrencilerin % 5,7 gibi düşük bir kısmı sıkıntı ve sorunlarını hocasıyla paylaştığını söylemiştir. Alanda yapılan diğer araştırmalarda⁴⁵⁶ ise öğrencilerin genel olarak öğretmenlerle iletişimlerinin iyi olduğu, öğrencilere rehberlik yapıldığı, öğretmenlerin yumuşak, anlayışlı, güler yüzlü ve sevecen olduğu şeklinde olumlu yansımıştır.

⁴⁵⁴ Bayraktar, a.g.t. , s. 96.

⁴⁵⁵ Aköz, a.g.t. , s. 195.

⁴⁵⁶ Çaylı, a.g.t. , s. 95; Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , Ss. 45-48; Ünsal, a.g.t. , ss.54-55; Algul, a.g.t. , ss.294-295; ss.150-151; Koç, 2005, s. 75.

Elde edilen veriler ve alanda yapılmış çalışmalar⁴⁵⁷ bütün olarak değerlendirildiğinde, ergenlik döneminde daha çok sorun yaşayan öğrencilerin öğretmenlerden daha az destek alan öğrenciler olduğu görülmektedir. Bazı araştırmalarda öğretici-öğrenci ilişkileri olumsuz bulunsa da önceki dönemlere göre hafızlık eğitimi alan gençlerin büyük oranda kurs hocalarıyla iletişimlerinin daha iyi olduğu, bir sorunla karşılaştıklarında rahat bir şekilde hocaları ile iletişime geçebildikleri ve kurs hocasının hafızlık eğitiminde oldukça önemli bir yere sahip olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle hafızlık eğitiminin niteliği açısından geliştirilen program ve yeni yöntem arayışları ne kadar önemli ise öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak ergenlik döneminde karşılaşılabilecek problemler açısından öğretmenler tarafından desteklenmesi de o kadar önemlidir.

3.12. Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Kurs idaresinden destek alma değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45. Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Kurs idaresi problemlerinizi ilgilendiriyor mu?	Evet	214	2,59	,71
	Hayır	52	3,11	,83
	Kararsızım	63	3,03	,61
	Toplam	329	2,76	,75

⁴⁵⁷ Akyürek, a.g.m. , s. 186; Algul, a.g.t. , s.294; Oruç, a.g.m. , s.55; Akdemir, a.g.m. , s.29; Koç, 2009, s. 720; Bayraktar, a.g.t. , ss.76-77; Buyrukçu, s. 106; Ünsal, a.g.t. , s.42; Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , s. 48; Aköz, a.g.t. , s. 157; Çimen, a.g.m. , s. 130; Ay, 2005, s. 87; Fırat, a.g.m. , s. 564; Temel, a.g.m. , s. 42.

Tablo 45’te görüldüğü üzere kurs idaresinden destek alma değişkenine göre katılımcıların yaşanan sorunlar ortalamalarında “Hayır” grubunun ortalaması diğerlerine göre daha yüksektir (Ort.=3,11). “Kararsızım” grubunun ortalaması Ort.=3,03, “Evet” grubunun Ortalaması ise Ort.=2,59 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 46’da yer verilmiştir.

Tablo 46. Kurs İdaresinden Destek Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	17,683	2	8,842	17,406	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	165,602	326	,508			
Toplam	183,285	328				

Uygulanan varyans analizi sonuçlarına göre HEEDBYS’in kurs idaresinin öğrencilerin problemleri ile ilgilenme değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. (F=17,406, P=,000, $p<,05$) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan “Tukey” testi sonucuna göre anlamlı farklılığın “Evet” ile diğer gruplar arasında olduğu belirlenmiştir. Bulgular, ergenlik sürecinde sağlıklı bir destek alınmadığında bu döneme bağlı problemlerin arttığını göstermektedir. Din eğitimi ve öğretimi “karakter eğitimi” ve “şahsiyet bütünlüğünü” sağlamayı amaçlar. Kişilik gelişiminin en kritik dönemi ise hafızlık eğitiminin yapıldığı ergenlik dönemine rastlamaktadır. Bu nedenle kursun ergenliğe etkisi, eğitim süresinin uzunluğuna ve kursun öğrencilere sunduğu imkânlarla göre değişebilmektedir. Böylece bir kurstaki öğrenci, yalnız şekli olarak kendine aktarılan bilgilerden etkilenmekle kalmayıp aynı zamanda belli bir şekle bağlı olmayan diğer ilişkilerden öğretici, öğrenci, yönetici, çalışan diğer personelden özellikle de kursun kendisine sunduğu imkânlardan da etkilenmektedir.⁴⁵⁸ Bu nedenle Kur’an kursu yönetiminin öğrencilere sunduğu bütün

⁴⁵⁸ Hayati Hökekleli, “Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, S.1, C.1.

imkânların gençlerin yaşadıkları problemlerin düzeyinde etkili olduğu düşünüldüğünde ergenlik dönemine bağlı problemlerin en aza indirilmesinde Kur'an kursu yönetimine bazı görevler düşmektedir:⁴⁵⁹

- ✓ Kursta sağlanan eğitim-öğretimin verimliliği açısından ihtiyaç duyulan araç-gereç ve yayınları almak.
- ✓ Kur'an kursunun iç ve dış güvenlik ve yangından korunma tedbirlerini almak. Her türlü araç ve gerecin zamanında bakım ve onarımının yapılmasını sağlamak.
- ✓ Kursta maddi imkanları zayıf olan öğrencilere burs imkanı sağlamak.
- ✓ Öğrencilerin sağlık problemleri ile ilgilenmek,
- ✓ Kurstaki kitaplığın zenginleştirilmesi ve öğrencilerin faydalanmaları için açık bulunmasını sağlamak,
- ✓ Öğrencilerin ziyaretçi saatlerini ve yerlerinin belirlenmesi noktasında düzenlemeler yapmak,
- ✓ Kur'an kursu ve hafızlık eğitiminin çeşitli iletişim yöntemleriyle tanıtımının yapılması.
- ✓ Yatılı olarak eğitim verilen kurslarda öğrencilerin aileleri, öğretmenler ve diğer kurs çalışanları arasında yaşanan problemlerin ilk çözüm mercii olmaları nedeniyle kursta iletişimin sağlıklı bir şekilde sağlanması,
- ✓ Ergenlik döneminin önemli problemlerinden birisi de temizlik ve banyo ihtiyacıdır. Dönemin cinsel gelişim özelliklerinden olan gece boşalmaları ve Regl olunması gençlerin ihtiyaç duydukları zaman banyo yapabilme imkânlarının sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle banyo, çamaşırhane, yatakhane, tuvalet ve lavaboların daima temiz ve tertipli olması, Kur'an kursunun genel temizliğinin yapılması,
- ✓ Ergenlik döneminde gençlerin sağlıklı ve düzenli beslenmeye ihtiyaçları vardır. Yemeklerin kalori ve besin değerlerinin öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olarak belirlenmesi.

Literatür incelendiğinde genel olarak araştırmaların⁴⁶⁰ öğrencilerin ihtiyaçlarının kurs idaresi tarafından karşılanıp karşılanmadığı noktasında yapıldığı ve öğrencilerin bu konuda kurs idaresinden destek aldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

⁴⁵⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci ve Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr>, (19.02.2019)

Araştırmamızla benzer sonuçlar içeren Öztürk⁴⁶¹ tarafından yapılan araştırmada ise öğrencilerin kurstan memnun olmama sebepleri arasında “İdarenin yanlış tutumu” sayılmıştır.

3.13. Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Kursta çalışanların yaklaşımları değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47. Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Kursta çalışanlar öğrencilere kötü davranıyor mu?	Evet	70	3,33	,90
	Hayır	227	2,56	,57
	Kararsızım	32	2,93	,79
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere kursta çalışanların yaklaşımları değişkenine göre katılımcıların yaşanılan sorunlar ortalamalarında “Evet” grubunun ortalaması daha yüksek çıkmıştır (Ort.=3,33). “Kararsızım” grubunun ortalaması Ort.=2,93, “Hayır” grubunun Ortalaması ise Ort.=2,56 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 48’de yer verilmiştir.

⁴⁶⁰ Çaylı, a.g.t. , s.93; Ünsal, a.g.t. , s.37; Algul, a.g.t. , s. 129.

⁴⁶¹ Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , ss.40-46.

Tablo 48. Kursta Çalışanların Yaklaşımları Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	33,092	2	16,546	35,914	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	150,193	326	,461			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonuçlarına göre HEEDBYS'in kursta çalışanların yaklaşımları değişkenine göre ölçeğin genelinde istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. (F=35,914,P=,000, $p<,05$) Buna göre bulgular, kurs çalışanlarının yaklaşımlarının ergenlikte yaşanabilecek problemlerin düzeyinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucuna göre "Evet" ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir.

Veriler incelendiğinde kursta çalışanların öğrencilere karşı yaklaşımlarında sorunlar olduğu, ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler noktasında kurs çalışanlarından destek alamayan öğrencilerin daha fazla sorunla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle hafızlık eğitiminin her geçen gün geliştiği düşünüldüğünde kurslarda çalışanların (aşçı, bekçi, temizlikçi vb.) öğrencilere karşı tutumlarının da gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Eğitim çok kapsamlı bir süreçtir. Bu kapsama alanına eğitim görülen binaların fiziki imkânlarının yanında yönetici, öğretici, öğrenci ve çalışan personelin durumları da girmektedir. Kur'an kursu ve çalışanları bir bütün olarak eğitim/öğretim sürecine katkı sunmaktadır. Bu nedenle kurslarda görev yapan öğretmenlerin pedagojik formasyon ve alan bilgisinin olması ne kadar gerekli ise kurslarda çalışan aşçı, bekçi vb. görevlilerin de en az onlar kadar iletişim yönünden donanımlı ve özverili olmaları gerekmektedir. Ayrıca ilgili yönergede⁴⁶² "Kurslarda çalışacak aşçı, bekçi, şoför vb. yardımcı/diğer görevlilerin itikat, ibadet, tavır ve hareketlerinin İslâm törelerine uygunluğunun çevresinde bilinir olduğu şeklinde ortak bir nitelik taşıması" şartı aranmaktadır.

⁴⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci ve Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr>, (19.02.2019)

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda⁴⁶³ da kurslarda çalışanların yaklaşımlarından rahatsızlık duyulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmalarda hafızlık eğitimi alan gençleri kurslarında öncelikli olarak kaygılandıran etkenlerin, kursun fiziksel imkânları, kurs yönetimi ve çalışanların tavırları, yemek, yemekhane ile ilgili işler ve aşçıların tavırları olduğu belirlenmiştir.

3.14. Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Hafızlık eğitiminin yatılı olması değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 49’da verilmiştir.

Tablo 49. Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Bence hafızlık eğitimi yatılı olmamalıdır	Evet	45	2,93	,83
	Hayır	225	2,74	,75
	Kararsızım	59	2,69	,64
	Toplam	329	2,76	,75

Hafızlık eğitiminin yatılı olması değişkenine göre yaşanan sorunlar ölçeğinden alınan puanlardan “Evet” grubunun ortalaması daha yüksektir. (Ort.=2,93). Diğer grupların ortalamaları ise “Hayır” Ort.=2,74, “Kararsızım” Ort.=2,69 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 50’de yer verilmiştir.

⁴⁶³ Ünsal, a.g.t. , ss.51-52; Cebeci-Ünsal, a.g.m. , s.40; Algul, a.g.t. , ss.130-131.

Tablo 50. Hafızlık Eğitiminin Yatılı Olması Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	1,610	2	,805	1,444	,237	Anlamlı fark bulunamamıştır
Gruplar içi	181,675	326	,557			
Toplam	183,285	328				

Elde edilen verilere göre hafızlık eğitiminin yatılı olması değişkenine göre katılımcıların ölçeğe yönelik puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (F1,444), P(,237), $p>,05$) Anlamlı fark bulunmasa da hafızlık eğitiminin yatılı olarak yapılmaması gerektiğini düşünen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemlerin daha fazla olması düşündürücüdür. Çünkü İlkokulu bitirdikten sonra “çocuk” diye tabir edilen 10-12 yaşlarında öğrencilerin, ailelerinden uzak, birçok sosyal imkândan yoksun olarak zorlu süreç olan hafızlık eğitimi ile meşgul olmaları kolay bir şey değildir. Ergenlik döneminin başladığı yaşlarda birçok değişim ve gelişim ile baş etmek zorunda kalan öğrencilerin ayrıca yatılı olarak eğitim görmeleri problemlerini bir kat daha artırmaktadır. Okul ve hafızlığın bir arada yürütüldüğü de düşünüldüğünde, akranlarının okula giriş ve çıkışlarda aileleri ile beraber gelmeleri, okuldan sonra da evlerine gitmeleri, bu yaşlardaki çocuklarda bir takım bunalımlara neden olabilmektedir. Araştırmamız esnasında öğrenci ve öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde birçok öğrencinin yatılı hayatına alışamayıp hafızlık eğitimini yarıda bıraktığı bilgisine ulaşılmıştır. Hafızlık eğitiminin erken yaşlarda yapılmasının gerekliliği bilinse de ilkokuldan sonra öğrencilerin ailelerinden uzak, yatılı olarak zor bir eğitim olan hafızlık eğitimi ile meşgul olmaları çocuk ve ergen gelişimi açısından tartışılmalıdır.

Nitekim aile ortamından ayrı olarak yaşanan kurs ortamında gençler birçok problemle karşılaşabilmektedir. Küçük yaşlarda hafızlık eğitimi almaları nedeni ile ailelerine özlem duyma, altını ıslatma, arkadaş ortamına katılamama, yalnızlık hissine kapılma gibi problemler saymak mümkündür. Ayrıca öğrencilerin arkadaşları, kurs hocaları, kursta kalan diğer öğrenciler ve aileleri ile olan ilişkileri, gelişimlerini ve hafızlık eğitiminin niteliğini etkiler. İnsan kendi özünü tamamlamada kendi kendisine

yeterli değildir. İyi bir hayat sağlamak ve işlerinin doğru olarak yürütmesi için diğer insanların yardımına ihtiyaç duyar. Özellikle de yatılı olarak eğitim görülen ortamlarda aynı mekânı paylaşan insanların birbirlerine daha çok ihtiyacı vardır. Bu sebeple gencin çevresindeki insanlarla ilişkileri, özellikle de ergenlik hakkında sağlıklı bir bilgilendirmenin aile üzerinden gerçekleşmesi karşılıklı sevgiye dayalı iyi ilişkiler kurulması açısından önemlidir.⁴⁶⁴

Konu ile ilgili olarak DİB tarafından aday hafızların yatılı kalmalarına bağlı olarak yaşayabilecekleri sorunları önleyebilmek ve hafızlık eğitiminin niteliğini artırabilmek için yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.⁴⁶⁵

3.15. Hafızlık Ve Okulun Bir Arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Hafızlık ve okulun bir arada yürütülmesi değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 51’de verilmiştir.

Tablo 51. Hafızlık Ve Okulun Bir arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
--	-------------	------	----------	----------------

⁴⁶⁴ Algul, a.g.t. , s. 86.

⁴⁶⁵ 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esaslarının ilgili maddesinde yatılı olarak eğitim verilen kurslarda dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanmıştır. “Hafızlık eğitimi alan öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri dikkate alınacaktır. Buna göre;

- Kur’an kurslarında sınıf ve diğer mekânların; ilkökul, ortaokul, lise çağı ve yetişkinlere yönelik olarak ayrı ayrı düzenlenmesi,
- Ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin sınıf ve yatakhanelerinin mutlaka ayrılması ve imkânlar ölçüsünde ayrı binalarda veya farklı katlarda kalmalarının sağlanması,
- Yatakhanelerde aynı odada kalacak öğrencilerin aralarındaki yaş farkının 2’yi geçmemesine dikkat edilmesi,
- Yatakhanelerdeki yatak sayıları ile diğer mefruşatın mevzuatta belirtilen şartlara göre düzenlenmesi,
- Öğrencilerin dinlenme, beslenme ve ders çalışma süreçlerine rehberlik ve örneklik etmek amacıyla, nöbetlerin özellikle kadrolu öğreticiler tarafından kursta kalmak suretiyle tutulması,
- Hafızlık Takip Komisyonlarınca hafızlık eğitimine uygun olmayan kursların tespit edilerek raporlanması yönünde çalışmalar yapılacaktır.” DİB, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları Ankara 2018, s.7, <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr>, (25.06.2018)

Hem hafızlık yapmak hem de okula gitmek ikisi bir arada çok zor oluyor	Evet	218	2,87	,74
	Hayır	60	2,54	,81
	Kararsızım	51	2,54	,59
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere hafızlık ve okulun bir arada yürütülmesi değişkenine göre yaşanan sorunlar ölçeğinden alınan puanlardan “Evet” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=2,87). “Hayır” grubu ile “Kararsızım” grubunun ortalamaları ise Ort.=2,54 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 52’de yer verilmiştir.

Tablo 52. Hafızlık Ve Okulun Bir arada Yürütülmesi Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	7,674	2	3,837	7,123	,001	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	175,611	326	,539			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonuçlarına göre hafızlık ve okulun bir arada yürütülmesi değişkenine göre katılımcıların ölçeğe yönelik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmüştür. (F=7,123, P=,001, p<,05) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan “Tukey” testi sonucuna göre “Evet” ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. İstatistiki veriler okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemde zorlanan öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğunu yansıtmaktadır. Bulgular söz konusu sistemin öğrencileri eğitim-öğretimin verimliliği ve gelişim açısından da olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Eğitimdeki mevcut duruma göre hafızlık uygulamasının (okul + hafızlık) ergenliğe bağlı yaşanabilecek sorunların düzeyini etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Öğreticiler ile yapılan görüşmelerde de bazı öğrenciler hariç, okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütülmesinin öğrencileri çok yıprattığı, okul ve kurs

ekseninde bunalan birçok öğrencinin hem okul derslerinde hem de hafızlık eğitiminde başarısız oldukları ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu sistemin yeni başlaması nedeni ile birçok aksaklığın meydana geldiği, okul ve kurs iş birliğinin sağlanamamasından dolayı sistemin verimli olmadığı hususlarına da değinilmiştir. Bu nedenle okul ve hafızlık eğitimini birlikte yürütecek öğrencilerin özel yeteneklere sahip olması gerekmektedir. Çünkü hafızlık eğitiminden önce bir yıl hazırlık eğitimi yapıldığı, ezber kapasitesi olan öğrencilerin hafızlık sınıflarına alınarak eğitimlerine devam ettikleri ama okul başladıktan sonra ezber yapma noktasında zorlandıkları ve tercihlerini genellikle Kur'an kursunu bırakarak eğitim hayatına devam etmekte kullandıkları bilinmektedir.

Türkiye’de doğrudan eğitim alanında, dolaylı olarak da hafızlık eğitimi alanında yapılan yasal düzenlemelerin⁴⁶⁶ etkisi ile Kur'an kurslarına bakış açısındaki farklılaşmanın eğitim durumuna da yansıdığı görülmektedir.⁴⁶⁷ Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilgili mevzuatında yapılan değişiklikler hafızlık eğitimini de doğrudan etkilemiş, ilkokuldan sonra hafızlık yapmak isteyenler için velilerinin izniyle okula bir yıl ara verilerek hafızlık yapmalarına imkan sağlanmıştır. Yapılan uygulamalar neticesinde verilen bu bir yıl aranın öğrencilerin okula ve eğitim-öğretime intibaklarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Çünkü öğrenci okula bir yıl ara verdiğinde söz konusu müfredattan yoksun kalmış olmakta sonraki yıllarda okula ve derslere motive olmakta zorluk yaşamaktadır. Ayrıca aileler çocuklarının okul ortamından uzaklaşmamları, bir an önce geleceğe ve mesleğe hazırlanmaları açısından çocuklarının eğitimine ara verilmesine sıcak bakmamaktadırlar.⁴⁶⁸

Kurslarda öğretici ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde de hafızlık eğitiminde sürenin yeterli olmadığı, MEB İlköğretim Yönetmeliğindeki 1 yıl dondurma süresinin arttırılmasının gerektiği ifade edilmiştir. Bu sistemde çocukların 1 yılda her yönüyle

⁴⁶⁶ Resmi Gazete, “MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, S. 28360, 21.07.2012, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018); Resmi Gazete, “MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”, S.29072, 26.07.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr>, (15.03.2018).

⁴⁶⁷ Hafızlık eğitimi örgün eğitimin uygulanma usullerine bağlı olarak şekillenmektedir. Sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitim öncesinde ilkokul beşinci sınıfı bitiren öğrenciler hafızlık eğitimi yapabilirken, sekiz yıllık eğitimin zorunlu olmasından sonra en erken ilköğretim sekizinci sınıfı bitiren öğrenciler hafızlık eğitimi alabilmişlerdir. 2012 yılında İHO’ya, 2014 yılında da diğer ortaokullara tanınan örgün eğitime ara verme hakkı sayesinde ilkokul mezunlarının hafızlık eğitimi almalarına tekrar zemin hazırlanmıştır. Ayrıca hafızlık eğitimi için harcanan vaktin, bireyin eğitim hayatını olumsuz etkilememesi adına Kur'an kurslarında öğrenciler açık öğretime yönlendirilmektedir. Ayrıca bkz. Ünsal, a.g.t. , s. 24; Algul, a.g.t. , s. 161; Bayraktar, a.g.t. , ss. 7-9; Ay, 2005, ss. 20-21; Koç, 2009, s. 43; Ünsal, a.g.t. , s. 24; Oruç, a.g.m. , ss. 46-47; Akdemir, a.g.m. , s. 33.

⁴⁶⁸ Karaosman, a.g.m. , ss.39-48.

hem ezberini, hem pekiştirme yapma sürecini tamamlamalarının çok zor olması nedeni ile kayıt dondurma hakkı dolduğu için birçok öğrencinin okula geri dönmek zorunda kaldığı ifade edilmiş, bu durumun nitelikli hafız yetişmesine de engel olduğu, “Allah’ın kelâmı bir yılda bitirilsin çocuğun okulu aksamasın” mantığıyla hafızlık eğitiminin oldubittiye getirilmemesi gerektiği sonuçlarına da ulaşılmıştır. Hafız yetiştirici alanında uzman hocalar, eğitimin en az 2 yıl olmasını, 1 yılda ezberi bitirenlerin bile 1 yıl daha devam edip pekiştirmesini, aksi takdirde çocukların ezberlediğini unutup bir yıllarının boşa gidebileceğini belirtmişlerdir. Önceden 2-3 yıl olan hafızlık eğitiminin şu an 1 yılda vermeye çalışıldığını, okul idaresinin okula devamı sağlamak, müftülük ve kurs yönetiminin hafızlığı tamamlamak istediğini, öğrencilerin ise iki kurum arasında sıkışıp kaldığını ama iki kurumun da haklı olduğunu ifade ederek uygulamadaki yapılacak küçük bir değişikliğin sorunu çözülebileceğini ifade etmişlerdir.

Her ne kadar bazı problemler olsa da Kur’an kurslarında hafızlık eğitimi alan gençlerin, gelişim dönemlerine uygun, okulla barışık bir biçimde hafızlık eğitimi almalarını sağlamak, akademik başarılarına yardımcı olmak ve öğrendikleri bilgiler için uygulama alanı sunmak için çalışmalar yapılmaktadır. Bütün bu çalışmalar çocukların erken yaşlarda hafızlık çalışmalarına başlamalarını ve dört yılda yavaş yavaş ve sindire sindire hafızlık yapmalarını esas almaktadır. Zira gerek kıraat için dilin şekillenmesi, gerek de Kuran ezberleme çalışmalarının hızlı ve kalıcı olması için en uygun yaşlar küçük yaşlardır. Sekiz yıllık eğitimle birlikte hafızlık çalışmalarının ortaöğretim düzeyine gerilemesi hafızlık çalışmalarının sürdürülmesini oldukça zorlaştırmışken yeni eğitim sistemi bu fırsatı tekrar ortaokul düzeyindeki öğrencilere sunmuştur. Bu noktada sosyal alanda başarı gösteren ve çevresinde insanlarla sağlam sosyal bağlar kuran hafız gençler yetiştirmek için gerek İslami ilimlerde gerek fenni ilimlerde okullarıyla beraber üst düzey bir eğitim almalarını sağlamak amacıyla İmam Hatip Ortaokulları ile Proje İmam Hatip Liselerinin yaygınlaştığı görülmektedir.

3.16. Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Cinsellik hakkında bilgi alma değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 53'te verilmiştir.

Tablo 53. Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Cinsel gelişim ile ilgili konuları kimden öğrenmek istersiniz?	Kurstaki arkadaşlarımdan	24	3,11	1,05
	Ailemden	190	2,66	,69
	Kurstaki hocalarımdan	102	2,80	,75
	Sosyal medyadan	13	3,25	,50
	Toplam	329	2,76	,75

Yapılan analizde görüldüğü üzere cinsellik hakkında bilgi alma değişkenine göre yaşanan sorunlar ölçeğinden alınan puanlardan “Sosyal medyadan” grubunun ortalaması daha yüksektir Ort.=3,25. “Kurstaki arkadaşlarımdan” grubunun ortalaması Ort.=3,11, “Kurstaki hocalarımdan” grubunun ortalaması Ort.=2,80 ve “Ailemden” grubunun ortalaması ise Ort.=2,66 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 54'te yer verilmiştir.

Tablo 54. Cinsellik Hakkında Bilgi Alma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	8,282	3	2,761	5,127	,002	K. A.ile Ailemden
Gruplar içi	175,003	325	,538			K. A. ile K. H., K,A. ile S.M.
Toplam	183,285	328				

Varyans analizi sonuçlarına göre cinsellik hakkında bilgi alma değişkenine göre HEEDBYS istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=5,127$, $P=,002$, $p<,05$) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucuna göre “Kurstaki arkadaşlarımdan” ile “Ailemden”, “Kurstaki arkadaşlarımdan” ile “Kurstaki hocalarımdan”, “Kurstaki arkadaşlarımdan” ile “Sosyal medyadan” grubu puanları arasında anlamlı bir şekilde farklılaşma tespit edilmiştir.

Veriler, ergenlik döneminde yaşanan problemlerin düzeyinde aday hafızların cinsel gelişim ile ilgili bilgileri hangi kaynaktan elde ettiklerinin etkileyici bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı daha çok problem yaşayan gençlerin cinsel gelişim ile ilgili konuları genellikle sosyal medyadan daha sonra ise kurstaki arkadaşlarından öğrenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Veriler ergenlik döneminde, gençlerin sosyal medya ve arkadaşlarından çok etkilendiklerini göstermektedir. Bu durum gelişim özellikleri ile de uyumludur. Tablo 55, 57 ve 59’da da anlaşılacağı üzere gençler sosyal medyayı aktif olarak kullanmak istemektedir. Yüzyılımızın en etkin sosyalleştirme kurumlarından birisi olarak karşımıza çıkan televizyon, internet ve sosyal medya ağları aracılığıyla kültürel değerler toplumsal gelişim sürecindeki ergenlere aktarılmaktadır.

Verilerden de anlaşılacağı üzere kolay erişilebilirliği nedeniyle, son yıllarda insanların birçok sosyal ihtiyacını giderebildiği sosyal medya, onların günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Yararlı yönleri olmakla birlikte bilişsiz ve aşırı kullanımı durumlarında sosyal medya ergen gelişimini daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Ergenlikte akran kabulü ve sosyal onay ön plana çıkarken, sosyal medya ergenlere istedikleri bilgilere hızlı ulaşma, elektronik posta, anlık mesajlaşma, günlük tutma ve sohbet odaları gibi iletişim uygulamalarıyla bu beklentileri karşılama olanağı sunmaktadır. Özellikle cinsel gelişimin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ergenler cinsellikle ilgili konuları çok merak etmekte en kolay ve hızlı bir şekilde sosyal medya aracılığı ile bu gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Sosyal medya aracılığı ile ergenler kurdukları iletişimlerde kolaylıkla onay ve kabul elde edebilmektedir. Kimlik kazanımı sürecinde zorlanan ergenler, sosyal medyayı gerçek

yaşamdaki sorumluluklarından ve gerçek kimliklerinden kaçmaya yardımcı olan bir mecra olarak görebilmektedir.⁴⁶⁹

Dönemin diğer gelişim özelliği ise akran ilişkilerinin önemi ve yoğunluğudur. Akran grubu çatışmaların, kuşkuların, yoğun duygu ve hayallerin paylaşıldığı, bu alanda kabul, sosyal onay ve aidiyetin gerçekleştiği ortamlardır.⁴⁷⁰ Bu dönemde ergen onu en iyi anlayan kişilerin artık arkadaşları olduğunu düşünür ve onlarla daha çok zaman geçirmeye başlar. Artık arkadaş çevresi ergen için çok daha önemli bir konuma taşınmıştır. Genellikle arkadaşlarının değerlerine uyarlar.⁴⁷¹ Ergenlik dönemi ile birlikte cinsel davranış ve duygular ortaya çıkmaya başlar. Artık ergen, cinsellikle ilgili konuları konuşmaktan zevk alır. Akran gruplarında cinsel konular daha çok konuşulmaya, cinsel fıkralar daha çok anlatılmaya başlanır. Erkeklerin kızlara oranla mastürbasyon denemeleri kızlara göre daha fazla görülmektedir.⁴⁷² Ayrıca, karşı cinse karşı da ilgi duymaya başlanır. Ergenliğin başlangıcında karşı cinse tutumu, onu kınama, alaya alma, sevmeme tarzında olumsuz olurken ergenliğin sonlarına doğru karşı cinsin ilgisini çekmek gencin en büyük ihtiyacı haline gelmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan karşı cinsten arkadaşlıklar gencin toplumsal cinsiyet rollerini tanımasını ve hayata geçirmesini kolaylaştırmaktadır.⁴⁷³

Ergenlik evresinin diğer bir özelliği de “romantik” oluşudur. Aşk, romantik anlamıyla gençlere çekici gelmekte, gençler bu dönemde hayali ya da gerçek kişilere şiirler yazmaktadırlar. Bu evrede gencin düşlemlerini artık cinsel konular almaktadır. Karşı cinsten yeterli ilgiyi alamayan genç, yeterli ve nitelikli ilgiyi düşlemlerinde aramaktadır.⁴⁷⁴

Ergenlik döneminde cinsiyet rolünü⁴⁷⁵ benimseyip, analık ve babalık görevini yapmak için hazırlanmaya başlayan ergene verilecek cinsel eğitim gerçeğe uygun olmalıdır. Anne-babalar ve öğretmenler cinsel eğitim konusunda yeterli bilgiye sahip

⁴⁶⁹ Morsünbül, a.g.m. , ss.77-83.

⁴⁷⁰ Grant, 1999, s.59.

⁴⁷¹ Abalı, 2004, s. 157; Kulaksızoğlu, 1995, s. 53-54.

⁴⁷² Saygılı, 2004, s. 107.

⁴⁷³ Yavuzer, 2007, s. 332.

⁴⁷⁴ Abalı, 2004, ss.130-131.

⁴⁷⁵ *Cinsiyet Rolü*: Bir toplumun üyelerinin kadın ya da erkek oluşuna göre davranışlarını ve ayrılıklarını belirleyen kavramdır.

olmalı gençleri tek eşlilik, doğum kontrolü, evlilik dışı ilişkiler ve kürtaj hakkında bilgilendirmeli, cinselliğin gelişim ve kişiliğin bir parçası olduğu vurgulanmalıdır.⁴⁷⁶

Kur'an kurslarında ergenlik döneminde eğitim alan kız öğrencilere bayan hocalar, erkek öğrencilere de erkek hocalar tarafından daha cinsel gelişme belirtileri başlamadan gerekli bilgilendirmeler yapılarak bu döneme hazırlanmaları faydalı olacaktır. Ergenlik dönemi ile birlikte yaşayacakları değişimler ve karşılaşacakları özel durumlar hakkında bilgi verilmesi, dini hükümlerin anlatılarak günah-sevap kavramları arasında git-gel yaşamalarına engel olunması, temizlik ve sağlık kurallarının öğretilmesi, beden gelişimi ve ruh sağlığı açısından da önemlidir.⁴⁷⁷

3.17. Telefon Kullanma Değişkenine göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

Telefon kullanma değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 55'te verilmiştir.

Tablo 55. Telefon Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
İmkânım olsa kursta istediğim zaman telefon kullanmak isterdim	Evet	206	2,91	,75
	Hayır	91	2,44	,63
	Kararsızım	32	2,70	,76
	Toplam	329	2,76	,75

Tabloda görüldüğü üzere Telefon kullanma değişkenine göre yaşanan sorunlar ölçeğinden alınan puanlardan “Evet” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=2,91). “Kararsızım” grubunun ortalaması Ort.=2,70, “Hayır” grubunun ortalaması ise Ort.=2,44 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir.

⁴⁷⁶ Kulaksızoğlu, 1995, ss. 40-41; Abalı, 2004, ss. 132-133; Kulaksızoğlu, 1995, ss. 39-40.

⁴⁷⁷ Karaköse, R. , 2012, s.459.

Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 56’da yer verilmiştir.

Tablo 56. Telefon Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	14,036	2	7,018	13,517	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	169,250	326	,519			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonuçlarına göre kursta istediği zaman telefon kullanmayı isteme değişkenine göre HEEDBYS istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. (F=13,517, P=,000, $p<,05$) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucuna göre “Evet” ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

İstatistiki bilgiler Kur’an kurslarında cep telefonu kullanmayı isteyen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemlerin daha fazla olduğunu göstermektedir. Şüphesiz bu verilerin elde edilmesinde cep telefonu kullanımının ergenlik döneminde son derece önemli sosyal ve kültürel bir fenomen olarak rol alması etkili olmuştur. Çünkü birçok bilgiye hızlı ve kolay ulaşılabilme ve akranları arasında popüler olma akıllı telefonları ergenler için vazgeçilmez kılmaktadır Okulda, kursta ve evde insanların sürekli telefonla meşgul olmaları doğal olarak ergenin de cep telefonu kullanmayı istemesinde etkili olmaktadır.

Cep telefonunun bireylerin günlük hayatlarına girişi Avrupa ülkelerinde 1990’ların başında iken Türkiye’de ise 1994 yılında gerçekleşmiştir ve bu tarihlerden itibaren cep telefonu kullanıcı sayısı hızlı bir artış göstermiştir.⁴⁷⁸ Nitekim bir araştırmada⁴⁷⁹ Türkiye’de internet, sosyal medya ve cep telefonunun yaygın olarak kullanıldığı, 2017 yılı itibarı ile toplam nüfusun %60’ının (48 milyon) internet ve aktif sosyal medya kullanıcısı olduğuna yer verilmiştir. Ayrıca nüfusun %89 gibi büyük bir

⁴⁷⁸ Mine Özaşçılar, “Cep Telefonu Kullanımının Sosyolojik Boyutu “Bireysel Güvenlik ve Günlük Hayattaki Yeri” İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2009, s. 14.

⁴⁷⁹ Dünya Ülkeleri Sosyal Medya Ve İnternet Kullanımı, *Gençlik Araştırmaları Haber Bülteni*, 2017, Sayı 2, ss. 2-29.

kısının (71 milyon) mobil aboneliğın olduğu ve sosyal medyaya mobilden bağlanan kişi sayısının 42 milyon olduğu tespit edilmiştir.

Dijitalleşen dđnyamıza her gđn yenileri katılmakta ve değişime ayak uydurmak zorlaşmaktadır. Örneğin; 2016 Ocak ayından bu yana internet kullanıcı sayısının %4 oranında (2 milyon), aktif sosyal medya kullanıcı sayısında da %14 oranında (6 milyon) artış olmuştur.⁴⁸⁰ Dđnya ÷lkelerinin internet ve sosyal medya kullanımını istatistikleri incelendiğinde gelişmiş ÷lkelerde kullanım oranlarının y÷ksek olduğu Afrika kıtası gibi gelişmemiş bölgelerde ise bireylerin interneti ve sosyal medyayı çok d÷şük düzeyde kullandıkları göze çarpmaktadır.⁴⁸¹

Kolay taşınabilir olması ve gelişen teknolojiyle beraber her geçen gđn artan özellikleri nedeniyle, son yıllarda dijital dđnyanın bir sembol÷ olan akıllı cep telefonları gençlerin gđnlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Bununla birlikte akıllı telefonlar, gúndelik yaşamı kolaylaştırmasının yanında birtakım problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Doğru kullanıldığı zaman son derece yararlı ve kolaylık sağlayan özellikleri olan akıllı telefonların, bilinçsizce ve aşırı şekilde kullanımı durumunda ise ciddi fiziksel ve psikolojik olumsuz etkileri olabilmektedir. Henüz psikiyatri dđnyasında net bir tanımı yapılmasa da akıllı telefon bağımlılığı, akıllı telefon kullanım sıklığına bağlı olarak gelişen bir bağımlılık tür÷ olarak önemli bir araştırma ve tartışma konusu olmuştur. Yapılan araştırmalar akıllı telefon bağımlılığının hem fiziksel hem de ruhsal problemlere neden olabildiği konusuna odaklanmış ve bu konunun özellikle gençlerin ruhsal gelişimlerine olan etkisi üzerinde durulmuştur.⁴⁸² Akıllı telefonların kullanımı ile ortaya çıkan başlıca fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkları; el bileği sendromu, boyun kaslarında tutulma, uyku saatlerinde azalma, gözlerde yorgunluk ve sosyal hayata olumsuz yansımaları şeklinde sıralamak

⁴⁸⁰ “Türkiye’deki yetişkin nüfusun %95’i cep telefonu ve %75’i akıllı telefon kullanmaktadır. Dizüstü ya da masaüstü bilgisayar kullanım oranı %51 iken tablet kullanım oranı %17’dir.

Türkiye’de bireyler gđn içerisinde ortalama 7 saatini bilgisayar başında, 3 saatini telefonla internete bağlanarak ve 3 saatini sosyal medya platformlarında geçirmektedir.

Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformu %57 ile Youtube olmakla birlikte bunu %1’lik bir fark ile Facebook izlemektedir.”

⁴⁸¹ “Türkiye’nin sosyal medya ve internet kullanım oranının %60 ile Asya kıtası (%46) ve Avrupa kıtasının (%76) arasında ortalama bir değerde olduğu gör÷lmektedir. Türkiye’nin yıllık dijital gelişim istatistiklerinden de gör÷ldüğü üzere yıllar geçtikçe internet ve sosyal medya kullanım düzeyi artmakta olup ileriki dönemlerde Avrupa ve Asya’daki gelişmiş ÷lkelerin düzeyine ulaşacağı öngör÷lebilmektedir.”

⁴⁸² Levent Sevgi, “Teknoloji, Toplum ve Sağlık: Cep Telefonları ve Elektromanyetik Kirlilik Tartışmaları, 2013”, http://www.emo.org.tr/ekler/e73a9a0d37efb96_ek.pdf, (25.04.2018).

mümkündür.⁴⁸³ Ayrıca akıllı telefon bağımlılığı, çoğunlukla telefonda uzak kalamama, sık sık telefonu kontrol etme gibi belirtilerle ortaya çıkmaktadır. Akıllı telefon bağımlılığının altında yatan en temel unsurlardan biri, akıllı telefon aracılığı ile internete bağlanabilmektir. Mobil olmanın getirdiği avantaj ile her yerden internete erişim kolaylığı sağlaması, bağımlılığı arttırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet kullanımını arttırdıkça akıllı telefonlara olan bağımlılıkta da artış gözlemlenmektedir. Bir başka deyişle internet bağımlılığı akıllı telefonlara da yansımış ve akıllı telefonların bağımlılığına etki etmiştir.⁴⁸⁴

Literatür incelendiğinde Kur'an kurslarında cep telefonu kullanımı ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Araştırma esnasında kurslarda yapılan gözlemlerde öğrencilerin okula giderken kurs idaresi tarafından belirlenen yerden cep telefonlarını alarak okula gittikleri okuldan döndüklerinde de aynı yere cep telefonlarını bıraktıkları ve kursta izin verilmedikçe cep telefonu kullanımının yasak olduğu gözlemlenmiştir. Öğrencilerin okulda telefon kullanmalarını meşru kılan sebeplerin Kur'an kursunda geçerli olmaması ayrıca düşündürücü bir durumdur. Bu yüzden Kur'an kurslarında cep telefonu kullanımının niteliklerinin belirlenmesi noktasında çalışmalar yapılması gerekmektedir. Konu ile ilgili Kur'an kurslarında yapılmış bir çalışma olmamasından dolayı ergenlik döneminde bulunan gençlerin cep telefonu kullanma oranları ve cep telefonunun ergen üzerindeki etkileri noktasında bazı sonuçlara ulaşabilmek için ülkemizde konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalar incelenmiştir. Araştırmalarda lise öğrencilerinin %92'sinin cep telefonu sahibi olduğu ve cep telefonu kullanmaya başlama yaşının ve kulaklık kullanımının düşük olduğu, öğrencilerin hemen her yıl cep telefonunu değiştirdiği, kızların erkeklere göre daha problemlili akıllı telefon kullandıkları ve daha fazla sosyal kaygı yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca lise öğrencilerinin sosyal kaygı düzeyleri arttıkça sosyal ağ kullanımlarının ve problemlili akıllı telefon kullanımının arttığı, bilgisayarda oyun oynamanın ve internette vakit

⁴⁸³ Ünal - Arslan, a.g.m. , s. 8.

⁴⁸⁴ Müjgan Alikashiöğlu, "İnternet Kullanımı ve Çocuk ve Ergen Sağlığı, Türk Pediatri Kurumu TBMM Sunusu", 2012, ss. 1-54, <https://www.tbmm.gov.tr> (25.04.2018); Sevgi, a.g.m. , ss. 15-19.

geçirmenin okul başarısını düşürdüğü, akıllı telefon kullanımı ile okul başarısı arasında ilişki olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.⁴⁸⁵

Yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; ortaöğretimde okuyan öğrencilerin genellikle cep telefonu kullandıkları görülmektedir. Hafızlık eğitimi de ortaöğretim yıllarında yapılmaktadır. Bu yılların ergenlik dönemine rastladığı düşünüldüğünde gençlerin cep telefonu kullanmalarının önlenemez duruma geldiğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan yoğun bir disiplin gerektiren hafızlık sürecinde ergeni meşgul edecek şeylerin en aza indirgenmesi esas alınmaktadır. Problem yaşayan gençlerin daha çok kursta cep telefonu kullanmak isteyenler olması cep telefonunun hafızlık eğitimini olumsuz etkilediği gerçeğini de yansıtmaktadır. Diğer taraftan ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin %90'ının cep telefonuna sahip olduğu düşünüldüğünde kurslarda cep telefonu kullanımını yasaklamanın çok zor olacağı görülmektedir. Bu doğrultuda yapılması gereken şey bilinçli cep telefonu kullanımının gençlere aktarılmasıdır. Günlük veya haftalık zaman aralıkları dâhilinde belirli süreler içerisinde cep telefonu ve internet kullanma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Öğrencilerin telefonu en çok hangi amaçla kullandığına başta öğretmenler ve ailelerin dikkat etmesi gerekmektedir. Ayrıca, yeni nesillerin akıllı telefon bağımlılığı tehdidi ile karşı karşıya olduğu düşünüldüğünde akıllı telefon bağımlılığının psikolojik olarak sağlıklı nesillerin yetişmesine tehdit edici yönünün incelenmesi ve akıllı telefon bağımlılığının toplumsal bazda sigara ve alkol bağımlılığı seviyesine gelmeden giderilmesinin önüne geçilmelidir. Aksi halde “alkolik” “sigara kolik” gibi kavramların yanında “akıllı telefon kolik” ve “sosyal medya kolik” gibi kavramlar yaygınlaşacak ve toplum sağlığını tehdit ederek sağlıklı nesillerin yetişmesine engel olacaktır.⁴⁸⁶ Cep telefonu kullanma zorunluluğu, süresi ve doz değerlendirmelerinin göz önüne alınarak özellikle ilkokul, liselerde ve bunun yanı sıra Kur'an kurslarında daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bunun için anne babanın yanında önemli davranış modeli

⁴⁸⁵ Ahmet Ergin - S. Utku Uzun - Ali İhsan Bozkurt, “Lise Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanma Davranışları ve Cep Telefonları Hakkındaki Görüşleri”, *Dicle Tıp Dergisi*, 2014; 41 (3), ss.542-547; Hassoy H - Durusoy R - Karababa A.O, “*Ergenlerin Cep Telefonları ve Bunların Baz İstasyonları Üzerindeki Risk Algıları, Yetkililere Duydukları Güven ve Cep Telefonlarını Kullanmadaki Yetersizlikleri: İzmir, Türkiye’de 2240 Lise Öğrencisi Üzerinde Yapılan Bir Kesitsel Araştırma*”, 2013, ss.1-10; Doğan, U. - Tosun, N. İ. , “Lise Öğrencilerinde Problemlili Akıllı Telefon Kullanımının Sosyal Kaygı ve Sosyal Ağların Kullanımına Aracılık Etkisi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Nisan 2016, ss.99-128; Onur Elmas, vd. , “Teknolojik Cihaz Kullanım Alışkanlıklarının Okul Başarısı Üzerine Etkisi”, *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2015, Cilt: 6, Sayı: 2. ss. 49.

⁴⁸⁶ Kuyucu, a.g.m. , s. 355.

olan öğretmenlerin, öğreticilerin ve cep telefonu kullanımı konusunda çok önemli bir teşvik unsuru olan medyanın da cep telefonu kullanımı konusunda özendirici davranışlardan kaçınması erken yaşta cep telefonu kullanımının önlenmesi yönünden önemlidir.

3.18. TV İzleme Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

TV izleme değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 57’de verilmiştir.

Tablo 57. TV İzleme Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
İmkânım olsa kursta istediğim zaman TV izlemek isterdim	Evet	145	2,96	,75
	Hayır	152	2,57	,71
	Kararsızım	32	2,69	,67
	Toplam	329	2,76	,75

Tablo 57’de görüldüğü üzere TV izleme değişkenine göre yaşanan sorunlar ölçeğinden alınan puanlardan “Evet” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=2,96). “Kararsızım” grubunun ortalaması Ort.=2,69, “Hayır” grubunun ortalaması ise Ort.=2,57 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 58’de yer verilmiştir.

Tablo 58. TV İzleme Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın	Kareler	Kareler	Anlamlı
-----------	---------	---------	---------

Kaynağı	Toplamı	sd	Ortalaması	F	P	Fark
Gruplar arası	11,382	2	5,691	10,793	,000	E-H İle
Gruplar içi	171,903	326	,527			E-K arasında
Toplam	183,285	328				

Elde edilen bulgulara göre kursta istediği zaman TV izlemeyi isteme değişkenine göre HEEDBYS istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. (F=10,793, P=,000, p<,05) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucuna göre ‘‘Evet’’ ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Bulgular, kursta istediği zaman TV izlemeyi isteyen öğrencilerin ergenliğe bağlı problemlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. İzin günlerinde boş vakitlerini TV izleyerek geçiren öğrencilerin kursta da aynı durumun devam etmesini istemeleri normaldir. Televizyonun ocuklar üzerindeki bağımlılık etkisi düşünüldüğünde de bu yadsınacak bir durum değildir. Dolayısıyla belirli kurallar olan kursta istekleri karşılanamayan öğrenciler problem yaşamaktadırlar.

Günümüzün en etkili sosyalleşme araçları olan kitle iletişim araçları gençlerin sosyalleşmesine ve dış dünyayı daha hızlı tanımalarına olanak sağlamaktadır. Her türlü bilgi ve yayının dünyaya hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlayan, geniş iletişim ağı içerisindeki en önemli kitle iletişim araçları ise her evde bulunan televizyon ve internettir.⁴⁸⁷ Televizyon ve internetin yayınlarından en fazla etkilenen kesim ise şüphesiz gençlerdir. Çünkü söz konusu yayınlar, gençler üzerinde farklı düzeyde etki oluşturmakta, izlenen program türleri ve girilen siteler, gençlerin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.⁴⁸⁸ Bununla birlikte gençlerin zamanlarının büyük bir bölümünü televizyon karşısında geçirmesi, aile ilişkilerinde, arkadaş grubunda ve okulda ergene rol örnekleri sunmasına, televizyonda yer alan kahramanların ergenler için model olarak algılanmasını sağlamaktadır.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Soydan, M. ve Güllüoğlu, . (2005), ‘‘Televizyonun ocuğun Toplumsallaşmasına Olan Olumlu Etkisi’’; Kulaksızoğlu, 1995, s.54; Ferhunde ktem, vd. , ‘‘ocukların ve Gençlerin Televizyon Programlarındaki Zararlı İçerikten Korunması, Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi’’, RTÜK, Ankara 2006, s.13.

⁴⁸⁸ Müjgân Alikarşıfoğlu, ‘‘İnternet Kullanımı ve ocuk ve Ergen Sağlığı, Türk Pediatri Kurumu TBMM Sunusu’’, 2012, ss. 1-54, <https://www.tbmm.gov.tr> (25.04.2018); Kulaksızoğlu, 1995, s.55.

⁴⁸⁹ Bozkurt, 2006, s. 126.

Televizyon, film, video oyunları ve internetin aşırı kullanımı ergenlerde hem bedensel hem de psiko-sosyal sorunlara yol açmaktadır. Yeme bozukluğu ve obezite gibi bedensel sorunların yanı sıra ergenlerde okul başarısında düşme, öğrenme güçlüğü, asosyal davranışlar, cinsel davranış sorunları, saldırganca davranışlar, şiddete karşı duyarsızlaşma, gece korkuları, depresyon ve uyku bozuklukları gibi sorunlar görülmektedir.⁴⁹⁰ Ayrıca; televizyon izleyen ergenlerde fiziksel saldırganlığın artması, şiddete başvurma, şiddete karşı duyarsız olma, okuma zevkinde azalma, ders çalışmaya karşı isteksizlik, dikkatini yoğunlaştırılmama, kendini ifade edememe, kendini izlediği kahramanların yerine koyarak gerçeklerden uzaklaşma, hayal gücü ve yaratıcılığın kısıtlanması, sosyal ilişkilerin zayıflaması, göz ve uyku bozukluğu gibi olumsuz etkiler saptanmıştır⁴⁹¹

Bütün bu olumsuzlukların yanında televizyonun ergenlik çağındaki gençler açısından faydalarından da bahsetmek mümkündür. Televizyon programları ergenlerin hayal güçlerini geliştirmektedir. Bu programlar, 10-12, 12-14 yaşlarındaki gençlerin ilgilerini uyandırmakta, zevklerini geliştirmekte, yaşam alanlarını genişletmektedir.⁴⁹² Ayrıca ergenlerin izlediği programlarda şiddetin bir olgu olarak yer almadığı; cezalandırma ve şiddete maruz kalan mağdurun yerinde olabilme gibi empatik duyguları yansıtması nedeniyle ergende saldırgan davranışların azalmasına katkı sağlamaktadır.⁴⁹³ Ayrıca gençler, televizyon vasıtasıyla toplumda kendilerine biçilen roller hakkında bilgi edinmektedirler.⁴⁹⁴ Ergenlerin televizyon izlemeleri toplumsallaşma anlamında katkı yapmaktadır. Bunun temel sebebi gencin izlediği programdaki karakterlerle özdeşim kurmasıdır. Televizyonda izlenen görsel içeriğin/bilginin niteliği sonucunda toplum ve fert arasında olumlu anlamda bir alışveriş sağlanmakta, bu da içerikleri izleyen gençlerin bunları transfer etmesi ve arkadaşlarıyla paylaşması sonucu toplumsallaşma sürecini etkilemektedir.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Yıldız, S. A. "Sosyal Öğrenme Teorisi Açısından Medya ve çocuk Suçluluğu. 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi. 1", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi*, 2007, ss.117-126.

⁴⁹¹ Ferhunde Öktem, vd. , 2006, s.15; Yıldız, S. A. , a.g.e. , ss. 117-126.

⁴⁹² Doruk, E. K. , "Orta Çocukluk ve Ergenliğin İlk Döneminde Televizyonun Çocukların Bilişsel ve Sosyal Gelişimine Etkisi: *Acemi Cadı Dizisi*", *4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi*, 2007, s.477.

⁴⁹³ Abalı, 2004, s.170.

⁴⁹⁴ Soydan, M. - Güllüoğlu, Ö. , "Televizyonun Çocuğun Toplumsallaşmasına Olan Olumlu Etkisi", *2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, 2005, ss.71-90.

⁴⁹⁵ Soydan, M. - Güllüoğlu, Ö. , a.g.m. , s.77.

Konu ile ilgili Kur'an kurslarında yapılmış bir çalışma olmamasından dolayı ergenlik döneminde bulunan gençlerin televizyon izleme sıklıkları ve televizyonun ergen üzerindeki önerileri noktasında bazı sonuçlara ulaşabilmek için ülkemizde konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalar incelenmiştir. Araştırmalarda televizyonun gençlere siyasi ve yurttaşlık bilgileri vererek toplumsallaşmaları üzerinde etkili olduğu, cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde medyanın kayda değer rolü olduğu, Türk reklamcılık sektörünün erkek karakterlere ilişkin rollerin medyada daha etkin, güçlü ve bağımsız olarak sunulduğu; kadın karakterlerin toplumsal rollerinin koruyucu olarak ve kadın odaklı ürünlerin tanıtımında kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca televizyonda gençlerin en çok film seyrettikleri saatlerde yayınlanan filmlerin ortalama şiddet oranı %33,1 olarak tespit edilmiştir. 496

⁴⁹⁶ Ünal Ayrancı, Nedime Köşgeroğlu, Yasemin Günay, Televizyonda Çocukların En Çok Seyrettikleri Saatlerde Gösterilen Filmlerdeki Şiddet Düzeyi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2004, ss. 133-140; Nasrin Shahin, "Cinsiyete Bağlı Toplumsallaşmada Televizyonun Rolü: Reklamların İçerik Çözümlemesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994, ss. 88; Serdar Öztürk, "Televizyonun Çocukların Siyasal Toplumsallaşmalarındaki Yeri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2000, ss. 162-164.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; gençlerin televizyon seyretmeyi sevdiği, sadece gençlere yönelik programları değil, aynı zamanda yetişkinlere yönelik yayımları da izlediği; bu nedenle de televizyonda sunulan olumsuz görüntülerden etkilendiği ifade edilebilir. Genel olarak yapılan araştırmalara bakıldığında katılımcıların büyük bir çoğunluğu, bu anlamda şiddet ve cinsel içerikli görüntülerden rahatsız olduğunu dile getirirken, bazıları da televizyonun kendilerini bilgilendirdiği ve eğlendirdiği şeklinde olumlu özelliklere değinmişlerdir.

Yukarıda açıklanan bilgilerden anlaşılacağı üzere sosyal hayatta sürekli televizyonun etkisi ile karşılaşan gençleri Kur'an kursunda yasaklarla bu cazibeden vazgeçirmek sosyal gelişim açısından çok da mantıklı görünmemektedir. Televizyonun yararlı ve zararlı yönlerinin tespit edilip sosyal aktivitelerin eksikliği noktasında eleştirilen kurslarda televizyonun olumlu yönleri kullanılarak gençlerin gelişimleri noktasında faydalı programlar da tercih edilerek sosyal aktivite objesi olarak kullanılması sağlanabilir.

3.19. İnternet Kullanma Değişkenine Göre Hafızlık Eğitiminde Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşanılan Sorunlar

İnternet kullanma değişkenine göre araştırmaya katılan gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları sorunlara yönelik puanlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için Varyans analizi (ANOVA) yapılmış, sonuçlar Tablo 59'da verilmiştir.

Tablo 59. İnternet Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlar

	Değişkinler	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
İmkânım olsa kursta istediğim zaman internet kullanmak isterdim	Evet	183	2,97	,77
	Hayır	98	2,46	,64
	Kararsızım	48	2,56	,62
	Toplam	329	2,76	,75

Tablo 59’da görüldüğü üzere İnternet kullanmayı isteme değişkenine göre yaşanan sorunlar ölçeğinden alınan puanlardan “Evet” grubunun ortalaması daha yüksektir (Ort.=2,97). “Kararsızım” grubunun ortalaması Ort.=2,56, “Hayır” grubunun ortalaması ise Ort.=2,46 şeklindedir. Genel ortalamanın ise 2,76 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup-olmadığını belirlemek amacıyla Anova testi uygulanmıştır. İlgili verilere tablo 60’da yer verilmiştir.

Tablo 60. İnternet Kullanma Değişkenine Göre Katılımcıların Ergenlik Dönemine Bağlı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Anova Testi Bulguları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	18,613	2	9,306	18,424	,000	E-H İle E-K arasında
Gruplar içi	164,672	326	,505			
Toplam	183,285	328				

Yapılan analiz sonuçlarına göre kursta istediği zaman internet kullanmayı isteme değişkenine göre HEEDBYS istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. (F=18,424, P=,000, $p<,05$) Gruplar arası anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonucuna göre “Evet” ile diğer gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Veriler incelendiğinde internet kullanma isteği karşılanamayan öğrencilerin yaşadığı problemlerde artış olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak da sosyal medyayı (TV, telefon, internet) aktif olarak kullanmak isteyen öğrencilerin hafızlık eğitiminde karşılaştıkları sorunlar artmaktadır.⁴⁹⁷

İnternet günlük yaşamın temel öğelerinden biri olmuş, bilgi edinmek, eğlence ve başkalarıyla iletişim sağlama açısından yaşamımıza büyük zenginlik katmıştır. Yararlarına karşın internet ve televizyon bireylerin yaşamlarını daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyalleşmenin en fazla yaşandığı dönemde ergenlerin internet ve cep telefonunu en fazla kullanan grup olması, kimlik gelişiminin tamamlanamamasına, psikolojik ve sosyolojik olgunluğa erişememelerine bağlı olarak ergenleri en önemli risk gruplarından birisi haline getirmektedir. Yapılan bir araştırmada, ülkemizde internetin bu çekiciliğinin özellikle internet ve bilgisayar kullanımının en yüksek olduğu

⁴⁹⁷ Tablo 55, 56, 57, 58.

14-24 yaş aralığındaki gençleri etkilediği tespit edilmiştir.⁴⁹⁸ Ayrıca ergenler internet üzerinden kurdukları iletişimlerde kolaylıkla onay ve kabul elde edebilmektedir. Gerçek kimliğin rahatlıkla gizlenebildiği internet ortamında gençler sosyal medyayı gerçek yaşamdaki sorumluluklarından ve yaşadıkları problemlerden kaçmaya yardımcı bir obje olarak kullanmaktadırlar.⁴⁹⁹

Ergenlik ve kimlik konusunu anlamada en kapsamlı teori Erikson'un fikirlerinden doğmuştur. Erikson kişiler arası ilişkilerin ergenin kimlik gelişimine olan etkisinden söz ederek farklı ilişkiler deneyerek gerçekleştirilen kimliğin yetişkinlik döneminde ergene kolaylık sağladığını, özellikle akran ilişkilerinin sosyal destek ve deneyim açısından dünya görüşünün şekillenmesinde ergene olan katkısından söz etmiştir.⁵⁰⁰ İnternette geçirilen süre arttıkça akran ilişkisindeki etkileşim de azalmaktadır.⁵⁰¹

Ergenlikte akran kabulü ve sosyal onay ön plana çıkarken, sosyal medya ergenlere istedikleri bilgilere hızlı ulaşma, elektronik posta, anlık mesajlaşma, günlük tutma ve sohbet odaları gibi iletişim uygulamalarıyla bu beklentileri karşılama olanağı sunmaktadır. Özellikle cinsel gelişimin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ergenler cinsellikle ilgili konuları çok merak etmekte en kolay ve hızlı bir şekilde sosyal medya aracılığı ile bu gereksinimlerini karşılamaktadırlar.⁵⁰² Bazı araştırmalar ergenlerin problemleri internet kullanmalarına bağlı olarak düşük benlik saygısı, yeni kimlik arayışı, özgürlük ve sınırsızlıkları doyusuya yaşama gibi davranış problemleri yaşadıklarını ortaya koymaktadır.⁵⁰³ Selşik'a göre "herkes internete bağımlı olabilir, fakat bazı faktörler internete bağımlı olma riskini arttırabilir. Örneğin eve bağımlı olma, çok fazla boş zamanı olma, geçmişinde saplantılı davranışlara sahip olma, sosyal ilişkilerde utangaç veya çekingen olma gibi bileşenler internet bağımlılığına zemin hazırlayabilir."⁵⁰⁴ Ayrıca internet, aile içi iletişim çatışmalarına neden olurken, ailenin

⁴⁹⁸ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, *Haber Bülteni*, 20 Kasım 2007, Sayı:186.

⁴⁹⁹ Morsünbül, a.g.m. , ss.77-83.

⁵⁰⁰ Aydın, B. 2015, s.197.

⁵⁰¹ Şendağ, S. - Odabaşı, F. "İnternet bağımlılığı: Çocukların Psikososyal Gelişimi Üzerindeki Etkileri", 2007, <http://home.anadolu.edu.tr/~fodabasi/doc/ty20.swf> (25.04.2018)

⁵⁰² Morsünbül, a.g.m. , ss.77-83.

⁵⁰³ Bayraktar, a.g.t. , s. 87.

⁵⁰⁴ Eda Sun Selşik, İnternetin Kötüye Kullanımı ve Baş etme Yolları, *ODTÜ Öğrenci Gelişim ve Psikolojik Danışma Merkezi*, <http://webpages.charter.net/stormking/iad.html#is%20Internet%20Addiction>, (25.04.2018)

ergenden, ergenin de aileden uzaklaşmasına neden olmakta ve ergenin toplumsallaşmasını olumsuz yönde etkilemektedir.⁵⁰⁵

Hafızlık eğitimi verilen Kur'an kursları ile ilgili yapılan çalışmalarda internet kullanımını ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması kurslardaki internet kullanımını hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde yapılan konu ile ilgili araştırmalar gençlerin internet kullanım düzeyleri hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre; ergenlik dönemindeki erkeklerin kızlara göre daha fazla internet bağımlılığı geliştirdiği, ergenlerin ders başarılarının düştüğü, en sık sosyal paylaşım, iletişim, eğlence ve bilgi amacıyla internete girdikleri, internet bağımlılığının fiziksel aktivitelere daha az katılmalarına ve daha sık uyku sorunu yaşamalarına neden olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca, Türkiye'de gençlerin internete akıllı telefonlar ve tabletler ile en fazla evlerinden erişim sağladıkları, her gün çevrimiçi oldukları, 12-14 yaş grubundaki ergenlerin interneti daha çok ödev amaçlı, 15-17 yaş grubunda olanların ise daha çok internette gezinmek amaçlı kullandıkları ortaya çıkmıştır. Erkek ergenlerin internette oyun, spor, siyasi ve bilim içerikli siteleri daha fazla ziyaret ettiği, kız ergenlerin ise daha çok ders için bilgi toplama ya da sohbet ve alışveriş amacıyla interneti kullandıkları, istenmeyen içerikleri filtreleme, pop-up sayfaları engelleme vb. gibi güvenli internet kullanımı noktasında eksikleri olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Gençlerin internette gerçekleştirdikleri etkinlikler arasında ilk sırada yer alan sosyal ağ kullanımları incelendiğinde ise genellikle Facebook'ta profil oluşturdukları ve bu profillerde en çok soy isimleri ile yüzünü net gösteren fotoğrafları paylaştıkları ortaya çıkmıştır. Her üç gençten birinin internette gezinirken ahlaka aykırı görüntüler ve iletiler gördüğü, üzücü ve kırıcı kişilerle karşılaştığı ve tanımadığı biriyle iletişime geçtiği, bunun yanında aşırı internet ve telefon kullanımına yönelik yeni bir şey duyduklarında akıllı telefonlarından kontrol etme, akıllı telefonlarını kullanamadıklarında üzülmeye ve internette daha az zaman geçirmeye yönelik başarısızlıkla sonuçlanan girişimlerde bulunma davranışlarını daha çok sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan orta ve üst sosyo-ekonomik kökenli ailelerden gelen ergenlerin, alt sosyo-ekonomik kökenli ailelerden gelen ergenlere

⁵⁰⁵ Mehmet Aksüt - Zekeriya Batur, "İnternet Perspektifinde Ergenlerin Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci", 2017, <http://ab.org.tr/ab07/bildiri/134.doc>, (30.03.2018)

oranla daha fazla bilgisayar ve internet kullandıkları, internet bağımlısı ergenlerde düşmanlık yalan söyleme ve intihar düşüncesi düzeylerinin de yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.⁵⁰⁶

Elde edilen veriler ve yapılan araştırmaların genel bir değerlendirmesi yapıldığında; ergenin sosyalleşme sürecine katkı sağlaması açısından internetin olumlu etkileri olmakla birlikte gelişim açısından daha çok olumsuz etkiler bıraktığı görülmektedir. Akıllı telefon ve internet kullanımının çok yoğun olduğu günümüzde ergenleri internetten koparmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle yasaklamak yerine zararlarını en aza indirmek veya fayda sağlayıcı özelliklerinin kazandırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Hafızlık yapan gençlerin ergenlik döneminde oldukları düşünüldüğünde sosyal hayatta sürekli internetin etkisi ile karşılaşan gençleri Kur'an kursunda yasaklarla bu cazibeden vazgeçirmek sosyal gelişim açısından çok da mantıklı görünmemektedir. İnternetin yararlı ve zararlı yönlerinin tespit edilip sosyal aktivitelerin eksikliği noktasında eleştirilen kurslarda internetin olumlu yönleri kullanılarak gençlerin gelişimleri noktasında faydalı programlar da tercih edilerek sosyal aktivite objesi olarak kullanılması sağlanabilir.

⁵⁰⁶ Veysi Ülgen, “12-18 Yaş Arası Ergenlerde İnternet Bağımlılığında Sosyal Karşılıklılık ve Yordayıcı Faktörlerin Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, ((Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul, 2014, ss.85-86; Yiğit Emrah Turgut, “Çocukların Mobil İnternet Deneyimleri: Kullanım, Risk Faktörleri ve Risklerle Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2016, ss.89-90; Fatih Bayraktar, “İnternet Kullanımının Ergen Gelişimindeki Rolü”, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001, s. 87; Yaşare Aktaş Arnas, “3-18 Yaş Grubu Çocuk ve Gençlerin İnteraktif İletişim Araçlarını Kullanma Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi”, 2005, s. 78; Mehmet Aksüt - Zekeriya Batur, “İnternet Perspektifinde Ergenlerin Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci”, 2017, <http://ab.org.tr/ab07/bildiri/134.doc>, Erişim Tarihi: 30.03.2018; Hülya Ercan - Figen Çok, Gençlerin İnternet Ortamında Kurdukları İlişkiler, *Popüler Kültür ve Çocuk*, 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, ss.133-137; Abdullah Kuzu, İnternet Kullanımı ve Aile, *T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 133, 2008, Ankara, s. 74; Belgin Aslan Cansever, “Ergenlerin Toplumsallaşmasında İnternet Kullanımının Aile ve Okul Bağlamında Yarattığı Sorunlar”, Ege Üniversitesi, (Doktora Tezi), İzmir, 2010, ss.70-72; Esra Ceyhan, “Ergen Ruh Sağlığı Açısından Bir Risk Faktörü: İnternet Bağımlılığı”, *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2008, 15 (2), ss.65-72.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Diyaret İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kursları, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzüne okumayı öğretmek, İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarıyla Hz. Muhammed (sav)'in hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgiler vermek ve hafızlık yaptırmak amacıyla faaliyet gösteren yaygın din eğitimi kurumlarıdır.⁵⁰⁷ Ülkemizde bu

⁵⁰⁷ DİB Yurt Dışı Teşkilatı Kur'an'ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları Yönergesi, s. 13. <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Diyaret%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20Te%C5%9Fki lat%C4%B1%20Kur'an%C4%B1%20Kerim%20ve%20Dini%20Bilgiler%20Kurslar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf>, (25.06.2018)

görevleri bir bütün olarak üstlenen başka bir eğitim kurumu bulunmaması, Kur'an kurslarının din eğitimindeki önemini daha da artırmaktadır. Kur'an kurslarıyla ilgili yapılan bir takım araştırmalar Kur'an kurslarının önemli sorunları olduğunu ve bunların çözümü için daha pek çok çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Etkili ve verimli bir hafızlık eğitimi için sorunların derinlemesine araştırılmasına ve uygulanabilir çözümler üretilmesine ihtiyaç vardır. İhtiyacın yerinde ve zamanında karşılanabilmesi için de başkanlığa bağlı Kur'an kurslarında hafızlık yapan gençlerin gelişim özellikleri itibariyle değerlendirilmesine yönelik bilimsel ve ilmî araştırmaların yapılması ve sonuçlarının din eğitimi geliştirme ve uygulamalarında kullanılması gerekmektedir. Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi alan gençlerin ergenlik dönemine bağlı olarak yaşadıkları problemler üzerine yapılan bir alan araştırmasıdır. Araştırmamız ile ilgili değerlendirmeler ise genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

HEEDBYS'in incelendiği bu araştırmada; gençlerin hafızlık eğitimi esnasında ergenlik dönemine bağlı bir takım sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Cinsel gelişim, kimlik gelişimi, aile ile iletişim düzeyleri, öğretici ile ilişkiler ve akran ilişkileri içinde bulunan yaşların etkisine göre şekillenmektedir. Nitelikli ve verimli bir hafızlık eğitimi için öncelikle kurs hocasıyla olan iletişim olmak üzere kurs yönetimi, arkadaş ve aileyle olan iletişim ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kursun fiziksel imkânlarının yeterli olması da gençlerin aldıkları eğitimin niteliğinde etkin bir rol oynamaktadır. Hafızlık eğitimi alan gençleri kaygılandıran ve motive eden unsurlara bakıldığında genel olarak ortak kaygılara rastlanılmaktadır. Farklı olarak telefon, televizyon ve sosyal medyanın etkisi ile hem okul hem de hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemin yaygınlaşmasına paralel olarak farklı sıkıntı ve zorlukların meydana geldiği söylenebilir. Bunun yanında genel olarak kurs içerisindeki iletişim, öğrenci psikolojisine uygun olmayan cezalar, fiziksel imkânsızlıklar, sosyal faaliyetler ve ders dışı etkinliklerin var ve etkin olması motive edici unsurlar olarak nitelendirilirken, olmaması ya da problemlili olması kaygılandırıcı birer unsur olarak görülmektedir. Araştırmamızda ve alanda yapılan diğer çalışmalarda öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kursa kendi isteği doğrultusunda gelmiştir. Kursa gelmekte istekli olan öğrenciler kursta bulunmaktan memnundurlar. Öğrencilerin öğreticilerden rehberlik ve danışmanlık hususunda yeterli düzeyde faydalanamadıkları görülmüş, bu konuda uzman kişilerin

desteğine ihtiyaçları oldukları da gözlenmiştir. Ayrıca, HEEDBYS'in incelendiği bu çalışmada öğrencilerin her bir değişkene göre problemlerinde farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre; Eskişehir ilinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı beş Kur'an kursunda hafızlık yapan toplam 329 kişilik örneklem grubu oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı yaşanan problemler demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Buna göre;

Cinsiyetin HEEDBYS'da anlamlı farklılığa yol açtığı bulunmuştur. Hafızlık yapan kız ve erkek öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı sorunlara ilişkin yapılan t testi sonrasında kız ve erkek öğrenciler arasında istatistiki açıdan anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkek öğrenciler, kız öğrencilere oranla hafızlık eğitimleri süresince ergenlik dönemine bağlı daha fazla sorun yaşamaktadırlar. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

Yaş değişkeninin HEEDBYS'da istatistiki olarak anlamlı farklılıklara neden olduğu ve yaş ilerledikçe ergenlik dönemine bağlı sorunların da arttığı tespit edilmiştir. 12-14 yaş döneminde ise sorunlar en üst düzeye ulaşmaktadır. Çünkü çocuktan yetişkinliğe geçişin en belirgin olarak yaşandığı 12-14 yaş diliminde ergenlik ile ilgili problemler daha açık ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde kimlik arayışı, toplumsal kabul, başarıya karşı başarısızlık duygusu, hemcins ve karşı cinsle ilgili ilişkiler ergeni en çok meşgul eden konular olmaktadır. Buna göre ilgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'da çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Ölçeğin genel ortalamasında ise çocukluğu daha çok kırsal kesimde, kasaba ve köyde geçenlerin ortalaması daha yüksek bulunmuştur. Buna göre il ve ilçe merkezinden gelen öğrencilerin daha az sorun yaşadığı görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında il ve ilçe merkezinde yaşayan insanların hayat standartlarının daha iyi olmasının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü gelişim çağında olan öğrencilerin sağlıklı bir gelişim süreci geçirebilmesi için aile ilgisi ve beklentisi, sosyoekonomik düzey, çevresel şartlar, sağlıklı gelişim ve okulda alınan eğitimin niteliği önemlidir. Şehirde yaşayan ailelerin çocukları yaşam standartları noktasında şanslı görülebilir ve sağlıklı bir gelişim gösterebilir.⁵⁰⁸ Hafızlık eğitimini etkileyen değişkenlerden biri de söz konusu eğitimi alan gencin çocukluğunun geçtiği yerdir.

⁵⁰⁸ Uygun, Yamaner, 2017, ss.99-100.

Hafızlık eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında önceki yıllarda genellikle gelir düzeyi düşük ve köyde ikamet eden ailelerin çocuklarının hafızlık eğitimi aldıkları yönünde tespitler yer alırken,⁵⁰⁹ son dönemde ise öğrencilerin ağırlıklı olarak şehir merkezinde yaşadıkları görülmektedir.⁵¹⁰ Bu verilere göre, öğrencilerin daha çok kırsal kesimden geldiği düşüncesiyle ilgili bulguların değiştiği söylenebilir. Buna göre ilgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS’da hafızlık eğitimine başlanılmasında etkili olan kişi değişkenine göre anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerinin teşviki ile hafızlık eğitimine başlayanların ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha düşük olduğu görülmüştür. Kendi isteği ve ailesinin yönlendirmesiyle kursa gelenlerin sorunları ise orta düzeydedir. Tercihle etkili olan kişinin bağı uzaklaştıkça sorunların arttığı görülmektedir. Buna göre ilgili hipotezimiz onaylanmamıştır.

HEEDBYS’da kurstaki sosyal alan değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Buna göre anlamlı farklılığın “Evet” ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür. Kurstaki sosyal alanları yetersiz bulan, fiziki ve sosyal açıdan gereksinimleri sağlanamayan öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemler daha fazladır. Yapılan araştırmalarda öğrenciler tarafından en çok eleştirilen konular, eğitim görülen kurumların oyun, eğlence ve boş vakitlerin geçirilmesi noktasında yetersiz olması olmuştur.⁵¹¹ İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS’da kursun fiziki yeterliliği değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Söz konusu anlamlı farklılaşmaların “Evet” ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür. İstatistiki bilgilere göre HEEDBYS’da Kur’an kurslarını fiziki açıdan yetersiz gören öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca veriler, Kur’an kurslarının fiziki imkânlar açısından istenilen düzeyde olmadığı gerçeğini yansıtmaktadır. Buna göre; ergenlik döneminde fiziki açıdan birçok gereksinimi olan öğrencilerin bu ihtiyaçlarını karşılamaları önemlidir. Kendilerine ait özel dolap, giyinme odası, duş alma imkânlarının sağlanması ergen için ön plana çıkmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında ziyaret edilen kurslarda yeni yapılmış kurs binalarının derslikleri, eğitim araç gereçleri,

⁵⁰⁹ Ünsal, a.g.t. , s. 105; Çaylı, a.g.t. , s.119; Koç, a.g.m. , s.720; Oruç, a.g.m. , s.47; Ay, 2005, s.22; Koç, 2012, ss. 500-514.

⁵¹⁰ Algul, a.g.t. , s. 118; Aköz, a.g.t. , s. 184.

⁵¹¹ Koç, 2010, s.504-505; Cebeci - Ünsal, a.g.m. , ss.39-40; Algul, a.g.t. , s.298.

bahçesi, oyun ve dinlenme alanları, çalışma odaları, yemekhane, yatakhane, kütüphane, kantin, hatta bilgisayar destekli eğitim imkânları ile her bakımdan eğitim-öğretime elverişli, mesleki nitelikler bakımından oldukça iyi öğretici ve yöneticilere sahip olduğu, yıllardan beri eğitimin devam ettiği şehrin içinde binaların ortasında sıkışmış, güneş görmeyen, masa ve sıra dışında eğitim araç gereci bulunmayan, tuvalet, abdest vb. yerler bakımından düzensiz olan Kur'an kurslarının olduğu da görülmüştür.⁵¹² İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS Kur'an kursunda okuduğu için mutlu olma değişkenine göre ölçeğin genelinde anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür. HEEDBYS'da Kur'an kursunda okuduğu için mutsuz olan öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemlerin daha yüksek olduğu, kursun ergenliğe bağlı yaşanan sorunların tetikleyicisi olduğu belirlenmiştir. Buna göre okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemin yaygınlaşması nedeni ile okulda yoğun ödevlerin verilmesi, kursta günlük ezber dersinin istenilmesi, günlük dersini verememekten kaynaklanan gerilimin çok fazla olması, hafta sonu izine çıkamama gibi cezalar verilmesi, doğrudan deneyimin yaşanmasını engelleyen eğitim tarzı ve yoğun ezber kaygıları sadece kurs başarısını değil aynı zamanda gencin, ruhsal, kişisel ve sosyal gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Görüşme yapılan kursların bazılarında haftalık dersini veremeyen öğrencilerin izinlerinin iptal edilmesi nedeni ile sorunlar yaşadıkları, sürekli kurs ortamında kalmaları neticesinde hafızlık eğitiminin çekilmez bir hale geldiğini ifade etmişlerdir. Bütün bu olumsuzluklar bir arada düşünüldüğünde ergenlik döneminde birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalan öğrenciler bunalım yaşamakta doğal olarak da Kur'an kursu ortamı hayatlarına mutsuzluk olarak yansımaktadır.⁵¹³ Ayrıca sonuçlar, gençlerin hafızlık eğitimi esnasında bir takım sorunlar yaşadıkları ve bunun almış oldukları eğitimden memnuniyet tercihlerine yansıdığını ortaya koymaktadır. Gençlerin hafızlık eğitimi esnasında ergenlik dönemine bağlı olarak bir takım sorunlar yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Bütün bu sorunlara ilave olarak zorlu bir süreç olan Kur'an'ı Kerim'i ezberleme, okul dersleri ve yatılı eğitim görme durumları da

⁵¹² Araştırma kapsamında kurslarda yapılan gözlemlerde; 2017 yılında faaliyete giren Merkez Bölge Yatılı Kur'an kursunun fiziki açıdan gençlerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dizayn edildiği, uzun yıllardan beri faaliyet gösteren Ziya Paşa Erkek Kur'an kursu ile Gökmeydan Kız Kur'an kurslarının ise fiziki imkanlarının yetersiz olduğu görülmüştür.

⁵¹³ İlgili nedenleri araştırma süresince örneklemeler dile getirmişlerdir.

eklendiğinde, içinde buldukları durum hafızlık eğitimine karşı olumsuz bir tavır takınmalarına neden olmaktadır. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'in tekrar hafızlık yapmayı istememe değişkenine göre ölçeğin genelinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmadığı, ancak tekrar hafızlık yapmayı istemeyen öğrencilerin yaşadıkları sorun ortalamasının diğerlerine göre daha yüksek bulunduğu görülmüştür. Veriler, hafızlık yapmayı istenilmesini engelleyen faktörlerin ergenlik dönemine bağlı sorunları artırdığı, Kur'an'ı ezberlemenin mutluluk veren bir durum olmaktan çıktığını göstermektedir. Bu nedenle çok yönlü bir eğitim sürecini kapsayan hafızlıkta Kur'an kurslarının fiziki imkânları, müftülük ve Diyanet İşleri Başkanlığının hafızlık eğitimine karşı yaklaşımlarının yanında hafızlık eğitimi alan gençlerin moral, motivasyon, karakter gelişimi, dini ve ahlaki gelişim ile toplumsal beklentilere cevap verme noktasında çalışmaların yapılması, kurstan duyulan memnuniyet oranının artmasını sağlayacaktır. İlgili hipotezimiz onaylanmamıştır.

HEEDBYS'in hafızlık eğitimi için uygun olan yaş değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür. HEEDBYS'da içinde bulunduğu yaşların hafızlık eğitimi için uygun olmadığını düşünen gençlerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğunu göstermektedir. İçinde bulunduğu yaşların hafızlık eğitimi için uygun olup olmaması noktasında kararsızlık yaşayan öğrencilerin daha fazla sorun yaşamaları ise hafızlık eğitimi alıp almama noktasında da kararsız olduklarını göstermektedir. İçinde bulunulan yaşın hafızlık eğitimi için uygun olduğunu düşünenlerin daha az sorun yaşamaları ise hafızlığı isteyerek yaptıklarını göstermektedir. Ayrıca araştırmamıza katılan gençlerin yaş aralıkları incelendiğinde yoğunluğun 12 ile 16 yaşları arasında olduğu görülmektedir. Ergenliğin yoğun olarak yaşandığı bu yaşlarda gençler daha fazla problem yaşamaktadırlar. Yaşadıkları problemlerle mücadele eden gençlerin ayrıca hafızlık eğitimi ile meşgul olmaları içinde buldukları yaşların hafızlık eğitimi için uygun olmadığını düşünmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan, hafızlık yapılan yaşların her geçen gün düştüğü düşünüldüğünde küçük yaşlarda hafızlık yapanların söz konusu eğitime daha fazla motive oldukları ve daha az sorun yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Hafızlık eğitiminde genel olarak psiko-sosyal durum ve başarı açısından ilkökul sonrasındaki ortaokul çağı ön plana çıkarken, hafızlık eğitiminin anlamını

kavramak suretiyle farkındalık düzeyinin artması kapsamında daha ileriki yaşlar gündeme gelmektedir.⁵¹⁴ Ayrıca ergenlik döneminde genel olarak sorun yaşayan öğrenciler içinde buldukları yaşların hafızlık eğitimi için uygun olmadığını düşünmektedirler. Bununla birlikte kolay ezber yapabilme açısından erken yaşlarda yapılmasının daha yararlı olduğu söylene de hafızlık eğitiminde yaş yükseldikçe farkındalık düzeyinin arttığı, bilinçli hafızlık eğitimi için ileriki yaşların daha uygun olduğu da göz ardı edilmemelidir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'in aile ile iletişim değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası anlamlı farklılığın ailesi ile iletişimi "Çok İyi" olanlar ile diğer gruplar arasında; "İyi" olanlar ile diğer gruplar arasında, "Orta" olanlar diğer gruplar arasında ve "Kötü" olanlar ile diğer tüm gruplar arasında olduğu tespit edilmiştir. HEEDBYS'da öğrencilerin ailesi ile iletişimin niteliği ile kursta yaşanan problemler arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çünkü aile, öğrencinin akademik ve sosyal gelişim alanlarının temel belirleyicisidir. Bu nedenle ailenin çocuğun hafız olmasını arzulaması ve bu konuda bilinçli olması çok önemlidir. Çünkü hafızlık eğitimi genel olarak yatılı olarak yapılmaktadır. Gençler ailelerinden uzakta yatılı olarak eğitim aldıkları için ailelerine özlem duyarlar. Zorlu ve meşakkatli bir süreç olduğu kadar sabırlı ve gayretli olmayı da gerektiren hafızlık eğitim sürecinde öğrencilerin ailelerini yanlarında görmeleri, onlardan destek almaları hafızlık eğitimini tamamlayabilmeleri açısından oldukça önemlidir.⁵¹⁵ Kur'an kursları üzerinde önceki yıllarda yapılan farklı araştırmalarda, velilerin Kur'an kurslarına giderek öğrencileriyle ve kurs hocasıyla yeterli düzeyde iletişim kurmadıkları, bu nedenle kurs-aile işbirliği açısından problemleri ortaya çıktığı nitelendirilirken,⁵¹⁶ son yıllarda yapılan araştırmalarda⁵¹⁷ ise Kur'an kurslarında eğitim gören gençlerin aileleri ile iletişimlerinin iyi düzeyde olması kurs-aile-öğretici işbirliğinin arttığını göstermektedir. Ayrıca söz konusu iletişimin daha da iyi seviyelere çıkarılması için çocukları hafızlık eğitimine başlayan ailelerin Kur'an kurslarında görevlendirilecek rehberlik uzmanları tarafından, ya da gerek kurs yönetimi gerekse müftülükler bünyesinde düzenlenecek etkinliklerle bilgilendirilmeleri faydalı olacaktır. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

⁵¹⁴ Algul, a.g.t. , ss.257-260.

⁵¹⁵ Tongar, 2017, s.17.

⁵¹⁶ Bayraktar, a.g.e. , ss.62-63; Koç, 2005, s. 725; Ay, 2005, s. 44.

⁵¹⁷ Algul a.g.t. s.223; Çaylı, a.g.t. , s.77, Fatma Zehra Öztürk, a.g.t. , s. 64.

HEEDBYS'in öğreticilerin yaklaşımı değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı görölmüştür. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu görölmüştür. HEEDBYS'da öğreticilerin öğrenciye sunduğu sağlıklı bir desteğin hafızlık eğitiminin getirdiği zorluklar ve içinde buldukları gelişim problemlerini aşmada katkı sağladığını ortaya koymuştur. Nitekim veriler, öğreticilerden yeterince destek almadığını düşünen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Günümüz eğitim sistemleri öğrenci merkezli iken, klasik hafızlık sisteminin merkezinde ise öğretici (hoca) vardır. Ülkemizde Kur'an kurslarında her ne kadar öğrencinin merkeze alındığı eğitim sistemi⁵¹⁸ uygulaması yürürlükte olsa da hâkim olan eğitim anlayışı öğretici merkezli eğitimidir.⁵¹⁹ Hafızlık eğitimi çok yönlü bir eğitim olması nedeni ile alışıl gelmiş eğitimlerden farklılık arz etmektedir. Bu nedenle günümüzde öğrencinin merkeze alındığı eğitim yöntemleri uygulanması tavsiye edilse de hafızlık eğitiminde genellikle hocanın merkezde olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.⁵²⁰

Öğretici merkezli eğitim; eğitimin merkezinde hocanın olduğu, en doğruyu hocanın bildiği, öğrencilerin boş birer bardak olarak göröldüğu, bilginin hocadan öğrenciye aktarıldığı geleneksel eğitim modelidir.⁵²¹ Bu modelde hocaların bakış açıları, iletişim becerileri ve tekniklerine sahip olamamaları, pedagojik donanım eksikliği gibi birçok nedenden dolayı ciddi problemler yaşanmaktadır. Bu özelliği ile bilgiler öğrencilere düz anlatım yöntemi ile aktarılmakta, öğretici konumunda olan kişinin din konusunda mutlak doğru bilgilere sahip olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla ne hoca ne de öğretilen dini bilgiler sorgulanmamakta, bilginin ezberlenerek hafızaya depo edilmesi gerektiği inancı hâkim olmaktadır.⁵²² Ayrıca hafızlık eğitimi özel bir eğitim alanı olduğu için özel beceriler gerektirmektedir. Bu nedenle Kur'an kursu öğreticisinin hafızlık eğitimi ve Kur'an kıraati ile ilgili özel alan bilgisinin yanında mesleki

⁵¹⁸ H.Ö.P. s.8, <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr>, (25.06.2018)

⁵¹⁹ Albayrak, a.g.m. , s.532; Yılmaz, 2012, s.532.

⁵²⁰ Kaya, 2012,s.525; Çollak, 2012, s.515.

⁵²¹ Fatih, Çınar, "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Aktif Öğrenme Modeline Yaklaşımları (Isparta Örneği)" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Isparta 2013.

⁵²² Süleyman Akyürek, "Kur'an Kurslarında İnanç Esaslarının Öğretimi", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. şaban Karaköse, Tedef Yayınları, İstanbul 2012, s.563.

pedagojik formasyon ve genel kültür bilgisinin olması gerekmektedir.⁵²³ İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'in kurs idaresinden destek alma değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür. HEEDBYS'da kurs idaresinden ve kursta çalışanlardan ergenlik sürecinde sağlıklı bir destek alınmadığında, bu döneme bağlı problemlerde artış görülmektedir. Eğitim çok kapsamlı bir süreçtir. Kursun etkisi eğitim süresinin uzunluğuna ve kursun öğrencilere sunduğu imkânlarla göre değişebilmektedir. Böylece bir kurstaki öğrenci yalnız şekli olarak kendine aktarılan bilgilerden etkilenmekle kalmayıp aynı zamanda belli bir şekle bağlı olmayan diğer ilişkilerden öğretici, öğrenci, yönetici, çalışan diğer personelden özellikle de kursun kendisine sunduğu imkânlardan etkilenmektedir.⁵²⁴ Bu nedenle kurslarda görev yapan öğretmenlerin pedagojik formasyon ve alan bilgisinin olması ne kadar gerekli ise kurslarda çalışan yönetici, aşçı, bekçi vb. görevlilerin de en az onlar kadar iletişim yönünden donanımlı ve özverili olmaları gerekmektedir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda⁵²⁵ da kurslarda çalışanların yaklaşımlarından rahatsızlık duyulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Hafızlık eğitimi alan gençleri kurslarında öncelikli olarak kaygılandıran etkenlerin, kurs yönetimi ve çalışanların tavırları, yemek, yemekhane ile ilgili işler ve aşçıların tavırları olduğu belirlenmiştir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'in kursta çalışanların yaklaşımları değişkenine göre ölçeğin genelinde istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu görülmüştür. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'da hafızlık eğitiminin yatılı olması değişkenine göre ölçeğin genelinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlı fark bulunmasa da hafızlık eğitiminin yatılı olarak yapılmaması gerektiğini düşünen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemlerin puan ortalamalarının kısmen daha fazla olduğu görülmektedir. HEEDBYS'da hafızlık eğitiminin yatılı olarak yapılmaması gerektiğini düşünen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı

⁵²³ Oruç, a.g.m. , s.48

⁵²⁴ Hayati Hökelekli, "Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, S.1, C.1.

⁵²⁵ Ünsal, a.g.t. , ss.51-52; Cebeci-Ünsal, a.g.m. , s.40; Algul, a.g.t. , ss.130-131.

problemlerin daha fazla olduğu gör÷lmektedir. Çünkü İlkokulu bitirdikten sonra “çocuk” diye tabir edilen 10-12 yaşlarında öğrencilerin, ailelerinden uzak, birçok sosyal imkândan yoksun olarak zorlu süreç olan hafızlık eğitimi ile meşgul olmaları kolay bir şey değildir. Ergenlik döneminin başladığı yaşlarda birçok değişim ve gelişim ile baş etmek zorunda kalan öğrencilerin ayrıca yatılı olarak eğitim görmeleri problemlerini bir kat daha artırmaktadır. Okul ve hafızlığın bir arada yürütüldüğü de düşün÷ldüğünde, akranlarının okula giriş ve çıkışlarda aileleri ile beraber gelmeleri, okuldan sonra da beraber evlerine gitmeleri, bu yaşlardaki çocuklarda bir takım bunalımlara neden olabilmektedir. Araştırmamız esnasında öğrenci ve öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde de birçok öğrencinin yatılı hayatına alışamayıp hafızlık eğitimini yarıda bıraktığı bilgisine ulaşılmıştır. Hafızlık eğitiminin erken yaşlarda yapılmasının gerekliliği bilinse de ilkokuldan sonra öğrencilerin ailelerinden uzak, yatılı olarak zor bir eğitim olan hafızlık eğitimi ile meşgul olmaları çocuk ve ergen gelişimi açısından tartışılmalıdır. İlgili hipotezimiz onaylanmamıştır.

HEEDBYS’da hafızlık ve okulun bir arada yürüt÷lmesi değişkenine göre katılımcıların ölçeğe yönelik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşma gör÷lmüştür. Gruplar arası anlamlı farklılığın “Evet” ile diğer gruplar arasında olduğu tespit edilmiştir. HEEDBYS’da okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürütüldüğü sistemde zorlanan öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadıkları problemlerin daha fazla olduğunu yansıtmaktadır. Bulgular söz konusu sistemin öğrencileri eğitim-öğretimin verimliliği ve gelişim açısından olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Eğitimdeki mevcut duruma göre hafızlık uygulamasının (okul + hafızlık) ergenliğe bağlı yaşanabilecek sorunların düzeyini etkileyen bir faktör olduğu gör÷lmektedir. Öğreticiler ile yapılan görüşmelerde de bazı öğrenciler hariç, okul ve hafızlık eğitiminin bir arada yürüt÷lmesinin öğrencileri çok yıprattığı, okul ve kurs ekseninde bunalan birçok öğrencinin hem okul derslerinde, hem de hafızlık eğitiminde başarısız oldukları ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu sistemin yeni başlaması nedeni ile birçok aksaklığın meydana geldiği, okul ve kurs iş birliğinin sağlanamamasından dolayı sistemin verimli olmadığı hususlarına da değinilmiştir. Bu nedenle okul ve hafızlık eğitimini birlikte yürütecek öğrencilerin özel yeteneklere sahip olması gerekmektedir. Çünkü hafızlık eğitiminden önce bir yıl hazırlık eğitimi yapıldığı, ezber

kapasitesi olan öğrencilerin hafızlık sınıflarına alınarak eğitimlerine devam ettikleri ama okul başladıktan sonra ezber yapma noktasında zorlandıkları ve tercihlerini genellikle Kur'an kursunu bırakarak eğitim hayatına devam etmekte kullandıkları bilinmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin okul çalışmalarının yanında hafızlığa zaman ayırmaları takdir edilmelidir ki zor ve bir o kadar fedakârlık isteyen bir iştir. Bu zorluklara rağmen öğrencileri bu faydalı uğraşa yönlendirmek, çevrelerindeki çekici ama faydasız hatta zararlı alışkanlıklardan onları uzaklaştırmak ve onları faydalı bir uğraşa yönlendirmek de oldukça güçtür. Bunun için öğrencilerle düzenli olarak ilgilenmek, zorlandıkları noktalarda onlara destek olmak ve bu uğraşlarını ilgi çekici bir hale getirmek eğitim-öğretim işinin bir görevidir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS cinsellik hakkında bilgi alma değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Kurstaki arkadaşlarımdan" ile "Ailemden", "Kurstaki arkadaşlarımdan" ile "Kurstaki hocalarımdan", "Kurstaki arkadaşlarımdan" ile "Sosyal medyadan" grubu arasında olduğu tespit edilmiştir. HEEDBYS'da ergenlik döneminde yaşanan problemlerin düzeyinde aday hafızların cinsel gelişim ile ilgili bilgileri hangi kaynaktan elde ettiklerinin etkileyici bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Hafızlık eğitiminde ergenlik dönemine bağlı daha çok problem yaşayan gençlerin cinsel gelişim ile ilgili konuları genellikle sosyal medyadan daha sonra ise kurstaki arkadaşlarından öğrenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Veriler ergenlik döneminde, gençlerin sosyal medya ve arkadaşlarından çok etkilendiklerini göstermektedir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'da telefon kullanma değişkenine göre katılımcıların ölçeğe yönelik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmüştür. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu tespit edilmiştir. HEEDBYS'da Kur'an kurslarında cep telefonu kullanmayı isteyen öğrencilerin ergenlik dönemine bağlı yaşadığı problemlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Şüphesiz bu verilerin elde edilmesinde cep telefonu kullanımının ergenlik döneminde son derece önemli sosyal ve kültürel bir fenomen olarak rol alması etkili olmuştur. Çünkü birçok bilgiye hızlı ve kolay ulaşılabilmek ve akranları arasında popüler olma akıllı telefonları ergenler için vazgeçilmez olmaktadır. Okulda, kursta ve evde insanların sürekli telefonla meşgul olmaları doğal olarak ergenin de cep telefonu kullanmayı istemesinde etkili olmaktadır.

Ortaöğretimde okuyan öğrencilerin genellikle cep telefonu kullandıkları görülmektedir. Hafızlık eğitimi de ortaöğretim yıllarında yapılmaktadır. Bu yılların ergenlik dönemine rastladığı düşünüldüğünde gençlerin cep telefonu kullanmalarının önlenemez duruma geldiğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan yoğun bir disiplin gerektiren hafızlık sürecinde ergeni meşgul edecek şeylerin en aza indirgenmesi esas alınmaktadır. Problem yaşayan gençlerin daha çok kursta cep telefonu kullanmak isteyenler olması cep telefonunun hafızlık eğitimine olumsuz yansıtacağı gerçeğini de ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin %90'ının cep telefonuna sahip olduğu düşünüldüğünde kurslarda cep telefonu kullanımını yasaklamanın çok zor olacağı görülmektedir. Bu doğrultuda yapılması gereken şey bilinçli cep telefonu kullanımının gençlere aktarılmasıdır. Günlük veya haftalık zaman aralıkları dâhilinde belirli süreler içerisinde gençlere cep telefonu ve internet kullanma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Öğrencilerin telefonu en çok hangi amaçla kullandığına başta öğretmenler ve ailelerin dikkat etmesi gerekmektedir. Ayrıca cep telefonu kullanma zorunluluğu, süresi ve doz değerlendirmelerinin göz önüne alınarak özellikle ilkökul, liselerde ve bunun yanı sıra Kur'an kurslarında daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bunun için anne babanın yanında önemli davranış modeli olan öğretmenlerin, öğretmenlerin ve cep telefonu kullanımı konusunda çok önemli bir teşvik unsuru olan medya yayınlarında cep telefonu kullanımı konusunda özendirici davranışlardan kaçınılması, erken yaşta cep telefonu kullanımının önlenmesi yönünden önemlidir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'da TV izleme değişkenine göre katılımcıların ölçeğe yönelik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmüştür. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu tespit edilmiştir. HEEDBYS'da kursta istediği zaman TV izlemeyi isteyen öğrencilerin ergenliğe bağlı problemlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. İzin günlerinde boş vakitlerini TV izleyerek geçiren öğrencilerin kursta da aynı durumun devam etmesini istemeleri normaldir. Televizyonun çocuklar üzerindeki bağımlılık etkisi düşünüldüğünde bu yadsınacak bir durum değildir. Dolayısıyla belirli kurallar olan kursta istekleri karşılanamayan öğrenciler problem yaşamaktadır.

Gençlerin televizyon seyretmeyi sevdiği; sadece gençlere yönelik programları değil, aynı zamanda yetişkinlere yönelik yayınları da izlediği; bu nedenle de

televizyonda sunulan olumsuz görüntülerden etkilendiği bilinmektedir. Sosyal hayatta sürekli televizyonun etkisi ile karşılaşan gençleri Kur'an kursunda yasaklarla bu cazibeden vazgeçirmek sosyal gelişim açısından çok da mantıklı görünmemektedir. Televizyonun yararlı ve zararlı yönlerinin tespit edilip sosyal aktivitelerin eksikliği noktasında eleştirilen kurslarda televizyonun olumlu yönleri kullanılarak gençlerin gelişimleri noktasında faydalı programlar da tercih edilerek sosyal aktivite objesi olarak kullanılması sağlanabilir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

HEEDBYS'da internet kullanma değişkenine göre katılımcıların ölçeğe yönelik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmüştür. Gruplar arası anlamlı farklılığın "Evet" ile diğer gruplar arasında olduğu tespit edilmiştir. HEEDBYS'da internet kullanma isteği karşılanamayan öğrencilerin yaşadığı problemlerde artış olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak da sosyal medyayı (TV, telefon, internet) aktif olarak kullanmak isteyen öğrencilerin hafızlık eğitiminde karşılaştıkları sorunlar artmaktadır.⁵²⁶

Ergenin sosyalleşme sürecine katkı sağlaması açısından internetin olumlu etkileri olmakla birlikte gelişim açısından daha çok olumsuz etkiler bıraktığı bilinmektedir. Akıllı telefon ve internet kullanımının çok yoğun olduğu günümüzde ergenleri internetten koparmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle yasaklamak yerine zararlarını en aza indirmek veya fayda sağlayıcı özelliklerinin kazandırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Hafızlık yapan gençlerin ergenlik döneminde oldukları düşünüldüğünde sosyal hayatta sürekli internetin etkisi ile karşılaşan gençleri Kur'an kursunda yasaklarla bu cazibeden vazgeçirmek sosyal gelişim açısından çok da mantıklı görünmemektedir. İnternetin yararlı ve zararlı yönlerinin tespit edilip sosyal aktivitelerin eksikliği noktasında eleştirilen kurslarda internetin olumlu yönleri kullanılarak gençlerin gelişimleri noktasında faydalı programlar da tercih edilerek sosyal aktivite objesi olarak kullanılması sağlanabilir. İlgili hipotezimiz onaylanmıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki; yapılan siyasal, sosyal ve ekonomik düzenlemelerle birlikte modern Kur'an kurslarının ve hafızlık yapanların sayısı gün geçtikçe artmakta, nicel olarak artışın devam etmesi, nitel hafız yetiştirme kaygısını da beraberinde getirmektedir. Hafızlığa verilen önem ve değer arttıkça yeni sistem ve metotlar kendiliğinden hissedilmektedir. Yeni sistem içerisinde en önemli görev de şüphesiz

⁵²⁶ Tablo 55, 56, 57, 58.

hafızlık hocalarına düşmektedir. Nitelikli öğretmenler eşliğinde sosyal olgu ve olayların da göz önüne alındığı eğitim-öğretim programları hazırlanarak hafızlık yapacak gençlerin fiziki, psikolojik ve duygusal durumları da göz önünde bulundurularak zamanın şartlarına uygun teknoloji eksenli hafızlık eğitim ve öğretim modelleri üzerinde çalışmalar yapılma ihtiyacı hissedilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve bağlı Kur'an kurslarında bu ihtiyaç fark edilmiş olmakla birlikte klasik yöntem ve metotlardan vazgeçilme olayı ise zamansal sürece bırakılıp, bunun yanında öğrencilere hayat boyu öğrenme ve öğretmeyi esas alan, sürekli hoca kontrolünde bulunmaktan çok, öğrencilere çalışmayı öğretici sisteme geçilmek istendiği görülmektedir.⁵²⁷

Kuşkusuz daha kesin yargılar için bu alanda diğer bilim dallarınca da gerçekleştirilecek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim bir süreçtir; bu sürecin herhangi bir aşamasında yapılan yanlışlık, eksik yapılan bir iş, ihmal edilen bir görev sonraki aşamaları da olumsuz etkilemektedir. Hafızlık eğitimi de çok yönlü bir eğitim sürecini kapsadığı için Kur'an kurslarının fiziki imkânları, müftülük ve Diyanet İşleri Başkanlığının hafızlık eğitimine karşı yaklaşımlarının yanında hafızlık eğitimi alan gençlerin moral, motivasyon, karakter gelişimi, dini ve ahlaki gelişim ile toplumsal beklentilere cevap verme noktasında çalışmaların yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu bağlamda gelişimin doğasını bilmek ergenlik döneminde bulunan gençlere verilecek eğitim açısından çok önemlidir. Öğrencilerin gelişim özellikleri temel alınarak hedef davranışların belirlenmesi, değerlendirme yaklaşımlarının ve bireysel farklılıkların öğrencilerin gelişim özelliklerine göre belirlenmesi gerekir. Çünkü ergenlik dönemi bireysel farklılıkların artmaya başladığı bir dönemdir. Eğitim verilecek bireylerin zihinsel işlemler düzeyi, yaşları da dikkate alınarak olayları analiz etme, karşılaştırma, bir nevi düşünsel faaliyetleri gerçekleştirmede hangi durumda olduklarının belirlenmesi, uygulanacak eğitim ve metotların bu doğrultuda geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Ayrıca;

Bulgular ve değerlendirme kısmında tablolar halinde ortaya koyduğumuz ergenlik döneminde hafızlık yapan gençlerin karşılaştıkları problemlerin verileri iç açıcı gözükmemektedir. Bu önemli sorunun çözümünde Diyanet İşleri Başkanlığı, il ve ilçe Müftülükleri, kurs personelinin ve ailelerin konuya duyarlı hale getirilmesine, ulusal

⁵²⁷ Köylü, 2015, s.131.

düzeyde daha verimli hafızlık eğitimi çalışmalarının çoğaltılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

ÖNERİLER

Yukarıda elde ettiğimiz bilgiler ve varılan sonuçlardan hareket ederek, hafızlık eğitim-öğretiminde daha fazla verimliliğe ulaşabilmek için bazı önerilerde bulunmak istiyoruz:

1. Kur'an kursları fiziki mekân açısından özellikle 10-16 yaş dönemi gençler için cazip olacak bir şekilde donatılmalıdır. Kurslar öğrencilerin fiziksel ve psikolojik olarak gelişimine yardımcı olacak şekilde düzenlenmeli, bazı kurslarda sağlandığı görülen şartların, tüm kurslar için geçerli olması mümkün kılınmalıdır. Kurslarda çok amaçlı bir salon oluşturulmalı ve burada TV, bilgisayar, Tepegöz, gibi araçlar bulundurulmalıdır. Bazı dersler bu salonda görüntülü olarak işlenebileceği gibi, dinlenme zamanlarında da bir program dâhilinde topluca sinema, film ve çeşitli görüntülü materyaller işlenmelidir.

2. Kurs binaları sosyal faaliyetlere elverişli hale getirilmelidir, kurs içinde kantin, cafe gibi eğlence ve oyun alanları olmalıdır. Öğrencilerin sosyal ve kültürel gelişimine etki edecek sosyal etkinlikler; spor salonu, konferans, sinema, tiyatro gibi düzenlemeye uygun alanlar oluşturulmalıdır.

3. Ödül ve ceza dengesinin iyi sağlanması gereklidir. Öğrencinin motivasyonunu bozacak uygulamalardan, örneğin; dersini veremeyen öğrencilere hafta sonu izine

çıkma gibi cezaların verilmesinden kaçınılması önemlidir. Zorlu bir süreci kapsayan hafızlık eğitiminde öğrencilerin sürekli motive edilmeleri gerekmektedir.

4. Hafızlığa başlatılacak olan öğrencilere iyi bir alt yapı verilmesi ve hafızlık yapacak öğrencilerin seçiminde gerekli kıstaslara uyulması, hafızlık yapamayacak olanların zorlanmamaları gereklidir.

5. Öğreticiler cinsel eğitim konusunda yeterli, doğru ve çocukların gelişimlerine uygun bilgiye sahip olmalı, bu konuda çocuklara yardım etmeli, yol göstermelidir.

6. Özellikle hafızlık öğretimine yönelik, öğretmenlerin mesleki bilgi, pedagojik formasyon ve rehberlik bilgilerinin geliştirilmesi için seminerler, hizmet içi eğitim kursları düzenlenmelidir.

7. Öğreticiler kurs öğrencilerinin birer ergen olduğunu unutmamalı; öğrencilerin toplumda kendilerini rahat ifade edebilmelerini sağlamak için, özgüven kazandırma yönünde teşvik edilmeli, bu noktada rehberlik hizmetlerine ağırlık verilmeli, gerekirse bu konuda kurs dışından da destek alınmalıdır.

8. Kurslarda çalışan aşçı, bekçi vb. görevlilerin iletişim yönünden donanımlı ve özverili olmaları yönünde çalışmalar yapılmalı, görevlendirmelerde öğrencilere karşı yaklaşımları göz önüne alınmalıdır.

9. Hafızlık eğitiminin yatılı olması, ayrıca örgün eğitime de devam edilmesi gibi zorluklar göz önünde bulundurularak öğrencilerin yıpranmamaları adına profesyonel rehberlik çalışmalarının yürütülmesi önemlidir.

10. Televizyonun yararlı ve zararlı yönlerinin tespit edilip sosyal aktivitelerin eksikliği noktasında eleştirilen kurslarda televizyonun olumlu yönleri kullanılarak gençlerin gelişimleri noktasında faydalı programlar da tercih edilerek sosyal aktivite objesi olarak kullanılması sağlanabilir.

11. İnternetin yaygın olarak kullanıldığı günümüz şartlarında hafızlık eğitimi verilen Kur'an kurslarında gelenekten gelen uygulamaların bir tarafa bırakılıp internet kullanımının tamamen yasaklanması yerine bilinçli internet kullanımı farkındalığının öğrencilere yerleştirilmesi ve sosyal medyanın öğrencileri motive etme objesi olarak kullanılması yönünde yeni arayışlar içerisinde olunması gerekir. Buna göre;

Öğrencilere, günlük veya haftalık zaman aralıkları dâhilinde belirli süreler içerisinde internet kullanma okuryazarlığı kazandırılmalıdır.

Öğrencilerin interneti en çok hangi amaçla kullandığına başta öğretmenler ve ailelerin dikkat etmesi gerekir. Öğrenci eğer internette sürekli iletişim ve sosyal paylaşım sitelerine giriyor ya da interneti oyun aracı olarak kullanıyorsa, internetin sadece bu amaçlarla kullanılmadığını, doğru kullanma becerilerinin kazandırılması sağlanmalıdır.

İnternete alternatif olacak, gençlerin sosyalleşebilmesini sağlayacak etkinlikler, düzenlenmeli, onların hayatını zenginleştirerek daha çok arkadaş, daha çok sosyal çevre ve daha çok gerçek insan sunulmalıdır. Yaşadığı olumsuz olaylar karşısında sosyal desteği arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Abalı, O. , (2004), *Ergenlik Dönemi ve Sorunları*, İstanbul, Epsilon Yayınları.

A. Güler, M. B. Halıcıoğlu ve S. Taşgım, (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Acurri, (2011), *Kur'an Öğrencisine Öğütler*, (Çev. Ahmet Ürkmez), İstanbul, Rağbet Yayınları.

Akbaş, A. , (2009), "Kalbi Mushaflaştırma", *Diyanet Aylık Dergisi*, Sayı, 222, Ankara, ss.6-7.

Akdemir, M.A. , (2010), *Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık*, Usûl İslam Araştırmaları Dergisi, S. 13.

Aköz, F. , (2011), *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (DİB Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur'an Kursları Örneği)", Konya, SÜSBE, (Yüksek Lisans Tezi).

Aksoy A. , Kahraman, B. , Kılıç, G. Ö. , (2008), *Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn İzleme Ve Destek Davranışları*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 9, S.15, ss.1-14.

Aktaş Arnas, Y. , (2005), *13–18 Yaş Grubu Çocuk ve Gençlerin İnteraktif İletişim Araçlarını Kullanma Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi*.

Alan, İ. , (2009), *Sevgi İçerikli Çizgi Filmlerin İlköğretim 5. Sınıftaki Çocukların Görsel Sanatlar Dersinde Yaptıkları Resimler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).

Algul, H. , (2018), *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psikososyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Çorum, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi).

Anne, et al. , (1980), *Ergenlik Psikolojisi*, çev. Bekir Onur, Maya Matbaacılık Yayınları, Eğitim Dizisi 2.

Arıbaş, S. , Güven M. ,(2000), “Ortaöğretim Öğrencilerinin Psiko Sosyal Sorunları”, *Gençlik Dönemi Ve Eğitimi, Tartışmalı İlmi Toplantı, 11-13 Aralık 1998*, İstanbul, Ensar Neşriyat.

Arıkan, A. , (2001), *Yedi On iki Yaş Arası Çocuklara Çizgi Film Yöntemi İle Müze Eğitiminin Verilmesi*, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Eğitimi Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).

Armaner, A. , (1980), *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara, Ayyıldız Matbaası.

Aslan Cansever, B. , (2010), *Ergenlerin Toplumsallaşmasında İnternet Kullanımının Aile ve Okul Bağlamında Yarattığı Sorunlar*, Ege Üniversitesi, (Doktora Tezi).

Aslan S. , Aylaz, R. , (2014), *Akademisyenlerin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ve Buna Bağlı Oluşabilecek Sağlık Sorunlarının Değerlendirilmesi*, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, S. 3 (2), ss. 14-19.

Ata, U. , (2009), *Hafızlık ve Eğitimi*, Ankara, Diyanet Aylık Dergisi, S. 222.

Avcı, M. , (2006), *Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.7, S.1, ss. 39-64.

Ay, M. E. , (1994), *Ailede Ve Okulda Din Eğitiminde Mükâfat Ve Ceza*, 2. Baskı, İzmir, Nil Yayınlar.

Ay, M. E. , (1994), *Din Eğitiminde mükâfat/Ceza*, İzmir, Gül yurdu Yayınları.

Ay, M. E. , (2005), *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye 'de Kur'an Kursları*, 2. Baskı, İstanbul, Düşünce Kitabevi.

Ayan, S. , (2007), *Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Şiddet Eğilimleri*, Anadolu Psikiyatri Dergisi, S. 8, ss. 206-207.

Aydın, M. Ş. , (2008), *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, Ankara, DİB

Yayınları.

Aydın, M.Ş. , (2008), *Kur'an Kursunda Hafızlık Eğitimi*, Diyanet Aylık Dergi, ss. 23-24.

Aydın, M. , (2003)“*Gençliğin Dini Ve Ahlaki Değerleri*”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, İstanbul, Ensar Neşriyat.

Aydın, M. Z. , (2014), “*Nesiller Arası İletişimsizliğin Sonucu: Kuşak Çatışması*”, *Din ve Hayat*, İstanbul, sayı:22.

Ayhan, H. , (1999), *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Genel Bakış*, Ankara, AÜİF Dergisi, Özel Sayı.

Ayhan, H. , (2014), *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul, dem Yayınları.

Ayrancı, Ü. vd. , (2004), *Televizyonda Çocukların En Çok Seyrettikleri Saatlerde Gösterilen Filmlerdeki Şiddet Düzeyi*, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, ss.133-140.

Bacanlı, H. , (2002), *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara, Nobel Yayınları.

Bahadır, A. , (1994), *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, Bursa, U.Ü.S.B.E. (Yüksek Lisans Tezi).

Baltacı, C. , (2000), *Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'an Kursları, Kur'an Kursunda Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*, İstanbul, Envar Neşriyat.

Baltacı, C. , (2005), *Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1997), “*Buluğ*”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, TDV Yayınları.

Bardakoğlu, A. , (2009), “*Kur'an'ı Kalplere Yazmak*”, Ankara, Diyanet Aylık Dergisi, S. 222, ss.2-3.

Başkurt, İ. , (2013), *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi Ve Yaz Kur'an Kursları*, İstanbul, Ensar Neşriyat.

Bayraktar, F. , (2001), *İnternet Kullanımının Ergen Gelişimindeki Rolü*, İzmir, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Bayraktar, F. , (2007), *Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/Alınan İlişkilerinin Önemi*, *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*.

Bayraktar, F. , (2007), *Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn Akran İlişkilerinin Önemi*, Ankara, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi.

Bayraktar, M.F. , *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, Yıldızlar.

Bayraktar, N. , (2010), *Kur'an kurslarında Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri*, Rize, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Bayyigit, M. , (1989), *Üniversitede Gençliğinin Dini İnanç, Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir araştırma*, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilim. Enstitüsü, (Doktora Tezi).

Bayyigit, M. , (2003) “Gençlerin Dini İnanç Ve İbadet Problemlerine Boylamsal Bir Bakış”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, İstanbul, Ensar Neşriyat.

Bozkurt, V. , (2006), *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa, Ekin Kitabevi.

Buyrukçu, R. , (1995), *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Ankara, TDV Yayınları.

Buyrukçu, R. , (2001), *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, Isparta, Fakülte Kitabevi.

Buyrukçu, R. , (2007), *Kurumsal Değişim ve Gelişim Boyutlarıyla Türkiye’de Mesleki Din Eğitim- Öğretimi*, Isparta, Fakülte Kitabevi.

Bülbül, S. , Doğan, S. , (2016), “Suça Sürüklenen Çocukların Durumu ve Çözüm Önerileri” *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, S. 59.

Büyükgebiz, A. , (2006), *Köprüden Geçerken Ergenlik Dönemi ve Sorunları*, İstanbul, Optimist Yayınları.

Cebeci, S. , (2015), *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İstanbul, İz Yayıncılık.

Cebeci, S. , Ünsal, B. , (2006), *Hafızlık Eğitimi ve Sorunları*, Değerler Eğitimi Dergisi, 2006, C.4, S. 11, ss.28.

Ceyhan, E. , (2008), *Ergen Ruh Sağlığı Açısından Bir Risk Faktörü: İnternet Bağımlılığı*, Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, S. 15 (2), ss.65-72.

Çaylı, A. F. , (2005), *Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretim ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)*, Isparta, SDÜSBE, (Yüksek Lisans Tezi).

Çetin, A. , (1993), *Kur'an'a Göre Kur'an'ın İsim ve Sıfatları*, UÜİF Dergisi, Bursa, C.5, ss.67-103.

Çetin, A. , (2010), *Kur'an Okuma Esasları*, Bursa, Emin Yayınları.

Çınar F. , Yıldız, F. , (2016), *11-15 Yaşları Arasındaki Gençlerin Hafızlık Eğitimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Bakış Açıları*, İstanbul, Gençliğin Gelişimi ve

Problemleri Karşısında Din Görevlileri, VII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri Sakarya 2016.

Çınar, F. , (2013), *İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Aktif Öğrenme Modeline Yaklaşımları (Isparta Örneği)*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi).

Çimen, A. E. , (2007), *Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmaları İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlatılması İçin Bir Metot Denemesi*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S. 18.

Çuhadaroğlu, F. , (1986), *Adolesanlarda Benlik Saygısı*, Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Bölümü, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, ss. 69-74.

Dartma, B. , (2013), *Günümüzdeki Hafızlık ile Asrı Saadetteki Hafızlığın Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 29.

Demirci, M. , (1997), *Kur'an Tarihi*, İstanbul, MÜİFV Yayınları.

Dilek, H. , Aksoy, A. B. , (2013), *Ergenlerin Benlik Saygısı ile Anne-Babalarının Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), C. 14, S. 3, ss. 96-97.

Dinç, A. , (2007), *Ergenlerde Anne-Baba Tutumları Ve Dini Yönelim*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Doğan, M. vd. , (2014), *Ergen Asiliği Ölçeği (ERAS)*, Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi, Uluslararası E-Dergi, C. 4, S.1.

Doğan, R. Ege, R. vd. , (2015), *Din Eğitimi El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları.

Doğan, U. - Tosun, N. İ. , (2016), *Lise Öğrencilerinde Problemlilik Akıllı Telefon Kullanımının Sosyal Kaygı ve Sosyal Ağların Kullanımına Aracılık Etkisi*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 22, ss.99-128.

Doruk, E. K. , (2007), *Orta Çocukluk ve Ergenliğin İlk Döneminde Televizyonun Çocukların Bilişsel ve Sosyal Gelişimine Etkisi: Acemi Cadı Dizisi*, İstanbul, 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Durmuş, A. , (2005), *Ergenlik Dönemi*, İstanbul, Nesil Yayınları.

Egin O. , Öresin, H. , (2014), *Hafızlık Risalesi*, Ankara, DİB Yayınları.

Eğri, O. , (2003), *Din Öğretimi Öğrencilerinin Yaratıcılık Yetenekleri Nasıl Geliştirilebilir*, Değerler Eğitimi Dergisi, S.2, ss.81-83.

Elmas, O. , vd. , (2015), *Teknolojik Cihaz Kullanım Alışkanlıklarının Okul Başarısı Üzerine Etkisi*, SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2. ss. 48-49.

Ercan, H. , Çok, F. ,(2007), *Gençlerin İnternet Ortamında Kurdukları İlişkiler, Popüler Kültür ve Çocuk*, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları.

Ergil, D. , (2001), *Şiddetin Kültürel Kökenleri*, Bilim ve Teknik Dergisi, S. 399, ss. 40-42.

Ergin A. , Utku Uzun, S. , Bozkurt, A. İ. , (2014), *Lise Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanma Davranışları ve Cep Telefonları Hakkındaki Görüşleri*, Dicle Tıp Dergisi, S. 41 (3), ss.542-547.

Ertürk, M. *Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili, (...Çocuğunuz On Yaşına Geldiğinde Namaz Kılmazsa Dövünüz...)*, Marife, S. 2, ss.53-79.

Ertürk, S. , (1972), *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara, Yelkentepe Yayınları.

Esen, B. K. , (2003), *Akran Baskısı Akademik Başarı Ve Yaş Değişkenlerine Göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması* Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 24, ss. 79-85.

Gençlik Araştırmaları Haber Bülteni, (2017), Sayı 2, ss. 2-29.

Grant, W. , (1999), *13-19 Yaşları Arasındaki Gençler*, Çev. Şerife Küçükakal, Ankara, HYB Yayıncılık.

Gül, S. K. , Güneş, İ. D. , (2009), *Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet*, Sosyal Bilimler Dergisi, C. XI, S. 1.

Güler, Ö. , (2007), *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı Duygusal ve Günahkârlık Duygusu*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBE, (Yüksek Lisans Tezi), ss.20-22.

Gürçay, C. , Kümbül, B. (2001), *İnternetin Sosyal ve Psikolojik Etkileri: İnternet Sosyal İzolasyon Yaratan Bir Bağımlılık mı? Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji*, Sosyoloji ve Hukuk'ta Etkiler Sempozyumu, Ankara, Türkiye Bilişim Derneği.

Gürsu, O. , (2011), *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi).

Hamidullah, M. , (1993), *İslam Peygamberi II*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık.

Hassoy H - Durusoy R - Karababa A.O, (2013), *Ergenlerin Cep Telefonları ve Bunların Baz İstasyonları Üzerindeki Risk Alguları, Yetkililere Duydukları Güven ve Cep Telefonlarını Kullanmadaki Yetersizlikleri: İzmir, Türkiye'de 2240 Lise Öğrencisi Üzerinde Yapılan Bir Kesitsel Araştırma*, ss.1-10

Hökelekli, H. , (1986), *Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.1, C.1.

İmamoğlu, A. , Yavuz, A. , *Üniversite Gençliğinde Dini İnanç-Umutsuzluk İlişkisi*,

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.13, S.23, ss. 205-244.

İnce, M. , (1991), *Çizgi Filmlerin 6-18 Yaş Grubu Bireylerin Yaşantılarında Yeri ve Önemi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Karaaziz, M. - Keskindağ, B. , (2015), *Akıllı Telefonumu Seviyorum: Akıllı Telefon Bağımlılığı ve İlgili Psikolojik Risk Faktörlerinin Gözden Geçirilmesi Çalışması*, Bağımlılık Dergisi, C.16, Sayı: 2, ss. 78-85.

Karacelil, S. , (2013), *Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği*, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 3, ss.274-295.

Karadağlı, A. , (1993), *Öğrenci Hemşirelerin Benlik Saygısı Düzeyleri İle Algıladıkları Okul Yaşantıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Türk Hemşireler Dergisi, C.43, S. 2, ss.11-15.

Karaköse, Ş. vd. , (2012) *Etkili Din Öğretimi*, İstanbul, Tedef Yayınları.

Karaosman, M. , (2017), *İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım: Konu Ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi*, Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, ss.39-48.

Kaya, M. , (1997), *Kişilik Özelliklerinin Ahlaki Yargı Üzerindeki Etkisi*, İstanbul, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S.4, ss.185-200.

Kaya, M. , (1997), *Kişilik Özelliklerinin Ahlaki Yargı Üzerindeki Etkisi*, İstanbul, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S. 4, ss. 185-20.

Kaya, Z. , *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, İstanbul, dem Yayınları.
Keskin G. Çam, O. , (2009), *Ergenlik Ve Bağlanama Süreci: Ruh Sağlığı Açısından Literatürün Gözden Geçirilmesi*, Yeni Symposium, C. 47, S. 2, ss.65-67.

Kızmaz, Z. , “Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2004, S. 14.

Koç, A. , (2009), *Kur'an Kurslarının Mevcut Sorunları ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri*, Ankara, IV. Din Şûrası, Tebliği ve Müzakereleri, C. 2.

Koç, M. , (2004), *Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 17, ss.231–256.

Köknel, Ö. , (1981), *Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı*, Hür Yayın A.Ş. , İstanbul.

Köşker, N. , (2005), *Televizyondaki Çizgi Filmlerin (Animasyon), İlköğretim Çağı Çocuklarının Eğitimi Üzerine Etkileri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek lisans Tezi).

Köylü, M. vd. , (2015), *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ankara, Nobel Yayınları.

Kulaksızoğlu, A. , (1995), *Ergenlik Dönemi*, İstanbul, Seha Neşriyat.

Kurt, Y. , (2012), *Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi*, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, , C, 11, S, 22, ss. 230-231.

Kuyucu, M. , (2017), *Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı Ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı: 'Akıllı Telefon(Kolik)' Üniversite Gençliği*, Global Media Journal TR Edition, 7(14), ss. 328-359.

Kuzu, A. , (2008), *İnternet Kullanımı ve Aile*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Metin, M. vd. , (2015), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.

Morsünbül, Ü. , (2014), *Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığı: Kimlik Stilleri ve Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması ile İlişkileri*, Anadolu Psikiyatri Dergisi, S. 15, ss.77-83.

N. F. Kesen vd. , *Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, S.17.

Nemlioğlu, S. B. , (2011), *Ergenlikte Romantik İlişkiler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi), ss.73-74.

Oğuz Türkan, R. , (1998), *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, 2. Baskı, İstanbul, Hayat Yayıncılık.
Oluğ, F. , (2011), *Erinlik Dönemindeki Öğrencilerde Dini Tutum Ve Davranışlar (Sakarya Örneği)* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), ss.14-15.

Oruç, C. , (2007), *Hafızlık Eğitimi: Elazığ-Harpuz Hamdi Başaran Kur'an Kursu Örneği*, Diyanet İlmî Dergi, C. 45, S. 3.

Öcal, M. , (1991), *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara, TDV Yayınları.

Öcal, M. , (2004), *Türkiye'de Kur'an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği*, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.13, S. 2, ss. 101-102.

Öktem, F. , vd. , (2006), *Çocukların ve Gençlerin Televizyon Programlarındaki Zararlı İçerikten Korunması, Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi*, Ankara, RTÜK Yayınları.

Özaşçılar, M. , (2009), *Cep Telefonu Kullanımının Sosyolojik Boyutu "Bireysel Güvenlik ve Günlük Hayattaki Yeri*, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi).

Özbek, Ö. , (2015), *Dünyada Hafızlık Yöntem, Örnekleri*, Bilim Name Dergisi, S. XXIX.

Özdemir, Ş. , (2002), *Nisâ Sûresinde Aileyle İlgili Olarak Yer Alan Ayetlerin İstikrarlı Bir Aile Kurumunun Teşekkülü ve Çocuğun Eğitimi Açısından Tahlili*”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II, s. 3, ss. 1-17.

Öztürk, E. K. , (1994), *Ergenlik Döneminde Aile ve Arkadaş İlişkileri*, Türk Psikiyatri Dergisi, C.5, S.2, ss.113–118.

Öztürk, F. Z. , (2017), *Kur’an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları (Konya Örneği)*, Konya, SÜSBE, (Yüksek Lisans Tezi).

Öztürk, Ö. , (2007), *Kur’an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Ö. ,(2007), *Kur’an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*, Konya, SÜSBE, (Yüksek Lisans Tezi).

Öztürk, S. , (2000), *Televizyonun Çocukların Siyasal Toplumsallaşmalarındaki Yeri*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Peker, (2008), *Din Psikolojisi*, İstanbul, Çamlıca Yayınları.

Sarı, M. A. , (2011), *Kur’an’ı Kerim’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Nu:243, ss.13-14.

Saygılı, S. , (2004), *Ergenlik Sorunları*, İstanbul, Yeni Dünya Yayınları.

Sayıl M. vd. , (2002), *Ergenliğe Geçişte Bilgilendirmenin Ergenin Bilgi Düzeyi ve Benlik Algısına Etkisi*, Türk Psikoloji Dergisi, C.17, S.50.

Selçuk, M. (2014), *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara, T.D.V. Yayınları.

Shahin, N. , (1994), *Cinsiyete Bağlı Toplumsallaşmada Televizyonun Rolü: Reklamların İçerik Çözümlemesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Siyez, D. M. , (2006), *15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi).

Siyez, D. M. Aysan, F. , (2007). *Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 1, ss.145-171.

Soydan, M. - Güllüoğlu, Ö. , (2005), *Televizyonun Çocuğun Toplumsallaşmasına Olan*

Olumlu Etkisi”, 2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.71-90.

Soydan, M. ve Güllüoğlu, Ö. (2005). *Televizyonun Çocuğun Toplumsallaşmasına Olan Olumlu Etkisi. 2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Şahin Aynur, H. , (2015), *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, Ankara, DİB Yayınları.

Şahin Aynur, H. , (2016), *İslam Ülkeleri ve Trabzon’da Uygulanan Geleneksel Hafızlık Sistemlerinin Karşılaştırılması, I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1. , İstanbul, Değişim Yayınları.

Şahin, A. , (2007), *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik: Dindarlığın Ergen Benliğine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Konya, Adal Ofset.

Şahin, H. , (2011), *Başlangıçtan Günümüze Kadar Hafızlık Tedrisatı*, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 11, S. 2, ss. 199 -220.

Şişman M. Turan S. vd. , (2008), *Sınıf Yönetimi*, Ankara, Öğreti Yayınları.

Temel, N. , (2007), *Kur’an Talimi ve Hafızlık Eğitimi*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi.

Tongar, H. K. , (2017), *Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metotları*, İstanbul, Hayy Kitap.

Turgut, Y. E. , (2016), *Çocukların Mobil İnternet Deneyimleri: Kullanım, Risk Faktörleri ve Risklerle Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi).

Tutkun Ünal, A. , Arslan, A. , (2013), *Devlet ve Vakıf Üniversiteleri Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanım Sıklıklarını ve Marka Tercihlerinin Karşılaştırılması*, Gaziantep University Journal of Social Sciences, S.12, ss.1-19.

Türnüklü, A. , Şahin, İ. , (2004), *13-14 Yaş Grubu Öğrencilerin Çatışma Çözme Stratejilerinin Öncelenmesi*, Türk Psikoloji Yazıları, C, 7, S, 13, ss. 45-61.

Uğur, M. Tabiiilerin bazı hadis Öğretim Prensipleri, Diyanet Dergisi, C. 24, S. 2.

Uner, E. , (2011), *Hafızlık Risalesi*, İstanbul, Yasin Yayınevi.

Ülgen, V. , (2014), *12-18 Yaş Arası Ergenlerde İnternet Bağımlılığında Sosyal Karşılıklılık ve Yordayıcı Faktörlerin Değerlendirilmesi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, (Uzmanlık Tezi).

Ünsal, B. , (2006), *Günümüz Kur’an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü.

Ünver, T. , (2002), *Bir Popüler Kültür Ürünü: Çizgi Film Pokemon*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).

Üstündağ, T. , (1998), *Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri*, Eğitim ve Bilim Dergisi, Türk Eğitim Derneği, C. 22, S.107, ss.30-37.

Yaktıl Oğuz, G. , (2005), *Bir Güzellik Miti Olarak İncelik ve Kadınlarla İlgili Beden İmgelerinin Televizyonda Sunumu*, Selçuk İletişim Dergisi, C. 4, S. 1, ss.31–37.

Yavuz, K. , (2013), *Günümüzde İnancın Psikolojisi*, Ankara, Boğaziçi Yayınları.

Yavuzer, H. , (2007), *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, Ankara, Remzi Yayınevi.

Yeşilyaprak B. vd. , (2015), *Eğitim Psikolojisi*, 13. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.

Yeşilyaprak, B. , (2000), *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldız, İ. , (1998), *Hz. Peygamber'in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Yıldız, S. A. (2007), *Sosyal Öğrenme Teorisi Açısından Medya ve çocuk Suçluluğu. 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi. 1*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.117-126.

Yörükoğlu, A. , (1985), *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Sorunları*, Ankara, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları.

İNTERNET ALINTILARI

Aksüt, M. , Batur, Z. , (2017), *İnternet Perspektifinde Ergenlerin Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci*, <http://ab.org.tr/ab07/bildiri/134.docx>, (30.03.2018)

Albayrak, B. (2016), *Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanı, Kur'an'ı Kerim'i Güznel Okuma Yarışması Türkiye Finali Konuşması*, Malatya. www.DiniHaberler.com (15.05.2017).

Alikaşifoğlu, M. , (2012), *İnternet Kullanımı ve Çocuk ve Ergen Sağlığı, Türk Pediatri Kurumu TBMM Sunusu*, ss. 1-54, <https://www.tbmm.gov.tr> (25.04.2018)

Bora Boranlıoğlu, “Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni” 2015; 18525 (www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=18525, (Erişim tarihi: 20.01.2019)

Resmi Gazete, “MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”, S. 29072, 26.07.2014, [http://www.resmigazete.gov.tr.\(15.03.2018\)](http://www.resmigazete.gov.tr.(15.03.2018))

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Madde 13/ç. www.diyaret.gov.tr (Ers. Tar. 15.03.2018)
Resmi Gazete, “MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” , S. 28360, 21. 07. 2012, [http://www.resmigazete.gov.tr, \(15.03.2018\)](http://www.resmigazete.gov.tr, (15.03.2018))

DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, Madde, 79. [https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/kategoriler/birimler-mevzuati/egitim-hizmetleri-mevzuati, \(12.08.2017\)](https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/kategoriler/birimler-mevzuati/egitim-hizmetleri-mevzuati, (12.08.2017))

Şendağ, S. , Odabaşı, F. (2007), *İnternet bağımlılığı: Çocukların Psikososyal Gelişimi Üzerindeki Etkileri*, [http://home.anadolu.edu.tr/~fodabasi/doc/ty20.swf \(25.04.2018\)](http://home.anadolu.edu.tr/~fodabasi/doc/ty20.swf (25.04.2018))

Sun Selşik, E. , *İnternetin Kötüye Kullanımı ve Baş etme Yolları*, ODTÜ Öğrenci Gelişim ve Psikolojik Danışma Merkezi, [http://webpages.charter.net.stormking/iad.html, \(25.04.2018\)](http://webpages.charter.net.stormking/iad.html, (25.04.2018))

Sevgi, L. , (2013), *Teknoloji, Toplum ve Sağlık: Cep Telefonları ve Elektromanyetik Kirlilik Tartışmaları*, 2013, [http://www.emo.org.tr/ekler/e73a9a0d37efb96_ek.pdf , \(25.04.2018\)](http://www.emo.org.tr/ekler/e73a9a0d37efb96_ek.pdf , (25.04.2018))

EKLER

EK-1

Anket Formu

HAFIZLIK EĞİTİMİNDE ERGENLİK DÖNEMİNE BAĞLI YAŞANILAN PROBLEMLER

Bu anket ile Ergenlik Döneminde Hafızlık Yapan Gençlerin Karşılaştıkları Problemlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır Lütfen isminizi yazmadan ankette yer alan her cümleyi doğru ve dikkatli bir şekilde okuyarak, size en uygun olan seçeneği X işaretleyiniz. Anket sonuçları sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Yardımlarınız için çok teşekkür ederim.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi
Fikret YILDIZ

1. Yaşınız:
a. 10- 12 (...) b. 12-14 (...) c. 14-16 (...)
2. Cinsiyetiniz: Erkek (...) Kız (...)
3. Çocukluğunuzun geçtiği yer:
a. Şehir Merkezi (...) b. İlçe Merkezi (...) c. Köy (...) d. Kasaba (...)
4. Hafızlık eğitimine başlamanızda kim etkili oldu?
a. Kendi isteğim (...) b. Ailem (...) c. Öğretmenlerim (...) d. Diğerleri-
belirtiniz (cami imamımız, arkadaşım vb. (...))
5. Kursta fiziki mekân olarak yeterince eğlence ve oyun alanı vardır.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)

6. Kursumuz fiziki açıdan (ısınma, eğitim araç gereç eksikliği, boş zamanları değerlendirme ortamları vb.) eğitim için elverişsizdir.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
7. Kur'an Kursunda okuduğum için mutluyum.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
8. İmkânım olsa tekrar hafızlık yapmak istemezdim.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
9. İçinde bulunduğunuz bu yaşların hafızlık eğitimi için uygun olduğunu düşünüyor musunuz?
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
10. Aileniz ile olan iletişiminiz nasıldır?
a. Çok İyi (...) b. İyi (...) c. Orta (...) d. Kötü (...) e. Kararsızım (...)
11. Kursta ergenlik döneminde karşılaşılabilecek problemler hakkında hocalarınız tarafından yeterli bilgi veriliyor mu?
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
12. Kurs idaresi problemlerinizi ilgileniyor mu?
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
13. Kursta çalışanlar (Aşçı, bekçi, temizlikçi vb.) öğrencilere kötü davranıyor mu?
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
14. Bence hafızlık eğitimi yatılı olmamalıdır.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
15. Hem hafızlık yapmak hem de okula gitmek ikisi bir arada çok zor oluyor.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
16. Eğer imkânım olsa kursta istediğim zaman telefon kullanmak isterdim.
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
17. Eğer imkânım olsa kursta istediğim zaman TV izlemek isterdim
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
18. Eğer imkânım olsa kursta istediğim zaman internet kullanmak isterdim
a. Evet (...) b. Hayır (...) c. Kararsızım (...)
19. Cinsel gelişim ile ilgili konuları kimlerden öğrenmeyi tercih edersiniz?
a. Okuldaki arkadaşlarımdan (...) b. Okuldaki öğretmenlerimden (...) c. Diğerleri-
belirtiniz (...)

<i>ERGENLİK DÖNEMİ FZİKSEL, ZİHİNSEL VE SOSYAL GELİŞİM İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER</i>	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kursta dersler çok sıkıcı geçiyor	1	2	3	4	5
Sürekli aynı işlerle (ezber, namaz vb.) uğraşmaktan bıktım	1	2	3	4	5
Kursta sürekli ne yapmam gerektiğinin söylenmesi kendi hayatıma yön vermemi engel oluyor	1	2	3	4	5
Kursta kendimi sürekli kontrol altındaymış gibi hissediyorum	1	2	3	4	5
Bazen zincirleri kırıp kurstan ve herkesten kaçıp gidesim geliyor	1	2	3	4	5
Herhangi bir sorunla karşılaştığımda öfkemi kontrol edemiyorum	1	2	3	4	5
Bazen kursta çok içime kapandığım durumlar oluyor	1	2	3	4	5
Sözel şiddetten dolayı duygusal travmalar (moral bozukluğu) yaşıyorum	1	2	3	4	5
Kurstaki arkadaş çevrem başarıımı olumsuz etkiliyor	1	2	3	4	5
Kurstaki arkadaşlık ortamı iyi değil	1	2	3	4	5
Yaşça büyük arkadaşlar olduğu için bazen kursa uyum sağlamada zorlanıyorum	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi (iletişim, girişkenlik, sosyal ortamlara katılım yönünden) içine kapanık birisi olmama neden oldu	1	2	3	4	5
İnsanların beni eleştireceği düşüncesinden dolayı davranışlarımı kontrol etmekte kararsızlık yaşıyorum	1	2	3	4	5
İçimden geçenleri (kendimi) ifade edemiyor, duygularımı sürekli bastırıyorum	1	2	3	4	5
Kursta olması gerektiğinden fazla kural olduğunu düşünüyorum	1	2	3	4	5
Öğrenciler arasında ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum	1	2	3	4	5
Kursta düşüncelerimi rahat bir şekilde ifade edemiyorum	1	2	3	4	5
Her davranışımın günah veya sevap olacağı düşüncesi, rahat hareket etmemi engelliyor	1	2	3	4	5

Kursa geldikten sonra argo ve küfürlü konuşmalarım arttı	1	2	3	4	5
Kursun ahlaki gelişimime <u>olumsuz</u> katkısı vardır	1	2	3	4	5
Kursta öğrendiklerimiz ile dışarıda yaşanan hayat arasında kalıyorum	1	2	3	4	5
Cinsel konuları çok merak ediyorum	1	2	3	4	5
Ergenlik dönemine bağlı yaşadığım cinsel gelişim ve değişimleri kimse ile <u>paylaşamıyorum</u>	1	2	3	4	5
Kursta boş zamanlarda öğrenciler arasında cinsellik ile ilgili konular çok fazla konuşuluyor	1	2	3	4	5
Karşı cinsle ilgili çok fazla hayaller kuruyorum	1	2	3	4	5
Kursta istediğim zaman gusül abdesti <u>alamıyorum</u>	1	2	3	4	5
Herkes gibi benim de karşı cinsten bir arkadaşım olsun istiyorum	1	2	3	4	5

EK-2

Anket Uygulaması İzin Dilekçesi

EK- 3

GÖREVİ : Eskişehir
ÜNVANI : Murakıp
ADI SOYADI : FİKRET YILDIZ
BABA ADI : RAMAZAN
MEMLEKETİ : Kütahya / Merkez
DOĞUM TARİHİ : 24.06.1985
MEMURİYETE BAŞLAMA TARİHİ : 09.01.2007
SİCİL NO : 20071325
T.C. KİMLİK NO : 43249662028
ÖZÜ : Hafızlık Eğitimi yapılan Kur'an Kurslarında anket yapılması talebi

İl Müftülüğünde Murakıp olarak görev yapmaktayım. Süleyman Demirel Üniversitesi Din Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine devam ediyorum. "Gelişim Dönemleri Açısından Ergenlik Döneminde Hafızlık Yapan Gençlerin Karşılaştığı Problemler" konulu tez çalışması yapmaktayım. Bilimsel açıdan tezime ışık tutması için Müftülüğünüze bağlı Hafızlık Eğitimi verilen Kur'an Kurslarında hazırlamış olduğumuz anket uygulamasını yapmak istiyorum. Bilgi ve gereğini arz ederim.

06/11/2017

FİKRET YILDIZ

Adres : İL MÜFTÜLÜĞÜ / ESKİŞEHİR
Telefon : (537)-240-3055

FK : Anket Örneği (5 sayfa)

Valilik Onayı

ÖZGEÇMİŞ

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

Sayı : 23271993.774- **885**
Konu : Hafızlık Eğitimi yapılan
Kur'an Kurslarında Anket Yapılması

13 Kasım 2017

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : İl Müftülüğü Murakıby Fikret YILDIZ'ın 06.11.2017 tarihli ve 5536 sayılı dilekçesi.

İlgi dilekçe ile; Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Din Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine devam eden İl Müftülüğü Murakıby Fikret YILDIZ "**Gelişim Dönemleri Açısından ergenlik Döneminde Hafızlık Yapan Gençlerin Karşılaştığı Problemler**" konulu tez çalışması yapmaktadır.

Bu İtibarla; İlimiz Odunpazarı ve Tepebaşı Müftülüklerine bağılı Yatılı Hafızlık Kur'an Kurslarında ilgi dilekçe ekinde bulunan **Anket Formunun** uygulanması hususunu;

Takdirlerinize arz ederim.

Bekir GEREK
İl Müftüsü

OLUR
10/11/2017

Akın AĞCA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Fikret YILDIZ

Doğum Yeri: Kütahya

Doğum Yılı: 1985

Medeni Hali: Evli

Eğitim Durumu

Lise: Kütahya Anadolu İmam Hatip Lisesi

Lisans: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

İş Deneyimi

Kütahya Merkez İnli Köyü Camii İmam-Hatip (2007-2010)

Kütahya Merkez Yoncalı Kaplıcaları Camii Müezzin-Kayyım (2010-2011)

Kütahya Merkez Karaağaç Köyü Camii İmam-Hatip (2011-2014)

Eskişehir İl Müftülüğü Murakıp (2014-)

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

Fatih Çınar, Fikret Yıldız, (2016), “11-15 Yaşları Arasındaki Gençlerin Hafızlık Eğitimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Bakış Açıları”, *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri, VII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri*, Sakarya, 2016.